

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1941.

Första kammaren.

Nr 33.

Onsdagen den 28 maj f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 21 och den 24 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till fångvårdsstaten m. m.;

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till visst farledsarbete;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny tågfarja å leden Malmö—Köpenhamn;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan för egna-hemslån vid statens järnvägar och statens vattenfallsverk;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till lastnings- och lossningsanordningar för sockerbeter; samt

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1941/42 till statens sockernämnd.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

*Förordnings-
förslag om
krigskonjunkturskatt m. m.*

I en den 7 mars 1941 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 173, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941,

2) förordning om rätt att på grund av påförd krigskonjunkturskatt för år 1941 erhålla nedsättning i den statliga inkomst- och förmögenhetsskatten m. m. för samma år, samt

3) förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst åren 1941 och 1942 av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg eller köpeskilling vid avyttring av fartyg.

Till utskottets behandling hade överlämnats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna nr 209 i första kammaren av herr *Wistrand* och nr 286 i andra kammaren av herr *Olson* i Göteborg m. fl.;

2) de likalydande motionerna nr 211 i första kammaren av herrar *Ekströmer* och *Mannerskantz* och nr 282 i andra kammaren av herr *Lundell*;

3) de likalydande motionerna nr 212 i första kammaren av herr *Axel Ivar Anderson* och nr 283 i andra kammaren av herr *Wiberg* m. fl.;

Första kammarens protokoll 1941. Nr 33.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

4) de likalydande motionerna nr 214 i första kammaren av herr *Bernhard Nilsson* m. fl. och nr 285 i andra kammaren av herr *Liedberg* m. fl.;

5) de likalydande motionerna nr 216 i första kammaren av herrar *Nordenson* och *Sylwan* och nr 284 i andra kammaren av herr *Lundberg* i Hälsingborg m. fl.;

6) motionen nr 208 i första kammaren av friherre *Beck-Friis* m. fl.;

7) motionen nr 210 i första kammaren av herr *Holmström*;

8) motionen nr 213 i första kammaren av herr *Axel Ivar Anderson*;

9) motionen nr 215 i första kammaren av herr *Sandström* m. fl.;

10) motionen nr 270 i andra kammaren av herr *Falk* m. fl.;

11) motionen nr 279 i andra kammaren av herr *Henriksson*;

12) motionen nr 280 i andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga; samt

13) motionen nr 281 i andra kammaren av herr *Karlsson* i Granebo m. fl.

I de likalydande motionerna I:211 och II:282 hade hemställts, att riksdagen ville avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 173 om krigskonjunkturskatt.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 173 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas,

1) antaga under punkten infört förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941;

2) avslå det vid propositionen fogade förslaget till förordning om rätt att på grund av påförd krigskonjunkturskatt för år 1941 erhålla nedsättning i den statliga inkomst- och förmögenhetsskatten m. m. för samma år;

3) antaga under denna punkt infört förslag till förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst under vissa år av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg eller köpeskillning vid avyttring av fartyg;

B) att följande motioner, nämligen:

väckta inom första kammaren:

nr 208 av friherre *Beck-Friis* m. fl.,

» 209 » herr *Wistrand*,

» 210 » » *Holmström*,

» 211 » herrar *Ekströmer* och *Mannerskantz*,

» 212 » herr *Axel Ivar Anderson*,

» 213 » » *Axel Ivar Anderson*,

» 214 » » *Bernhard Nilsson* m. fl.,

» 215 » » *Sandström* m. fl.,

» 216 » herrar *Nordenson* och *Sylwan*,

väckta inom andra kammaren:

nr 270 av herr *Falk* m. fl.,

» 279 » » *Henriksson*,

» 280 » » *Hansson* i Skediga,

» 281 » » *Karlsson* i Granebo m. fl.,

» 282 » » *Lundell*,

» 283 » » *Wiberg* m. fl.,

» 284 » » *Lundberg* i Hälsingborg m. fl.,

» 285 » » *Liedberg* m. fl., samt

» 286 » » *Olson* i Göteborg m. fl.,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Vid betänkandet funnos fogade åtskilliga reservationer. I en av dessa reservationer hade herr *Lundell* under återopande av motiveringen i de likalydande motionerna I: 211 och II: 282 hemställt, att riksdagen ville avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 173 om krigskonjunkturskatt för år 1941 m. m.

Angående sättet för betänkandets föredragning yttrade

Herr Bärq, Johan: Herr talman! I avseende å föredragningen av bevillningsutskottets betänkande nr 20 får jag hemställa, att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A) 1) på det sätt, att till en början föredrages det av utskottet däri framställda förordningsförslaget paragrafvis och, där så erfordras, momentvis, med iakttagande av att de vid förslaget fogade anvisningarna behandlas i sammanhang med de paragrafer, var till de höra, samt att promulgationsstadgande, ingress och rubrik förekomma sist, varefter utskottets hemställan föredrages, att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta betänkandet i dess helhet, samt att författningstext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A 1.

Utskottets förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941.

1 §.

Denna paragraf lydde:

För inkomstökning, som uppkommit efter utgången av augusti 1939 och kan antagas hava berott på förhållanden föranledda av pågående krig eller dess förrinnan rådande krigskonjunktur, skall i den omfattning och på det sätt nedan stadgas för år 1941 erläggas krigskonjunkturskatt till staten.

Herr Velander: Herr talman! Det har i något sammanhang sagts, att krigskonjunkturbeskattningen utgör ett reliket från förra världskriget, som alltså bygger på förhållanden och förutsättningar, som då voro gällande. Att dessa förhållanden och förutsättningar icke ha med dagens läge att göra, därom torde de allra flesta vara ense. Export och import äro i stor utsträckning prisbundna. Spekulative vinster i fråga om utrikeshandeln äro icke att räkna med. Prissättningen inom landet har ställts under effektivast möjliga kontroll, en kontroll som kunnat genomföras tack vare den lojalaste medverkan av vårt näringsliv genom dess organisationer och ledande män. För den fria prissbildningen blir det sålunda ett mycket begränsat utrymme. Varifrån skola då, frågar man sig, de på grund av pågående krig eller dess förrinnan rådande krigskonjunktur föranledda verkliga mervinsterna komma?

Ja, åtskilligt kommer väl att kunna infångas från den del av vårt näringsliv, som engagerats för uppbyggandet av vår allt intill krigsutbrottet mycket försummade materiella försvarsberedskap. Något kommer måhända att kunna hämtas från vårt med hänsyn till prissättning och dylikt i väsentlig utsträckning statligt reglerade jordbruk. En del hoppas man väl också skall komma att inflyta från skogsbruket, som exempelvis på grund av sin effektiva frivilliga medverkan vid landets bränsleförsörjning beretts förmånen att tillgodogöra sig genom det allmännas organ därför fastställda normal- eller andra priser, vilka, för att tala med herr finansministern, alltså inrymt även de ur samhällets synpunkt icke önskvärda inkomster. Åtskilligt och kanske det allra mesta kommer dock att tillföras statskassan på grund av krigskonjunkturskattens konstruktion, som icke utgör någonting annat än en schablon och en myc-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ket grov sådan. Härmed sammanhänger då ock faran för att denna skatt kommer att bli en skatt på penningvärdets försämring.

I förhållande till krigskonjunkturbeskattningen för år 1940 innefattar den nu föreslagna en utvidgning till nya förvärvskällor, i främsta rummet jordbruk och skogsbruk. Principiellt sett kan man hysa förståelse för denna utvidgning. Populärt talat bör ju vad som i beskattningshänseende gäller för den ene även gälla för den andre — och dock kan man vara tveksam. För egen del hyser jag nämligen den uppfattningen, att i fråga om dessa förvärvskällor en jämlik beskattning olika skattskyldiga emellan icke kan genomföras. Jag behöver icke utveckla vad jag härmed åsyftar. Alla, som något tänkt sig in i saken, äro säkerligen införstådda därmed. De skattskyldiga inom dessa förvärvskällor liksom ock beskattningsmyndigheterna komma vidare att ställas inför tekniska problem och utredningssvårigheter, som icke kunna bemästras, i varje fall icke på ett tillfredsställande sätt. På grund av i första rummet psykologiska skäl kan krigskonjunkturbeskattningen av jordbruk och skogsbruk komma att synnerligen ogynnsamt inverka på vår folkförsörjning i fråga om såväl livsmedel som bränsle. Slutligen hyser jag den meningen, att skattens avkastning, såvitt det gäller dessa båda förvärvskällor, kommer att bli mycket blygsam. Jag hoppas emellertid att denna min inställning är ogrundad och att det hela kommer att gå flott i lås och att finansministern får in mycket pengar genom krigskonjunkturskattens utvidgning till att omfatta även förvärvskällorna jordbruk och skogsbruk. I den förhoppningen är jag beredd att stödja propositionen på denna punkt och då, såsom ovan antytts, närmast av principiella skäl.

Nyss tillät jag mig antyda faran för, såsom mina ord föllo, att denna skatt kommer att bli en skatt på penningvärdets försämring. Hur förhåller det sig därmed? Ja, det få nu nationalekonomerna av facket närmare klarlägga. För mig är det i alla fall ovedersägligt, att vi befinna oss mitt uppe i en stark prisstegring. Denna markeras exempelvis därav att grosshandelsprisen vid tiden för propositionens framläggande stigit med drygt 50 procent i förhållande till läget i augusti 1939 och att konsumtionspriserna även gått i höjden. Riksbankens konsumtionsprisindex låg sålunda 30 procent över siffran för augusti 1939. Sannolikt är det ock så, att prisstegringen är större än vad dessa indextal ge vid handen. Det är klart att denna prisstegring till väsentlig del faller på år 1940, d. v. s. beskattningsåret i fråga om den nu föreslagna krigskonjunkturskatten. Sedan kan man måhända diskutera, i vad mån den inträdda prisstegringen kan betecknas såsom inflation eller ej. I varje fall måste dock i det långa loppet varuprisstegringen komma att föras över till priserna på fastigheter, anläggningar och annat realkapital. Avskrivningar och andra konsolideringsåtgärder måste ske i relation till dessa förändrade priser. Man vågar nog ock ställa sig tvivlande till att det kan bli fråga om någon fullständig återgång till den förut gällande lägre prisnivån. Det är sålunda en realitet och icke en fras, när man talar om krigskonjunkturskatten såsom en skatt på penningvärdets försämring.

Nu är ju finansministern enligt egna uttalanden av den meningen att vid krigskonjunkturbeskattningen hänsyn måste tagas till »en mera betydande försämring av penningvärdet». Det gäller då tolkningen av orden »en mera betydande försämring». Jag skulle då gärna vilja ge uttryck åt en djärv förmodan, den nämligen att försämringen av penningvärdet nog har, även enligt finansministerns tankegång, fortskridit tillräckligt långt för att hänsyn därtill bort tagas i nu förevarande sammanhang men att för de överväganden, som krävs för att komma fram till ett utformat förslag därom, tiden icke har räckt till. Dessutom har man inte velat komplicera själva det tekniska förfa-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

randet och det arbete i övrigt, som kommer att åvila skattemyndigheterna vid beskattningens genomförande. Men om det nu förhåller sig på det sättet, då bör det ju föreligga garantier för att den beställning eller rekommendation å utskottets sida, som i betänkandet uttryckes med orden »det ligger vikt vid att vederbörlig hänsyn till den allmänna prisstegringen tages vid utformningen av krigskonjunkturskatten för nästa år», verkligen kommer att effektueras.

Talet om att ett visst beaktande av de här framförda synpunkterna skulle kunna ske vid bestämmandet av det skattefria bottenavdragets storlek har, det vill jag ha sagt, åtminstone för mig framstått såsom knappast allvarligt menat.

En fråga av stor betydelse för den skattskyldige är den i olika sammanhang ifrågasatta utjämningen av inkomstminskning under ett år och inkomstökning under ett annat genom en avräkning efter krigets slut. Såsom i den till utskottsbetänkandet fogade reservationen nr 2 uppvisats, får principiell enighet anses föreligga mellan finansministern och reservanterna därom att krigskonjunkturperioden måste i fråga om krigsvinstbeskattningen vara att betrakta såsom en enhet och att en utjämning mellan en av krigsförhållandena föranledd inkomstökning under ett år samt en sådan inkomstminskning under ett annat år måste vara påkallad. Vid överläggningarna inom utskottet har jag också fått det intrycket, att det icke heller där förelegat delade meningar på denna punkt. Man kan sålunda sägas vara ense därom att det redan i krigskonjunkturskattens begrepp ligger, att densamma icke bör drabba någonting annat än den under en viss sammanhängande konjunkturperiod uppkomna totala nettomervinsten. Man säger dock på något håll att när tiden är inne för det avsedda avräkningsförfarandets genomförande, och någon gång skall väl krigskonjunkturperioden upphöra, kanske det icke finnes någon möjlighet att infria en utfästelse därom, att det med andra ord skulle kunna föreligga hinder av ekonomisk force majeure-natur för det allmänna att göra den skattskyldige rättvisa. Detta måste i och för sig framstå såsom ett underligt tal. Intrycket därav mildras icke, om man betänker, att det ofta kommer från håll, där några hämningar rörande statens ekonomiska möjligheter tidigare knappast framträtt. Men därtill kommer, att hela detta resonemang är meningslöst. Föreligger ekonomisk omöjlighet för det allmänna att nöjaktigt reglera sitt mellanhavande med den enskilde skattedragaren, då kan ju ingen förnuftig människa kräva en sådan reglering. Det synes sålunda saknas anledning att tala om olika meningar i förevarande hänseende. På grund härav ha också reservanterna velat leda resonemanget in på ett mera praktiskt betonat plan. Reservanterna ha sålunda förutsatt, att riktlinjerna för det avsedda avräkningsförfarandet böra utan dröjsmål klarläggas. Den skattskyldige bör få veta något om hur det hela en gång kan tänkas bliva genomfört, vad han alltså till slut har att under de eller de förutsättningarna förvänta. Ett sådant klarläggande kan också äga betydelse för ställningstagandet ett annat år till krigskonjunkturbeskattningens eventuella fortbestånd och utformningen därav. Det rent tekniska förfarandet kanske icke blir så komplicerat, som på något håll förmodats. Sakligt sett borde alltså kammaren och då även utskottsmajoriteten kunna acceptera reservanternas motivering i nu förevarande hänseende. Jag skulle därför vilja hemställa till utskottets ärade ordförande, att han måtte giva en paroll i den riktningen.

Reservanterna ha vidare framfört krav på att vid taxering till krigskonjunkturskatt hänsyn måtte tagas till den efter förkrigsinkomstären inträdda avsevärda skärpningen av den direkta beskattningen. Någon vinst på grund av kriget kan åtminstone från praktiska utgångspunkter den skattskyldige icke anses hava tillförts så länge som hans eventuella merinkomst helt konsumerats för täckande av skattestegringen, vilken föranletts just på grund av det av

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

krigstillståndet framkallade läget. Anspråk på tillmötesgående på denna punkt ha ofta mötts med den invändningen, att det skulle ställa sig så svårt att tekniskt tillgodose detsamma. Denna invändning har säkerligen varit att tillskriva den omständigheten, att man icke sökt tänka sig in i problemet. I varje fall ha reservanterna anvisat en väg, som tekniskt icke bereder några svårigheter, som i motsats till nästan allt annat i fråga om denna beskattning är lätt att begripa och som därjämte icke innefattar någon schablon så grov, att den icke även ur fiskaliska synpunkter bör kunna godtagas. För ernående av den största möjliga grad av förenkling och rationalisering ha reservanterna också tills vidare icke medtagit kommunalskatterna. Avdraget, som sålunda förordas, kan kort uttryckt angivas så, att det skulle motsvara den efter förkrigsinkomst-åren inträdda skattestegringen på ett inkomstbelopp motsvarande jämförelseinkomsten. Det synes reservanterna klart att, därest man verkligen vill tillmötesgå den skattskyldige i förevarande hänseende, ett bifall till reservationen innefattar en tillfredsställande lösning.

Ett centralt spörsmål i förevarande sammanhang utgör självfallet skattesatsernas avvägning. De enligt propositionen föreslagna skatteskalorna framstå nämligen, med reservanternas tankegång, såsom knappast skäliga ens för det fall, att man kunde renodla skatteunderlaget så, att detsamma motsvarades av verklig krigsvinst. Att detta icke är möjligt, torde i reservationen hava klarlagts och ligger för övrigt i sakens natur.

Reservanterna ha vidare erinrat om den, åtminstone enligt deras mening, självklara satsen, att en alltför hård beskattning måste verka hämmande på produktions- och investeringsverksamheten och därmed på möjligheterna att bevara och utvidga grundvalarna för sysselsättning och försörjning av vårt folk. Det är för reservanterna uppenbart, att skattesatser, som närma sig 100 procent, icke kunna utgöra någon sporre till initiativ, till tagande av risker, till stärkande av företagargandan i stort. Här äro vi i själva verket inne på ingenting mindre än förutsättningarna för hela vårt ekonomiska framåtskridande. Det målmedvetna och intensiva arbete, som pågått och pågår i syfte att ur förefintliga tillgångar och med stöd av våra egna resurser utvinna produkter av utomordentlig betydelse för vår folkförsörjning, måste stödjas och stimuleras icke med vänliga men tomma ord utan i handling. Och märk väl, att trots dagens utomordentliga påfrestningar gäller det dock icke blott att komma förbi eller över dessa. Vårt näringsliv och dess män pressas även och kanske i lika hög grad av tanken på morgondagen. Öron för och aningarna om vad den kan komma att innebära föranleda ständigt till överväganden rörande vad som måste ske för anpassning till det nya läge, till den nyordning av export och import, av handel och produktion, som då väntas och där de största ansträngningar säkerligen komma att erfordras för att vi skola hava några som helst utsikter att kunna med framgång hävda oss.

Det är med sådana utgångspunkter som man utan överdrift vågar säga, att det är en kortsynt politik, det är en politik som motverkar sitt eget syfte, om man genom att gå för långt i beskattningen berövar vårt näringsliv och de i produktionsprocessen verksamma krafterna det kapital, som med hänsyn till förestående påfrestningar oundgängligen kräves och som för övrigt både på kort och på lång sikt utgör förutsättningen för en sund progressiv, produktiv verksamhet.

Det är alltså ur sådana synpunkter, som skäligheten av de enligt propositionen föreslagna skatteskalorna bör bedömas och som föranlett reservanterna att framföra sitt förslag till modifiering därav.

Till de yrkanden, vartill reservationen föranleder, återkommer jag i annat sammanhang.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Till sist, herr talman, skulle jag vilja tillägga, att utskottets yttrande jämväl i övrigt innefattar uttalanden, som åtminstone jag för min del icke är beredd att understryka. Det har dock icke givits tid till utarbetande av en fullt självständig motivering på alla olika punkter.

Herr Nordenson: Herr talman! Det förslag till krigskonjunkturskatt, som nu ligger på kammarens bord, är i sina huvudlinjer likartat med det förslag, som antogs förra året. Den viktigaste förändringen är som bekant att förordningen har utsträckts till att omfatta även andra näringsgrenar, såsom jordbruk och skogsbruk.

Under sådana förhållanden är det ofrånkomligt att diskussionen om det föreliggande förslaget måste komma att röra sig efter ungefär samma linjer som tidigare. Även med risk att sålunda i någon mån upprepa tidigare uttalanden skulle jag i alla fall vilja beröra några sidor av förslaget i fråga om dess innebörd och verkningar.

I den motion, som jag tillsammans med herr Sylwan väckt i denna fråga, ha vi framhållit vissa av de svårigheter och olägenheter, som enligt vår mening alltså kvarstå och vidlåda det föreliggande förslaget. Jag skall i korthet sammanfatta dem här.

Vi ha först svårigheten att rättvist fastställa jämförelseinkomsten, särskilt vid ny företagsamhet; svårigheten att rättvist fastställa de vinster, som skola anses framkallade av krigskonjunkturen, i främsta rummet beträffande de nytillkomna förvärvskällorna jordbruk och skogsbruk, samt vidare skattemyndigheternas benägenhet att verkställa taxeringen alltför schablonmässigt. Redan vid 1940 års taxering visade sig stark tendens härtill. Sålunda blevo de möjligheter, som förordningen öppnade för de skattskyldiga att med »bärande sannolikhetsskäl» ådagalägga, huruvida en merinkomst vore beroende av krigsförhållanden eller ej, ganska illusoriska. Till myndigheternas ursäkt må ju framhållas att deras arbetsbörda var utomordentligt stor, men med den föreslagna utvidgningen av skattens tillämpningsområden är det klart att förhållandena härvidlag i fortsättningen snarare måste bli sämre. Bland svårigheterna märkas vidare förbudet att vid beräkning av såväl beskattningsårets som jämförelseårens inkomster avdraga skatt, varigenom även fiktiva vinster kunna bringas till beskattning i direkt strid med skattens grundläggande principer, vidare de alltför ringa möjligheterna att utnyttja krigsvinster under ett år till utjämnande av krigsförluster under ett annat, skattens menliga inverkan på företagens likviditet, särskilt med tanke på de krav som efterkrigsperioden kan väntas ställa på dem, otillräcklig hänsyn till penningvärdets fall samt slutligen, och det är kanske den viktigaste invändningen, den alltför hårda beskattningens tendens att avskräcka från ny verksamhet.

Alla dessa invändningar ha ju var för sig givit anledning till ingående ändringsförslag. Jag vill sålunda erinra om att i en motion yrkats rätt att vid inkomstberäkningen avdraga samtliga skatter. Vidare har ett intressant förslag väckts om att hela skatten skulle påföras provisoriskt och slutgiltigt fastställas först då man efter krigskonjunkturons slut kan verkställa en fullständig avräkning.

För att emellertid förenkla problemet ha min medmotionär och jag inskränkt oss till ett yrkande, som vi ansett skulle åtminstone i någon mån mildra verkningarna av samtliga påtalade olägenheter. Detta yrkande går ut på en sänkning av skattesatserna med 20 procent på rörelse och 10 procent på jord- och skogsbruk. Det torde vara uppenbart att skattens nyss nämnda olägenheter ingalunda helt skulle hävas, men väl i väsentlig mån avtrubbas. Detta ändringsförslag har emellertid mötts med ett mycket hårdnackat motstånd inom

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

utskottet, nu liksom vid förslaget behandling förra året, ett motstånd som jag förmodar haft höga vederbörandes fulla gillande. Och detta föranleder mig att något närmare ingå på de skäl, som föranlett de utomordentligt höga skattesatserna.

Departementschefens huvudargument äro i årets liksom i fjolårets proposition följande: dels att skatten skall utgöra ett led i statsmakternas strävanden att hindra spekulationer i prisstegring på produkter av betydelse för folkförsörjningen, dels att beskattningen avser att åstadkomma en indragning till det allmänna av inkomstökningar, som framkallats av en hela samhället drabbande olycka och som fördenskull äro att betrakta såsom icke önskvärda. De fiskaliska skälen ha däremot i anmärkningsvärt hög grad trätt i bakgrunden. Departementschefens synpunkter understrykas även av utskottet, som säger sig betrakta skatten såsom ofrånkomlig med hänsyn till vikten »att åstadkomma en merbeskattning av dem, som fått sina inkomster mera väsentligt ökade på grund av kriget». Departementschefen framhåller även att han anser de sålunda anförda skälen till de höga skattesatserna mer än väl uppväga anmärkningarna att skatten är ägnad att verka återhållande på företagsamheten.

Jag vill då först med några ord beröra frågan om skattens prisreglerande verkan. Då krigskonjunkturskatten motiveras med kravet att hindra prisstegringen synes man i alltför hög grad förbise den mycket rigorösa priskontroll, som genomförts ända från krigets början och som på ett helt annat sätt än under förra kriget förhindrat annan prisstegring än den, som förorsakats av ökade produktions- och råvarukostnader. De typiska krigskonjunkturvinster, som vi känna från förra kriget och som mestadels voro rena spekulationsvinster utan motsvarande arbetsinsatser och som med rätta väckte förtrytelse, ha ju härmed i huvudsak eliminerats. I nuvarande läge blir skatten sålunda i vida övervägande grad en skatt på sådana mervinster, som uppkommit genom nyproduktion eller genom produktionsökning. Särskilt på ett av de nya områden, till vilka skatten utsträcks, nämligen skogsbruket, ha mervinsterna denna senare karaktär. De vinster, som skatten sålunda i huvudsak kommer att drabba, äro de fullt naturliga resultaten av en sakligt motiverad produktionsökning. I nuvarande läge utgöra ökad produktion och nyproduktion ett av de viktigaste önskemålen i vår folkhushållning, såväl för åstadkommande av nödvändiga produkter som för skapande av arbetstillfällen. Vi komma här faktiskt in i en återvändsgränd. Vi önska en ökad produktion. Den skapar mervinster. Dessa eliminera vi genom den ytterligt höga beskattningen, och på det sättet lyckas vi förkväva just vad vi eftersträvat.

Här framträder uppenbarligen krigskonjunkturskattens allvarligaste avigsida. Departementschefen har icke förnekat denna verkan, men väl ansett den underordnad i jämförelse med skattens psykologiska verkningar på de breda folklagren. Man kommer sålunda ytterst till att problemet om skattens utformning och skärpa kan karakteriseras som en avvägning mellan de så att säga företagapsykologiska och folkpsykologiska faktorerna. Men man kan då icke undgå att fråga sig om icke dessa två faktorer hade kunnat avvägas på ett lyckligare sätt. Jag vill erinra om att den promemoria, som utarbetats av skatteberedningen hösten 1939, upptog skattesatser som började med 20 procent och först vid de allra högsta mervinsterna gick upp till 60 procent. Gentemot förra krigets krigskonjunkturskatt innebar detta en ganska väsentlig ökning, eftersom de högsta skattesatserna då voro 40 procent. Någon saklig anmärkning mot att detta förslag skulle vara för lågt framkom heller icke, men väl framhöllo flera av de för näringslivet ansvariga ämbetsverken, såsom kommerskollegium och bank- och fondinspektionen, i sina remissvar att de ansågo de föreslagna skattesatserna så höga att de måste inge allvarliga betänklighete-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ter. Det oaktat höjde departementschefen skatteskalan med i genomsnitt 20 procent, varigenom skattetrycket på merinkomsterna för exempelvis juridiska personer kom att uppgå till mellan 70 och 90 procent. Som ovan framhållits skedde detta icke främst av fiskaliska skäl, utan med kraftigt understrykande av att vinsterna i fråga vore att betrakta såsom icke önskvärda inkomstökningar, som helst borde helt indragas.

Det är ju ganska uppenbart att med sådana signaler från finansministerns sida de folkpsykologiska kraven måste bli överväldigande starka. När man därför nu såväl inom utskottet som ute i den allmänna debatten och även i höstas i denna kammare hänvisar till dessa psykologiska krav såsom övermäktiga, kan det vara skäl att erinra om att det främst är de av finansministern utgivna parollerna som skapat dem. Som man ropar i skogen får man svar. Det är ju helt naturligt att de breda lagrens svåra bekymmer i dessa tider skola forma sig till ett härligt ekotempel för dylika paroller. Finansministern hade likaväl från början kunnat taga de sakkunnigas skattesatser och om han velat ha någon särskild motivering för sin ståndpunkt återopa de ansvariga myndigheternas yttranden i denna sak. Finansministern har hos svenska folket en så grundmurad auktoritet som hårdhänt handhavare av skatteskruben, att han mycket väl skulle ha kunnat stanna på ett lägre trappsteg utan att någon människa klandrat honom därför. Jag tror att de breda lagren hade blivit lika tillfredsställda med de sakkunnigas lägre satser som med de nuvarande. Huvudsaken var ju att denna skatt verkligen kom till. Men därmed hade man icke blott tillfredsställt de folkpsykologiska kraven, utan även samtidigt de företagarspsykologiska, åtminstone i någon mån. Ty för en företagare, som skall planera ny företagsamhet, måste skattesatsens storlek spela en utomordentligt viktig roll.

Gentemot denna argumentering har det nu invänts, att Kungl. Maj:t genom ett särskilt beslut vid 1940 års urtima riksdag fått ett bemyndigande att medgiva skattelindring i särskilt ömmande fall, nämligen då det är fråga om samhällsnyttig verksamhet. Häremot måste emellertid framhållas, att en dylik undantagsrätt av Kungl. Maj:t måste tillämpas med ganska stor försiktighet. Detta ligger i sakens natur. En mera allmän tillämpning skulle leda in på utomordentliga svårigheter att upprätthålla gränsen mellan särskilt samhällsnyttiga och mindre samhällsnyttiga verksamhetsfält. Det har också visat sig att ifrågakvarande bemyndigande endast kommit under diskussion i ett mycket begränsat antal fall och tillämpats i ännu färre. Enligt en uppgift, som dock tyvärr icke kunnat bekräftas, skall antalet dylika medgivanden för närvarande i varje fall icke överstiga tio. Dessa torde i huvudsak röra sig om fall av för försvaret nödvändig produktion eller eljest helt ny tillverkning, som utan dylikt medgivande överhuvud taget ej skulle kommit till stånd. Med detta bemyndigande är sålunda den allvarliga invändningen mot krigskonjunkturskatten som produktionshämmande faktor ingalunda hävd. Tvärtom måste man säga att problemet i övervägande antalet fall av planerad ny företagsamhet kvarstår. Den företagare, som ej får befrielse, måste säga sig vid övervägandet av ny produktion, att skatten lämnar bra litet övrigt av vinsten medan han ju måste bära alla riskerna.

Det har förekommit att man i detta sammanhang klandrar företagarna för deras alltför stora vinstbegär, men man får då icke glömma bort att företagaren har ett ansvar för det företag och de medel, som han är satt att förvalta, vanligen för andras räkning. Ty företagens ledare i detta land äro mycket sällan förvaltare enbart av egna medel utan oftast av ett stort antal aktieägarers medel, och företagaren kan sålunda icke taga för stora risker. På alla områden av samhällslivet söka vi ju säkerställa oss emot att de, som

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

handha andras medel, förvalta dem på ett lättvindigt sätt, vare sig det gäller banker, försäkringsföretag, kassor eller fonder. Detta måste självklart ha sin återverkan. Den moderne företagaren känner sig skyldig tillse att han ej tar för stora risker, och att, om han tar dem, åtminstone se till att chanser finnas, som göra riskerna berättigade. Kanske är detta i nuvarande läge mindre lyckligt, men man kan inte klandra en företagare för detta.

Jag kan, herr talman, i detta sammanhang icke underlåta att göra några reflexioner över de allmänna tendenser, som göra sig gällande i vår ekonomiska lagstiftning. Det ena lagförslaget efter det andra medför ökad befogethet för regeringen till ingripande i näringslivet. Genom prisregleringslagen bemyndigades sålunda redan vid 1939 års urtima Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelse om tvångsorganisering; genom den nu framlagda propositionen om prisutjämning föreslås bemyndigande att tvångsvis justera det redan erlagda priset på en vara. Därmed gör man ju ett utomordentligt djupt ingrepp i äganderätten. Det är denna tendens till ingripande, som ifråga om krigskonjunkturskatten synes ha gått längre än nöden kräver. Genom den våldsamt skarpa beskattningen lyckas finansministern åstadkomma en nästan prohibitiv spärr för ny produktion, och när denna genomförts följer omedelbart bemyndigande till regeringen att lämna dispens. Jag vet icke om denna tendens är medveten, men resultatet är uppenbart. Näringslivet berövas sin rörelsefrihet och blir helt och hållet beroende av höga vederbörandes goda vilja om det vill företaga någonting.

Jag kan möjligen förstå att denna maktkoncentration kan vara finansministern personligen en söt lukt, men jag måste tillstå att jag hade väntat mig att herr statsrådet och chefen för finansdepartementet ur andra synpunkter skulle reagera mer däremot. Jag tänker därvid närmast på herr statsrådet såsom gammal pedagog. Det torde knappast ha kunnat undgå herr statsrådet, hurusom all modern pedagogik går i riktning mot ökad självverksamhet i möjligast fria former. Helt nyligen hölls här i staden en utställning med titeln »Barn i skapande verksamhet», och jag kan endast hoppas att herr statsrådet fick tid från sina ekonomiska klockarefarsbekymmer att ta del av denna utställning. Ännu mera glädjande skulle det vara om herr statsrådet ville dra några slutsatser därav även för vårt näringsliv. Varför inte ge näringslivet litet mera rörelsefrihet genom en mindre hårdhänt krigskonjunkturbeskattnig? Kanske skulle vi då få se litet mera av den skapande verksamhetens nyttiga plantor skjuta upp, och säkerligen skulle finansdepartementets arbetsbörda i fråga om dispensärenden bli väsentligt lättad.

Nu vill jag icke bestrida att de tendenser till centralisering av det ekonomiska livet, som jag här påtalar och som jag tror ytterst måste leda till ekonomisk diktatur, äro högeligen på modet. De höra ju nära samman med ideologier, som just nu framträda med anspråk på att tillhöra nutiden och framtiden. Men jag ifrågasätter om de äro förenliga med svenskt kynne och svenskt statsskick. Vad jag är alldeles säker på är att de pedagogiskt äro ytterst förlagade och höra hemma någon gång för hundra år sedan. Eftersom jag vågar tro att herr finansministern numera ser på den privatkapitalistiske företagaren som ett ganska värdefullt barn i det stora folkhemmet, även om han möjligen betraktar honom som ett problembarn, så skulle jag i alla fall vördsamtt vilja hemställa till herr statsrådet att se på detta problembarn med något mer av den moderna pedagogikens förståelse och frihetsanda.

Till sist vill jag göra några reflexioner i anledning av den diskussion, som fördes förra året här i detta ämne. En ärad talare i denna kammare menade då att tiderna voro så allvarliga att näringslivet måste ikläda sig kronans rock. Jag tror man med goda skäl kan säga att så också skett och att nä-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ringslivet visat sin beredvillighet att påtaga sig stora bördor och att på många områden samverka med statsmakterna, till exempel i fråga om den svåra och ömtåliga priskontrollen. Men att man reagerat i fråga om krigskonjunkturskatten, beror på att man känt ingripandet såsom för hårt. Man har tyckt att kronans rock hotat att bli en tvångströja. Jag skulle för övrigt vilja påstå att statens krav på näringslivet i vissa fall äro så pass hårda, att man rent av kan karakterisera dem som en fordran att kläda blodig skjorta. Jag syftar då på sådana fall av priskontroll som innebära en fordran på företagarna att om de vilja hålla sin verksamhet i gång bedriva den med ren förlust. Samme talare underströk vidare sin ståndpunkt genom att rikta en vädjan till företagarna att av samhällelig lojalitet driva sina företag utan anspråk på vinst. En sådan vädjan är ingalunda i nuvarande läge överraskande. Den är den fullkomligt logiska konsekvensen av den inslagna vägen. Såsom krigskonjunkturskatten utformats, ha vi bragt det därhän att om vi vilja hålla företagen i gång och sysselsättningsgraden uppe, så måste vi vädja till företagarna att många gånger gå på och taga riskerna, trots att vinsterna praktiskt taget utebli. Jag kan därför i nuvarande läge av fullaste hjärta instämma i den ärade talarens vackra vädjan även om jag, måhända i motsats till honom, anser att vi därmed begära oerhört mycket.

Det har under de senare årens diskussion om stat och näringsliv liksom även i denna diskussion påtalats att de olycksbådande varningar, som tidigare höjts mot ständigt ökade ingripanden i näringslivet och höga skatter, varit överdrivna och icke besannats. Man har menat att de äro överdrivna även i detta fall. Måhända kommer näringslivet att klara de nu föreliggande problemen bättre än de nu mer pessimistiska bland oss vågat tro. Och jag medger att vi, som stått mitt uppe i problemen, känna oss ganska pessimistiska. Men jag vill då redan nu på förhand ha sagt ifrån att om så sker, om näringslivet klarar svårigheterna bättre än vi nu kunna tro, så kommer det att ske icke tack vare, icke oberoende av utan *trots* alla de tunga bördorna, *trots* alla de stora stenar, som herr finansministern ansett nödvändigt att vältra i dess väg.

Även om jag, herr talman, sålunda är beredd att instämma i en vädjan till det svenska näringslivet att i nuvarande brydsamma läge göra sitt yttersta, de hårda bördorna till trots, kan jag icke underlåta att ge uttryck för min djupa oro och tillråda större försiktighet, och jag kommer därför i fortsättningen att för min del yrka bifall till den av herrar Velander, Anderson m. fl. avgivna reservationen.

Häri instämde herrar *Sylwan* och *Sundberg*.

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Jag har begärt ordet för att närmare motivera innehållet i en reservation beträffande en detalj i utskottets utlåtande, som jag jämte ett par andra ledamöter av utskottet avgivit. Men jag skall begagna tillfället att säga ett par ord också beträffande några allmänna synpunkter.

Det finns till utskottets betänkande i år fogad en reservation, vari yrkas avslag på hela krigskonjunkturbeskattningen. Jag föreställer mig emellertid att en diskussion därom nu skulle bli uteslutande av akademisk karaktär. Den principiella bakgrunden till skattens förekomst belystes redan vid föregående års urtima riksdag i de uttalanden, som då gjordes i samband med frågans behandling. Det föreligger såvitt jag förstår inte någon anledning att se annorlunda på saken denna gång, och utskottet har också ytterligare understrukit de

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
principiella skäl, som då föranledde riksdagen att besluta om krigskonjunkturskattens införande. I varje fall äro för min del dessa principiella skäl alltså jämt av sådan betydelse, att det icke föranleder någon gensaga då lagstiftningen nu föreslås förlängd för ytterligare ett år.

Det är alldeles uppenbart, och det har den näst föregående ärade talaren givit mycket värtaliga uttryck åt, att krigskonjunkturskatten kan bli hinderlig för näringslivet. Men den utövar i så fall samma hindrande inverkan som varje annan hög beskattning och intar knappast någon särställning. Den kan bli hinderlig i två avseenden. Genom att beröva näringslivet en betydande del av dess vinstmedel kan den förhindra dess konsolidering och göra det svagare rustat att möta efterkrigstidens stora anspråk, och genom att inskränka möjligheterna till vinst kan den avhålla näringslivet från nyinvestering och startande av nya företag. Det torde vara ostridigt, att krigskonjunkturskatten inte går alldeles fri från dessa anmärkningar. Men vid bedömandet därav måste man dels taga hänsyn till det alldeles särskilda statsfinansiella läge, som föreligger och som utgör den huvudsakliga principiella grunden till skattens förekomst, och dels också rättmätigt erkänna de möjligheter som finnas att neutralisera dessa skadeverkningar, vilka möjligheter i det nu föreliggande förslaget ytterligare ha utökats med stöd av de erfarenheter som vunnits.

Man bör ju inte förgäta, att det i fråga om kraven på konsolidering finns ganska långt gående medgivanden dels genom den avskrivningsrätt för tillgångar för stadigvarande bruk, som finnes, dels genom möjligheten till nedskrivning vid lagervärderingen och vidare genom de olika regler för provisorisk påföring av krigskonjunkturskatt, som förslaget innehåller. När det gäller nystartandet av företag eller nyinvestering i gamla, måste man uppmärksamma de möjligheter till lindring i krigskonjunkturbeskattningen, som finnas, genom att låta den av riksdagen åt Kungl. Maj:t lämnade fullmakten, komma till användning. På tal om önskvärdheten att uppmuntra till startande av nya företag bör man för övrigt inte helt och hållet bortse från den synpunkten, att all nyinvestering icke uteslutande är av godo. Från föregående krigstid finnas många exempel, som ge vid handen, att det varit en vida bättre hushållning med realkapitalet om en hel del av de investeringar, som då skedde tack vare relativt obegränsade vinstmöjligheter, icke hade kommit till stånd. I de fall då det är fråga om nyproduktion, nyinvestering eller startande av nya företag, som ur det allmännas synpunkt är särskilt värdefull, finnes den möjlighet till eftergifter, varom jag nyss har erinrat. Även om utskottet i år inte har funnit anledning att utvidga denna åt Kungl. Maj:t lämnade fullmakt, har dock utskottet genom att understryka dess tillvaro velat fästa uppmärksamheten på de stora möjligheter, som här finnas och önskvärdheten av att de tillvaratagas.

Om jag med beaktande av alla de svårigheter, som krigskonjunkturskatten liksom andra höga skatter vållar näringslivet, likväl har kunnat ansluta mig till huvudgrunderna i Kungl. Maj:ts förslag, har det således skett mot bakgrunden av de möjligheter att tillgodose näringslivets berättigade krav, som finnas inrymda i förslaget, möjligheter som jag tror skola vara av stort värde, därest de ordentligt tillvaratagas.

Men eftersom min anslutning till huvudgrunderna i Kungl. Maj:ts proposition hänför sig till de förbättringar, som på grundval av vunna erfarenheter företagits i årets förslag, har jag haft en smula svårt att acceptera den skärpning av bestämmelserna, som Kungl. Maj:t i ett avseende föreslår. Det gäller det skattefria bottenavdraget, som föreslås sänkt från 4,000 till 3,000 kronor. Anordningen med det skattefria bottenavdraget har väl tillkommit bland annat med hänsyn till svårigheten att kunna bestämt avgöra, hur stor del av mer-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

inkomsten, som hänför sig till av krigskonjunkturen beroende förhållanden, och hur stor del, som utgör så att säga normal merinkomst. Hela förslaget innebär ju den, att man såvitt möjligt skall undgå beskattning av sådana merinkomster, som inte höra samman med kriget, och att man också beträffande krigsvinster skall söka undvika en beskattning av sådana, som egentligen endast äro fiktiva. För att undvika beskattning av vinster, vilkas sammanhang med krigskonjunkturen är ovisst, har det skattefria bottenavdraget ansetts ha en viss betydelse. Föregående år fastställdes detta avdrag till ett belopp av 4,000 kronor, och det förutsattes då att krigskonjunkturvinsten skulle ha uppkommit under årets fyra sista månader. Jag medger att det i år säkerligen är avsevärt lättare att kunna bestämt avgöra, vad som är verklig krigskonjunkturvinst eller inte, men jag tror inte att det är så mycket lättare, att man kan minska det belopp, som i fjol ansågs tillräckligt för fyra månaders krigskonjunktur, från 4,000 till 3,000 kronor, när man nu har tolv månader att räkna krigskonjunkturvinsten på.

Jag är medveten om att det är av ganska ringa betydelse för den stora företagsamheten, om detta belopp utgör 3,000 eller 4,000 kronor, men för hantverk och småindustri är denna tusenlapp av ganska stor betydelse. Dessa näringsgrenars betydelse för vår produktion och deras betydelse ur arbetslöshetssynpunkt är så stor, att man inte i onödan bör skärpa de villkor under vilka de arbeta. I många fall är det ju för övrigt på det sättet, att en hantverkares inkomster knappast ha annan karaktär än vanlig arbetsinkomst. Det är bara den skillnaden, att de ytterligare tusen kronor, som han kan förtjäna, ur produktiva synpunkter måhända betyda mer än den vanliga arbetsinkomsten.

Jag är beredd att möta den invändningen, att en höjning av det skattefria bottenavdraget till 4,000 kronor skulle vara av mycket stor betydelse när det gäller krigskonjunkturbeskattningen av jordbruk och skogsbruk. Emellertid föreställer jag mig att det även med ett skattefritt bottenavdrag på 3,000 kronor kommer att bli på det sättet, att den mest betydande delen av merinkomsterna inom dessa näringsgrenar kommer att undandragas krigskonjunkturbeskattningen och att en ytterligare höjning inte skulle ha så särdeles stor inverkan på de toppinkomster, som alltjämt finnas kvar.

Det skattefria bottenavdraget skulle enligt departementschefens mening också i någon mån reglera frågan om det försämrade penningvärdets inverkan på krigskonjunkturbeskattningen. Det förefaller mig i så fall anmärkningsvärt, om man nu motser eller befarar ett försämrat penningvärde, att man möter detta genom att sänka det skattefria bottenavdraget. Då borde det väl vara mera skäl att höja det.

Huvudskälet för reservanterna är emellertid, herr talman, av skatteteknisk art. Jag har för min del inte kunnat undgå att taga mycket starkt intryck av de skäl, som ifrån sakkunnigt håll ha åberopats och som närmare återgivas i motionen nr 215 i denna kammare. Det lär utan tvivel vara på det sättet, att redan under fjolåret betydande arbetssvårigheter yppat sig för skattemyndigheterna när det gällde taxering till krigskonjunkturskatt. Redan intagandet under skatten av de nya näringsgrenar, som i år föreslagits, kommer att avsevärt öka detta arbete. Ännu mer betydande blir denna arbetsökning om samtidigt med att nya näringsgrenar intagas under skatten även bottenavdraget sänkes. Därigenom inträder ju också en avsevärd ökning av de skattskyldigas antal. Det kommer att medföra en tung belastning på skattemyndigheterna, som blir ännu svårare att bemästra genom svårigheterna att för arbetet erhålla kvalificerad arbetskraft. Och det lär väl också vara på det sättet, att det kommer att ofördelaktigt inverka ej endast på prövningen av krigskonjunktur-skatteärenden, utan också på prövningen av den vanliga inkomst- och förmögen-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
hetsbeskattningen, som prövningsnämnderna under ungefär samma tid skola verkställa.

Jag föreställer mig, herr talman, att dessa skattetekniska skäl under debattens fortgång komma att ytterligare utvecklas och belysas av personer, som i motsats till mig inneha verklig sakkunskap på detta specialområde. Men för mig har dock vad som sagts i motionen och vad som ytterligare utvecklats i utskottet om denna sak förefallit så tungt vägande, att det jämte övriga skäl har föranlett mig att ansluta mig till motionärernas yrkande.

Jag kommer således i denna punkt, herr talman, att yrka bifall till den reservation till utskottets betänkande, som har fått nr 3. I övrigt kan jag utan invändning ansluta mig till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Lindblom*.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag är fullt medveten om att det avslagsyrkande på hela denna skatt, som jag jämte herr Mannerskantz i motionen nr 211 framställt, är en ropandes röst i öknen. Och jag känner det nästan som om man behövde ha ett extra moraliskt mod för att här stiga fram och hålla fast vid detta yrkande. Ty om man kan tala om en populär skatt, så kan man väl säga att detta är förhållandet med krigskonjunkturskatten bland gemene man. Jag tror att detta beror på psykologiska skäl. Man har i friskt minne det ohejdade gulascheriet under förra världskriget, och man har, helt naturligt för resten, tänkt att något sådant skall minsann inte upprepas, utan nu vill man riktigt klämma efter sådana där parasiter på samhället.

Men förhållandena äro väl ändå annorlunda nu än då. Genom en noggrann prisövervakning och andra åtgärder ha de oskäligen vinsterna så gott som omöjliggjorts, det kan man gott påstå. De vinster, som tack vare krigskonjunkturerna till äventyrs nu uppkommit, torde i stort sett åstadkommas genom ett ordentligt arbete, klokhet och omtänksamhet, något som enligt mitt förmenande icke rätteligen bör utsättas för straffbeskattning, helst med så våldsamt höga skattesatser som här ifrågasätts.

Jag förnekar icke, att kanske enstaka företag inhöstat förhållandevis stora vinster. Men i allmänhet skulle jag tänka mig att de krigskonjunkturvinster, som uppkommit nu, äro av relativt blygsam storleksordning, ungefärligen att jämföra med sådana vinster, som uppkomma vid en vanlig högkonjunktur, och sådana vinster tänker ju ingen på att extra beskatta, ty alla veta vi, att konjunkturerna växla — ibland går det bra och ibland dåligt. Och en ofrånkomlig regel för envar, som sysslar med ekonomisk företagsamhet, är att man under de goda åren måste konsolidera sig för att kunna möta de dåliga. Och om detta är nödvändigt under mera normala förhållanden, så är det ännu mera trängande i tider som dessa, då alla möjliga besvärigheter äro att förvänta, råvarubrist, minskad omsättning, stegrade omkostnader och restriktioner av både det ena och det andra slaget. Nu tänker jag inte så mycket på storindustrin, de stora, kapitalstarka miljonbolagen, som kanske utan större svårigheter kunna bära en sådan här våldsam krigskonjunkturskatt, utan jag tänker på de mindre och medelstora företag, för vilka denna skatt, tillsammans med den vanliga, redan den högst betungande skatten, kan medföra verkliga bekymmer i form av väsentligt försämrad likviditet. Jag kunde också tala om jordbruk och skog, men jag inskränker mig till att i fråga om dessa näringsgrenar framhålla, att detsamma gäller även dessa. Under de goda åren måste man också där försöka att samla och konsolidera sig för att möta de påfrestningar, som med säkerhet kunna förväntas. Gör man inte det, motverkas i högsta grad en sund utveckling av de särskilda företagen och därigenom av hela vårt näringsliv.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Som herr Nordenson och herr Velandér redan ha framhållit, kommer denna skatt att verka hindrande på den friska och glada företagsamhet, som hittills alltid varit utmärkande för svenskt kynne. Ty man frågar sig verkligen: Vem har lust att ge sig in på något nytt företag, när han redan på förhand vet, att en eventuell vinst till allra största delen blir konfiskerad? Jag är fullt övertygad om att herr finansministern får in så och så många miljoner på krigskonjunkturskatten — visserligen med stora besvärigheter för både skattemyndigheter och näringsidkare. Men jag är också lika övertygad om att staten i det långa loppet gör en mycket dålig affär genom att bringa en hel del företag i ekonomiska besvärigheter och genom att förhindra en gynnsam utveckling av skatteunderlaget.

Därför, herr talman, vill jag, hur hopplöst det än är, yrka bifall till motion nr 211, som väckts av mig och herr Mannerskantz, och alltså yrka helt avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Då några av reservanterna i utskottet ansett det önskvärt att lägga mycket principiella synpunkter på utformningen av denna krigskonjunkturskatt, kanske jag är nödsakad att redan nu säga några ord. All beskattning måste ju ha verkningar av mycket skiftande slag, och det blir alltid fråga om en avvägning mellan de goda och de mindre goda konsekvenserna. Därför har jag mycket svårt för att riktigt se, hur man här från allmänna, principiella utgångspunkter kan dra några verkliga konkreta slutsatser, utom möjligen dem, som dragas av de motionärer som yrka avslag på propositionen. De mena att överhuvud taget all skatt, när den kommer över en viss gräns — och den gränsen är kanske godtycklig — verkar så återhållande på företagsamhet och kapitalbildning, att den inte bör ifrågakomma. När man däremot vill försöka göra avvägningar och säga: Vi inse och anse, att skatten är nödvändig, men vi mena att den inte skall vara fullt så hög utan närmast något lägre, då är man ju inne på ett område, där subjektiva meningar måste spela en mycket betydande roll. Den stora praktiska ändring, som man föreslår från vissa reservanternas sida, gäller en sänkning av skatteskalorna, och jag kan inte dölja för mig att det egentligen är godtyckligt att man har stannat vid 30, 40 och 50 procent. Man kunde lika väl gått ner till 20, 30 och 40 procent, eller varför inte ännu lägre? Man har där ett skönsmässigt avgörande.

Jag erkänner naturligtvis, att ett omdöme i frågan från företagare själva har den vikt, som deras egen erfarenhet kan ge. Om man säger: »Jag har den meningen, och jag har tillräcklig erfarenhet om att andra känna det på samma sätt, att det är en verklig skillnad, om denna skatt tas ut med 50, 60 och 70 procent eller om den tas ut med 30, 40 och 50 procent», så är det klart att ingen från en annan sida utan vidare kan avvisa den erfarenheten.

Men det är ändå inte möjligt att bara begära, att vi på den punkten helt enkelt skola svära på magistrens ord. Man måste väl i stället gå tillbaka och se, hur den ena eller den andra avvägningen kan motiveras. Då skulle jag vilja erinra om att man har två vägar att gå när det gäller krigskonjunkturskatten. Den ena vägen har man, så vitt jag vet, gått i vårt grannland Finland. Där har man inte gjort några försök att skapa möjligheter för företagen att så att säga visa upp om en vinst har samband med krigsförhållandena eller inte. Man har inte berett företagen någon möjlighet till en sådan konsolidering mot ett kommande prisfall o. s. v., som alla våra provisoriska skattepåföringar syfta till. Där har man i stället accepterat den mera grova uppskattning, som gäller beträffande den vanliga inkomstskatten, och sedan har man sagt: alla de saker, som kunna anföras mot en sådan krigskonjunkturskatt, får man ta

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
hänsyn till genom att hålla ett lågt procenttal. Här i Sverige ha vi ju faktiskt valt den rakt motsatta vägen. Vi ha försökt att så vitt möjligt se till, att ingenting, som kan kallas fiktiva vinster för ögonblicket eller på längre sikt, skulle komma att beskattas. Men sedan vi på detta sätt ha renodlat någonting som kan kallas för en ren, oförtjänt krigsvinst, säga vi: den borde egentligen helt och hållet dras in till det allmänna.

Såvitt jag förstår kan man inte gå på bägge vägarna, utan man får lov att följa en av dem. Det förefaller mig som om det för vårt näringsliv i stort sett ändå skulle vara bättre, att man har valt den svenska vägen. Jag tror att vår uppfattning delas inom det finska näringslivet både av folk inom industrien och på annat håll.

När man argumenterar mot propositionen, sker det därför också efter linjer, som inte riktigt stämma överens. Man säger, att det egentligen inte kan bli så mycket krigskonjunkturvinst och att vi inte skola göra jämförelser med förra krisen, därför att vi nu ha en sådan hård priskontroll. Ja, detta vore alldeles riktigt, om man fullt kunde lita på att priskontrollen förebygger alla prishöjningar som inte äro framkallade av kostnadsökningar. Då skulle det praktiskt taget inte bli tal om några krigskonjunkturvinst, men i det fallet skulle ju inte heller skatten kunna ha någon farlig inverkan. Om däremot, såsom jag är övertygad om, det är omöjligt att på priskontrollens väg förebygga prishöjningar, som i viss utsträckning äro oberättigade, kommer man tillbaka till att det finns skäl för att i största utsträckning dra in sådana vinster till det allmänna.

Herr Nordenson underströk, att man här i grund och botten har hänvisat väsentligen till skäl av folkpsykologisk art och att här egentligen stå emot varandra hänsynen till företagarspsykologi och till folkpsykologi. Det ligger naturligtvis någonting i detta. Jag förmodar också, att herr Nordensons liksom även reservanternas anslutning till krigskonjunkturskatten i någon mån hänger samman med dessa folkpsykologiska skäl, men, låt mig säga det, med den modifikation — som jag också för min egen del vill ta i anspråk — att man själv anser sig höra till detta folk, vars reaktioner man tar hänsyn till. Jag tror att det både hos reservanterna och majoriteten finnes en känsla av att man hör till detta folk, som reagerar på det viset. Det är därför man känner sig tvungen att acceptera denna skatt, trots de invändningar som kunna göras, och trots de svaga punkter det framlagda förslaget kan förete.

Medan jag är inne på frågan om denna avvägning, skulle jag vilja flicka in en anmärkning om en annan avvägning, som här i diskussionen berördes av herr Elon Andersson. Han talade om det skattefria bottenavdraget, som också beröres i en av reservationerna. Det är klart, att det också där är fråga om en sådan avvägning som kan leda till olika resultat. Jag bortser då från de skattetekniska skälen, som kanske för många kunna väga tyngst. Skatteexperternas, eller låt mig säga taxeringsexperternas, omdömen gå ju i olika riktningar, och det finns faktiskt inte någon allmän överensstämmelse i uppfattningen beträffande de tekniska svårigheterna. På många håll säger man, att denna taxering inte är så förfärligt svår, och även motionären herr Sandströms eget överståthållarämbete har ju en gång förordat avdragsbeloppet 3,000 kronor. Men på den punkten är det klart, att meningsskiljaktigheter kunna föreligga. Jag vill erinra om att i det utremitterade förslaget — det har enligt somligas mening en viss auktoritet, därför att det kommer från experter, åtminstone när det gällde de gamla skattesatserna — föreslog man ett avdrag på 2,000 kronor, under det att vissa remissmyndigheter förordade höjning till 4,000 kronor. Det förefaller mig alltså klart, att meningarna härvidlag kunna vara delade. Propositionens förslag om 3,000 kronor är faktiskt resultatet av en

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

kompromiss mellan olika ståndpunkter. Jag tror det finns minst lika starka skäl för att behålla 3,000-kronorsgränsen beträffande de skattefria bottenavdragen som för reservanternas förslag om att höja den till 4,000 kronor.

Jag vill tillfoga en annan synpunkt. När man nu utsträcker beskattningen till att gälla ett mycket stort område med en ofantlig mängd näringsidkare, som emellertid till allra största delen ha så pass låga inkomster att skatten inte kommer att beröra dem, är det litet svårt att acceptera en sådan befrielsegräns, att man nästan kan säga, att det hela bara blir en gest.

Man får aldrig glömma, att det här är fråga om *merinkomster*. När man här talar om »små» inkomsttagare, som man bör behandla mildt, måste vi ändå komma ihåg, att även med 3,000-kronorsgränsen få dessa människor avdrag för en merinkomst, som är lika hög som den inkomst en mycket, mycket stor del av svenska folket har såsom hela sin inkomst. Det förefaller mig ändå vara att gå ett stycke för långt, om man skulle medge att ett belopp av 4,000 kronor, vilket ju motsvarar en ganska stor inkomst för svenska folket, skall vara fritt, även om det är en merinkomst utöver den förutvarande inkomsten.

Om jag så vänder tillbaka till det mera allmänna spörsmålet om avvägningen av skatteprocenterna, så ville jag just i anslutning till det sist nämnda återigen påpeka, att detta är en merinkomstbeskattning. Hela argumenteringen rörande den ogynnsamma inverkan på företagsamheten, som denna skatt skulle ha, tycks gå ut ifrån att sådana inkomster som industriföretagare och andra hade under åren 1937 och 1938, som voro goda år och sålunda representera goda inkomster, inte äro en tillräcklig stimulans för att sätta i gång nya företag. Intar man en sådan ståndpunkt, blir det egentligen ganska svårt att bemöta den med logiska skäl. Kommer man in på den vägen synes det betyda, att man från företagarehåll kräver högre inkomster för att alls visa någon företagsamhet, och sedan dessa krav blivit uppfyllda, vill man höja anspråken ytterligare. Vad skall då svaras? Jag kan inte finna något annat eller bättre svar än att säga: ni ha ju under en lång följd av år, med den storartade expansion som kännetecknat hela detta 1930-tal, visat att det även med dessa, som ni kanske själva anse, begränsade vinstmöjligheter ändå har varit möjligt för er att göra dessa stora insatser. Finns då anledning tro, att ni i det nuvarande läget skulle vara mindre villiga att göra liknande insatser, därför att man säger: om inkomsterna skulle överstiga dem som före kriget voro normala, komma dessa vinster att beskattas på ett alldeles särskilt sätt. Det förefaller mig som om man överdriver detta, låt mig kalla det vinstintresse, eller detta hopp om höga vinster, såsom en sporre för företagsamheten.

Jag behöver inte särskilt understryka, att i det näringsliv vi faktiskt ha, är den enskilde företagaren en nödvändig person, eftersom hans arbete täcker en mycket betydande del av det svenska näringslivet. Det är alldeles självklart att var och en måste säga sig — vilken uppfattning man än må ha om hur ett näringsliv skulle kunna vara inrättat — att när det faktiskt är så inrättat, är det önskvärt att denne företagare har den sporre, som behövs för att han skall kunna göra sitt bästa. På den punkten behöva sålunda icke för ögonblicket råda några delade meningar om värdet av att hålla de drivkrafter vid liv, som äro nödvändiga för den enskilda företagsamheten. Jag skulle alltså inte kunna instämma, om man nu verkligen på något håll har velat påstå, att företagaren bör arbeta utan vinst, och med uttrycket »utan vinst» menat, att han inte heller skall få igen sina omkostnader. Det är alldeles självklart, menar jag, att man måste se till att de normala drivfjädrarna för det ekonomiska livet finnas och kunna fungera. Men om den saken rör sig inte diskussionen, när vi ha att behandla denna merinkomstbeskattning.

Jämförelsen med den större eller mindre frihet, som man finner det önskvärt

Första kammarens protokoll 1941. Nr 33.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

att ge barnen vid deras uppfostran, tror jag inte kan leda oss så särskilt långt på denna punkt. Jag får också säga, att jag inte betraktar den kapitalistiske företagaren — såsom herr Nordenson tycktes förutsätta — som ett problembarn. Problembarn äro nämligen oberäkneliga och svåra att bedöma. De kunna slå över än åt det ena hållet och än åt det andra. Den private företagaren tror jag däremot inte det är så svårt att bedöma. Han har en viss uppgift att fylla, och han drivs av en mängd olika motiv, bland vilka också detta att skaffa sig större vinst och högre inkomster är mycket betydelsefullt. Men problemet är här inte något annat än att se, i vilken utsträckning man kan låta denna drift fullt och ohämmat ta sig uttryck. Jag är inte alldeles säker på att den moderna pedagogiken eller överhuvud taget någon pedagogik, som har tänkt igenom läget, skulle ge sitt förord för en fullständig frihet i uppfostran. Jag tror att vi nog litet var lärt oss, att det är nödvändigt att lägga tyglar på denna frihet även när det gäller barnen. Jag skulle också tro — för att tala allvar i fråga om det ekonomiska livet — att en av samhällsordningens främsta uppgifter just är att försöka inordna de enskildas drifter i ett sådant sammanhang, som leder till det för det hela bästa resultatet. Att det därvid måste bli fråga om både att tygla och att lägga hämmande band, tror jag vi åtminstone i princip till sist äro ganska eniga om.

Under sådana förhållanden kommer jag tillbaka till att det är en avvägning, som vi ha stannat vid i propositionen, en avvägning som man kan ha delade meningar om, men där tydligen den största delen även av bevillningsutskottet har funnit, att avvägningen kan accepteras. Jag har inte någon annan önskan än att denna kammare följer bevillningsutskottets majoritet.

Herr Bärq, Johan: Herr talman! Jag hade nästan väntat, att denna rätt vidlyftiga principiella uppläggning av detta skattesporsmål skulle ansetts överflödig i år. Däremot förstår jag mycket väl, att sådana mera omfattande betraktelser över de verkningar, man kunde befara att denna skatteform skulle komma att medföra och allt vad därtill hör, voro påkallade, när urtima riksdagen 1940 på sin tid hade det ursprungliga förslaget uppe till behandling. Jag hade för min del väntat, att diskussionen vid detta tillfälle mera skulle inskränka sig till en erinran om de erfarenheter, som ha gjorts, och ett påpekande av de olägenheter, som särskilt hade framträtt och som behövde avhjälpas, samt ett bedömande av huruvida propositionen och utskottets arbete i det avseendet hade fyllt någon uppgift.

Nu begriper jag dock mycket väl, att det kan vara angeläget och nyttigt att från tribunen här i riksdagen ånyo lägga upp denna fråga ur synpunkter, som ha ett kanske mycket stort intresse för näringslivet i allmänhet, och att det resonemang, som har förts hitintills, sålunda mera psykologiskt fyller en uppgift. Jag förstår även väl, att betraktelsesätten i fråga om denna skatteform måste vara starkt skiftande, och att man från näringslivets sida ser med vissa bekymmer på statsmakternas allmänna tendenser att både med den ena och den andra skatteformen avhända detta näringsliv betydande andelar av de vinster som ha kunnat göras. I den mån det finns möjlighet att göra klart för skattedragarna, inte allenast näringslivets företrädare utan den stora massan av andra skattedragare, att *man icke kan undgå* att fara hårdare fram när det är fråga om beskattningen i allmänhet, så tycker jag det skulle vara lättare att vinna förståelse för nödvändigheten av att beskatta sådana inkomster, som utgöra ett överskott utöver vad som allmänneligen annars är skattedragarnas förvärvade inkomster. Det är den saken denna fråga gäller.

Jag blev en smula förvånad, när herr Ekströmer motiverade sitt avslagsyrkande med att trycka så hårt på att de mervinster, som näringslivet möjligen

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

kan komma att göra, bättre skulle kunna användas för företagens konsolidering, om denna skatt icke hade påvilat än om den kommer till stånd, vilket vi måste räkna med blir fallet. Jag kan gå med på att herr Ekströmer skulle ha rätt, om man kunde förutsätta att alla dessa mervinster, som komma att uppstå och i den mån de komma att uppstå, alltid skulle användas till företagets konsolidering. Men vi ha många erfarenheter från förra krigstiden av att så ingalunda kan väntas bli förhållandet. Den krigskonjunkturskatt som då praktiserades var mera hårdhänt och oformlig än den som det nu föreligger förslag om. Ändå funnos mycket stora möjligheter även på den tiden att i vissa fall och på vissa områden få till stånd en konsolidering genom uppkomna vinster. Denna uteblev emellertid. Detta bidrog till att en verklig skräll, så att säga, inträffade efter de gyllene tidernas slut.

När jag ser på det föreliggande förslaget, vilket ju inte i mera betydande grad skiljer sig från nu gällande lag, säger jag mig att företagarna här sättas i en klämma mellan att ge staten skatt eller att konsolidera företagen. För de skatte- dragare, som kunna göra sådana mervinster, stå så många utvägar öppna att tillgodose konsolideringsbehovet inom sina företag, att om de begagnade sig av dessa möjligheter, det inte skulle föreligga några egentliga skäl att klaga över det hinder som krigskonjunkturskatten utgör i fråga om företagets konsolidering. Jag skulle vilja säga, att hela förslaget är fullt av snaror för skat- tedragarna att fastna uti till förmån för konsolidering, när de söka att ordna det så att minsta möjliga skattetunga kommer att påvila dem till följd av gjor- da mervinster. Jag vill bara erinra om den ytterligare möjlighet som ges i det föreliggande förslaget, nämligen att genom avsättning till en kostnadsutjämn- ingsfond via den provisoriska skattepåföringen kunna rädda åtskilligt mera från skatt än som var möjligt enligt fjolårsförslaget och därvid alltså överföra mera till konsolidering än till underlag för en skattebetalning.

Herr Ekströmer uttryckte också sina bekymmer över att den »glada» före- tagarverksamheten skulle mista modet. Ja, det kan ju hända. Jag vet nu inte vad herr Ekströmer menade just med den »glada» företagareverksamheten. Om jag inskränker mig till att tala om den nödvändiga och nyttiga företagareverk- samheten, så finns det, föreställer jag mig, mycket stora möjligheter att få efter- gifter i den mån sådant anses påkallat. Här ha hysts farhågor för, och det har även kommit fram i debatten, att Kungl. Maj:t icke skulle vara benägen att i tillräcklig utsträckning taga hänsyn till dessa nödvändiga och nyttiga företags uppgift under nu rådande förhållanden, och således icke begagna den fullmakt som är Konungen given att göra eftergifter eller medgiva hel befrielse. Jag förstår mycket väl att Kungl. Maj:t med hänsyn till de fiskaliska intres- sena inte kan vara benägen att slå upp portarna på vid gavel i fråga om efter- gifter. För mitt vidkommande skulle jag likväl vilja understryka det behövliga i att Kungl. Maj:t icke är alltför njugg i sådant hänseende. Om sedan Kungl. Maj:t inte anser sig kunna begagna denna fullmakt för att främja just den »glada företagareverksamhetens» befrielse från skatt, så få väl både herr Ek- strömer och jag tåla den saken. Jag föreställer mig i alla fall att man nu icke med denna företagareverksamhet menar den sortens »glada» verksamhet som vi alla med skäl beklaga och som i viss utsträckning växte upp under förra krigs- tiden. Herr Ekströmer skulle säkerligen ännu mindre än många andra vara vil- lig att be för den.

Jag skall, herr talman, även säga ett par ord i anledning av en vädjan som herr Velandér riktade till mig att utkasta en paroll om anslutning till det ut- talande, som reservanterna göra i avsikt att främja det s. k. avräkningsförfa- randet efter kristidens upphörande en gång i framtiden. Reservanterna säga här, att det synes nödvändigt »att riktlinjerna för det avsedda avräkningsför-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
faran det utan onödigt dröjsmål klarläggas», detta för att näringslivet inte skall låta sig förskräckas av skattens härjningar i de fall då olägenheterna skulle kunna utjämnas en gång sedan kristiden tagit slut och denna skatt upphört att verka.

På sid. 9 i betänkandet där det är fråga om att gå motionärerna till mötes med ett uttryckligt beslut om att en sådan avräkning skall komma till stånd, har utskottet sagt: »En dylik uttrycklig utfästelse torde dock ej nu kunna givas med hänsyn till svårigheten att förutse, hur förhållandena komma att gestalta sig och vilka påfrestningar på skattebetalarna som bli nödvändiga. Utskottet instämmer emellertid i föredragande departementschefens uttalande om det principiellt berättigade i ett dylikt förfarande och understryker önskvärdheten av att det skall visa sig möjligt att genomföra ett sådant.» Reservanterna anse icke detta tillfredsställande, utan vilja ha en uttrycklig, bestämd förklaring att så skall ske. Utskottet har icke vågat sig på detta. Inom utskottet, där denna fråga rätt ingående dryftades, framhöll man då, att ingen ännu kan veta något om när den tidpunkt kan inträffa, då vi kunna säga att denna kris har upphört, så att en avräkning skall kunna ske. Ännu mindre vet man någonting om hurudana förhållandena i vårt land då kunna vara. Att nu uttryckligen ha givit ett bestämt löfte och gjort en utfästelse som skulle ovillkorligt infrias en gång i framtiden, tror jag hade varit oklokt. Man kan nämligen tänka sig sådana förhållanden vara rådande, att praktiskt taget en enig riksdag skulle kunna säga, att vi inte mäktat att infria detta löfte. Det föreföll oss i utskottet som om det vore klokare att icke säga mera än vad man visste även en framtid skulle kunna infria.

Departementschefen har dessutom anført, att riktlinjerna för det avsedda avräkningsförfarandet i varje fall måste klarläggas innan man ger sig in på några utfästelser. Nu önskade herr Velander att jag skulle ge parollen om en anslutning till reservanternas uttalande, att riktlinjerna skulle klarläggas utan onödigt dröjsmål. Ja, jag vill säga till herr Velander, att jag gärna skall vara med om det. Jag föreställer mig emellertid att tidpunkten för framläggande av sådana riktlinjer måste beräknas med hänsyn till vad som kan vara nödigt, och att man icke skall dröja med det onödigt länge, sedan allt detta som man behöver veta skall vara klart. I sådant avseende vill jag instämma med herr Velander.

Jag skall inskränka mig till att säga ett par ord som komplettering till vad herr statsrådet anförde gentemot förslaget om att sänka det skattefria avdraget. Det har redan anförts, att om man höjde detta avdrag från de föreslagna 3,000 till 4,000 kronor, som motionärerna förordade, så skulle detta betyda en avsevärd lättnad för beskattningsmyndigheterna. Jag tycker nu inte att detta får vara det allra väsentligaste. Kan man beräkna att skatteintäkterna skola någorlunda väsentligt ökas genom att man tar det lägre avdraget, så får väl detta också spela sin roll. Det är väl inte, som någon av de ärade talarna i början av debatten anförde, så att denna skatt förnämligast var tillkommen av psykologiska skäl, utan den har väl ändå en ekonomisk uppgift att fylla i statsbudgeten. Men därtill kommer, att om man höjer avdragsrätten till 4,000 kronor, så skulle väl praktiskt taget den föreslagna utvidgningen av skatten till att omfatta särskilt jordbruket icke vara påkallad. Skatten skulle då såvitt man kan bedöma träffa ett så pass litet antal personer, att det kan infrågasättas om man inte hellre borde avstå från att beskatta på det området. Ja, man kan ju säga, att det då hade varit lätt gjort att låta bli det. Jag tror icke det skulle vara klokt att förfara på det sättet, även om skatteintäkterna icke komma att bli så stora. När vi hade omsättningsskatten till behandling, voro vi på det klara med att denna omsättningsskatt inte rimligen kunde formas så att den träffade

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

själva jordbruksnäringen. Även från jordbrukarhåll erkände man öppet, att det hade varit riktigt om så skett, men att man av praktiska skäl måste gå ifrån den linjen. Jag tvivlar på att det är en hållbar metod att på det viset i det ena och i det andra fallet lämna ett stort område inom vårt näringsliv utanför skattskyldighet, när denna skyldighet eljest drabbar hårt. Men om man skall utsträcka beskattningen till detta område, då förefaller det mig meningslöst att sätta skattegränsen till 4,000 kronor. Även om man sätter den fria skattegränsen till 3,000 kronor, så komma, det vill jag medge, som någon sagt, kanske 80 à 90 procent att undgå beskattning, även i fall där någon mervinst förekommer.

En annan sak har här berörts, nämligen att taxeringen skulle vålla väldiga bekymmer och mycket arbete för beskattningsmyndigheterna. Av de yttranden, som äro återgivna i propositionen, framgår, att mot det då föreslagna avdragsbeloppet av 2,000 kronor erinringar gjorts just av överståthållarämbetet och K. B. i Västmanlands län, som föreslå en höjning till 3,000 kronor, eller just det propositionen upptager. K. B. i Uppsala län, i Göteborgs och Bohus län samt i Älvsborgs län föreslå en höjning till 4,000 kronor. Tre länsstyrelser föreslå således en ytterligare höjning; en länsstyrelse, den i Norrbottens län, anser att »någon höjning» bör ske. Men inte mindre än nitton länsstyrelser ha icke haft någon särskild erinran att göra mot 2,000-kronorsavdraget. Om nu dessa saker så noga övervägts av vederbörande myndigheter, vet jag inte, men det är ju fråga om en sak som ligger dem så nära, att jag föreställer mig att man icke kunnat undgå att överväga de olägenheter som följa med ett så lågt bottenavdrag som 2,000 kronor. Detta kan väl ge något stöd åt den meningen, att den höjning som Kungl. Maj:t företagit från de föreslagna 2,000 kronorna till 3,000 kronor likväl måste sägas innebära en väsentlig lättnad i det merarbete, som skulle uppkommit, om man tillämpat 2,000-kronorsavdraget. Det är naturligtvis obestriddt, att denna skatteform ändå kommer att medföra mycket arbete för taxeringsmyndigheterna. Sådana olägenheter följa ju inte allenast med en beskattning sådan som denna utan med all beskattning och inte minst med de särskilda kristidsskatterna i övrigt, som man har nödgats pålägga.

Jag skall, herr talman, på detta stadium inte säga mer. Jag föreställer mig, att jag vid varje punkt, där ändringar påyrkas, blir i tillfälle att närmare bedöma vad som i de speciella fallen kommer att anföras.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den nu föredragna paragrafen.

Enär herr statsrådet *Wigforss* anmält sig vilja avlämna en kungl. proposition, avbröts nu behandlingen av det föreliggande betänkandet.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 264, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin.

Fortsattes överläggningen angående 1 § i det av bevillningsutskottet i betänkande nr 20 punkten A 1 framställda förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941.

*Förordnings-
förslag om
krigskonjunkturskatt m. m.*

(Forts.)

Herr **Sandström**: Herr talman! Herr Elon Andersson har redan berört den reservation jag avgivit rörande avfattningen av 10 § i förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt. Jag skulle gärna vilja i anslutning därtill yttra några ord.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Det är mig till en början rätt angeläget att konstatera, att för mitt vidkommande icke någon principiell meningsskiljaktighet på denna punkt föreligger gentemot utskottets majoritet. Det är alldeles riktigt som dess ärade ordförande nyss sade, att skulle krigskonjunkturskatten utvidgas på sätt här är förslaget, mycket starka skäl tala för att det skattefria bottenavdraget sättes så lågt som möjligt. Jag är fullkomligt ense med honom på denna punkt. I annat fall kan obestriddigen inträffa och inträffar säkerligen, att åtskilliga, som man velat träffa genom den utvidgade beskattningen, undgå densamma.

Det förefaller mig emellertid som om detta skäl talar ungefär lika mycket mot att avdraget fixeras till 3,000 kronor som till 4,000, något som utskottets ärade ordförande också antydde. Det har från sakkunnigt håll uttalats, och jag saknar anledning att betvivla riktigheten därav, att med ett skattefritt bottenavdrag, bestämt till 3,000 kronor, på sätt Kungl. Maj:t och utskottet föreslå, bortåt 90 % — vilket redan sagts — av exempelvis jordbruksidkarna komma att undgå denna beskattning. Det blir då egentligen inte så förfärligt många kvar som beskattas på det området. Även med det nu föreliggande förslaget inträder således nyssberörda förhållande, nämligen att en beskattning, som i form utsträcker till nya inkomstarter, i sak kommer att endast föga beröra desamma. Spörjer man om anledningen härtill, spörjer man varför icke utskottet exempelvis förordat bottenavdragets nedsättning till 1,000 kronor, på sätt yrkats i en motion, finner man ett klart svar i utskottets utlåtande. De taxeringstekniska svårigheter, som skulle inträda vid en dylik ytterligare nedsättning av bottenavdragets belopp, äro så betydande, att man icke vågar sig in på detta. Det skulle bli alltför många taxeringsfall; myndigheterna skulle inte kunna bemästra den situationen.

Jag är naturligtvis den förste att vitsorda riktigheten av denna utskottets uttalade uppfattning.

Jag nödgas emellertid gå ett steg längre. Jag måste, trots vad här är sagt i motsatt riktning, uttala att, så vitt jag förstår, så bli ännu vid ett bottenavdrag å 3,000 kronor de taxeringstekniska svårigheterna av högst betydande omfattning.

Den siste ärade talaren anförde, att när förslaget var ute på remiss, var det tal om ett avdrag på 2,000 kronor, och att det endast var några myndigheter, som hade uttalat sig mot detta belopp. Ja, jag vill säga, att det är oerhört svårt att bedöma vad det betyder i fråga om arbetsmaterial, om man sätter detta avdrag till 4,000, 3,000 eller 2,000 kronor. Under den remisstid, som stod oss till buds, hade vi inte möjlighet att skaffa fram material för ett sådant bedömande.

Jag har emellertid, herr talman, sedermera tillåtit mig att göra en undersökning rörande arbetsbördans ökning under olika förutsättningar vid krigskonjunkturbeskattningen. Jag tror att man kan säga — och det har redan gjorts i motionen — att därest bottenavdraget bibehålles vid samma belopp som föregående år, 4,000 kronor, räknar man — och detta är mycket lågt räknat — i varje fall med en fördubbling av antalet taxeringsfall. Jag håller mig inom mycket rimliga gränser när jag anger en fördubbling. Därest bottenavdraget sänkes till av Kungl. Maj:t och utskottet förordade 3,000 kronor, räknar man med en tredubbling därav; jag har grundat denna undersökning på föregående års deklarationsmaterial. Det förefaller mig då, herr talman, som om det inte skulle vara alldeles betydelselöst ur myndigheternas synpunkt, huruvida man sätter avdraget till 4,000 eller till 3,000 kronor. Det är inte alldeles betydelselöst, om man fördubblar eller om man tredubblar arbetsmaterialet — allt detta förutsatt nu att mina beräkningar äro riktiga, vilket jag dock tror.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Det är känt och omvittnat, bl. a. av herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, att föregående års krigskonjunkturbeskattningsmyndigheterna stora svårigheter, churu visserligen icke oöverstigliga sådana. Jag vågar dock måhända foga en kompletterande anmärkning till detta naturligtvis obestridda riktiga uttalande. Det är sant, att krigskonjunkturbeskattningen under föregående år genomfördes av myndigheterna och blev avslutad inom beaktnad tid; men jag tror icke man kan säga — detta trots det mest utomordentliga arbete av därmed sysselsatta tjänstemän — att densamma genomfördes på ett fullt tillfredsställande sätt. Jag tycker mig finna ett ganska starkt bevis för detta omdöme i antalet besvär hos kammarrätten rörande 1940 års krigskonjunkturbeskattningsfall. Tillgängliga siffror utvisa att i något mera än $\frac{1}{3}$ av alla krigskonjunkturskattefall dylika besvär anförts. Många förklaringsgrunder finnas naturligen till denna stora besvärshöjning. Man bör dock beakta, att i vanliga fall det väl endast är ungefär en på två hundra som anför besvär. Här var det var tredje. Men även med allt beaktande av den inverkan å besvärsmålen, som följt av beskattningsnyhet och av oklara tolkningsfrågor, är det ändå uppenbart, att dessa förhållanden icke enbart kunna förklara varför besvärshöjningen steg så oerhört. En ytterligare förklaring kräves, och denna är, såsom nyss antytts, att taxeringsfallen antal och tidens knapphet omöjliggjort en fullt tillfredsställande taxering.

Den tid, som stod till buds föregående år för granskning av krigskonjunkturdeklarationer, var i runt tal tre månader — från den 15 september till den 10 december. I år är tiden ökad till fem månader — från den 15 juli till den 15 december. Med denna utökning av tiden från tre till fem månader och med hänsyn tagen även till ökad rutin, som nu måste förefinnas, tror jag att länsstyrelserna och provningsnämnderna skola hinna med en dubbelt så stor arbetsbörda som föregående år, d. v. s. med hinna taxeringen på ett tillfredsställande sätt, därest det skattefria bottenavdraget sättes till 4,000 kronor. Sättes åter bottenavdraget till 3,000 kronor och taxeringsfallen antal tredubblas i stället för att fördubblas, blir situationen för beskattningsmyndigheterna ännu mycket besvärligare än föregående år. Det var sannerligen besvärligt nog då!

Bevillningsutskottet, som givetvis icke förbisett dessa synpunkter, har uttalat, att den utökning av taxeringsfallen, som inträder vid bottenavdragets sänkande från 4,000 till 3,000 kronor, utgöres av mindre komplicerade fall, för vilkas behandling då också bör kunna anlitas mindre skolad arbetskraft; någon förstärkning av den kvalificerade personalen vid länsstyrelserna kan ju icke ske, enär personer med erforderlig kunskap och rutin icke stå till buds.

Jag hyser, herr talman, den största aktning för bevillningsutskottet och alldeles särskilt för dess ärade ordförande, som just nu inte är här närvarande. Jag måste emellertid anmäla en avvikande mening beträffande utskottets motivering i denna del. Sänkningen från 4,000 till 3,000 kronor betyder framför allt en utökning av antalet skattepliktiga rörelseidkare. Det blir visserligen här fråga om mindre inkomsttagare — det äger sin riktighet — men regelrätt om sådana, vilka naturligt nog icke hava råd att hålla sig med sakkunnig bokförare eller att anlita sakkunnig hjälp vid de ytterst besvärliga deklarationernas upprättande. Nu berörda taxeringsfall äro därför, även om inkomstbeloppen äro av mindre omfattning, ej sällan mycket tidskrävande, churu ifrågakommande skatteintäkter bliva ganska ringa.

Jag menar således, herr talman, i motsats mot vad utskottet uttalar, att en ändring av det skattefria avdraget från 4,000 till 3,000 kronor betyder en ökning av beskattningsmyndigheternas arbete ej blott kvantitativt utan även kvalitativt. Resultatet därav, fruktar jag, kan endast bliva ett, nämligen att

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
deklarationsmaterialet icke kan på erforderligt sätt behandlas, något som i sista hand drabbar de skattskyldiga.

Må det tillåtas mig, herr talman, att i största korthet sammanfatta vad jag tillåtit mig uttala.

Redan vid bottenavdragets sättande till 3,000 kronor, på sätt utskottet och Kungl. Maj:t förordat, faller allra största delen av landets jordbrukare utanför det beskattningsbara området. Därom äro utskottets ärade ordförande och jag ense. En höjning av skatteavdraget till 4,000 kronor medför visserligen, att ytterligare några av dessa icke drabbas av skatteplikt, men denna ökning är, synes det mig, skäligen likgiltig i jämförelse med den skattefrihet för jordbrukarna, som redan 3,000-kronorsgränsen innebär.

Sänkningen av bottenavdraget till 3,000 kronor medför däremot, att ett ej obetydligt antal mindre rörelseidkare bliva skattepliktiga — det torde vi också vara ense om — och härigenom inträder en extra och — som jag ser det — säkerligen allvarlig belastning av beskattningsmyndigheterna.

När man i likhet med utskottets majoritet — och givetvis med rätta — anser, att rent taxeringstekniska skäl tala för en gränsdragning, som väsentligt minskar antalet taxeringsfall, synes mig konsekvensen kräva, att man låter denna synpunkt gälla fullt ut, och sätter gränsen så, att man verkligen når det avsedda syftet, nämligen att nedbringa arbetet för beskattningsmyndigheterna till genomförbara mått, d. v. s. sätter gränsen vid 4,000 kronor.

Jag vet inte, herr talman, om jag här i kammaren — liksom jag förut gjort i utskottet — bör uttala, att det naturligtvis icke är någon strävan att undandraga mig eller någon annan arbete, som föranleder de uttalanden jag har gjort och den motion, som blivit väckt. Det är någonting helt annat. Det är den lättförklarliga önskan hos varje ämbets- och tjänsteman att icke behöva eller rentav tvingas lämna ifrån sig halvgjort arbete, med vars utförande han icke själv kan vara tillfredsställd. Det synes mig, herr talman, som om denna blygsamma önskan måhända skulle i någon mån vara värd beaktande.

Friherre Beck-Friis: Herr talman! I en motion har jag tillsammans med sju andra ledamöter av denna kammare hemställt, att riksdagen vid behandling av propositionen nr 173 ville besluta, att inkomst av skogsbruk ej skall träffas av krigskonjunkturskatt.

Vi ha därvid skilt på industrisortiment och vedsortiment. Vad industrisortimenten beträffar ha vi framhållit, att även om det ur principiell synpunkt kan sägas vara motiverat, att sådana prisstegringar, som föranletts av krigsförhållandena, skola beläggas med krigskonjunkturskatt, så måste dock en sådan åtgärd, sedd ur praktiska synpunkter, framstå såsom mindre välbetänkt. Ty skatteintäkterna för inkomst av industrivirke komma säkert att bli mycket små. Krigskonjunkturen för träindustrin har ju varit en avgjort dålig konjunktur.

Däremot torde — som utskottet också medgiver — arbetet med merinkomstens beräknande bliva tidskrävande, besvärligt och dyrbart, både för staten och den enskilde. Det är alltså ur rent praktiska synpunkter som jag anser, att de skogsprodukter, som uttagits i form av industrisortiment, ej skulle träffas av krigskonjunkturskatt.

Vad så vedsortimenten beträffar, så har ju där en betydande prisstegring faktiskt inträtt, även om den många gånger är skenbar. Det förhåller sig nämligen så, att många skogsägare för att kunna fullgöra dem ålagd leveransplikt av ved ha tvingats — i brist på vedskog — att i stor utsträckning taga i anspråk virke, som normalt bort upparbetas till mera värdefullt gagnvirke av olika slag, t. ex. massaved eller småtimmer. Att för sådan skog framkalky-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

lera ett mervärde, jämfört med förkrigstidens minimala vedpriser, måste vara direkt felaktigt.

Vidare vill jag framhålla, att många skogsägare för att kunna fullgöra sin leveransplikt måste göra direkta kapitaluttag ur sina skogar. Dessa kapitaluttag komma i sin tur att föranleda en framtida produktionsminskning. Det kan — som i motionen framhållits — inte anses vara med rättvisa och billighet förenligt, att staten genom krigskonjunkturskatt konfiskerar ur skogarna uttagna kapitalvärden, vilkas lösgörande till stor del föranletts av statliga tvångsåtgärder.

Härtill komma så de psykologiska faktorerna. Redan när lagen om skyldighet att avverka ved till avsalu av riksdagen i april månad antogs, framhöll jag, att det kanske i fortsättningen inte kunde komma att gå lika lätt som hittills att på frivillighetens väg få fram de erforderliga vedkvantiteterna, när skogsägarna på erfara, att en del av deras förtjänst kommer att fräntas dem i form av krigskonjunkturskatt.

Jag vill även vid detta tillfälle framhålla, att en alltför hård beskattning kan medföra en mindre önskvärd övergång från frivillig avverkning till tvångs-avverkning. Och att i någon större omfattning för kronans räkning avverka de numera erforderliga vedkvantiteterna blir säkert ett mycket allvarligt och svår-löst problem.

Jag vill i detta sammanhang erinra om följande uttalande, som gjorts av bränslekommissionen: »Som grundförutsättning för den starkt ökade vedproduktionen ligger statsgaranti för ved, varigenom skogsägarna utlovats att för avverkad ved erhålla vissa minimipriser för skilda vedsortiment. Även om det är självfallet, att staten genom fastställande av garantipriser för ved inte utfäst sig att i beskattningshänseende behandla inkomst av försäld ved efter andra grunder än all annan inkomst, torde det av producenter, som avverkat ved under statsgaranti, nära nog anses som ett löftesbrott, om viss del av garantipriset skulle av staten återtagas i form av krigskonjunkturskatt. Rent psykologiskt skulle en sådan åtgärd otvivelaktigt få en mycket olycklig inverkan på produktionsviljan och betydligt försvaga det stöd för produktionen, som avses med statsgarantien.» Ja, så ser man på frågan hos bränslekommissionen.

Även om jag efter den utskottsbehandling, som frågan fått, inte kan yrka bifall till min motion, har jag inte minst med tanke på nästa års vedavverkningsprogram velat framföra dessa praktiska och psykologiska synpunkter på frågan om krigskonjunkturbeskattning av skogsbruk.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

I friherre Beck-Friis yttrande instämde herr Nilsson, Bernhard.

Herr Sandler: Herr talman! Jag har anslutit mig till den motion, som föranlett den av herr Elon Andersson m. fl. avgivna reservationen rörande 10 § i detta förslag, och det är uteslutande om den saken jag hade tänkt yttra mig. I övrigt ansluter jag mig till utskottets förslag.

Jag har sällat mig till motionärerna av den anledningen, att jag ansett, att de farhågor rörande tillämpningen av de nya bestämmelserna, som finnas hos taxeringsmyndigheterna, inte minst inom länsstyrelser, verkligen förtjäna att komma under ordentlig prövning inom bevillningsutskottet. Jag kan inte säga, att jag känner mig särskilt tillfredsställd över resultatet av denna prövning, men jag tror i alla fall, att det var i sin ordning, att det sörjdes för att utskottet företog densamma.

Jag vill understryka, att ett eventuellt bifall till den avgivna reservationen ingalunda betyder ett ställningstagande till frågan, om 4.000 kronor, 3.000

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
eller någon ännu lägre siffra är den ur olika synpunkter riktigaste undre gränsen för denna beskattning. För min egen del har jag inga särskilda invändningar att komma med i sak i fråga om en minimigräns på 3,000 kronor, och jag kan mycket väl tänka mig, att det kan presteras goda skäl för en ännu lägre gräns, exempelvis när det är fråga om skogsbruk — jag tänker på vedavverkningen — som under denna tid har utpräglat krigskonjunkturkaraktär.

Det är alltså inte alls fråga om att ta ställning till den saken, och det är heller inte — jag har nöjet att säga det till utskottets ärade ordförande — fråga om att åstadkomma lättnad för taxeringsmyndigheterna. Det är inte alls detta, som är huvudintresset på denna punkt. Taxeringsmyndigheterna få ju ta skattelagstiftningen, sådan den kommer fram ur de beslutande myndigheternas hand, och utföra det arbete, som därmed följer. Därom är ingenting annat att säga än att om det blir omöjligt att utföra arbetet, får man skriva till kungen och tala om, att det inte längre går. Men detta kan aldrig vara något skäl att anföra, då det gäller att bestämma, vilken skattelagstiftning man skall ha. Man får skaffa den arbetskraft, som behövs, i den mån man kan. Det är fråga om någonting helt annat än en lättnad för vare sig länsstyrelser eller andra taxeringsmyndigheter. Det är fråga om huruvida man vill skapa möjligheter för att få ett både ur statens och ur den enskilde skattedragarens synpunkt gott och effektivt resultat av taxeringsarbetet. Om då, såsom skett det sista året, den ena nya skattelagstiftningen kommer efter den andra, är det ganska naturligt, att det framkallar en situation hos taxeringsmyndigheterna, som gör det mycket svårt för dem att bemästra sin uppgift. Det skulle naturligtvis vara lättare, om man så att säga toge sakerna mera etappvis. Jag kan på denna punkt säga herr Bärge, att om man förfore på det sättet, att man i år utvidgade beskattningen till jord- och skogsbruk och nästa år sänkte gränsen från 4,000 till 3,000 kronor, skulle jag knappast tro, att man behövde framhålla dessa synpunkter så starkt. Men eftersom vi under det sista året fått så pass mycket nytt, kommer en sådan sak som frågan om de 3,000 eller 4,000 kronorna verkligen att spela stor roll.

Jag tror för övrigt, att här finns en allmän synpunkt, som kan förtjäna att understrykas. Det kan kanske synas djärvt att yttra sig med den ringa erfarenhet jag har, men den räcker för att göra det uttalandet, att jag i varje fall för egen del kommit underfund med att man kanske ofta överskattar innehållet i själva skattelagstiftningen och underskattar betydelsen av att taxeringsarbetet kan omsorgsfullt genomföras. Jag har haft tillfälle att se överraskande exempel på hur mycket mer staten kan få ut utan ändringar av skattelagstiftningen, därigenom att man skapat en taxeringsapparat, som fungerar ordentligt. Jag tror, att även vi här i riksdagen liksom inte minst herrarna i finansdepartementet i detta avseende ha anledning att minnas den gamla grundsatsen »non multa sed multum». Man kan naturligtvis skaffa staten ökade inkomster på två vägar. Den ena är att försöka att — förlåt uttrycket — rafa ihop så många nya skatteobjekt som möjligt, den andra att genom en omsorgsfullare och effektivare taxering utnyttja det skatteinstrument, som man redan har. Jag tror, att man ofta i lagstiftningsarbetet underskattar, vad taxeringsarbetet i och för sig kan ge.

Det är från sådana synpunkter jag har tyckt, att man kanske inte förtjänar så mycket på att här genomföra den ändring, som är ifrågasatt. Jag vågar inte uttala något bestämt omdöme om vad staten kan komma att få in mest på, omsorgsfull taxering eller utvidgning av det område, inom vilket man skall söka ut skatteobjekten. Det har inte heller varit mig möjligt att göra någon undersökning, som förtjänar att åberopas, angående antalet nya fall, som till-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

komma med dessa bestämmelser. Men om det nu kan vara tvivel underkastat, vad staten förtjänar mest på, så tror jag, att det finns en annan sak, som icke behöver vara föremål för tvivel och som även har sin betydelse. Vi äro väl också skyldiga att tänka på att billigheten och likmässigheten i beskattning ju under alla förhållanden måste lida av att taxeringsarbetet icke kan genomföras med den omsorgsfullhet, som vore önskvärd. Jag tycker därför, att man bort ägna något större uppmärksamhet åt en sådan synpunkt.

Vad utskottet anfört för att inte för ögonblicket stanna vid den gamla minimigränsen, har ingalunda gett mig någon annan uppfattning av saken. Vad som anföres gäller den inverkan det skulle ha på det allmänna rättsmedvetandet, om man har en gräns vid 3,000 eller vid 4,000 kronor. Det är möjligt, att det allmänna rättsmedvetandet är tillfredsställt även av bestämmelser, som övervägande äro bestämmelser på papperet, sådant kan ju hända, men jag är litet överraskad av att finna den argumenteringen här, att det skulle ha någon särskild betydelse ur det allmänna rättsmedvetandets synpunkt, om man har den ena eller den andra gränssiffran. Inte heller har jag kunnat bli mera övertygad av resonemanget, att det är taxeringsfallen mellan 3,000 och 4,000 kronor, som man måste komma åt för att hejda inflationsfaran i vårt land. Jag tror inte, att de där argumenten ha något särdeles stort värde.

Jag måste emellertid be att få reagera direkt emot vad statsutskottet sedan säger, då det skall ge ett gott råd om hur man skall förfara med de nya bestämmelserna. Herr Sandström har redan berört den saken. Jag tycker, att det är mycket betänkligt att ge det rådet, att för att klara fallen mellan 3,000 och 4,000 kronor skall man övergå till att använda mindre skolad arbetskraft. Det är en förvånande anvisning; det är en dålig anvisning från bevillningsutskottets sida. Det måste te sig mycket litet tilltalande för de skattskyldiga mellan 3,000 och 4,000 kronor, att beträffande deras taxering kunna länsstyrelserna få ordna det så, att den blir litet mer hafsigt utförd av mindre skolad arbetskraft. Jag vill sluta med att uttrycka den förhoppningen, att Kungl. Maj:t icke måtte följa detta dåliga råd från bevillningsutskottets sida genom något direktiv till länsstyrelserna att använda mindre skolad arbetskraft på dessa taxeringsfall.

Överläggningen blev nu ånyo avbruten, för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Bergquist* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 258, angående inköp för postverkets räkning av fastigheter i Karlskrona; samt

nr 269, med förslag till förordning om viss tillämpning i fråga om älgkött av lagen den 11 maj 1934 (nr 140) angående köttbesiktning och slakthus.

Fortsattes överläggningen angående 1 § i bevillningsutskottets i betänkande nr 20 punkten A 1 framställda förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m.

(Forts.)

Herr Nisser: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet framhöll, att man ville renodla den oförtjänta vinsten och sedan beskatta denna hårt. Det kan ju vara riktigt, men då måste renodlingen ske på ett fullt tillfredsställande sätt. Här uppstå med säkerhet mycket stora svårig-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
heter. Det måste därför ges klara och lättfattliga direktiv, så att tillämpningen blir likadan överallt och ej beroende på skatteexperternas subjektiva uppfattning.

Jag har redan givit min anslutning till herr Ekströmers yrkande om helt avslag, men då någon utsikt till bifall till detta yrkande troligen inte föreligger, vill jag ge uttryck för den förhoppningen, att när skattelagen nu kommer, den måtte åtföljas av så väl genomarbetade direktiv, att en sovring av ärendena från början kan ske, så att onödigt arbete ej uppstår för vare sig de skattskyldiga eller taxeringsmyndigheterna och att vederbörlig hänsyn tages även till dem, som skola betala skatterna.

Herr Nordenson: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet framhöll, liksom den föregående talaren, att man kan gå två olika vägar. Man kan antingen göra en mer summarisk uppskattning av merinkomsten och beskatta den försiktigt eller göra en noggrann renodling av merinkomsten och beskatta den hårt. Han menade, att han för sin del föredragit den senare vägen, och han ansåg sig därmed också ha motiverat de höga skattesatserna. Här anser jag, att man fortfarande kan göra en invändning. Reservanterna mena, att man inte har åstadkommit en tillfredsställande renodling av mervinsterna. Det kvarstår, att man icke vid uppskattning av merinkomsten får göra avdrag för de erlagda skatterna. Följaktligen blir det i själva verket en beskattning av fiktiva vinster. Med den utveckling prisbildningen tagit har en försämring av penningvärdet redan inträtt, om också mindre utpräglad än under den förra krigskonjunkturen. Följaktligen kunna vi — som förut påpekats — säga, att det blir en beskattning av det försämrade penningvärdet. Slutligen kan också själva frågan om vad som är krigsbetonad mervinst vålla ganska stora svårigheter att avgöra. Här kan lätt inträda en felbedömning. En verklig renodling av de merinkomster, som bero på krigsförhållandena, kan med andra ord inte göras så noggrant som departementschefen antydde. Det är just detta förhållande, som gör, att vi anse, att man inte är berättigad att taga till de höga skattesatserna. Den principiella upplicering av problemet, som chefen för finansdepartementet angav, har alltså icke kunnat fullt följas i detta fall. Det ger i själva verket stöd för den ståndpunkt, som flera talare här företrätt, nämligen att man har anledning gå fram försiktigt vid skattesatsernas utmätning.

Herr statsrådet var även inne på frågan om det berättigade i mervinsternas beskattning med hänsyn till deras upptaxering i förhållande till föregående års vinster. Statsrådet menade, att eftersom näringslivet har rätt att som jämförelsetal använda inkomsterna för 1937 och 1938, som voro förhållandevis goda år, borde det inte vara så allvarligt, om de vinster, som skjuta över dessa jämförelseinkomster, skulle bli hårt beskattade. Men vad man vänder sig mot här är ju särskilt den beskattning, som drabbar ny företagsamhet, där man inte på samma sätt har jämförelsetal eller där dessa äro mycket låga. Om man tänker sig, att en ny verksamhet tas upp, som kostar låt oss säga 1.000.000 kronor i investering, och att på denna uppnås en vinst så hög som 300.000 kronor — vilket ju måste anses vara synnerligen gynnsamt även för ett krigsföretag — så bli skatterna med nuvarande skattesatser omkring 230.000 kronor, kanske något mer i de kommuner där kommunalskatterna äro höga. Det återstår sålunda endast omkring 6 procent som behållen vinst på den investerade miljonen, och detta anser man vara väl lågt med hänsyn till de stora risker, som en sådan investering givetvis måste innebära. Att jag inte talar bara i fävitko vill jag visa med att under diskussionen i utskottet nämndes ett konkret fall, där vinsten på ett företag under det senaste året uppgick till just

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

300,000 kronor och där man beräknade att få erlagga 232,000 kronor i skatt. Det synes mig, som om en sådan belastning onekligen måste inge företagaren en mycket stark betänksamhet. Det finns sålunda enligt min mening sakliga skäl för att gå fram försiktigare med skattesatserna.

Till sist vill jag bara beträffande de pedagogiska synpunkterna gentemot företagare med stor tillfredsställelse konstatera, att herr finansministern numera förklarar, att den privatkapitalistiske företagaren med sitt vinstbegär är att betrakta som ett normalbarn i det stora folkhemmet. Detta kan jag endast med stor glädje fastställa.

Herr Velande: Herr talman! Finansministerns argumentering i fråga om skattesatserna gick ut på att principiella synpunkter inte kunde leda fram till något annat än ett avslag på eller ett bifall till den kungl. propositionen. Någon medelväg gavs inte. För en annan avvägning av skatteskalorna än propositionens kunde sålunda inte åberopas principiella skäl utan endast subjektiva sådana. Detta innebar emellertid i varje fall inte något verkligt försvar för propositionen på förevarande punkt. Det innebär blott, att för ett förslag om en annan avvägning av skatteskalorna än enligt propositionen kan man endast åberopa lika goda eller lika dåliga skäl, som finansministern har åberopat till stöd för sitt förslag.

Finansministern förmenade vidare, vilket också från annat håll berörts, att man kunde tillåta sig en så hög skattebelastning av mervinsten, som här föreslagits, därför att denna mervinst utgjorde en s. a. s. verkligt renodlad merinkomst. Man hade nämligen utsöndrat allt, som inte hade sin grund i kriget eller krigskonjunkturen, och man hade skapat garantier för att icke fiktiva vinster skulle komma med. Det förefaller, som om knappast ens finansministern kunde tro på den satsen. Hur är det med penningvärdets försämring? Därtill har, såsom förut visats, någon hänsyn inte tagits. Finansministern anförde själv, att, hur effektiv priskontrollen än kunde komma att bli, kunde inte förhindras, att »oberättigade» vinster skulle uppkomma. Men i den mån priskontrollen inte kan effektivt upprätthållas och om av sådan eller annan anledning den sedan krigets utbrott inträdda prisstegringen fortsätter, måste detta innebära en successiv försämring av penningvärdet, som i sin ordning måste försvåra den rättvisa beräkningen av de beskattningsbara merinkomsterna och medföra risker för att krigskonjunkturskatten i strid med sitt eget syfte kommer att drabba allenast fiktiva inkomstökningar. Icke heller har någon hänsyn tagits till den på grund av kriget inträdda skärpta beskattningen.

För övrigt, överskattar man icke i allmänhet möjligheterna att utsöndra önskvärda inkomster från icke önskvärda? 1940 års krigskonjunkturbeskattning har resulterat i taxering i 1,423 fall. Det fanns dock över 35,000 deklarationer, och därutöver övervägdes kanske i 50,000 fall, huruvida deklarationer skulle avfordras vederbörande. Kan man utgå ifrån att dessa 1,423 taxeringsfall, som nu leda till beskattning, i den mån ändring inte sker på grund av besvär till de högre skattedomstolarna, inrymma endast oberättigade eller icke önskvärda inkomster, för att nu tala med herr finansministern? Det torde knappast vara möjligt att besvara den frågan jakande.

Finansministern yttrade även något om att jämförelseinkomstären 1937 och 1938 voro för näringslivet goda år och att, om den skattskyldige nu fick behålla ograverad en inkomst, som motsvarade medeltalet av inkomsterna för dessa två år, han väl borde vara tillfredsställd. Är detta riktigt? Den skattskyldige får ju inte disponera över en inkomst motsvarande jämförelseinkomsten; en hel del kommer att konsumeras av de på grund av kriget väsentligt ökade skatterna. Men det förefaller som om denna finansministerns upplägg-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ning blir ohållbar även ur en annan synpunkt. Här förutsätter man väl inte, att det skall vara tillräckligt med att bibehålla basen eller ramen för näringsverksamheten inom landet från åren 1937 och 1938. Här förutsättes väl på alla håll en utvidgning av denna ram och att en sådan utvidgning är absolut nödvändig ur folkhushållets synpunkt. Men det är inte blott fråga om en utvidgning i vanlig mening av ramen för vår produktion och handel utan också om en omläggning inom denna vidgade ram. Detta är, vad reservanterna ha lagt synnerlig vikt uppå. Sedan fred en gång inträtt — fred skall det väl någon gång bli — kommer det sålunda att krävas de största insatser från näringslivets sida för anpassning till det nya läget. När det gäller denna anpassning tjänar det ingenting till att tala om basen eller ramen från 1937 och 1938; förutsättningarna och utgångspunkterna för den fortsatta verksamheten bliva helt andra än då.

Det är därför jag för min del inte kan godkänna finansministerns resonemang, när han med utgångspunkt från åren 1937 och 1938 kommer fram till att, enligt hans uppfattning, det inte bör finnas några betänkligheter mot den hårdaste beskattning av en nominell inkomst, som ligger över medelinkomsten för dessa år.

Herr **Bärg, Johan:** Jag undrar, herr talman, om det inte skulle varit lättare att komma till rätta med såväl skattesatserna som en hel del andra detaljer i det här föreliggande förslaget, om vi hade haft att samtidigt handlägga frågor om inkomst- och förmögenhetsskatt, om värnsskatt och möjligen också frågan om en ökad förmögenhetsskatt. Om man här förutsätter, att det egentligen inte finnes någon annan utväg än att av svenska folket pressa ut de medel, som staten behöver för att fylla det stora hålet i budgeten, så gäller det närmast en avvägning av de olika sätt, som äro tänkbara för att uttaga dem. Om de skattebelopp, som krigskonjunkturskatten väntas ge, skulle på ett någorlunda motsvarande sätt slås ut på värnsskatten, så är jag säker om att klagomålen och de uttalade farhågorna skulle ha blivit kanske till och med ännu starkare än vad de nu äro, och det som jag tycker med rätta. Man har klagat över denna skatteform, dess olägenheter o. s. v., men ingen har givit anvisning om något bättre skatteobjekt än det här föreslagna. Då få vi väl, såvitt jag förstår, dragas med de svårigheter, som följa med detta. Jag tycker, att den synpunkten kanske även kan underlätta bestämmandet av skattesatserna. Jag är övertygad om att när man kommer till spörsmålen om kanske ökade ordinarie skatter — jag vet inte om de kunna undgås ett kommande år, men jag tvivlar därpå — så kunna minst lika starka skäl anföras mot den höga skatteprocenten, som man nu anför mot skatteprocenten i det föreliggande förslaget.

Jag begärde ordet, herr talman, närmast för att säga något om det stora nummer, som har gjorts av de föreslagna skattefria avdragen här. Det förefaller mig som om den frågan näst frågan om skatteprocenten egentligen vore den viktigaste i hela det föreliggande spörsmålet. Jag uppskattar till fullo den syn på svårigheterna, som de båda företrädarna för Kungl. Maj:ts befallningshavande ha uttalat, och det är värt mycket erkännande att vi fått de huvudskäl framhållna, som ligga till grund för deras farhågor. Det är, betonas det, inte fråga om en arbetslättnad i och för sig. Det har ingen inom utskottet heller misstänkt. Det är inte heller meningen att göra det så lindrigt som möjligt för vederbörande myndigheter, utan frågan är den, i vilken utsträckning det för dessa myndigheter kan vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt fullgöra de uppgifter, som påläggas dem. Jag är naturligtvis urständssatt att döma om vilket som är riktigt eller ej, och jag skulle inte vilja säga någon-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ting, som kunde tydas så, att man inte vore så noga med hur det blir. Vad som antyddes inom utskottet var, att om en sådan här oerhörd arbetsbörda påläggdes vederbörande, skulle man kunna befara att granskningen av de ordinarie skatterna skulle vedervågas, och det tycker jag är det farligaste. Om jag nu vågar säga min tanke i en sådan ordvändning, så skulle jag vilja säga, att i fråga om den skatt, som här föreslås, finnes det många tusen möjligheter att göra galet, såvitt jag förstår. Om jag skall räkna med den noggrannhet, som tillämpas i fråga om den ordinarie beskattningen, så skulle jag vilja säga, att det i många fall blir rena lyckträffar, om man kan göra den här skattegranskningen lika noggrann och lika rättvis. Det får man tåla, och detta innebär ju inte, att man skall slarva ifrån sig. Men det är dock ganska tråkigt om det här skulle finnas en mening för en höjning av propositionens 3,000 kronor, när man så övervägande i yttrandena över den P. M. som var föremål för yttranden av myndigheterna föredrog även ett så lågt belopp som 2,000 kronor. Ehuru det i och för sig kan anses berättigat att skattebelägga mervinst ned till det belopp, som här är angivet, eller 3,000 kronor, skulle detta falla därpå, att vederbörande myndigheter anse, att det är för arbetskrävande att praktisera en sådan ordning. Man måste kanske böja sig för det. Dessa påtalade taxeringssvårigheter bottna så vitt jag förstår närmast i spörsmålet om taxeringsväsendets lämplighet i påfrestande fall. Och det inte allenast beträffande vederbörande K. B:s uppgifter, utan förefintliga brister sträcka sig nog till de allmänna taxeringsmyndigheterna. Det är emellertid ett problem, som ej kan lösas i en handvändning. Förslag om åtgärder på detta område ha ju varit uppe åtskilliga gånger och skjutits undan, men den frågan tvingar sig fram till lösning. Frågan är nu närmast, om det skall vara omöjligt för vederbörande att fullgöra det arbete, vilket denna som vi hoppas provisoriska skatt pålägger dem. Herr Standström sade, att när både Kungl. Maj:t och utskottet erkänna, att en gränsdragningsgränsgöring är påkallad för att inte göra saken alldeles urbot, då borde man ha tagit detta steg fullt ut. Ja, jag vill inte rida på ord, och herr Sandström menade tydligen inte precis det, som jag skulle kunna vända hans ord till, ty skulle jag taga hans »fullt ut» på allvar, så vore man ju inte på den helt säkra sidan med mindre man slopade hela skatten då ingenting bleve pålagt myndigheterna.

Frågan är, om en avlastning kan bli så mycket större genom att man ändrar avdragsbeloppet från 3,000 till 4,000 kronor. Det har förefallit mig som om den största risken skulle gälla K. B. ute i landet genom den utvidgning av skatten, som sker då man tar med skogs- och jordbruks- och annan fastighet. Jag har tröstat mig med att i varje fall, även om man går så långt ner som till 3,000 kronor, detta inte skulle behöva betyda så mycket. Vi ha fått rätt goda vitsord om att det ändå kommer att ramla bort en sådan mängd, att det inte kan bli så många procent kvar, men det är möjligt, att det kan orsaka betydande besvärigheter.

Jag vet inte om jag vågar mig på ett sådant fruktansvärt tilltag som att försöka få herr landshövding Sandler att läsa, inte rätt innantill, men läsa om en gång till, vad som står på sidan 16 här i betänkandet, då han talar om att han har svårt att förstå utskottets mening. Han tyder det så, att utskottet skulle ha menat, att det skulle stöta det allmänna rättsmedvetandet, om man flyttade gränsen från 3,000 till 4,000 kronor. Jag tycker det bör kunna förstås, att utskottet menat, att ett uteslutande av ett sådant vidsträckt område av vårt näringsliv som hela jordbruket inte skulle vara i överensstämmelse med ett allmänt rättsmedvetande.

Jag tror, att herr Sandler, om han ville läsa detta en gång till, skulle ge mig rätt i att det ej bör vara svårt att förstå det. Utskottet menar, att om

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

man höjer gränsen från 3,000 till 4,000 kronor, så betyder detta kanske praktiskt taget, att det blir så litet kvar, att det inte är värt att tråla med en beskattning. Därigenom skulle man utesluta en mycket stor del av vårt näringsliv, och en sådan åtgärd skulle icke sammanfalla med det allmänna rättsmedvetandets krav.

Jag vågar väl ej fortsätta lektionen. Eljest skulle jag även vilja fästa uppmärksamheten på en anmärkning, som herr Sandler i så kraftiga ord gjorde mot sidan 17, där utskottet säger, att det tror, att de här beskattningsfallen, som ligga mellan 3,000 och 4,000 kronor, komma att bli föga komplicerade, »varför mindre skolad arbetskraft synes kunna anlitas för behandling av flertalet av dessa fall». Jag skulle tro, att det passat bättre ihop med herr Sinders kommentarer, om utskottet hade skrivit, att normalt skolad arbetskraft skall användas, men så står det ju ej. Jag vet inte i hur stor utsträckning länsstyrelserna använda överkvalificerad arbetskraft för enklare arbeten, men det skulle väl vara underligt om det inte här liksom på andra områden inom ämbetsverken ibland kan förekomma. Inom utskottet har man trott, att en del av detta arbete skulle vara av den beskaffenhet, att man icke kunde behöva samma högt skolade arbetskraft, som man i vanliga fall och vid mera komplicerat arbete behöver. Om detta nu är ett misstag och detta arbete är av sådan art, att det kräver högt kvalificerad arbetskraft även i de fall, som man här avser, så är det bristande insikt i den saken, som gjort, att utskottet har vågat uttala sig på detta sätt. Och jag tänker, att Kungl. Maj:t, som bör ha bättre insikt om dessa ting än vad utskottet har, inte kräver, att länsstyrelserna för fullgörande av detta arbete skola ha undermålig arbetskraft, om det finnes bättre att få, utan medgiver anställande av arbetskraft så att arbetet någorlunda tillfredsställande skall kunna utföras.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Herr Mannerskantz: Herr talman! I finansministerns anförande var det enligt mitt förmenande ett argument, som kan anses vara så bestickande, att man kan räkna med, att det har en avgörande tyngd. Han nämnde, att här är det ju bara fråga om mervinster, och frågade vad som kan vara att anmärka på att man begär, att en företagare skall kunna klara sig på de vinster han hade under basåren, t. ex. under 1938. Jag tycker det skulle vara anmärkningsvärt, om inte finansministern själv hade reda på det faktum, att här ha skett mycket starka stegringar i den vanliga skatten. Det har skett så pass starka stegringar, att man därigenom ernått en mycket betydande beskattning, som verkar precis på samma sätt som krigskonjunkturskatten — utom det, att man får med även sådana inkomster, som inte direkt bero på kriget. Det går ju att precis räkna ut hur mycket den ökningen innebär och hur stor skatteprocent det därvidlag blir, och en del dylika uträkningar äro också gjorda i motionen nr 282, där det visar sig, att redan vid en merinkomst av 10,000 kronor blir merinkomsten beskattad med över 35 %. Sedan visar sig det egendomliga faktum, att innan man kommer upp i 40,000 kronors merinkomst, blir det med den vanliga redan nu existerande beskattningen uttaget mera än vad som här föreslås i krigskonjunkturskatt. I fråga om dem, som ligga under 40,000 kronor, tar man däremot ut mera genom den nu föreslagna krigskonjunkturskatten än vad förut skett. Alltså låter man dem drabbas hårdare, som fått den mindre merinkomsten, än dem, som fått den största.

Nu kan man ju säga så, att om det inte är annat än sådana merinkomster, som bero på kriget, så borde man kunna vara nöjd med att få de vinster man haft

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

tidigare, men det är det, som inte stämmer, ty den ökade beskattningen är av högst avgörande betydelse för en hel massa företagare.

Man har här talat om psykologi och sagt, att den här skatten — det säger statsrådet Wigforss — är mest av psykologisk betydelse. Nu säger visserligen utskottets ordförande, att det här är ett av de hittilldags uppfunna bästa sätten att få tag på de pengar, som behövas för budgeten. Det är alltså en olika motivering, och jag vet inte vilken man skall rätta sig efter. Man får kanske mest rätta sig efter finansministern. Naturligtvis ger skatten litet pengar, så man kan inte helt förneka riktigheten av vad utskottet sagt heller, men jag skulle inte tro, att detta oändliga bestyr är igångsatt bara för de pengarnas skull, utan det viktigaste skälet är kanske det psykologiska. Då skulle jag vilja säga, att finansministern enligt min mening är skyldig att just för psykologiens skull upplysa den övervägande massan av det svenska folket, som faktiskt ännu inte fått denna upplysning, om hur vår beskattning i verkligheten är funtad.

Beskattningen sker för det första med en mångfald av luft. Det är ju flera olika ingredienser i det beskattningsbara beloppet, som inte ha det allra bittersta med inkomst att göra, utan som är luft. Det är inte alls klarlagt för mängden av människor här i landet hur det verkar. Det verkar så, att den procent av en företagares eller annan inkomstagares inkomst, som verkligen tages ut i form av skatt, ofta är mycket högre än vad som angives i alla officiella handlingar. Kan man räkna ut vilken procent det är av den verkliga inkomsten skall man finna att den är högre, i vissa fall avsevärt högre än vad som framgår, när man talar om procenten på det beskattningsbara beloppet. Den upplysningen borde vara lika välgörande för de psykologiska faktorernas bedömande som att bara inhölja allt sådant i dimma och sedan anse sig skyldig att lägga fram en smaklig krigskonjunkturskatt för allmänheten för att få den att bli medgörligare, när det gäller att få den att gå med på utgifter.

Och nu kommer jag till vad jag egentligen hade tänkt säga, herr talman! Det finnes två sätt att sköta om, att ens finanser gå ihop, såväl när det gäller enskilda människor som kommunen och staten. Det ena är att skaffa sig stora inkomster. Det är det, som finansministern mest lagt an på och bedrivit en energisk verksamhet för. Men så finnes det ett annat sätt, och det är att begränsa utgifterna. Det enda vi ha hört från vår finansminister under senare år är, att det inte går att begränsa utgifterna. Det lilla man kan spara, det är så litet, att det inte inverkar på budgetens balansering. Jag har börjat allt mer få klart för mig det bristande intresse, som finansministern har för utgifternas begränsning. Jag vill nämna en sådan sak som storleken på utgifterna t. ex. för alla dessa subventioner, som pågå utan att riksdagen väl riktigt har reda på till vilka belopp de i verkligheten uppgå. Det tyckes inte intressera finansministern, ty om så varit fallet, hade det varit möjligt att svara på en sådan fråga som den jag riktade till honom för jämnt fyra veckor sedan. Jag begärde att få reda på vilka belopp han beräknade, att dessa subventioner skulle gå till under innevarande budgetår, men, herr talman, jag har ännu inte fått något svar, fastän det nu som sagt är fyra veckor sedan dess. Orsaken härtill känner jag. Orsaken är inte, att han ej vill svara, ty han har sagt, att han tänker göra det, men det har aldrig forskats förut i hur detta tar sig ut i verkligheten. Riksräkenskapsverket har fått börja från början med att plöja igenom allt detta, men har inte på fyra veckor kunnat få fram några uppgifter, som kunnat läggas till grund för ett svar på en fråga, som jag anser vara oerhört berättigad.

Nu menar jag alltså, att det är nödvändigt, att man här griper till även den andra utvägen för att få statens affärer att gå ihop, och när finansministern säger, att det inte finnes några sätt att spara pengar, så vill jag bara peka

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

på, att det finnes sätt, som kunna giva hundratals miljoner i besparing, och jag skulle tro, att det inte är möjligt att alltför länge hålla på med den stora utbetalningen av medel just i subventionssyfte, utan det vore bättre att låta endast vissa kategorier, t. ex. de barnrikaste familjerna, få hjälp till sin livsmedelsförsörjning eller bränsleförsörjning än att subventionera på det sätt som nu sker och utbetala pengar till även de mest förmögna personer på statens bekostnad. Det ha vi snart inte råd med, och det ha vi för övrigt egentligen aldrig haft råd med.

Det förnämsta motivet till att jag deltagit i frambärandet av motionen om avslag på krigskonjunkturskatten är, att jag inte anser, att det är en åtgärd, som främjar produktionen och avhjälpjer arbetslösheten. Jag tror, att det vore bättre att ge det svenska folket riktig ekonomisk upplysning och klargöra, att den hittillsvarande beskattningen redan är av den art att mervinsten beskattas oerhört hårt, att man just inte vinner mycket med denna krigskonjunkturskatt i vissa inkomstskikt, och att det därför är mera klokt att taga hänsyn till företagnas psykologiska uppfattning i detta fall.

Det andra skälet är, att jag har funnit, att det är så många tekniska ofullkomligheter i detta förslag. Jag tänker då mest på jordbruks- och skogsbruksbeskattningen, där man skall grunda taxeringen till mycket stor del på beräknade siffror. Att man skall beräkna, att en hel del stora grupper av utgifter endast ha stegrats med 12 procent, det anser jag vara något alltför vanskligt för att kunna godkännas, då den, som sysslar med jordbruk och skogsbruk vet med sig, att det måste röra sig om betydligt högre siffror. Det kan lätt inträffa i en hel del fall, där det inte är möjligt att anlita tillräcklig expertis, eller där det inte finnes företagsamhet nog att göra det, att man kan bli utsatt för en beskattning, som tar ett par hundra procent. Det är inte någon, som kan bevisa, att detta inte kan ske med den här föreslagna anordningen.

Ett tredje motiv för mitt avslagsyrkande är att jag vill rikta *en protest mot den vansinniga miljonrullning, som faktiskt sker här i landet*, och som inte kan undgå att till slut bringa landet i alldeles oerhörda svårigheter.

Jag ber därför, herr talman, att få ansluta mig till det avslagsyrkande, som redan av herr Ekströmer är framställt.

Herr **Sjödahl**: Herr talman! Den siste talarens yttrande ger mig anledning till vissa reflexioner. Han talar om den vansinniga miljonrullning, som för närvarande försiggår i vårt land. Det är riktigt, att här rulla miljoner. Men vi veta alla, att dessa miljoner, eller låt oss säga miljarder, rulla för att värna vårt lands frihet. Är det detta, som herr Mannerskantz menar är vansinnigt? Vi veta också, att det utgives mycket pengar för att försöka hålla uppe levnadsstandarden för de fattigaste här i landet på en nivå, som något så när överensstämmer med den, som de skulle hava haft, om inte kriget kommit med alla sina konsekvenser. Vi veta alla, att vi inte fullt lyckats i detta avseende. Menar herr Mannerskantz, att de miljoner, som utges för detta ändamål, också äro ett bevis på en vansinnig miljonrullning? Om inte herr Mannerskantz menar något sådant, vilket jag nästan skulle hålla för troligt, så är ju vad herr Mannerskantz anfört endast tomma ord, och jag skulle vilja be honom att inför kammaren redovisa för de hundratals miljoner, som han här på ett bräde ville bespara för finansministern.

Det har här talats mycket och våltaligt om de svårigheter för industrien och företagsamheten, som krigskonjunkturbeskattningen skulle medföra. Det är alldeles uppenbart, att varje skatt innebär en ökad belastning för företagen. Redan den nuvarande inkomst- och förmögenhetsskatten är uppenbart

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

en belastning, som plockar bort vissa fonder, som annars hade kunnat användas för investeringar och annat. Dessa pengar hade för all del också kunnat användas för mycket oförnuftiga ändamål, men det är ju bara den förnuftiga användningen, som vi i detta sammanhang tänka på. Det är givet, att precis samma anmärkning, som man härvidlag ibland hör riktas mot alla andra skatter, även kan framställas mot krigskonjunkturskatten. Trots alla klagovisor kunna vi emellertid icke komma ifrån att enligt en utredning, som förmodligen någon gång i höstas gjordes inom industriens utredningsinstitut och som redovisas i en bilaga till statsverkspropositionen, låg industriens investering under år 1940, således i fjol, ungefär nio procent över 1939 års nivå. När vi bedöma denna siffra, få vi erinra oss, att 1939 års investeringar förmodligen utgjorde en toppsumma, som vi aldrig tidigare presterat här i landet. Under hela första krigsåret 1940 lågo således, upprepar jag, industriens investeringar nio procent över denna toppsumma. Under det år, som vi nu äro inne på, skulle man, skriver industriens utredningsinstitut, kunna hoppas på en investering inom industrien av större omfattning än under år 1939. Det är tydligt, att när man vid slutet av förra året från industriens sida undersökte vår företagsamhet och nerven inom denna, såg man mycket hoppfullare på läget, än vad man från industrihåll nu gör i det förklarliga intresset att söka få så svaga skattesatser som möjligt genom krigskonjunkturskatten. Härutöver vill jag erinra om att enligt den av mig återopade och i statsverkspropositionen återgivna utredningen var det en icke obetydlig del, en tiondel av den beräknade investeringen för år 1941, som avsåg ny produktion, alltså startande av nya företag av olika slag, och det förefaller mig vara en mycket gynnsam siffra. Dessa uppgifter synas mig visa, att våra industriföretagare, som under år 1940 mycket väl kände till, att vi icke kunde undvika en betydande krigskonjunkturbeskattning och således vid planerandet av åtgärderna för år 1941 visste, att vi då hade fått en sådan krigskonjunkturbeskattning och vilken höjd den intog, ändå icke låtit sig betagas lusten att visa vad driftigt folk kan göra genom att sätta i gång nya företag eller utvidga äldre sådana. Det har efter detta att döma icke brustit i företagsamhet. Industriens män äro att gratulera för detta, och vi ha all aktning att ge dem.

När man bedömer denna fråga, måste man vidare erinra sig, att vi, såsom finansministern redan har påvisat, ha en krigskonjunkturskatt av annan typ än vad man har t. ex. i Finland. Från finskt håll eftertraktar man ju att få en krigskonjunkturbeskattning i stil med den svenska. Vi ha således fått en krigskonjunkturbeskattning av helt annan art, än den som under förra världskriget och den därpå följande krisen hade så olyckliga verkningar därför att den i hög grad beskattade fiktiva vinster. I årets proposition har man från regeringens sida icke ens vågat sig på att beräkna den summa, som krigskonjunkturskatten skulle ge för innevarande år. I inkomststaten nämndes visserligen, enligt vad jag vill minnas, en summa av 50 miljoner kronor, men vad är detta belopp jämfört med de 250 å 300 miljoner kronor, som utgingo i krigskonjunkturskatt här i landet under åren 1917—1919! Att man icke i propositionen kunnat beräkna någon exakt summa för vad man kommer att få in genom denna skatt beror givetvis i första hand på att man har öppnat möjligheter för betydande avskrivningar, så att inga fiktiva vinster drabbas av krigskonjunkturskatten, och i andra hand på att det tack vare den provisoriska påföringen finns en hel rad av möjligheter för industriföretagen att genom anlåtande av denna utväg stå rustade mot de lagervärdeminskningar eller förluster, som man skulle kunna göra, när krisen går mot sitt slut.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Allt detta i förening med de möjligheter, som den omtalade fullmakten åt Kungl. Maj:t ger, då Kungl. Maj:t kan tillåta en annan beräkning av krigskonjunkturskatten eller till och med helt eller delvis befria från sådan, gör uppenbarligen, att den krigskonjunkturskatt, som här föreslås, icke är den fiende till företagsamheten, som den måhända eljest skulle ha kunnat bli. Den föreliggande krigskonjunkturbeskattningen är utformad på ett sådant sätt, att den uppenbarligen till samhället drar in större delen av de merinkomster genom kriget, som uppstå här i landet, men den syftar naturligtvis icke på något sätt till att göra industrien mindre motståndskraftig, när krisen omsider tar slut. Den avser tvärtom att i olika avseenden söka medverka till att våra industrier stå konsoliderade, när krigskrisens och den eventuella fredskrisens slut nalkas.

Det har i denna kammare talats åtskilligt om det skattefria bottenavdraget, som man velat höja till 4,000 kronor. Rent ekonomiskt betyder väl detta för den stora industrien och de stora vinsterna ingenting, men det skulle kunna spela en viss roll för de små och smärre inkomsttagarna. Det nämndes i utskottet ett exempel med 2,000 kronor såsom normal jämförelseinkomst och 5,000 kronor såsom krigsvinst. Man menade, att vederbörande borde kunna få behålla obeskattade 4,000 kronor av denna mervinst och icke bara 3,000 kronor. Vad betyder emellertid förslaget om 3,000-kronorsgränsen i detta fall? Jo, det innebär att med en jämförelseinkomst av 2,000 kronor och en tillkommen krigsvinst av 5,000 kronor skulle av dessa 5,000 kronor efter krigskonjunkturskatten 3,740 kronor lämnas kvar och 1,260 kronor dragas in till staten. En hantverkare med 2,000 kronor i inkomst före kriget skulle således av sin merinkomst få behålla så mycket, att han finge en nära tredubblad inkomst, bortsett givetvis från den normala beskattningen. Man kan icke anse, att det är hårt mot de små inkomsttagarna, då man har nöjt sig med att låta 3,000 kronor bli helt fria från krigskonjunkturskatt.

Viktigare skulle då kunna vara de svårigheter i annat avseende, som äro förenade med 3,000-kronorsstrecket. Herr Sandler hade på denna punkt vissa anmärkningar, som redan delvis äro besvarade av utskottets ordförande. Herr Sandler uppehöll sig bl. a. vid det i utskottets utlåtande anförda resonemanget, att genom att behålla gränsen vid 3,000 kronor skulle man bättre kunna motverka inflationstendenserna. Detta resonemang, som jag tror i sak har en viss riktighet, är likväl icke utskottets egna reflexioner utan ett referat av vad som anföres av den motionär, som vill sänka gränsen från 3,000 till 1,000 kronor, i vilket fall inflationsmomentet säkert skulle ha en långt större betydelse än eljest.

Herr Sandler nämnde vidare något om det dåliga råd, som utskottet skulle ge, om det föreslog, att man skulle använda mindre skolad arbetskraft. Jag vill bara instämma i vad utskottets ordförande sade, då han underströk, att det här icke är meningen, att man skulle använda en arbetskraft, som icke skulle mäktas med sitt arbete, utan att man skall anpassa arbetskraften efter uppgifterna. Man bör således se till, att man icke har överkvalificerad arbetskraft för de relativt lätta uppgifter, som kunna förefinnas i samband med krigskonjunkturskatten, och spara den mer kvalificerade arbetskraften till de svårare fallen, medan man för de enklare fallen använder en för dessa arbetsuppgifter tillräckligt skolad arbetskraft. Jag anser, att detta icke är ett dåligt råd utan tvärtom ett mycket gott råd. Jag tror, att de landshövdingar, som följt underståthållaren och underskrivit herr Sandströms motion, gjorde klokt i att rätta sig efter bevillningsutskottets goda råd härvidlag.

De taxeringssvårigheter, som kunna förefinnas vid uttagandet av krigskonjunkturskatten, äro, det veta vi alla, mycket stora, och det är uppenbart, att

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ju fler det blir, som skall betala denna skatt, desto större blir arbetet med den-
samma. Det är givet, att 3,000-kronorsgränsen ger flera taxeringsfall än 4,000-
kronorsgränsen, men det tycks ändå vara så, att det inom de olika taxerings-
myndigheterna finns olika meningar om i vad mån 3,000-kronorsgränsen verk-
ligen kommer att medföra ett ökat arbete. Alla skulle visserligen vara belåtna
med mindre arbete, men det vill synas, som om de platser, där svårigheterna
kanske skulle bli större än eljest, äro Stockholm och måhända ett eller annat
län därtill, och jag tror icke, att man såsom en allmän regel kan påvisa, att den
lägre gränsen kommer att medföra några särskilda svårigheter i detta avseende.
Under sådana omständigheter anser jag, att det är bäst att först som sist
taga med även denna inkomstgrupp mellan 3,000 och 4,000 kronor med det
ökade antal taxeringsfall, som därav kan följa, för att dock därigenom med en
gång göra krigskonjunkturskatten så effektiv som möjligt, så att den skall
fylla sitt ändamål.

Jag tror, herr talman, att man på det stora hela taget måste betrakta krigs-
konjunkturskatten sådan den har utformats i utskottets överarbetning såsom
en skatt, som är så väl anpassad efter det ekonomiska livets fordringar och
krav, som man överhuvud taget kan få den, under förutsättning att man vill
göra krigskonjunkturskatten verkligt effektiv, så att det blir en indragning
till samhället av de vinster, som företagarna göra på kriget och på av kriget
framkallade förhållanden. Det är för mig en psykologisk nödvändighet att det-
ta sker för att den stora massan av vårt folk med mycket små inkomster och
en mycket dålig kompensation för kristidens tryck i fortsättningen som hittills
skall kunna förmås att bära detta tryck i medvetande om att detta är nödvän-
digt för att därigenom ge vårt samhälle de inkomster, som erfordras i denna
hotfulla tid.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr **Mannerskantz** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr tal-
man! I anledning av herr Sjödahls uppmaning till mig att exemplifiera, var
man skulle kunna spara pengar, ber jag att som hastigast få hänvisa till några
områden, där man enligt mitt förmenande skulle ha kunnat spara sammanlagt
åtskilliga hundra miljoner kronor.

Jag tror t. ex., att åtminstone 200 miljoner kronor kunde sparas på subven-
tionerna genom att man anordnade dem på ett annat sätt än hittills och be-
gränsade deras omfattning. Anslaget till beredskapsarbeten inom byggnads-
branschen anser jag hade varit fullständigt onödigt, om hela byggnadsmark-
naden hade skötts på ett sådant sätt att godtagbara avtal hade kommit till
stånd för länge sedan. Då hade en mycket stor privat byggnadsverksamhet
räddat situationen på detta område och dessa pengar från staten varit över-
flödiga, åtminstone till största delen. Användningen av vissa anslag till för-
svarsändamål samt försvarsberedskapens anordnande och omfattning kan för-
anleda en icke så liten anmärkning. Där hade kunnat göras besparingar, som
äro svåra att uppskatta i pengar, men som icke äro små. Kristillägg även på
skattehöjningarna anser jag vara en onödig utgift för staten. Vidare ha vi
en lång rad av diverse anslag, vid vilkas behandling jag alltid tryckt på den
billigaste knappen, t. ex. några hundra tusen till kolbriketter och uppförande
av kolugnar, en tillverkning som hade kommit i gång i alla fall. Vi ha många
andra anslag i den stilen, som jag icke nu skall räkna upp. Jag skall endast
be herr Sjödahl att forska i mina förehavanden, när det då och då kommer fram
frågor av denna typ, så kommer han kanske att märka, var jag anser att man
kan göra besparingar.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

Herr **Ekströmer**: Herr talman! På tal om de farhågor, som av någon talare och även av mig yppats beträffande krigskonjunkturskattens inverkan på företagsamheten inom vårt näringsliv, yttrade finansministern, om jag hörde rätt, att om förkrigsåren givit tillfredsställande vinster, samma vinster, för att krigskonjunkturskatt skall utgå, måste kvarstå även sedan krigskonjunkturskatten uttagits, varför således skatten i detta avseende icke hade någon betydelse. Detta resonemang kan teoretiskt verka ganska bestickande, men i praktiken ställer sig saken nog litet annorlunda, ty vi leva nu under helt andra förhållanden än under förra kriget. Framtiden är ju högeligen oviss och, som jag förut i dag sagt, är det nu mer än någonsin nödvändigt att företagen hålla sitt krut torrt. Men då blir det, såsom jag också sade, företagens *likviditet*, som träder i förgrunden, och herr statsråd, om likviditeten i dessa tider även tyras, hjälper ingenting. Då blir företagsamheten förkvävd, även om vinsterna äro sådana att de under normala förhållanden kanske skulle anses ganska tillfredsställande.

Herr **Linnér**: Herr talman! Utskottets ärade ordförande har framhållit, kanske med rätta, att det kunde förefalla, som om frågan om det skattefria bottenavdraget upptog en oproportionerligt stor del av debatten, när det gäller en i verkligheten så stor skattefråga. Trots detta skulle jag med några ord vilja belysa innebörden av de olika meningar, som kommit fram om det skattefria avdragsbeloppet.

Man torde till att börja med kunna anse, att enighet råder därom, att detta avdragsbelopp spelar en mycket underordnad, ja, jag tror man vågar säga, obetydlig roll för avkastningen av krigskonjunkturskatten. I verkligheten är det således icke själva inkomstsiffran för staten, som det här är fråga om, utan det gäller framför allt, att man tekniskt skall kunna manövrera denna i och för sig mycket svåra skatt, så att behandlingen blir tillfredsställande för de skattedragande.

Vilka är det nu, som ligga emellan 3,000- och 4,000-kronorsgränserna för det skattefria bottenavdraget? Det är otvivelaktigt de små företagarna, efter min uppfattning i mindre utsträckning jordbrukarna än en hel del andra små företagare, t. ex. sådana som äro innehavare av reparationsverkstäder, charkuteri-affärer, småhandlande och sådana. Man skall utgå ifrån att det är ungefär dessa yrkesgrupper, som det här gäller att beskatta. Från utskottets sida säger man nu, att detta i allmänhet är föga komplicerade fall, men, herr utskottsordförande, detta är ett misstag. Det är tvärtom vid taxeringen sådana fall som dessa, som vålla ett mycket stort arbete, och som ofta kräva ganska invecklade undersökningar, beroende på det förhållande, som herr Sandström förut påpekade, nämligen att dessa människor icke ha råd att hålla sig med skolad bokföringskraft, varför deras bokföring blir rätt bristfällig. En undersökning, där man skall få fram något så när tillförlitliga jämförelsetal, blir därför ganska tidsödande. Kan man icke lägga ned det erforderliga arbetet och använda den behöfliga tiden på undersökningen, blir resultatet självfallet mycket ovisst.

Härav följer givetvis också, att man icke heller, såsom utskottet har trott, kan använda mindre skolad arbetskraft för detta arbete. Vad har utskottet för övrigt menat med detta uttalande? Herr Sjö Dahl har försökt förklara, att utskottet endast menade, att det icke skulle vara fråga om överkvalificerad arbetskraft. Ack, minn herrar, om ni visste, vilken brist på skattetekniskt kvalificerad arbetskraft, som man har i länsstyrelserna för att icke tala om taxeringsnämnderna, skulle ni aldrig falla på den idén att tala om att man här icke skulle använda överkvalificerad arbetskraft. Vad man här vill ha och måste ha, om taxeringen skall bli rättvis, är skattetekniskt skolad arbetskraft,

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

som kan författningarna, som kan bedöma en deklaration och i detta fall bedöma flera deklarationer på ett reellt riktigt sätt och som dessutom har sinne för siffror, så att vederbörande icke begå rent tekniska räknefel. Under denna fordran kan man icke gå, utan att skatteutfallet och taxeringen skulle bli otillfredsställande. Under de senaste åren har man, såsom också förut här antytts, fått så mycket ökat taxeringsarbete i länsstyrelserna på grund av att den direkta beskattningen blivit skärpt, att man funnit sig nödsakad att anlita skattetekniska experter, som på olika områden göra ingående undersökningar. Tillgången på skattetekniskt skolad personal är därför tömd. Sådan personal kan icke anskaffas i en handvändning, och den är för närvarande anlitad till det yttersta. För att belysa det merarbete, som har uppstått, behöver jag bara nämna en sådan omständighet som tillkomsten av omsättningsskatten. Herrarna kunna icke bilda sig en föreställning om vilket merarbete denna skatt har vållat för länsstyrelserna.

Vad motionärerna och reservanterna velat, är naturligtvis, att man icke skall lägga skattelagstiftningen på det sättet, att man får en större risk för en orättvis beskattning. Om man verkligen skulle ställa anspråken så lågt som bevillningsutskottets ordförande tycks göra, när han säger att det är en lyckträff och det blir en rätt taxering, är det alldeles klart, att man kan anlita vilken arbetskraft som helst. Men lyckligtvis för de skattedragande och lyckligtvis också för oss, som ha ansvaret för detta, ställa vi verkligen anspråken högre. De skattedragande framför allt måste ha den fordran, att ju mer skatten skärpes av nödtvång därför att staten behöver mera pengar, desto säkrare, icke mindre säkert, skola de kunna räkna med att taxeringen blir rättvis. Det är det, som saken här gäller. Vi ha därför sett frågan på det sättet, att man här har att välja mellan å ena sidan en liten, i varje fall obetydlig merintäkt av krigskonjunkturskatten och å andra sidan en bestämt ökad säkerhet i själva taxeringen.

På dessa grunder, herr talman, ber jag för min del att få yrka bifall till den av herr Sandström m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare på avslag därå; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

2—9 §§ jämte till dessa paragrafer hörande anvisningar.

Godkändes.

10 § jämte därtill hörande anvisningar.

Denna paragraf hade följande avfattning:

Till krigskonjunkturskatt *beskattningsbar merinkomst* fastställes särskilt för rörelse och särskilt för övriga förvärvskällor tillsammans.

Vid fastställande av beskattningsbar merinkomst skall från de taxerade merinkomsterna sammanlagt avdragas

dels belopp som den skattskyldige visar sig hava efter utgången av augusti 1939 utgivit såsom gåva för luftvärnet eller luftskyddet och som fått avdragas vid taxeringen till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt år 1941 men för vilket avdrag enligt denna förordning ej skett vid beräkning av uppskattad merinkomst av rörelse,

dels ock ett belopp av 3,000 kronor.

Har skattskyldig, för vilken taxerad merinkomst fastställes, under beskatt-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

ningsåret haft annan, krigskonjunkturskatt underkastad förvärvskälla, som vid tillämpning av denna förordnings föreskrifter utvisar inkomstminskning, skall beskattningsnämnd vid den beskattningsbara merinkomstens bestämmande medgiva skäligt avdrag utöver vad ovan sagts med högst inkomstminskningens belopp. Har den skattskyldige under beskattningsåret även haft annan, krigskonjunkturskatt icke underkastad förvärvskälla, som kan anses utvisa inkomstökning i förhållande till förkrigsinkomstären, bör skälig hänsyn därtill tagas vid avdragets bestämmande.

Avdragen tillgodonjutas i första hand från taxerad merinkomst av rörelse. Återstående avdrag göres från summan av övriga taxerade merinkomster.

Beskattningsbar merinkomst utföres dels för rörelse, dels för övriga förvärvskällor gemensamt i fulla hundratal kronor, så att överskjutande belopp, som icke uppgår till fullt hundratal kronor, bortfaller.

(Se vidare anvisningarna.)

I fråga om förevarande paragraf hade reservation anförts av herrar *Elon Andersson*, *Sandström* samt *Sandberg*, vilka ansett, dels att utskottets yttrande beträffande paragrafen bort hava den lydelse, reservationen visade, dels ock att utskottet bort med den sålunda anförda motiveringen hemställa, att riksdagen ville besluta, att paragrafen skulle hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits. Reservanternas förslag till paragrafens lydelse skilde sig från utskottets förslag allenast därutinnan, att det i andra stycket omnämnda, i utskottets förslag till 3,000 kronor fastställda avdraget upptagits till 4,000 kronor.

Herr **Sandström**: På förut anförda skäl anhåller jag att få yrka bifall till den beträffande ifrågavarande paragraf avgivna reservationen.

Herr **Bärg, Johan**: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på godkännande av nu ifrågavarande paragraf och anvisningar samt vidare därpå att nämnda paragraf och anvisningar skulle godkännas med den lydelse av paragrafen, som förordats i den av herr *Elon Andersson* m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på godkännande av förevarande paragraf och anvisningar enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sandström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 10 § jämte därtill hörande anvisningar i det av bevillningsutskottet i betänkande nr 20 punkten A 1 framlagda förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännas nämnda paragraf och anvisningar med den lydelse av paragrafen, som förordats i den av herr *Elon Andersson* m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)

propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

11 §.

Denna paragraf var så lydande:

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta skall utgöra,

a) beträffande rörelse:

å den del av den beskattningsbara merinkomsten, som
ej överstiger 20 % av motsvarande jämförelseinkomst: 50 %,
överstiger 20 men ej 50 % av motsvarande jämförelseinkomst: 60 %,
» 50 % » » » : 70 %;

b) beträffande övriga förvärvskällor:

50 procent av den beskattningsbara merinkomsten.

Avser beskattningsåret ej samma antal månader som det antagna jämförelseåret, skall motsvarande jämförelseinkomst upptagas till ett med hänsyn härtill jämkat belopp. Den motsvarande jämförelseinkomsten utföres i fulla hundratal kronor, så att överskjutande belopp, som icke uppgår till fullt hundratal kronor, bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall utgöra det enligt 1 mom. fastställda grundbeloppet efter avdrag av de belopp varmed statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, värnsskatt och särskild skatt å förmögenhet för den skattskyldige skulle hava minskats, om krigskonjunkturskattens grundbelopp avdragits från det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade beloppet och det där- efter återstående beloppet utgjort taxerat belopp.

I en av herrar *Velander*, *Axel Ivar Anderson*, *Sandström* och *Hagberg* i Malmö avgiven reservation hade för ifrågavarande paragraf föreslagits följande lydelse:

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta skall utgöra,

a) beträffande rörelse:

å den del av den beskattningsbara merinkomsten, som
ej överstiger 20 % av motsvarande jämförelseinkomst: 30 %,
överstiger 20 men ej 50 % av motsvarande jämförelseinkomst: 40 %,
» 50 % » » » : 50 %;

b) beträffande jord- och skogsbruk:

40 procent av den beskattningsbara merinkomsten;

c) beträffande övriga förvärvskällor:

50 procent av den beskattningsbara merinkomsten.

Avser beskattningsåret — — — (= utskottets förslag) — — — hundratal kronor bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall — — — (= utskottets förslag) — — — taxerat belopp.

Herr Velander: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den med nr 2 betecknade reservationen, i vad den avser ifrågavarande paragraf.

Herr Bärq, Johan: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på godkännande av den

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt m. m. (Forts.)
under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Velandér m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Återstående delar av ifrågavarande förordningsförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A 1.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å förordningsförslaget.

Punkterna A 2, A 3 och B.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 4, angående regleringen för budgetåret 1941/42 av utgifterna under riksstatsens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till försvarsdepartementet.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Ang. Sveriges
försvars-
politik.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag hade utskottet i förevarande punkt hemställt, att riksdagen måtte

a) fastställa under punkten införd personalförteckning för försvarsdepartementet;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för försvarsdepartementet, att tillämpas tillsvidare från och med budgetåret 1941/42;

c) till Försvarsdepartementet: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 400,000 kronor.

Herr **Linderot**: Herr talman! Behandlingen av den huvudtitel, som rör anslagen till rikets försvarsväsen, har ju under krigsåren så tillvida ändrat karaktär, att den rör de mindre och mera givna delarna av utgifterna för försvaret. Alla större utgifter och extra anslag, som krävas på grund av de särskilda förhållandena under krigstiden, komma ju efter särskilda framställningar från regeringen vid olika tidpunkter under riksdagens behandling. Då ett enhälligt statsutskott framlägger de olika punkterna av fjärde huvudtiteln till riksdagens avgörande, är det väl ganska antagligt, att några avvikande meningar av större betydelse rörande detaljerna inom det komplex, som utskottets utlåtande omfattar, inte komma att ge sig tillkänna. Jag har inte heller begärt ordet för att taga upp några av dessa detaljfrågor till behandling. Jag har i stället begärt ordet, därför att huvudtitelns behandling ger en möjlighet, kanske t. o. m. den enda återstående möjligheten vid lagtima riksdagen, att säga några ord i allmänhet beträffande vårt försvar, och jag tänker därvid inte begränsa mig uteslutande till frågan om utgifterna, utan jag ämnar säga några ord också rörande försvarspolitiken i allmänhet.

Man måste utgå ifrån att i nuvarande situation frågor rörande försvaret äro huvudfrågor framför alla andra. Ehuru väl exempelvis folkförsörjningsfrågorna måste spela en oerhört stor roll under de svåra tider, som vi nu genomleva,

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

komma dock faktiskt frågorna rörande rikets försvar i första planet bland alla de problem, som vi möta. För olika politiska partier och åsiktsriktningar gäller det ju, att om landet förlorar sitt nationella oberoende — blir ockuperat eller underkuvat eller på annat sätt med eller utan militärmakt kommer under beroende av en annan makt — upphöra i mycket väsentliga delar möjligheterna för dessa olika riktningar att verka för de sociala och politiska uppfattningar, som de anse sig böra förfäktas.

Med denna utgångspunkt blir det en huvuduppgift för försvarspolitikerna att se till, att landets försvarskraft, däri också inbegripen folkets egen försvarsvilja, når högsta möjliga styrka. Jag har därför tänkt att i dessa inledande allmänna anmärkningar taga upp en fråga, som särskilt under de senare månaderna har gjort sig alltmer påmind i detta sammanhang, nämligen frågan om tron på möjligheten för Sverige att med de resurser landet och folket ha kunna försvara sitt oberoende.

Det är givet, att dessa möjligheter inte endast inskränka sig till de rent militära maktmedlen, och det hör till det bästa, som jag hört landets försvarsminister yttra, då han i en debatt i andra kammaren särskilt underströk, att icke de militära försvarsmedlen ensamma kunna för ett litet land som Sverige garantera dess frihet och oberoende. Det fordras dessutom bland annat — och det var den första anmärkningen jag ville göra — att folket i gemen hyser tilltro till att landet kan försvaras med de militära och övriga medel, som stå till buds. Denna tro har undergrävt under senare tider. Orsakerna till detta skall jag inte gå in på. Men överallt hör man en hopplöshet börja sprida sig. Många har blivit fascinerade av vissa företeelser under det pågående världskriget, bland annat den, att en av de stridande stormaktsgrupperna haft att anteckna synnerliga och ytterst uppseendeväckande militära framgångar i kampen mot motståndarna. Den uppfattningen börjar spridas, att det är alldeles hopplöst att tänka på att försvara Sveriges frihet och oberoende, för den händelse det skulle bli fråga om att mäta våra resurser med den stormakt, vars militära framgångar för vissa människor synas så oerhört imponerande. Jag tror att det är mycket farligt, om denna hopplöshetens, denna kapitulationens anda får lov att spridas bland folket, och jag tror att en av de möjligheter, som man måste taga till vara för att hindra en sådan pessimistisk inställning att bli allmän, är att försöka förklara, att statsmakterna bygga sin tillförsikt om möjligheten att försvara Sveriges oavhängighet icke uteslutande och allenast på rent militära maktmedel. Det kan inte hjälpas, att försvarspolitikerna måste på ett riktigt sätt kombineras med utrikespolitiken, så att bland det svenska folket uppstår en känsla av att Sverige genom sin utrikespolitik har skapat så vänskapliga förhållanden med särskilt de stora makter, av vilka Sveriges oavhängighet i en viss situation kan komma att bero, att vi därigenom ha fått garantier utöver landets egna resurser för att landets frihet och oavhängighet vid kommande påfrestningar kunna bevaras.

En annan sak, som jag tror är viktig, är att folket får den uppfattningen, att de väldiga penningssummor, som anslås av riksdagen till försvarsändamål, också användas på ett sådant sätt, att största möjliga effektivitet uppnås. Det finns säkerligen skäl att antaga, att så i vissa fall icke har skett. Vi hörde nyss av herr Mannerskantz, när det var tal om krigskonjunkturskatten, att han hade den meningen, att av anslagen till militära ändamål skulle kunna sparas en mängd miljoner kronor. Om jag fattade herr Mannerskantz rätt, menade han, att detta skulle vara möjligt, utan att effektiviteten av försvaret på något sätt skulle minskas. Jag skall inte gå in på detaljer ens i detta fall, fastän det skulle kunna vara motiverat. Här ha under den senaste tiden i pressen dragits fram exempel — närmast i form av referat av anmärkningar från krisrevisionen —

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

på slöseri med de penningmedel, som äro avsedda för försvaret. Här har framkommit, att staten hyr gamla båtar såsom hjälpfartyg på sådana villkor, att båtägarna i fråga på ett år bara i hyra uppbära lika mycket, som båtarna maximalt kunna anses vara värda. En rad andra sådana kritiska påpekanden har gjorts i pressen, och då vi veta, vilken försiktighet pressen här i landet, för övrigt med all rätt, ådagalägger, när det gäller att kritisera de militära försvarsanstalterna, kunna vi vara övertygade om att krisrevisionen och andra, som ha möjligheter att i detalj följa, hur penningmedlen användas inom försvarsväsendet, säkerligen funnit, att oerhört mycket pengar förbrukats utan någon egentlig nytta i försvarshänseende.

Jag säger icke detta såsom en allmän anmärkning vare sig mot försvarsväsendets högsta ledning eller mot försvarsministern eller enskilda av dem, som ha hand om dessa pengar, utan jag säger det såsom en allmän reflexion rörande de svårigheter, som naturligtvis uppstå, när det gäller att få till stånd en god ekonomisering, då man plötsligt i mycket snabbt tempo skall utbygga en försvarsapparat långt utöver de gränser, som man tidigare haft att räkna med. Självklart kan man emellertid inte år efter år skylla på plötslighet och brådska o. s. v., utan allteftersom tiden går, borde man ju bli i stånd att använda de medel, som anslås till försvarsväsendet, på sådant sätt att folk i allmänhet får en känsla av, att de offer, som de göra och som äro inte minst betungande för de fattiga, verkligen tjäna någonting till, därför att faktiskt varje öre går till för landet nödvändiga försvarsanstalter.

En annan sak, som skulle stärka försvarsviljan, är att en mer demokratisk ordning genomgående infördes i hela försvarsväsendet. Det är ju ett gammalt önskemål detta, och jag skall inte åter upprepa vad som tidigare ofta här har sagts därom. Men från konstitutionsutskottet framfördes ju blott för några dagar sedan — visserligen endast reservationsvis men dock av ledamöter i detta betydelsefulla utskott — åtskilliga exempel på hurusom det brister i fråga om en god demokratisk ordning inom försvarsväsendet på vissa enskilda håll. Genomförandet av en allmän demokratisering av försvarsväsendet, som det talats så mycket om, har ännu i huvudsak stannat på papperet såsom ett önskemål.

En annan psykologisk faktor, som dessutom har en synnerlig individuell betydelse för de berörda personerna, är frågan om de inkallades ekonomi. Därom ha förts speciella debatter här, och jag begagnar mig endast av tillfället för att erinra därom, då jag anser, att det hör till sammanhanget. Det är alldeles klart, och det sades här i kammaren, då denna fråga särskilt behandlades, att de inkallade och deras familjer böra betraktas såsom så viktiga beståndsdelar av rikets försvar, att de inte få komma i en särskilt ogynnsam ställning eller, såsom många gånger har hänt, råka i misär. Därför kräves en ytterligare förbättring av de inkallades rent ekonomiska förhållanden.

Jag har emellertid ännu inte kommit fram till det väsentliga, varför jag begärde ordet. Jag skall nu, herr talman, peka på ytterligare en fråga, och därmed är jag inne på det väsentliga.

Om här i landet sprides och till och med från de högsta myndigheternas och statsmakternas sida vidmakthålles den uppfattningen, att hundratusenden fullmyndiga svenska medborgare äro antingen likgiltiga för eller eventuellt fientligt inställda till frågor, som röra försvaret av Sveriges nationella oberoende och frihet, om en sådan uppfattning föres ut bland den stora massan av folket och så att säga auktoriseras av statsmakterna, måste det vara till synnerlig nackdel för Sveriges försvarsväsen. Antingen är denna uppfattning riktig, och då måste statsmakterna vidtaga de åtgärder, som därav äro betingade. Eller också är den oriktig, och då måste man verkligen undanröja föreställningen

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

om att hundratusentals svenska medborgare äro fientliga mot landets nationella frihet och oberoende. Det är en fråga av mycket väsentlig betydelse. De, som tala om att de företräda de ärliga nationella frihetssynpunkterna men kanske ibland av ganska småskurna partiegoistiska skäl anklaga det kommunistiska partiet och dess anhängare i detta land för att intaga en fientlig ställning gentemot Sveriges nationella frihet och oberoende, skada medvetet eller omedvetet i hög grad Sveriges försvar. Om inte folket har en känsla av att de stora folkgrupperna äro villiga att gå med i kampen för landets oberoende, måste nämligen försvarsanstalterna i större eller mindre utsträckning bli ineffektiva. Här skulle, gör man gällande, finnas fientliga element i hundratusental, varav tiotusental äro placerade i försvarsberedskapen på viktiga poster, t. o. m. på poster där dessa människor kunna göra synnerlig nytta eller synnerlig skada för försvaret. När tiotusentals kommunister och medlemmar av det kommunistiska partiet överallt finnas i denna försvarsberedskap, är det givet, att man måste taga ståndpunkt till frågan, om dessa äro tillförlitliga när det gäller försvaret av landet eller inte. Endast en enda borgerlig tidning har vågat sig på att uttala en förmodan, att dessa svenskar verkligen äro svenskar, som icke vilja svika landet i farans stund. Jag undrar om det inte vore på tiden, att även andra tidningar allvarligt och utan småskurna, föräldrade partiegoistiska synpunkter reviderade sin uppfattning i fråga om de kommunistiska arbetarnas ståndpunkt till försvaret av Sverige.

Jag har ansett denna sak så viktig, att jag i likhet med mina partikamrater i andra kammaren funnit det nödvändigt att en gång för alla göra slut på föreställningarna om att de kommunistiska arbetarna inte vilja försvara Sverige mot främmande angrepp och mot försök att underkuva landet och beröva det dess nationella oberoende. Därför vill jag till protokollet deklarera vår uppfattning i dessa frågor. Och då man hittills icke har haft någon anledning att bestrida, att vi stått för våra deklarationer och för de synpunkter, för vilka vi ha gjort oss till tolk, kunna vi också kräva, att vår deklaration i detta fall, vilken avges även i andra kammaren, tages för vad den är, tills någonting annat kan bevisas. Med enbart glåpord, påståenden, personlig smutskastning och skymfver mot svenska medborgare kan man inte gagna landet och folket i den svåra tid, vari vi leva. Håller man sig till fakta, lägger man fram sakskalet, då visar man, att man är besjälad av den rätta andan, när det gäller svenska folkets försvar och våra ansträngningar att bevara landet fritt, vad som än händer i världen.

Den deklaration, i vilken vi ha sammanfattat dessa våra synpunkter, är av följande lydelse:

»Kommunistiska partiet erhöi vid fjolårets riksdagsval — trots statliga repressalier och inskränkningar i partiets frihet — öfver 100.000 röster. Under den tid som gått sedan dess ha nya hundratusenden anhängare vunnits för partiets politik. Tiotusentals av kommunistiska partiets medlemmar och anhängare äro inkallade och deltaga i vakthållningen kring landets gränser eller arbeta i krigsindustrin. Om dessa betraktas som mindre pålitliga då det skulle gälla allvar och Sveriges nationella frihet måste försvaras med vapen i hand, medför detta en för försvaret skadlig irritation.

Vi betrakta det därför som en angelägen uppgift att för vår del bidra till att denna irritation avlägsnas och vilja i detta syfte återigen upprepa, att kommunistiska partiet i dagens situation betraktar det som den första och största uppgiften för Sveriges folk att med alla medel som stå till buds försvara den nationella friheten och oavhängigheten. Vi kommunister och våra hundratusenden anhängare bland Sveriges arbetande befolkning äro beredda att helt och fullt taga vår del av ansvaret för svenska folkets frihet och nationella oberoende i nutid och framtid.

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

I kraft av detta vårt ansvar fordra vi att statsmakterna i fråga om det militära försvaret och landets allmänna försvarspolitik vidtaga sådana åtgärder att högsta mått av försvarskraft uppnås och alla tänkbara garantier skapas för bevarandet av freden och friheten.

Därför kräva vi, *att* försvarspolitikerna samordnas med utrikespolitiken och att den yttre politiken utformas så att verkligt stöd för en konsekvent freds- och neutralitetspolitik kan erhållas från andra stater som äro vänskapligt sinnade gentemot Sverige, *att* det ekonomiska slöseriet i samband med upprustningen upphör, *att* effektiva åtgärder vidtagas för en demokratisering av hela försvarsmakten, varvid särskild vikt lägges vid att manskapets medborgerliga rättigheter tryggas och att framför allt alla kommandoposter rensas från kapitulanter och besättas med sådana personer som äro pålitliga, då det gäller kamp för folkets frihet och nationella oberoende, *att* alla till militärtjänst inkallade samt deras familjer erhålla tryggad försörjning, *samt att* för stärkande av folkets försvarskraft åtgärder vidtagas för att återställa och befästa de demokratiska fri- och rättigheterna och förhindra fortsatt sänkning av det arbetande folkets levnadsstandard.»

Herr talman! Med dessa ord såsom kommentar till behandlingen av fjärde huvudtiteln har jag velat bidra till att ge en bättre belysning av de problem vi ha att lösa i fråga om Sveriges försvar än den vi hittills ha fått. Det är min förhoppning, att åtskilliga av hittills rådande missförstånd och misshälligheter, vilkas konsekvenser skulle kunna bli ganska ödesdigra, i ljuset av de nya erfarenheter man här i landet har också av det kommunistiska partiets verksamhet, skola avlägsnas och att vi kunna uppnå vad jag genom detta inlägg ville bidra till: ett maximum av försvarsberedskap i detta land på alla områden för att kunna bevara Sveriges nationella frihet och oberoende.

Herr Olsson, Karl Johan: Herr talman! I anledning av den deklaration som herr Linderot avgivit, vill jag fästa uppmärksamheten på den dåliga överensstämmelsen mellan ordalagen i denna deklaration och uttalanden som gjorts på flera håll i landet från representanter för herr Linderots parti. Jag skall bara påpeka ett enda av dessa fall.

Den 15 november i fjol höll herr Linderots närmaste man här i riksdagen, herr Hilding Hagberg, ett föredrag i Göteborg för en kommunistisk församling. I detta föredrag yttrade han följande:

»Vårt ideal är en fri federation av autonoma socialistiska stater. Sovjetunionen är en sådan federation, bestående av 16 republiker. Dess författning ger var och en av republikerna rätt att, om deras folk så önskar, utträda ur unionen. Vår strävan är att göra Sverige till en sådan fri socialistisk republik i vilken det svenska folket självt är herre. Sovjetunionen representerar arbetarklassens första stora segrar och vinster på vägen att göra hela världen socialistisk. Därför är det naturligt att vi sluter upp omkring den, att vi hyllar den, försvarar den och säger: Sovjetunionens sak är vår.»

Såvitt jag förstär mig något på svenska språket, så kan denna deklaration inte innebära någonting annat än att herr Hilding Hagberg vid detta tillfälle hade den uppfattningen, att Sverige borde anslutas till Sovjetunionen på samma sätt som de baltiska staterna anslutits dit. Har man den uppfattningen, är det mig fullkomligt oförklarligt, hur man kan avge sådana deklarationer som i dag avlämnats dels i andra kammaren av herr Senander, dels i denna kammar av herr Linderot. Jag vill påpeka, herr talman, för att inte något missförstånd skall uppstå, att referatet är klippt ur den kommunistiska Arbetar-Tidningen i Göteborg, och det är alltså inte någon »lögnhistoria», hämtad ur vare sig den borgerliga pressen eller den socialdemokratiska.

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

Jag har velat säga detta bara därför att jag anser, att det inte är rent spel med de förkunnelser som förekomma från det kommunistiska hållet. Då nu herr Linderot anhållit att få sin deklaration till kammarens protokoll, har jag ansett rättvisan kräva att även detta uttalande kommer till protokollet.

Herr Ström, Fredrik: Jag har begärt ordet för att yttra mig om några detaljfrågor, som förekomma i detta betänkande. Jag vill, innan jag säger några ord om dessa utan att göra något yrkande, dock tillbakavisa herr Linderots här framställda mening, att det skulle vara en sämre försvarsstämning bland de inkallade och inom det svenska folket nu än under ett tidigare skede av världskriget. Det kan jag icke i något avseende finna vara rätt sagt. Stämningen i folkets djupa led, inom alla dess klasser och grupper, är säkerligen i dag lika levande och stark för vårt land och för dess oberoende och lika inställd på att göra det yttersta för att försvara landets frihet och oberoende, som den har varit tidigare, och detta oavsett vad som har hänt på de olika krigsteatrarna. Jag tror snarare att vad som hänt ute i världen har stärkt det svenska folkets vilja att slåss till det sista för friheten och att icke ge upp en enda tum av sitt oberoende eller sin självbestämningsrätt. Jag tror att det skulle vara synd om den styrelse, som vid något tillfälle eller på någon punkt försökte att uppge något som vore av livsvikt för landet. Det finns inte heller någon fara för att någonting sådant skall ske. Jag tror alltså inte att herr Linderot har rätt på den punkten.

Jag begärde ordet, herr talman, närmast för att framföra ett par önskemål till försvarsministern. Det gäller först en fråga, som för de inkallade är av den största vikt, enligt mitt förmenande av ännu större vikt än den eljest nödvändiga reformen av familjebidragen och vad därmed sammanhör, nämligen frågan om arbetsmöjligheter för de inkallade, när de komma hem ifrån inkallelserna. Det är nämligen så, att en hel del av de inkallade som haft arbete, när de blivit inkallade, icke kunna få arbete, när de komma ut. Denna företeelse har tagit en så markant prägel, att jag i Stockholms stadsfullmäktige vid sista sammanträdet på uppmaning från flera håll har väckt en motion med begäran om utredning, vad Stockholms stad skulle kunna göra för att inom sin domän råda bot på detta missförhållande. Enligt min mening får det överhuvud taget icke förekomma i vårt land, att en enda inkallad icke ögonblickligen, när han är hemma igen, har arbete till hands. Detta är nödvändigt, om vi skola kunna hålla uppe den försvarsställning och den försvarsvilja som förefinnes. Det duger icke att låta dessa, som varit inkallade, gå arbetslösa och deras familjer komma i så sorgliga situationer som arbetslösheten skapar. Jag är också övertygad om att försvarsministern till fullo gillar dessa synpunkter. Jag har talat med många militärer i olika tjänstegrader, och de äro av samma uppfattning och säga att arbetslösheten är ett kräftsår på försvaret och att vi måste be regeringen se till, att det kommer bort. Vi måste ha arbete åt dessa inkallade, när de komma ut. Det är nödvändigt; framför alla andra måste de ha arbete.

Sedan är det annan sak, som inte är av fullt samma vikt men som dock icke är oväsentlig. Det har framkommit vissa klagomål på mathållningen, inte på dess kvalitet men på utspisningens tillräcklighet. Dessa klagomål ha vuxit på senare tid. Det är ju mycket förklarligt, att man gör allt för att taga till vara vad som ges ut för de värnpliktiga, så att ingenting förfares, men man får naturligtvis akta sig att gå till överdrift, så att de inkallade ha en känsla av att det är brist på föda åt dem, och man får inte bara räkna i kalorier. De värnpliktiga skola icke ha känslan att de gå och äro hungriga. Detta är av en viss betydelse.

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

Sedan måste jag säga, att jag har funnit, att befälet och underbefälet ha undergått en utomordentlig utveckling till det bättre under ganska lång tid och särskilt de senare åren, och man måste ge våra officerare och underofficerare det allra högsta betyg. Jag anser att man inte kan ge kåren nog högt betyg, om man ser den såsom helhet. Men jag har, både när jag läst militieombudsmannens berättelse och när jag i konstitutionsutskottet granskat vissa protokoll, funnit att det alltjämt undantagsvis lever kvar en gammal och förlegad, farlig, odemokratisk och brutal anda, som icke bör få förekomma i vår tid. Jag tror att dessa enstaka olämpliga befälspersoner göra så stor skada för hela försvaret, att det vore mycket bättre, om man gallrade ut dem och pensionerade dem och skaffade nytt folk i stället, även om det skulle kosta landet en del. Jag tror att försvarsministern också är av den uppfattningen, att man bör se till, att en sådan anda inte bör förekomma ens i undantagsfall.

Sedan är det en punkt, där jag skulle vilja uttala ett önskemål om en nyordning, och det är i fråga om den ideella verksamheten bland militärerna, både bland de till beredskapstjänst inkallade och övriga värnpliktiga. Vi ha här ännu icke kommit till en tillfredsställande ordning. Mycket goda försök och framsteg ha gjorts, och man kan icke annat än lovorda åtgärderna, men det är något famlande över försöken, och man har ännu icke funnit den rätta formen. Denna ideella verksamhet är nödvändig såsom en omväxling till de militära övningarna, och det är av största betydelse att man finner en lämplig form för den. I detta sammanhang vill jag inte underlåta att påpeka det lämpliga i att inkallade, där så är möjligt, tagas i anspråk till hjälp vid jordbruket, trädgårdsskötsel, skogsskötsel och utdikningar, vid allt produktivt arbete som kan beredas dem. Detta kräver givetvis en viss organisation, men jag tror att det skulle vara av betydelse för att sammanföra representanter för folk och försvar på en praktisk linje, där man skulle kunna nå betydelsefulla positiva och psykologiska resultat.

Till sist vill jag uttala en förhoppning, att man icke vidare skall behöva få uppleva, att främmande propagandafilmer visas inom vårt försvarsväsen. Detta är oriktigt, olämpligt och skadligt. Det har väckt en mycket stark anti-patisk opinion hos de inkallade, och det blir inte mycket bättre om det är sant att det skett på hemställan från främmande makt.

Herr Andrén: Herr talman! Det var med mycket stort intresse, som jag åhörde herr Linderots anförande och den deklaration som i samband därmed avgavs. Jag kan inte annat än uttala den bestämda förhoppningen, att denna deklaration verkligen var allvarligt menad. Jag skall icke gräva i partiets förflutna, icke ens i dess senaste förflutna, för att misstänkliggöra dagens deklaration, som så överraskande har kommit till de båda kamrarnas protokoll. Det är dock en ganska anmärkningsvärd händelse, att ledare för det kommunistiska partiet här i kamrarna ha förklarat, att de betrakta frågan om försvaret såsom huvudfrågan framför andra och att de önska ett maximum av försvarsberedskap för tryggnad av Sveriges frihet och självständighet. Det vill med andra ord synas, som om den nationella samlingen i nuvarande ögonblick skulle innefatta även det kommunistiska partiet. I den politiska klarhetens intresse skall jag be att till herr Linderot få ställa ett par frågor.

Den ena frågan är den: är det kommunistiska partiet berett att även i öster, mot det kommunistiska partiets gamla Mecka, försvara den svenska friheten och självständigheten? Och min andra fråga är denna: är det kommunistiska partiet verkligen enhälligt samlat omkring den deklaration som här avgivits, eller kan man tilläventyrs vänta, att partiet återigen skall föröka sig genom

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

klyvning? Jag tror att vi allesammans ha ett behov av klarhet på dessa punkter.

Herr Linderot var också inne på den defaitistiska propaganda som pågår här i landet och ansåg — naturligtvis med rätta — att denna propaganda var till skada för våra klart svenska livsintressen. Jag delar självklart herr Linderots uppfattning på denna punkt. I detta sammanhang skulle jag emellertid vilja rikta en vädjan, inte till herr Linderot utan till regeringen och dess ledamöter, att beakta den utländska propaganda som pågår här i landet och som till sist kanhända skulle kunna klyva det svenska folket i vitt skilda meningsriktningar. Jag är rädd för att man icke tillräckligt beaktar denna propaganda och att man måste vidtaga rätt allvarliga åtgärder för att stävja den och hämma verkningarna av densamma. För övrigt tror jag inte, att denna defaitistiska propaganda ännu har nått allt för stora djup inom den svenska folksjälen. När faran är över oss, skall helt visst det svenska folket enligt samlas om det svenska försvaret för den svenska friheten. Allesammans skola vi i en sådan situation erinra oss några ord av vår störste skald: Tron ej vad håglösheten viskar till er, att striden är för hög för er förmåga!

Herr Linderot: Herr talman! Jag åhörde med en viss förvåning herr Karl Johan Olssons uppläsning av ett citat av herr Hagberg. Jag tyckte inte att jag kände igen det, fastän jag av de upplästa raderna mycket väl kunde förstå, i vilka tankebanor herr Hagberg rörde sig. Då herr Hagberg tillhör ledningen för det kommunistiska partiet, är det ju alldeles riktigt, att hans uttalanden måste tillmätas betydelse, men jag vill i andra hänseenden hänvisa vederbörande kritiker, som hos medlemmar av eller anhängare till det kommunistiska partiet upptäcka den ena eller andra uppfattningen, som icke stämmer med partiets officiellt angivna politik, att icke förväxla dylika eventuella enskilda avvikelser med vad partiet officiellt förfäktar. Det är ju alldeles klart, att det i ett parti som det kommunistiska, vilket liksom de övriga partierna här i landet tar emot medlemmar praktiskt taget allt eftersom de anmäla sig och vilja delta i partiets verksamhet, kan finnas många medlemmar, som kunna företaga sig rosenrasande ting. Sådana enskilda medlemmar kunna komma in i varje parti, och det är till och med inte alls okänt i den politiska historien, att det kan sälla sig personer till ett parti som det kommunistiska i avsikt att där företaga sig rosenrasande saker, för vilka partiet sedan skall slita. Jag vill ha sagt detta för att man inte med hänvisning till en eller annan enskild sak skall försöka diskreditera en hel rörelse och ett helt parti. Om en enskild partimedlems handlingar drabbade hela partiet, skulle samtliga partier här i riksdagen redan vara kriminaliserade, men partiet bör drabbas av ansvaret för den enskildes handlingar först när partiet i dess helhet ställt sig solidriskt med dem. Detta har jag velat säga såsom en allmän anmärkning.

Då jag nu emellertid återknyter till herr Karl Johan Olssons citat, vill jag säga, att de, som hörde på det, nog märkte, att herr Hagberg där formulerade en polemik emot speciellt två slags nationella grupperingar här i landet: sådana som proklamerade såsom Sveriges främsta nationella tes att Finlands sak är vår och sådana som proklamerade såsom den främsta nationella tesen, att Norges sak är vår. Om det går an för en nationell svensk att proklamera att Finlands sak är vår eller att proklamera att Norges sak är vår, så går det statsrättsligt sett lika bra att proklamera att Sovjetunionens sak är vår, att Englands sak är vår eller att Tysklands sak är vår eller att Honolulu sak är vår. Det får inte göras någon skillnad därvidlag. Har den ena rätt att koppla Sveriges öde samman med en annan främmande makts, så har den

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

andre rätt att söka koppla det samman med en tredje. Därom kan icke något tvivel råda. Men det är inte det, som det är fråga om, utan det är fråga om att herr Karl Johan Olsson i sitt citat från Arbetare-Tidningen, som han nämnde för att ingen skulle tro att citatet var oriktigt, hoppade över det väsentliga, nämligen inledningen av referatet. Det tyckte han var så förargligt, att jag inte ens fick låna urklippet, utan han ville ha det kvar i sin bänk, och det får han gärna, ty jag kan läsa upp det ändå; jag har gott minne. Inledningen av referatet lyder nämligen så här: I fortsättningen av sitt tal polemiserade herr Hagberg mot dem som påstå, att vi vilja lägga Sverige under Sovjetunionen. — Står det så, herr Karl Johan Olsson? Det hoppade herr Olsson över för att visa, att herr Hagberg ville lägga Sverige under Sovjetunionen. Det är med glädje jag inregistrerar, att den förste opponenter inte hade någon bättre position att ställa sig på än att förfalska och förvanska ett citat för att söka kompromettera det kommunistiska partiet.

Därmed övergår jag till herr Andréns frågor. Först frågade herr André, om det kommunistiska partiet är berett att försvara Sveriges nationella frihet emot eventuella angrepp ifrån öster, från kommunismens Mecka, som han uttryckte sig. Sådana frågor ha ställts i tio eller tjugu variationer till mig, så länge jag tillhört det kommunistiska partiet. De ha ställts ända sedan det kommunistiska partiet bildades, och det sitter många här i kammaren, som ha tillhört detta kommunistiska parti och på den tiden hade samma meningar som jag har haft och som jag, kanske till deras förvåning, ännu bibehåller. Det är nämligen följande meningar: att socialismen icke kan utbredas genom att man med våld, med bajonetterna, försöker påtvinga massorna inom det ena eller andra folket socialismen, att Sovjetunionen såsom en stat, som bygger på socialistiska grundvalar, icke kan och icke kommer att försöka att med maktsspråk undertrycka i detta konkreta fall Sveriges nationella frihet. Det är den förutsättning, från vilken vi utgå och måste utgå såsom kommunister. Frågan, om vi vilja försvara Sverige emot vem det vara månne, besvara vi med ja, herr André. I samma andedrag bestrida vi, att det förelegat eller föreligger eller kan komma att föreligga en önskan ifrån en socialistisk stat att undertrycka Sverige och dess nationella frihet.

Vi ha som kommunister många missförstånd ännu att klara upp. Jag vill icke fresta herr talmannens tålmod genom att gå för långt ut ifrån ämnet, men bland annat föreligger det missförståndet, att det skulle vara vår speciella politiska idé att genom kupper eller genom inkallande av trupper från andra länder, t. ex. den röda armén från Sovjetunionen, eller genom konspirationer och försök till inrikespolitiska kupper med en minoritet komma i spetsen för det svenska folket, leda dess öden och här skapa ett socialistiskt Sverige. Detta är ett av de grövre missförstånden men som användes med desto större förkärlek, därför att det är ganska effektivt, för att avskräcka folk för det kommunistiska partiet. Vi ha aldrig i de officiella publikationer, vårt parti utgivit, speciellt under de sista tio åren, då jag haft särskilt ansvar för vad som stått i dem, givit något som helst belägg för att vi skulle vara för att försvara Sveriges nationella frihet endast betingat, utan vi ha under alla dessa år varit för att försvara Sverige obetingat. Vi äro dessutom för att det svenska folkets avgörande majoritet skall besluta över Sveriges angelägenheter, och icke en minoritet. Men för detta begära vi de demokratiska rättigheter, som ni, mina herrar, äro med om att förneka oss. De som alltså begära, att vi skola följa dessa vanliga demokratiska regler, böra ju vara de första att ge oss de demokratiska rättigheter, som vi liksom andra borde ha rätt att få.

Därmed har jag givit ett klart svar på den första frågan. Den andra frågan, om partiet i dess helhet följer en sådan deklaration, besvarar jag med att

'Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

hänvisa till att jag vid urtima riksdagen 1939 strax efter krigets utbrott talade från samma talarestol som i dag och förklarade att det kommunistiska partiet var berett att understödja varje åtgärd, regeringen vidtar för att försvara landets fred och frihet, landets nationella oavhängighet. Det är alltså snart två år sedan denna deklaration gjordes, men det är för att en gång för alla göra slut på en perfid propaganda mot det kommunistiska partiet, vilken skadar svenska folket, som vi velat i deklarationens form i första och andra kammaren i dag stadfästa vad som är vår verkliga mening i dessa frågor, för att icke de som äro våra politiska motståndare, i fortsättningen skola kunna sprida den enligt vår mening för hela svenska folket skadliga mytbildning om det kommunistiska partiet, som hittills förekommit.

Till sist bara en enda liten replik. »Därmed», säger herr Andrén, »är den nationella samlingen fullständig.» Tyvärr är den inte det, herr Andrén. Det är nämligen så, att den nationella samlingen icke är detsamma som den nationella samlingsregeringen. Den innebär något mycket mer och mycket djupare och mycket mera vittgående än det, som förstås med det gängse uttrycket nationell samling. Det kommunistiska partiet uppger icke någonting av sina revolutionära grundprinciper därför att vi anse, att Sveriges nationella fred och frihet måste försvaras, ingenting av det som skiljer oss från herr Andrén, ingenting av det som skiljer oss ifrån herr Olsson, ingenting av det som skiljer oss ifrån de olika borgerliga riktningarna, till vilka numera även får räknas socialdemokratien. Ingen av dessa olika borgerliga riktningar accepterar våra politiska uppfattningar, och vi acceptera icke deras, när det gäller grundprinciperna för politiken. Men den aktuella huvudfrågan, som jag i dag ifrån talarstolen har sagt berör oss alla, är att för den verksamhet efter vars och ens huvud, som vi anse oss böra utföra i Sveriges land och bland Sveriges folk, är det för oss alla ett gemensamt intresse att försvara landets nationella oberoende. I denna begränsade mening, herr Andrén, är »nationell samling» för handen, nämligen på den plattform som vi här förelagt, såvida också andra, som föra det nationella försvarets talan på tungan, äro villiga att ställa sig på den ståndpunkt, som jag här i dag lagt fram.

Jag hoppas, herr talman, att jag icke skall behöva taga ordet mera. Efter vad jag nu sist anført som kommentar till och svar på några frågor borde varje missförstånd om innebörden i den deklaration jag avgivit kunna vara ur världen.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Herr Linderot är inte van vid att hans deklarationer här i kammaren ge upphov till stora debatter och han är kanske överraskad över att så sker i dag. Men jag vill för min del säga att jag betraktar den deklaration, han här har föredragit, såsom ett mycket märkligt dokument, ehuru jag är oviss om, huruvida den får uppfattas såsom en syndabekännelse eller såsom ett konjunkturdokument.

Det är ju känt att det kommunistiska framträdandet i dessa stycken har varit, trots allt vad herr Linderot här förkunnar, präglad av starka hänsyn till konjunkturerna under olika skeden av utvecklingen. Både herr Linderot och andra ledare av det kommunistiska partiet ha varit interPELLERADE många gånger om dessa saker, som herr Linderot blivit interPELLERAD om här i dag, och nog måste man säga, att de ha svävat på målet åtskilliga gånger, mer än han gör nu — de ha inte alltid varit så tvärsäkra på att de med liv och blod skulle försvara fäderneslandets neutralitet och frihet. Man behöver bara tänka sig in i det svar, som herr Linderot och andra skulle ha gett, om de blivit tillfrågade om samma sak för ett och ett halvt år sedan. Och vissa handlingar ha väl också pekats i alldeles motsatt riktning; både den utrikespolitiska agitation och den

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

inrikespolitiska agitation som kommunistpartiet utvecklat för inte så länge sedan ha väl haft ett starkt tycke av att vilja undergräva den försvarsvilja, som herr Linderot här i dag finner så vackra uttryck för, och att befrämja den hopplöshetens anda, som han nu fördömer.

Man kunde för icke så länge sedan lägga märke till bland annat att det kommunistiska partiet beflitade sig om att placera massor av avlönade agitatorer i närheten av alla platser här i landet, där det bedrevs tillverkning av vapen och andra artiklar för försvarets räkning. Man fick inte precis det intrycket, att man även ifrån det partiets sida förberedde någon aktion för att befrämja försvarsviljan och motverka utvecklandet av hopplöshetens anda.

Herr Linderot yrkade i dag i sin skrivelse på att man skulle avlägsna kapitulanterna. Det är kanske orättfärdigt, då man ute bland folket i allmänhet har räknat kommunisterna med bland dessa kapitulanter, men utan tvivel har den föreställningen fått ett visst stöd vid läsningen av de kommunistiska tidningarna. Till vår neutralitetspolitik hör ju också att vi böra beflita oss om ett gott förhållande till våra grannar. Det är känt att den kommunistiska pressen inte precis alltid har hjälpt till i detta arbete. Det är särskilt ett av våra grannfolk, med vilket vårt folk helst vill ha så intima och så hjärtliga och vänliga förhållanden som möjligt, som har varit föremål för mycket demagogisk och försätlig agitation just i de kommunistiska spalterna, men det där hör nu enligt dagens deklaration till det förgångna — att döma av denna deklaration skulle kommunisterna nu vara redo icke bara att avgiva sådana deklarationer, utan också att i handling frångå den princip, som jag här har sökt angiva.

Det är tydligt, såsom jag sade i början av mitt anförande, att det finns en konjunkturbakgrund till denna deklaration liksom till så mycket annat som proklamerats från samma håll. Det finns en utrikespolitisk, och det finns också en inrikespolitisk bakgrund till detta — läget är sådant i dag. Men jag tror att vi kunna vara generösa även vi och bortse från dessa konjunktursynpunkter. Det är glädje både i himmelen och på jorden över en syndare, som sig bättrar, oavsett av vilka motiv han gör det. Jag tror vi kunna ta deklarationen både till hjärtat och protokollet. Det fortsatta bedömandet blir i alla fall beroende, icke på orden i dag, utan på gärningarna i fortsättningen.

Till slut kan jag förklara att jag helt kan instämma med både herr Ström och herr Andrén, när de försäkrade, att herr Linderots förkunnelse, att hopplöshetens anda håller på att sprida sig bland folket, icke är berättigad. Jag tror i likhet med herr Andrén, att den utländska och den defaitistiska propagandan ingalunda har gått på djupet. Nationen står samlad i en fast förvissning och en fast föresats att på grundval av den politik, som regeringen och riksdagen ha godkänt, slå sig igenom alla framtidens faror, vilka de än komma att bli. Om vi i denna värnkamp och i detta försvar ha att räkna med ett uppriktigt och trofast bistånd även av det kommunistiska partiet, är det en överraskning och det är en mycket glad överraskning.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Linderot**, som yttrade: Herr talman! Jag har egentligen bara begärt ordet för att korrigera en uppgift, som herr Åkerberg lämnade i sitt anförande rörande det kommunistiska partiets enligt hans mening tvivelaktiga förhållanden, i det att partiet, såsom han sade, hade sänt massor av avlönade agitatorer till de viktigare vapenfabrikerna här i landet. Jag hade icke väntat att herr Åkerberg skulle i denna sämre Aftonbladsstil återge vad som sålunda om partiets verksamhet särskilt under förra året har förts till torgs. Jag vill upplysa herr Åkerberg om att på den plats, som speciellt därvidlag intresserat honom, nämligen Karlskoga-

'Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

Bofors, har kommunistiska partiet haft en enda man anställd, som existerar på att sprida tidningen Örebro läns Arbetaretidning — en enda man för en tidning, som enbart i Karlskoga går ut i tusentals exemplar. Det är måhända nödvändigt att tala om detta, så att även legenden om »en massa avlönade agitatorer» blir avlivad.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Jag har inte anledning att alltför mycket gå in på den deklaration, som herr Linderot avgav. Jag hade i det avseendet kunnat instämma uti vad herr Andrén nyss yttrade. Men det var en passus i herr Linderots anförande, som jag anser att man vid detta tillfälle, vid början av behandlingen av fjärde huvudtiteln, icke bör gå förbi och som icke heller bör stå alldeles oemotsagd.

Herr Linderot riktade anmärkningar emot de militära myndigheterna för användningen av de till försvarsväsendet ställda medlen, och han återopade av krisnämnden offentliggjorda, i tidningspressen publicerade fall, där sådana misstag ha begåtts. Det är riktigt, att vissa misstag på det ekonomiska området ha begåtts, men statsmakterna ha, som vi känna till, redan under urtima riksdagen 1939 tillsatt den s. k. krisrevisionen, och jag har mig bekant att den utfört ett mycket gediget arbete.

Det bör vara en förmildrande omständighet, att händelseutvecklingen på hösten 1939 och i början av år 1940 formligen störtade över den militära organisationen och militärförvaltningarna, och det är begripligt, om under en sådan arbetsfylld och spännande tidsperiod åtskilliga misstag ha kunnat begås. Jag känner numera så väl till det militära försvarsväsendet, att jag vågar säga att det, sedan vi nu åter ha kommit in i ett något lugnare tempo, på försvarets område pågår ett organisationsarbete och ett nydaningsarbete som det svenska folket bör kunna skänka sitt förtroende. Det är mig också bekant, att all den kontroll och alla de möjligheter, som stå till buds, att så snabbt som möjligt vinna rättelse i begångna misstag, också iakttagas. Jag menar därmed att man icke bör och icke får av enstaka framdragna exempel bland den stora allmänheten sprida den uppfattningen, att de militära anslagen icke komma till sin riktiga användning. Jag har intryck av att såväl de civila som de militära ledningarna göra allt vad på dem ankommer för att möjliggöra att dessa medel skola komma till sin bästa användning.

När herr Linderot talar om att man kan undergräva svenska folkets försvarsvilja, så vill jag säga, att också det undergräver försvarsviljan, att man genom ideligt påpekande av några sådana fall, där misstag ha begåtts, sprider den uppfattningen att de militära förvaltningarna icke skulle vara sin uppgift vuxna, när det gäller handhavandet av de ekonomiska angelägenheterna inom försvarsväsendet. Jag erkänner, som jag nyss sade, att det har begåtts misstag, men att på grund av detta framställa vittomfattande, generella anmärkningar emot hela den militära förvaltningen, anser jag vara oberättigat. Misslag ha begåtts på det området, men misstag ha också kunnat begås på andra områden, och vi böra betänka, att det militära förvaltningsområdet i nuvarande pressande tid är ett av de största förvaltningsområdena i svensk statsförvaltning. Jag har velat säga detta, därför att det talet icke får och icke bör spridas på ett sådant sätt, att det ges dimensioner, som äro vida större än verkligheten.

Jag är för min del mycket tacksam att krisnämnden, såsom har skett, publicerat anmärkningsvärda fall, ty därigenom blir det ju möjligt även för den stora allmänheten att hålla sig underkunnig om vad som kan begås i form av misstag, men man bör, som jag sade, icke överdriva. Den som har anmärkning att framställa kan vända sig till vederbörande myndighet eller krisrevisionen.

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

Sedan nämnde herr Linderot att försvarspolitikerna måste samordnas med utrikespolitiken. Ja, det är just vad som sker i dagens situation. Vår regering och riksdag ha ju gått in för en utrikespolitik, som vill hävda den ståndpunkten att upprätthålla vänskapliga förbindelser åt alla håll, och att vi då, för att kunna möta en eventuell kränkning av denna vår neutrala uppfattning, uppehålla och stärka våra försvarsmedel, står i full samklang med denna utrikespolitik.

Jag har velat, herr talman, göra detta påpekande i anledning av herr Linderots anförande.

Herr Olsson, Karl Johan: Herr talman! Det kan måhända anses vara större våld än nöden kräver, men jag kan ändå inte underlåta att slå fast, att herr Linderot inte på något sätt kunnat bortförklara det uttalande jag citerat. Han anförde visserligen först att det i referatet står, att »kamrat Hagberg» — jag tillåter mig använda detta kamratliga uttryck — polemiserat emot påståendet att kommunisterna ville lägga Sverige under Ryssland, men låtsades inte om att herr Hagberg strax efteråt bekräftar det han polemiserat emot förut. Och innebörden i detta uttalande har herr Linderot inte på något sätt kunnat vederlägga. Såvitt man alltså kan förstå detta uttalande, innebär det inte något annat än att herr Hagbergs ideal åtminstone vid det tillfället var, att Sverige skulle anslutas till Sovjetunionen på samma sätt som de baltiska staterna. Det står alltså fast, att han givit en sådan åsikt till känna.

Det var emellertid inte närmast för detta som jag begärde ordet, utan för att konstatera en annan märklighet i herr Linderots andra anförande.

Till att börja med urskuldade herr Linderot sig med att det fanns så många medlemmar i partiet, som gingo sina egna vägar och hade sina egna uppfattningar, för vilka partiet inte kunde taga något som helst ansvar. Jag hade då väntat mig, att herr Linderot skulle förneka innebörden i herr Hagbergs uttalande eller kanske t. o. m. utlova en exklusion av den »vänstervridne» herr Hagberg, men så finner jag till min häpnad att han nära på bekräftar den uppfattning, som herr Hagberg fört till togs. Han utgår från det bekanta uttrycket »Finlands sak är vår» och menar, att hade man denna uppfattning på svenskt håll under finska kriget, kan man lika gärna säga, att Rysslands sak är vår eller att Tysklands sak är vår o. s. v. Jag tycker, herr talman, att det är ett märkligt uttalande. Mig veterligt har ingen svensk försökt att ansluta Sverige till Finland på något sätt, och det är alltså en ganska betydande skillnad mellan deras uppfattning, som önskade hjälpa Finland mot en överfallande stormakt, och deras, som deklarerar att de ha för avsikt att lägga Sverige under en stormakt — om det är Tyskland, Ryssland eller någon annan blir i detta sammanhang en ovidkommande sak.

Jag konstaterar detta, herr talman. Den frågan inställer sig osökt i anledning av herr Linderots uppträdande: Änna Sveriges kommunister försvara Sverige på samma sätt som Finlands kommunister försvarade Finland?

Herr Lindström: Jag vill beklaga att herr Linderots uttalande har givit anledning till en så pass stor debatt. Jag höll på att säga att man kan frukta, att detta beror på ett sviktande omdöme hos kammaren.

Den, som sedan många år känner kommunismen och haft anledning att tränga in i dess mysterier och vakta dess långa slingrande väg, vet, att det har gjorts lika stolta deklarationer vid många olika tillfällen, deklarationer som icke ens i nästa sekund haft ett uns av värde. Den deklaration, som herr Linderot här har gjort, är av precis samma art — den är av noll och intet värde.

Jag tror att kammaren gör klokt i att varken helt eller halvt ta herr Linde-

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

rots deklaration här på allvar, och jag tror vidare att kammaren gör klokt i att i fortsättningen, när herr Linderot uppträder, behandla honom på samma sätt som kammaren med stor effekt har gjort under de senaste åren.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag har förvånat mig över den stora uppmärksamhet som de av en talare på Norrbottensbanken gjorda uttalandena tilldragit sig, ty såg man närmare på dem, fann man att det väsentliga i dem egentligen låg i en vädjan till kammaren, till Sveriges folk, till myndigheterna o. s. v. att anlägga en viss synpunkt på den rörelse han tillhör, medan det däremot icke alls framkom några deklarationer om att denna rörelse på något vis hade förändrat sig.

Jag har med intresse åhört den fortsatta debatten just i syfte att få klarhet i denna punkt, och jag har fått all den klarhet jag önskar. Klarheten har ävågagragts framför allt genom åtskilliga uttalanden av herr Linderot, vilka klargjort att allting är som det varit förut. Särskilt vill jag erinra om *ett* uttalande, som kanske inte blev så uppmärksammat, nämligen när herr Linderot sade ungefär, att »vad vi nu deklarerar, ha vi deklarerat redan för två år sedan». Ja, mina herrar, då ha vi ju litet lättare att förstå innebörden i den gjorda förklaringen. Den för två år sedan gjorda förklaringen var den, som tillät detta partis politik sådan den var under det finska kriget och dess hållning sedermera. Vi ha sålunda att mot bakgrunden av den nu givna förklaringen emotse en likadan politik.

Jag tror sålunda att vi helt lugnt få konstatera att, trots de myckna orden, ingenting nytt har passerat. Herr Linderot får väl finna sig i att hans vädjan om ökad förståelse finner det svaret, att vi nog ganska väl förstå vad som ligger i denna rörelse och dess strävanden. Och vi torde väl litet var vara beslutna att vidmakthålla den vaksamhet gentemot denna rörelsens syften, som har präglat politiken under de senaste åren.

Herr Linderot: Då herr Lindström varnat för att sätta tilltro till det som anförts av mig här, vill jag säga, att det torde föreligga en viss självrannsakan hos herr Lindström, när han formulerat en generell misstro såsom det enda möjliga vis å vis vad jag säger. Det skulle vara en självrannsakan, tydande på att herr Lindström själv inte alltid är så beredd att stå vid vad han deklarerar. Jag måste emellertid, om denna misstro skulle gälla mig, fråga herr Lindström: vilken deklaration, av vilket slag den vara månde, har jag någon gång formulerat, som jag inte har stått för?

Sedan vill jag säga till herr Karl Johan Olsson att jag inte hade någon anledning att mera tala om det citat han drog här i kammaren, ty jag hade påvisat att det framstälts förvanskat för kammaren. Då herr Hagberg alltså i det refererade talet hade polemiserat emot dem, som ovillkorligen ville sammankoppla Sveriges öden med andra länders, så hade jag ingen anledning att ta avstånd ifrån detta, som är riktigt sagt av herr Hagberg. Han sade, att vi kommunister icke hade gått in för en politik för att lägga Sverige under Ryssland, han sade vidare, att om vi äro socialister och om vi anse, att Sovjetunionen är ett socialistiskt land, äro vi alltid solidariska med detta socialistiska land och kunna säga, att Sovjetunionens sak är vår. Det är två skilda ting det här gäller, och har man inte möjlighet att tillägna sig så mycket av dialektik, herr Olsson, att man kan hålla isär dessa två skilda ting, skall man avstå från att deltaga i en politisk diskussion, när denna rör sig på ett högre plan än där man har möjlighet att följa med.

Så vill jag till herr Herlitz säga, att jag inte har tänkt att någon av kammarrens ledamöter och allra minst herr Herlitz skulle revidera sin uppfattning

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

om kommunismen och den kommunistiska rörelsen i dess allmänna grunddrag. Herr Herlitz är ju såvitt jag förstår, en fullt klar motståndare till kommunismen, och med vissa nyanseringar finnas här i kammaren ytterligare 148 motståndare till den kommunistiska idén. Jag har inte vådjat till vare sig herr Lindström eller herr Herlitz eller någon annan att värdera om sina begrepp om den kommunistiska rörelsen — det har jag inte tänkt uppnå — men jag har velat en gång för alla göra slut på det ur Sveriges synpunkt skadliga i att man försöker göra hundra tusentals svenska medborgare misstänkta som fiender till Sveriges nationella oavhängighet. Där fordras också en smula dialektik. Jag vill inte rekommendera Hegel, men jag skulle vilja rekommendera Marx och Engels, för dem, som ha tillfälle att läsa, så går det verkligen att förstå, att det här är fråga om två saker och icke, såsom vissa herrar tro, om *en* sak. Det är inte fråga om en omvärdering av vår uppfattning om det kapitalistiska systemet eller om det borgerliga Sverige. Det är inte heller fråga om en omvärdering av er uppfattning om kommunismen och det kommunistiska partiet mer än i en fråga, där ett påtagligt fel föreligger, det felet nämligen, att man tror att kommunisterna icke vilja försvara Sveriges frihet och nationella oberoende. Där vilja vi uppnå en omvärdering, och det komma vi att uppnå, herr Lindström. Det hjälper inte att herr Lindström ur någon slags småskuren partiegoistisk synpunkt försöker misstänkliggöra denna vår ärliga strävan, som i längden är nyttigare för Sveriges folk än den strävan som herr Lindström företräder i dag, då han försökte misstänkliggöra kommunisternas ärliga vilja att försvara Sveriges oavhängighet.

Herr Pauli: Herr talman! Jag hör till dem som anse, att denna debatt kunde ha väsentligt avkortats. Jag kommer inte, såsom herr Linderot, att hänvisa till den tyske filosofen Hegel eller liknande auktoriteter. Men jag skulle vilja hänvisa till den norske diktaren Ibsen, som en gång i tre ord innefattat vad jag tror är den allmänna meningen om herr Linderots patriotiska deklARATION i dag. De orden avsluta dramat Vildanden, och om de kanske låta opassande i kammarens protokoll, är felet inte mitt utan Ibsens och doktor Rellings. Orden lyda: Fan tro't!

Herr statsrådet Sköld: Herr talman! Sedan nu den dialektiska debatten på det högre planet avslutats, ber jag att få yttra några ord med anledning av det anförande, som här hölls av herr Ström.

Jag skulle vilja säga, att herr Ström här anför en rad beaktansvärda synpunkter, som jag för min del livligt uppskattar. Jag skulle dock vilja påstå att herr Ströms anförande gav det intrycket, att han ändå inte riktigt inser de mycket stora svårigheter, som på vissa punkter föreligga för ett tillgodoseende fullt ut av dessa önskemål.

Men vidare skulle jag vilja göra en dementi. Jag vill här förklara, att det icke visats någon film inom det svenska försvarsväsendet på framställning av främmande makter. Jag tycker att vi en gång för alla åtminstone kunde bli befriade från det påståendet, ty så har icke varit fallet.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Rörande arbetslösheten och mathållningen tror jag att det föreligger så pass stora och vitt kända erfarenheter, att man, även om man inte är specialist på dessa saker inom försvarsväsendet, dock kan säga att de äro av sådan natur, att kammarens lekmän kunna diskutera dem. Då herr försvarsministern själv underströk det beaktansvärda i dessa synpunkter, tror jag att däri ligger ett uttryck för att försvarsministern vill sträva efter att även i fortsättningen råda bot på bristerna. Jag vill också begagna

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

tillfället att säga, att jag tror att vi allesammans på det allra högsta uppskatta försvarsministerns arbete för att råda bot på många svårigheter och missförhållanden. Det är därför icke i något avseende fråga om något misstroende mot försvarsministern, när jag nu framfört dessa synpunkter, utan det har uteslutande skett på grund av en önskan att få understryka vad som kanske även i fortsättningen behöfve ytterligare kritiskt beaktas.

Vidare gläder det mig mycket att ha fått en dementi från statsrådets sida rörande de i pressen och även på möten mycket omtalade propagandafilmerna, som ha visats både på biografen och inom försvarsväsendet. Det är av största vikt att man kunnat få försvarsministerns ord på att detta icke har skett på grund av en hemställan utifrån. Men jag måste också tillägga att det då blir så mycket mer svårbegripligt att dessa filmer visats för de inkallade. Det förefaller i varje fall mig vara synnerligen obegripligt, och jag antar att det förhåller sig så, att vederbörande saknat den psykologiska blicken för sakens betydelse, när man arrangerat dessa filmföreläsningar. Detta är att beklaga, och man får hoppas att det inte kommer att upprepas.

Herr Wagnsson: Herr talman! Då kammaren, såsom jag förmodar, nu går att alldeles enhälligt bifalla det utskottsutlåtande, som denna diskussion rör sig om, är detta ett utslag av den starka antidefaitistiska stämning, som i varje fall behärskar riksdagen. Att i dessa tider enhälligt samlas kring försvarsutgifterna utgör, såvitt jag kan bedöma, ett utslag av en stark och enig vilja hos vårt folk och dess representanter, att vårt land till det yttersta skall söka bevara sin frihet och sitt oberoende, och därmed också skydda landet från den förödelse och undergång som kan drabba ett försvarslöst land och ett land, som saknar vilja att försvara sitt oberoende.

Jag har emellertid begärt ordet för att i detta sammanhang fästa försvarsministerns uppmärksamhet på önskvärdheten av att den för närvarande mycket rikligt flödande utländska propagandan i vårt land följes med vaksamhet från myndigheternas sida. Intet som kan göras får underlåtas för att tillvarata rent svenska intressen och belysa sådana propagandametoder, som kunna vara avsedda att skada försvarsviljan och försvarskraften hos vårt folk.

Herr Bergman: Herr talman! Herr Linderot har här givit ett svar på herr Andrén's fråga, huruvida han ansåge att kommunistiska partiet borde delta i ett försvar emot Sovjetunionen, i fall Sverige komme i krig med denna. I anledning av det svar han gav och som jag uppfattade så, att det kommunistiska partiet skulle vara villigt att försvara Sverige mot ett eventuellt angrepp, skulle jag ytterligare vilja komplettera herr Andrén's fråga.

Det är väl ingen, som tror att Sverige skulle vilja angripa det mäktiga socialistiska rådsförbundet — att det lilla Sverige sålunda skulle börja ett anfalls-krig mot den ryska stormakten. Det måste ju vara uteslutet. Och enligt herr Linderot är det icke heller sannolikt att Ryssland skulle vilja angripa oss. Jag vill gärna tro detta. Men jag skall be att få erinra herr Linderot om ett uttalande som gjorts av den sjätte kommunistiska världskongressen och vari det står följande: »Det internationella proletariatet, som i Sovjet-Unionen har sitt enda fosterland, är förpliktadt att understödja den socialistiska samhällsordningen i Sovjet-Unionen och att med alla medel försvara den proletära diktaturens land mot övergrepp från de kapitalistiska staterna. Därest de imperialistiska staterna överfalla Sovjet-Unionen med krig, måste det internationella proletariatets svar bli djärva och energiska massaktioner i och för störtande av de imperialistiska regeringarna och för upprättande av proletariatets diktatur och förbund med Sovjet-Unionen.»

Ang. Sveriges försvarspolitik. (Forts.)

Nu är det väl ingen som kan anse Sverige som en imperialistisk stat eller som kan tro att Sverige, som sagt, vill börja ett anfallskrig emot Ryssland. Men kan herr Linderot garantera att det inte kommer att spridas ut den meningen, om en konflikt på något sätt skulle uppstå, att det dock vore Sverige som varit angriparen? Det finns flera exempel i krigshistorien på att stater, som aldrig haft någon tanke på att angripa ett grannland, i alla fall blivit beskyllda för att ha gjort det, och just detta har då ansetts som det giltiga motivet för det »angripna» landet att försvara sig emot en falskeligen föregiven angripare. Kan nu herr Linderot garantera oss, ifall det skulle uppstå någon sådan konflikt, att det inte inom kommunistiska kretsar här i landet uppstår en sådan propaganda som gör gällande, att det är vi som ha börjat konflikten? Man kan ställa den frågan med tanke på rätt färsk erfarenheter. Jag minns för övrigt från den tid, då jag tillhörde konstitutionsutskottet, att där företeddes åtskilliga i kommunistisk press synliga uppmaningar av exempelvis denna typ: »Kom ihåg, mot vilka ni skola rikta edra vapen!» Inte mot folkmassan, ty den var naturligtvis vilseledd, utan mot det egna befälet. Det skulle göras en inre revolution, men det var alltid underförstått eller öppet uttalat att de aktioner, man skulle tillgripa, skulle ske i samförstånd med Sovjetunionen.

Det förefaller mig som om det skulle vara av icke ringa intresse att få veta vad herr Linderot anser om sådana situationer. Det synes mig, som om ett tillfredsställande svar på den frågan skulle vara nödvändigt såsom en komplettering till svaret till herr Andrén. Har herr Linderots parti nu ändrat mening och övergivit den nyss citerade, förut omfattade tesen att Sovjetunionen är dess enda fosterland?

Herr Linderot: Jag anser att herr Bergmans fråga ligger vid sidan av vad vi här diskutera. Att jag, för en tänkt situation någon gång i en eventuell kombination, då man kanske sprider en falsk uppfattning om vem som är angriparen, här skulle kunna ge herr Bergman visshet om vad som kan ske, det ligger utanför det möjligas gräns. Och jag upprepar att det inte hör till den diskussion vi nu föra. Ty här är det fråga om huruvida det är bra för det svenska folket att i dagens situation förklara kommunister i hundratusental — om man räknar med partiets anhängare — såsom varande fientliga till Sveriges frihet och nationella oberoende, eller om det inte är bättre att pröva, huruvida de verkligen äro villiga att försvara Sverige. Det göres mig en nästan alldeles för stor ära, när man tror, att jag med min lilla deklaration i dag velat lösa överhuvud taget alla politiska problem. Det är att göra alltför mycket av det hela — såtillvida har herr Lindström rätt. Det var min avsikt och det var avsikten från vårt partis sida att i den konkreta situation, som vi just befinna oss i, gagna strävandena för Sveriges frihet och oberoende. Ingenting annat, herr Bergman! Det var inte fråga om alla möjliga tänkta och tänkbara situationer.

Jag vidhåller vad jag förut har sagt, att intet missförstånd skall kunna råda om att vi emot vem det vara månde äro beredda att försvara denna frihet, som vi här gjort oss till tolk för. Och jag begär ingenting annat än vad jag har sagt: döm kommunisterna efter deras gärningar och inte efter andras ord! Döm alltså i fortsättningen efter gärningarna: vilka gå med och försvara Sverige, och vilka göra det icke? Då är jag fullt tillfredsställd.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 3—19.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 20 och 21.

Lades till handlingarna.

Punkterna 22—63.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 64 och 65.

Lades till handlingarna.

Punkterna 66—96.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 97 och 98.

Lades till handlingarna.

Punkterna 99—102.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 103 och 104.

Lades till handlingarna.

Punkterna 105—152.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 153 och 154.

Lades till handlingarna.

Punkterna 155—169.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 267, angående anvisande av medel för ordnande av Svea livgardes förläggning å Järvafältet m. m.;

nr 268, angående anvisande av medel för uppförande av vissa verkstäder vid Karlskrona örlogsvärv m. m.; och

nr 270, angående långtidstillägg för vissa värnpliktiga.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa spørsmål rörande kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 189, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 mars 1941, föreslagit riksdagen att med godkännande av ett förslag till förändrad organisation av kustartilleriets ledning inom marinorganisationen m. m., för vilket i berörda statsrådsprotokoll redogjorts, bemyndiga Kungl. Maj:t att från och med den dag Kungl. Maj:t bestämde

*Ang. kust-
artilleriets
ställning i
försvarsorga-
nisationen.*

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)
utbyta den nuvarande befattningen som chef för kustartilleriet mot en befattning som inspektör för kustartilleriet ävensom att i den personalförteckning för ordinarie tjänstemän vid marinen för budgetåret 1941/42, som kunde komma att av riksdagen godkännas, vidtaga därav betingad ändring.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Petersson* i Karlskrona (nr 25) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Åqvist* (nr 6), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta,

att inom sjöförsvarets kommandoexpedition skulle inrättas en regements-officersbefattning ur kustartilleriet och att denne befattningshavare skulle få ställning såsom souschef med åliggande att inför chefen för försvarsdepartementet föredraga kustartilleriet berörande frågor,

att inom försvarsstaben skulle inrättas en kustartilleriavdelning med en regementsofficer såsom chef och föredragande inför chefen för försvarsstaben,

att inom marinförvaltningen skulle inrättas en kustartilleriavdelning under en regementsofficer såsom avdelningschef och föredragande inom ämbetsverket och att denna avdelning borde inom marinförvaltningen centralt sammanhålla kustartilleriets materielfrågor och

att chefen för kustartilleriet skulle erhålla befogenheter att såväl inför överbefälhavaren som för chefen för försvarsdepartementet föredraga alla vapnet berörande ärenden;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *G. Branting* och *F. Ström* (nr 220) och den andra inom andra kammaren av herr *O. W. Lövgren* (nr 294), vari hemställts, att riksdagen måtte med avslag å den kungl. propositionen nr 189 hos Kungl. Maj:t hemställa om snabb förnyad och förutsättningslös utredning av frågan om kustartilleriets organisation på basis av följande riktlinjer:

att kustartilleriet uppdelades i sina beståndsdelar, så att artilleriet överfördes till armén och att härvid kustartilleriets luftvärn införlivades med arméns,

att en inspektörsbefattning för de sålunda organiserade kustartilleriförbanden upprättades,

att minvapnet åter införlivades med flottan samt

att i stället för marindistrikt landets sjögräns uppdelades i kustförsvarsområden med kustförsvarskommandanter från armén.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

a) att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 25 och II: 6, med godkännande av det förslag till förändrad organisation av kustartilleriets ledning inom marinorganisationen m. m., för vilket i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 mars 1941 redogjorts, bemyndiga Kungl. Maj:t att från och med den dag Kungl. Maj:t bestämde utbyta den nuvarande befattningen som chef för kustartilleriet mot en befattning som inspektör för kustartilleriet ävensom att i den personalförteckning för ordinarie tjänstemän vid marinen för budgetåret 1941/42, som kunde komma att av riksdagen godkännas, vidtaga därav betingad ändring;

b) att motionerna I: 220 och II: 294 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag har jämte herr Ström vid denna riksdag återigen framfört önskemålet om en rationell klyvning av det vapen, eller rättare sagt de vitt skilda vapenslag, som sammanförts under be-

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

nämningen kustartilleriet. Samtidigt har jag fört fram kravet på ett förenhetligande och moderniserande av kustförsvarets taktiska organisation. Liksom förut har denna framställning avvisats tills vidare. Statsutskottet har understrukit att den organisation, som nu antages, endast bör betraktas som ett provisorium och att frågan om kustartilleriets framtida ställning inom försvarssystemet alltjämt står öppen. På samma sätt ha både departementschefen och överbefälhavaren medgivit behovet av en omorganisation, men ändå ställt frågan på framtiden med hänvisning till de svårigheter, som anses föreligga för att verkställa denna omorganisation under nuvarande oroliga förhållanden.

I någon mån reduceras den nuvarande svagheten inom kustartilleriet genom vissa åtgärder, som nu beslutats, nämligen dels att chefen för detta vapen får ställning såsom inspektör för vapnet och dels att marinstaben får en förberedande befattning med frågor angående kustartilleriet. Hela detta spörsmål får väl härmed anses vara för det närvarande avgjort. När och under vilka omständigheter det åter kan göra sig påmint vet ingen. Jag hoppas för min del naturligtvis innerligt att man i vårt land under en lång och lugn kommande fredsperiod skall få tillfälle att omsider välbetänkt skrida till rationalisering och modernisering av vår försvarsorganisation både beträffande kustartilleriet och på andra områden. Jag hoppas att de lugnare förhållanden, varom överbefälhavaren och andra i sina utlåtanden ha talat och som man tycks betrakta som villkoret för omorganisationens företagande, skola infinna sig. Jag hoppas att vederbörande militära myndigheter aldrig skola behöva, måhända mitt under brinnande krig, ställas inför den frågan, varför de ville uppskjuta en modernisering av vårt kustförsvar till den osäkra tidpunkt, då lugnare förhållanden inträtt, i stället för att med alla dem till buds stående medel genomföra reformen år 1939 eller 1940 eller 1941, alltså under den nådatid som beskärts oss för att vi därunder skulle söka ställa om vårt hus. Det *kan* ju hända, att det går på annat sätt och att vi då stå där med våra ogenomförda förbättringsplaner och att vi då smärtsamt få lära känna följderna av den besynnerliga optimism, som här har bestämt takten.

Jag måste vända mig mot hela denna synpunkt att man skall uppskjuta en reform, vars berättigande i alla fall ganska klart synes framstå. Är det så, att man är på det klara med att en viss militär organisationsform under krigsförhållanden kommer att fungera mer eller mindre otillfredsställande och överhuvud taget verka hämmande för försvarsorganisationens och försvarsgrenens utrustning och utveckling, så förefaller det åtminstone mig och min medmotionär såsom en trängande plikt att företaga önskvärda omorganisationer *ju förr dess hellre*, medan vi ännu ha fred, för att i händelse av krig kunna utföra försvarskampen med största möjliga styrka. Om svaghetsmoment beräknas uppkomma under själva omorganisationen synas oss ansträngningarna böra inriktas på att denna svaghet övervinnes genom en sådan disposition av omorganisationen, att den kan ske på kortast möjliga tid och att den i varje fall icke medför något moment av organisatoriskt interregnum i händelse av ett plötsligt och oförmodat utbrytande krig.

Man vill uppskjuta omorganisationen, till dess fred har inträtt i världen. Men omläggningen av vårt kustförsvars organisation skall ju inte ske för att verka under »lugnare förhållanden», eventuellt under förloppet av något nästa, tredje världskrig någon gång i framtiden, utan kravet är betingat av nuvarande förhållanden och faror. Jag vill tillåta mig, mina herrar, att gå något närmare i detalj för att belysa detta ingalunda oviktiga spörsmål.

Var och en förstår att det möter stora svårigheter att i den offentliga debatten avhandla dessa och liknande frågor, och jag vill passa på tillfället att liv-

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

ligt beklaga, att inte svenska riksdagen har funnit ut åt sig någon rimlig form för att kunna ge en rationell parlamentarisk behandling av försvarsfrågorna. Det hade enligt mitt förmenande varit lyckligt, om vi — liksom man haft det ordnat i andra länders parlament — under dessa tider hade haft tillgång till ett särskilt organ, exempelvis ett brett organiserat försvarsutskott, som vid behov kunde tillfyllestgörande representera skilda krafter och åskådningar inom kamrarna. Att, såsom nu, dessa vitala spörsmål skola beträffande utskottsbehandlingen vara förbehållna en underavdelning av statsutskottet kan väl knappast anses tillfyllestgörande.

För att emellertid gå över till sakfrågorna, förhåller det sig ju på det sättet — om jag får besvara kammaren genom att erinra därom — att kustartilleriet egentligen omfattar fyra artskilda och specialiserade vapenslag, nämligen sjöfrontsartilleriet, det rörliga artilleriet, luftvärnsartilleriet och minvapnet. Vilka olägenheter som följa av att dessa olika vapengrenar ha samordnats inom en relativt liten, särskild organisation, samtidigt som alldeles samma vapengrenar också finnas organiserade inom armén, respektive inom flottan, ligger i öppen dag. Eftersom t. ex. artilleristerna inte kunna vara specialister på min-tjänst och minörerna inte kunna duga till artillerister, eftersom sjöfrontsartilleristerna inte förstå sig på luftvärn och luftvärnsmännen inte kunna handha det rörliga artilleriet, är det ganska förstäeligt att svagheter och svårigheter uppstå både vid utbildningen, vid befälsföringen och vid personalomsättningen inom kustartilleriets olika vapengrenar. Den naturliga och starkaste organisationen synes oss motionärer givetvis vara, att allt artilleri för kustförsvaret överföres till armén, att det rörliga artilleriet och luftvärnet inom kustartilleriet förenas med motsvarande grenar inom armén och att minvapnet överföres till flottan. Det kan inte anses vara rationellt att ha ett minvapen inom flottan och ett helt annat inom kustartilleriet.

Nu skall man ju inte inbilla sig, att detta krav på förenhetligande av organisationen bara är ett slags konsekvensmakeri för vinnande av en förenklad organisation under fredstid. Överbefälhavaren för rikets försvarskrafter har själv påpekat, att erfarenheterna beträffande kustartilleriet givit vid handen, att inom vissa områden en allt intimare samverkan mellan kustartilleriet och flottan är av nöden — det torde väl gälla minvapnet — under det att inom andra områden behov framträtt av närmare samverkan med armén, och det torde väl gälla artilleriet. Överbefälhavaren har också uttryckligen framhållit, att dessa erfarenheter inte bara hänföra sig till förhållandena under fred, utan också avse vapnets anpassande till förhållandena vid mobilisering och givetvis även under krigsförhållanden.

Dessa erfarenheter har man alltså, herr talman, men vad har sedan skett? Jo, chefen för marinen fick i uppdrag att utreda frågan om kustartilleriets ställning inom försvaret. Det är denna utredning — vilken jag näppeligen kan betrakta såsom förutsättningslös — som nu har resulterat i den föreliggande organisationsformen, varigenom alltså kustartilleriet skall helt och hållet bibehållas inom marinen.

Vi ha ingen anledning att här i kammaren dölja för oss, att i denna fråga helt divergerande uppfattningar föreligga inom de kretsar som skola representera den högsta militära sakkunskapen. Ett tydligt uttryck för den extrema uppfattningen inom flottkretsar kom till synes i en ledare i Dagens Nyheter den 14 maj i år, vilken utmynnade i den meningen, att målet bör vara en fullständig sammansmältning av flottan och det nuvarande kustartilleriet. Här var det tydligen en talesman för flottans intressen som hade fört pennan. Häremot står då t. ex. överbefälhavarens i handlingarna citerade uttalande, »att vissa delar av kustartilleriet, nämligen det rörliga sjö-

'Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

frontsartilleriet och det rörliga luftvärnet, måhända skulle med fördel kunna överföras till armén». I denna dragkamp mellan armén och flottan, som tyvärr alltför karakteriserar försvarsproblemen i vårt land, synes nu flottan tills vidare ha avgått med segern. Jag finner detta beklagligt ur sakliga synpunkter. Såvitt man kan se, representerar flottan härvidlag en ålderdomlig och förlegad ståndpunkt beträffande ett kustförsvars organisation under moderna krigsförhållanden.

I vår motion har erinrats om det pågående krigets erfarenheter och om faran av att hänga fast vid gamla föreställningar beträffande hur ett kustförsvar bäst utföres. Det går icke till så numera, mina herrar, att vid försvar av ett visst kustområde artilleridueller uppstå mellan kustfort å ena sidan och artillerifartyg å den andra. »Huvudangreppet mot en kustförsvarsställning» — det heter så i motionen — »kommer nu med all säkerhet, även om det biträdes av sjöstridskrafter, att utföras med flyg, genom bombfällning, fallskärmsjägare och trupper, landsatta från transportplan, samtidigt som landstigning kommer att utföras från specialkonstruerade farkoster och med amfibietanks». Om man bortser från ordet »amfibietanks» är detta en exakt beskrivning av hur sedermera angreppet på *Kreta* har gått till! Ungefär på samma sätt betvingades också ett antal norska kustfästningar, enligt den officiella tyska beskrivningen. »Luftvapnet visade sig i Norge såsom utslagsgivande faktor för operationernas lyckliga genomförande», heter det i boken »Kampf um Norwegen», som är utgiven av det tyska »Oberkommando der Wehrmacht». Jag vill i förbigående tillåta mig erinra om den ståndpunkt beträffande flygvapnets dominerande betydelse som jag, naturligtvis utan att vinna gehör, framförde redan vid 1936 års försvarsutredning.

Klart är nu under alla förhållanden, att tyngdpunkten i vårt kustförsvar alltid kommer att ligga på stridskrafter till lands och i luften. Striden om vår sjögräns, om den uppkommer, blir inte ett frontkrig utefter en strandlinje, såsom man förut hade tänkt sig, utan det blir ett ytkrig över ett stort område, och kustförsvaret bör därför vara så organiserat, att det främst står under ledning av armén, vilken väl att märka *redan nu* har övertagit vissa delar av vårt svenska kustförsvar, naturligtvis i intim samverkan med flottan och flyget, enligt överbefälhavarens dispositioner. Försvarskrafternas olika vapenslag böra då organiseras i enlighet härmed, så att artilleriet enhetligt lyder under armén och så att minvapnet enhetligt kommer under flottan. Det blir till gagn för dessa vapen att komma under en enhetlig, sakkunnig ledning.

Det kan inte anföras rimliga eller förnuftiga skäl för t. ex. den nuvarande ordningen, att somliga på land uppställda, rörliga, grova kanoner skola sortera under kustartilleriet och att där bredvid stående, liknande pjäser, med samma uppgifter, skola sortera under armén.

Samtidigt med denna rationalisering av vapenslagens organisation ha vi motionärer krävt en ny, mera enhetlig taktisk organisation av kustförsvaret än den nuvarande, som ju erbjuder en provkarta på mycket olika och blandade typer. Nu laborerar man som bekant med tre olika områdesindelningar i våra kusttrakter; där finnes marindistriktsorganisationen, som har sig anförtrodd vissa taktiska uppgifter, men dessutom finnas kustfästningsområden och slutligen även militärområden. Vissa delar av vår kust försvaras nu av kustartilleriet, medan försvaret av andra viktiga kuststräckor helt och hållet har övertagits av armén, och dessa partier av kusterna lära icke kunna anses vara de sämst försvarade.

Det finns i denna fråga åtskilligt att tillägga, vilket jag inte kan gå in på. Det är inte svårt att här i en hel rad viktiga detaljer visa upp, hur den

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)
nuvarande organisationen verkar försvagande på kustförsvarets krigsduglighet.

Jag vill sluta med att framhålla att en rationell organisation av försvaret får anses höra till de ting, som landet kan bestå sig med utan extra utgifter. Det kostar inte mera, utan tvärtom mindre i förhållande till effektiviteten att i ett företag ha en tidsenlig och praktisk organisation i stället för en tungrodd och ålderdomlig ordning.

Detta är nu motionärernas oförgripliga mening i denna fråga, som vi betrakta som mycket allvarlig. Och vi tro oss veta att åtskilliga högst sakkunniga, modernt tänkande militärer dela den meningen.

Fastän jag givetvis inte här kan påräkna mycket stöd för en sådan uppfattning gentemot de mäktiga krafter, som stå emot, vill jag ändå sluta, herr talman, med att som en manifestation ställa ett yrkande om bifall till motionen, vars kläm återfinnes i utskottets utlåtande. Denna kläm lyder sålunda: »att riksdagen måtte med avslag å den kungl. propositionen nr 189 hos Kungl. Maj:t hemställa om snabb förnyad och förutsättningslös utredning av frågan om kustartilleriets organisation på basis av följande riktlinjer: att kustartilleriet uppdelas i sina beståndsdelar, så att artilleriet överföres till armén och att härvid kustartilleriets luftvärn införlivas med arméns, att en inspektörsbefattning för de sålunda organiserade kustartilleriförbanden upprättas, att minvapnet åter införlivas med flottan, samt att i stället för marindistrikt landets sjögräns uppdelas i kustförsvarsområden med kustförsvarskommendanter från armén».

Jag vill nu, herr talman, ur detta yrkande utesluta orden »med avslag å den kungl. propositionen nr 189», men behålla yrkandet i övrigt, som alltså innefattar kravet på en snabb, förutsättningslös utredning på basis av de angivna riktlinjerna.

Häri instämde herr *Ström, Fredrik*.

Enär herr statsrådet *Möller* anmält sig vilja avlämna en kungl. proposition, avbröts nu behandlingen av det föreliggande utlåtandet.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 271, angående anslag till statens tvångsarbets- och alkoholistanstalter.

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 118.

*Ang. kust-
artilleriets
ställning i
försvarsorga-
nisationen.
(Forts.)*

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Det är ju inte vanligt att en departementschef tar till orda, när det gäller att avgöra en enskild motion, som närmast syftar till att åstadkomma en utredning, men när jag nu ändå har tagit detta steg, beror det på att jag vid åhörandet av herr Brantings anförande kom till den uppfattningen, att några klarläggande upplysningar här äro på sin plats.

Jag fann nämligen att herr Brantings anförande i så hög grad byggde på spekulationer och bristande kunskap om vissa personers inställning till denna sak, att det skulle vara oriktigt, om hans anförande finge stå oemotsagt. Herr Branting anser sålunda, för det första, att då chefen för marinen fått uppdrag att utreda denna fråga, fanns det inte förutsättningar för att frågan skulle bli opartiskt utredd, utan att utredningen redan från början skulle få en viss bestämd inriktning. Jag vill då meddela att i den utredningskommitté, som tillsattes, funnos representanter för flottan, för kustartilleriet och för

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

armén, och resultatet av den kommitténs utredning blev, att åtminstone tre eller fyra olika meningar gjordes gällande. Men meningarna voro inte på det sättet delade, att förslagen från de olika vapengrenarnas representanter gingo ut på ett tillgodoseende av respektive vapengrenars intressen i förhållande till kustartilleriet, utan de olika meningarna voro ganska fördomsfria och grundade på ett allvarligt övervägande av vad som vore det bästa. Men någon enighet kunde icke vinnas. Det är därför alldeles oriktigt att säga att flottan hade sin konservativa linje och armén sin moderna linje, som herr Branting kanske vill kalla det. Faktum är alltså att det var mycket delade meningar, och det var den omständigheten som gjorde, att chefen för marinen icke ansåg sig kunna komma till annan ståndpunkt än i stort sett ett vidhållande av det nuvarande systemet. Jag tror inte man kan säga att chefen för marinen har en djupt grundad konservativ uppfattning om att flottan till varje pris skall ha kustartilleriet förenat med sig.

Vidare vill jag för det andra säga, att när överbefälhavaren tog ståndpunkt till frågan och sade att vissa delar av kustartilleriet onekligen borde höra samman med flottan och andra delar kanske hade mera sammanhang med armén, drog överbefälhavaren icke gränsen mellan artilleriet och minväsendet. Hans resonemang följde andra linjer, och han förordade inte den klyvning som herr Branting talade om. Jag skall inte närmare utveckla detta, ty det är givet att, då saken inte är löst utan vi fortfarande brottas med problemet, bör ingen i onödan bindas fast vid en viss ståndpunkt. Jag vill bara avgiva den förklaringen, att det inte är fråga om vissa konspirationer och att mäktiga krafter äro i verksamhet för att förhindra rationella lösningar, utan det pågår faktiskt ett ärligt arbete för att man skall komma fram till en god lösning.

Jag anser att herr Branting gör ett misstag, då han sammankopplar kustartilleriets fredsorganisation med den taktiska användningen av vapnet i krig — enligt mitt sätt att se är det ett oriktigt betraktelsesätt. I verkligheten måste under ett krig en överbefälhavare ha en mycket fri dispositionsrätt till alla försvarskrafter. Det kommer inte alls att bli på det sättet, att freds-förhållanden läggas till grund för denna disposition. Det är självklart att i vissa situationer underställes kustartilleri en chef för en flottavdelning, vid andra tillfällen en armébefälhavare. Det är lika säkert som att flygvapnet måste detacheras för samverkan med armén och för samverkan med marinen och för fria taktiska manövrer. Det går helt enkelt inte att för en fredsorganisation låta den taktiska användningen av vapnet bli avgörande, utan vad som blir avgörande är i verkligheten utbildningssynpunkter. Man kan säkert utan tvekan säga — det finnes mycket starka skäl som tala därför — att kustartilleriets minväsen mycket väl förenas med flottan, men då man kommer till artilleriet, står man genast inför en annan situation, ty så snart det gäller ett verkligt sjöfrontsartilleri, vare sig detta artilleri är fast eller rörligt, måste huvuduppgiften bli att skjuta mot rörliga mål på sjön, och detta bestämmer skjutmetoderna och grundvalen för utbildningen. Däremot kan man mycket väl säga, att sådant kustartilleri, som har till uppgift att medverka till försvaret av flanker och mot kringgångsrörelser, naturligtvis har mycket större likhet med arméns artilleri.

Jag vill endast anföra dessa synpunkter för att visa, att man måste taga i betraktande många ting och framför allt att man måste hålla i sikte, att man får så att säga en naturlig utbildningsmiljö, dit likartad utbildning sammanföres. Det måste till sist bli det avgörande.

Hur det slutligen skall ordnas med kustartilleriets fredsorganisation, därom vill jag inte uttala någon mening i dag. Jag vill bara säga herr Branting, att

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

jag hoppas, att nästa års riksdag skall få ett förslag i detta avseende tillsammans med andra stora organisationsfrågor inom försvarsväsendet, och då kommer det att bli tillfälle att taga ståndpunkt till kustartilleriets organisation. Jag vill samtidigt understryka, att denna organisationsfråga icke är sammanknuten med frågan om den taktiska användningen av stridskrafterna. Där måste man ändå i varje särskilt fall laga efter lägligheten, och jag vill påpeka, att det förslag som nu föreligger här, avser ingenting annat än ett borttagande av ett par spärrhakar, bl. a. för den fria taktiska användningen av kustartilleriet, och med hänsyn därtill måste det kungl. förslaget vara ett steg i den riktning som herr Branting eftersträvar.

Herr Petersson, Emil: Herr talman! Jag tillåter mig säga några ord med anledning av den motion, som jag och herr Aqvist i andra kammaren ha väckt.

Vi ha i vår motion erinrat om att kustartilleriets män ha mycket ringa inflytande, när frågor, som röra deras vapen, skola behandlas och avgöras. I samtliga högre instanser, där ärenden rörande kustartilleriet avgöras, ha kustartilleriets officerare endast underordnade platser, och ärendena föredragas eller avgöras av sjöofficerare, ja, inte ens chefen för kustartilleriet äger att inför de högsta myndigheterna, exempelvis chefen för försvarsdepartementet och överbefälhavaren, föredraga kustartilleriets ärenden.

Denna anordning anse vi inte lyckosam i det långa loppet, och detta med hänsyn till det goda samarbetet. Det är inte bara en etikettfråga, utan det är en psykologisk fråga, och det är rent sakligt sett nödvändigt, att den bästa sakkunskapen står till förfogande. Vi tro, att denna anordning psykologiskt sett inte är välbetänkt, ty kustartilleriet bör vara likvärdigt med andra försvarsgrenar, och ur sakliga synpunkter måste man väl säga, att det, med all respekt för vår marin, inom kustartilleriet finnes duktiga personer, som kunna företräda sina egna intressen i frågor, där de ha stor sakkunskap.

Vi hade tänkt oss, att man inom ramen av den nuvarande organisationen skulle få detta intresse tillgodosett. Nu är jag glad och tacksam, att försvarsministern tagit upp detta spörsmål, och att han i rätt stor utsträckning tillgodosett de intressen, som vår motion åsyftade.

Som ärendet nu ligger till, herr talman, har jag inte något yrkande. Jag vill endast uttala den förhoppningen, att när detta spörsmål ytterligare skall utredas och nya avgöranden träffas, man då kan få litet mer än vad som i propositionen nu föreslås.

Herr Gustafsson, Per: Herr talman! Efter statsrådets anförande återstår inte mycket för mig att tillägga. Jag bör kanske i alla fall understryka vad utskottet avser med sitt utlåtande. Det står i utskottsutlåtandet: »Utskottet vill understryka, att det framlagda förslaget endast bör betraktas såsom ett provisorium och att spörsmålet om kustartilleriets framtida ställning inom försvarssystemet alltjämt står öppet.» Jag ber att ånyo få betona detta. Utskottet vill inte på något sätt eller i något hänseende anse sig bundet av de synpunkter som från olika håll framförts. Utskottet anser att frågan om kustartilleriets ställning i hela dess vidd skall ligga under Kungl. Maj:ts utredning och prövning. Kan man få fram en bättre ordning, något som jag tror är möjligt, är detta givetvis också önskvärt.

Herr statsrådet nämnde nyss att vi till nästa års riksdag få emotse förslag med ändringar i mångt och mycket, som kanhända bli av djupgående art. Jag är övertygad om att man till dess också skall ha hunnit att pröva frågan och få fram förslag rörande kustartilleriets ställning både i freds- och krigstid, vilka kunna tillgodoses även herr Branting och herr Ström — jag vill hoppas

'Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

det åtminstone — samtidigt som de tillgodose Sveriges intresse av att få kustartilleriet utnyttjat på bästa möjliga sätt.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Branting: Herr talman! Jag ber att få taga fasta på herr statsrådets uttalande, att riksdagen till nästa år har att förvänta förslag i denna fråga. Det löftet stryker ju ytterligare under, att herr statsrådet betraktar den nu varande lösningen såsom ett provisorium.

Här föreligger ju egentligen den skillnaden i ståndpunkterna, att jag och min medmotionär ha haft en stark känsla av att detta organisationsproblem bör lösas nu och inte i en mer eller mindre obestämd framtid. Genom den nu förelupna debatten och utskottets ståndpunktstagande tycks denna framtid ha blivit närmare bestämd, nämligen till nästa år. Jag vill gärna erkänna, att jag däri ser en väsentlig förbättring.

Jag kan inte underlåta, eftersom herr statsrådet underströk vissa synpunkter, att framhålla, att det bl. a. just med avseende på utbildningsförhållandena är önskvärt att få till stånd en nyorganisation inom kustartilleriet. Såvitt jag har fått mig bekant är det mycket svårt att organisera en god utbildning inom ett vapenslag som är på en gång så splittrat och så begränsat som detta.

I ett ärende av denna beskaffenhet är det naturligtvis alltid möjligt för vederbörande statsråd att lämna upplysningar, som inte ha stått den enskilde riksdagsmannen till buds, eller att komplettera vad han har haft att andraga, och sålunda göra gällande, att han inte haft reda på den eller den detaljen. Det visar ju bara önskvärheten av en sådan form för riksdagens behandling av dessa försvarsfrågor, att verkligen några fler än de ärade ledamöterna i statsutskottets första avdelning kunna få tillfälle att närmare granska dessa spörsmål.

För övrigt vågar jag betrakta den debatt, som här har förts, som ett erkännande i sak av det berättigade i de synpunkter, som framförts i motionen.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att yttra mig i frågan om kustartilleriets organisation. I det ämnet gå nog mina sympatier närmast i riktning mot den ordning, som herr Branting angivit i sin motion och sitt anförande här dag. Men samtidigt har jag svårt att bedöma, vilka möjligheter som föreligga att redan nu genomföra en omorganisation vare sig i denna eller i annan riktning.

Vad jag nu har att säga gäller någonting annat. Jag skulle vilja begagna detta tillfälle, då kustartilleriets problem äro på tal, att framföra ett önskemål i en ren detaljfråga. Hur det än blir ordnat med kustartilleriets organisation, förefaller det mig absolut nödvändigt att personalen vid denna vapengren blir uniformerad på ett annat sätt än för närvarande. Det har sagts mig att man vid övningar med kustartilleriets personal alltid gjort den erfarenheten, att de nuvarande uniformerna äro ytterst olämpliga. Batterierna äro ju ofta förlagda på bergknallarna långt ute i kustbandet och äro givetvis camouflerade, så att de inte skola synas i terrängen. Däremot är det mycket lätt att upptäcka den personal, som skall betjäna batterierna. De mörka uniformerna avteckna sig uppiifrån luften som svarta prickar mot de ljusa klip-porna.

Detta är en av försvarsberedskapens tusen detaljer, men jag tror inte det är någon oviktig detalj. Jag tror det skulle vara lyckligt, om saken ordnades så fort som möjligt.

Ang. kustartilleriets ställning i försvarsorganisationen. (Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad samt herr *Branting* med kammarens enhälliga medgivande återtagit sitt därunder framställda yrkande om bifall med viss ändring till motionen I: 220, bifölls vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt.

Då tiden nu var långt framskriden, beslöts på framställning av herr talman-
nen, att behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner hänvisades dessa, nr 258, 267, 268, 270 och 271 till statsutskottet, nr 264 till bevillningsutskottet samt nr 269 till jordbruksutskottet.

Anmälades bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 263, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941, m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan-
den i betänkande nr 20 bifölles även av andra kammaren.

Herr *Undén* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Motionen hänvisades till konstitutionsutskottet.

Herr *von Stockenström* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för främjande av ökad bostadsproduktion m. m.

Denna motion hänvisades till statsutskottet.

Herr *Gränebo* väckte en motion, nr 230, om ändring i avlöningsbestäm-
melserna för personal hos riksdagens kamrar, utskott och kansli m. m.

Denna motion hänvisades till bankoutskottet.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Wohlin* under 12 dagar från och med den 3 instundande juni.

Upplästes och godkändes ett uppsatt förslag till skrivelse till Konungen med anmälan om de ledigheter inom kammaren, som skulle fyllas innan nästa lagtima riksdag.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åt-
skildes kl. 5.13 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 28 maj e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 e. m.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1941/42, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 120, i anledning av väckt motion om beredande av möjlighet för Stockholms värnpliktiga befolkning att erhålla sin militära utbildning i Stockholm.

*Om militär-
utbildning i
hemorten för
värnpliktiga
från Stock-
holm.*

I en inom första kammaren av herr F. Ström väckt motion (nr 133) hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i frågan på vad sätt i samband med den i utsikt ställda nya härordningen Stockholms värnpliktiga befolkning kunde beredas möjlighet att erhålla sin militära utbildning i hemorten, lämpligen genom återupprättande av Göta livgarde.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anført:

»Då utskottet har anledning förutsätta, att det av motionären upptagna spörsmålet kommer att bli föremål för närmare prövning vid utarbetandet av den definitiva försvarsorganisationen, synes utskottet någon särskild åtgärd från riksdagens sida i anledning av motionen icke för närvarande vara påkallad. Härav följer, att utskottet avstyrker motionen.

Utskottet hemställer, att motionen I: 133 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Den motion jag har väckt i föreliggande ärende går ut på att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning, huruvida ej i den i utsikt ställda härordningen Stockholms värnpliktiga befolkning må beredas möjlighet att erhålla sin militära utbildning i hemorten, lämpligen genom återupprättande av Göta livgarde.

Utskottet har ju gått på avslag, men motiveringen är synnerligen välvillig, och jag vill framföra mitt tack till utskottet för att det inte har avvisat själva tanken i motionen. Utskottet säger, att utskottet har anledning att förutsätta, att det av motionären upptagna spörsmålet kommer att bli föremål för närmare prövning vid utarbetandet av den definitiva försvarsorganisationen, och därför synes det utskottet, som om någon särskild åtgärd från riksdagens sida i anledning av motionen inte för närvarande vore påkallad. Utskottet har sålunda givit en vink åt regeringen att beakta de tankar och syften, som föreligga i motionen.

Jag vill nu med några ord närmare motivera denna motion, så att kammaren skall få en inblick i vilka verkligt starka skäl, som tala för den. Jag vill då först nämna, att den har fått ungefär 130 instämmanden, alltifrån överståthållaren, domkapitlet, nästan samtliga läroverkskollegier, många folk-

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.) skolor, de flesta ungdomsorganisationer, bildningsorganisationer, den fackliga centralorganisationens, köpmännens, arbetsgivarnas, hantverkarnas och en rad andra centrala organisationers ledare. Hela idrottsvärlden har slutit upp omkring motionen, så man kan tryggt säga, att motionens tanke verkligen är ett uttryck för vad den stockholmska befolkningen önskar och hoppas av riksdagen.

Det måste alltså vara mycket starka skäl, som förefinnas för en åtgärd sådan som den föreslagna. Och då är först och främst att komma ihåg, att Stockholms inskrivningsområde i vad som rör tillgången på värnpliktiga är rikets största inskrivningsområde med en redovisad värnpliktsstyrka av över 140,000 man, i jämförelse med övriga områden alltså mer än det dubbla, ja, ungefär det tredubbla. Huvudstadens befolkning har efter 1925 års nedskärning av försvaret ökat med 140,000 invånare, därav mellan 60 och 70 tusen män. Tendensen är densamma nu, ehuru i minskad utsträckning på grund av krisen; det är inte tal om annat än att huvudstadens tillväxt fortgår, och det är framför allt ungdom, som strömmar till huvudstaden. Innan Stockholm hade blivit denna verkligt stora stad, hade vi här tre infanteriregementen, och nu finnes endast ett sådant. Man måste väl ändå säga, att detta är en utveckling baklänges, i all synnerhet som den moderna krigföringen med dess blixtrangrepp riktar sig framför allt mot de stora centrala punkterna för att där kunna giva ett dödande slag. Jag vill ingalunda förneka, att såväl flyget som luftvärnsförsvaret och vår flotta behöva förstärkas för Stockholm. Men utan ett tillräckligt starkt infanteriförsvär lär det inte vara möjligt att kunna försvara en så stor och livsviktig del av riket som dess huvudstad.

Nu äro, enligt de senaste statistiska uppgifterna, i fråga om värnpliktiga av 1941 års klass, 1,224 man eller 39 % av de för armén uttagna stockholmarne avsedda för utbildning vid förband utom Stockholm, detta oberäknat avgången till marinen, kustartilleriet och flyget med 1,041 man, som delvis äro fördelade till förband utanför Stockholm.

Då Stockholms garnison sålunda har ett enda infanteriregemente, Svea livgarde, följer härav, att stadens värnpliktiga måste tilldelas specialvapen av olika slag i väsentligt större proportion än vad som gäller för riket i dess helhet eller för något annat område i landet. Därest man skulle taga ut folk till infanteriet enligt den i allmänhet gällande normalprocenten, skulle vi få en kontingent på över 900 man, som stode till förfogande för detta vapen. Denna ojämnhet och denna i många avseenden säkerligen mindre lämpliga fördelning av huvudstadens ungdom, när det gäller försvaret, denna disproportion mellan erforderliga infanteriförband i staden och den rika tillgången på värnpliktiga, har medfört, att det regemente, som finnes, alltså Svea livgarde, har fått en mycket vidlyftig och säkerligen ganska svårhanterlig organisation, som icke kan behärskas på samma praktiska och effektiva sätt som varit möjligt, om man hade haft en annan och lämpligare organisation. Alla de officerare, som jag har talat med, ha förklarat, att en ändring är påkallad och skulle endast vara till godo. Överståthållaren har i sin skrivelse till försvarsdepartementet i denna sak också påpekat, att frågan har en stor betydelse när det gäller mobilisering, och detta har vid ett sammanträde, som överståthållaren sammankallat för att behandla denna angelägenhet, understukits av en rad representanter för olika organisationer.

Det säger sig ju förresten självt, att mobilisering aldrig kan verkställas med samma snabbhet och precision och effektivitet vid *ett* förband, som om det bleve en lämplig uppdelning på ett flertal. Man måste sålunda förstå, att Stockholms befolkning i stor utsträckning, ja man kan säga enhälligt, önskar att härutinnan få en ändring, och det måste man söka åstadkomma, när den

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)
nya härordningen nu kommer till stånd. Det har blivit sagt, att förslag här-
om skulle föreligga till hösten. Jag vet inte, om så blir fallet. I varje fall
kommer saken väl upp senast vid nästa lagtima riksdag.

Man måste också säga sig, att vi ha behov av mer än ett infanteriregemen-
te i Stockholm för att kunna få erforderliga krafter när det gäller att skaffa
personal till våra väldigt växande hemvärn, till våra luftvärn och luftskydds-
organisationer. Ha vi inte sådana skolade krafter tillgängliga, så blir det ju
ett hemvärn, ett luftskydd och ett luftvärn mera på papperet än det skulle
behöva bli, om vi verkligen hade till vårt förfogande mer än detta enda infan-
teriregemente för att giva militärt stöd åt de frivilliga försvarsorganisatio-
nerna. Det gäller ju särskilt instruktörer, ledare och organisatörer, och det rör
sig väl huvudsakligen om sådan infanteriutbildad personal, som kan sägas
motsvara den, som nu står till buds, alltså från Svea livgarde.

Sedan ha vi en annan synpunkt, som är av mycket stor betydelse och som
man inte får förbise, och det är, att efter gjorda uttalanden att döma kom-
mer kravet på utrymme för fredsutbildning under normala förhållanden att
läggas till grund för den blivande fredsorganisation, som vi vänta på. Häri
ingår väl också det gamla ofrånkomliga kravet, att denna fredsorganisation
i möjligaste mån skall underlätta en snabb och friktionsfri övergång till krigs-
organisationen. Även av dessa skäl är det sålunda av betydelse, att man här
får en mera omfattande och tillräcklig kader att tillgå.

Dessutom föreligga vissa skäl, som kanske inte tillhöra de i direkt mening
militära, men som i varje fall ha indirekt med de militära skälen att göra, där-
för att de ha med den stämning, den anda att göra, som måste besjäla de in-
kallade och de värnpliktiga. Det är de sociala och psykologiska skälen. Det
har understrukits av rektorerna vid våra läroverk, av prästerna i våra försam-
lingar, av arbetarorganisationers ledare här i Stockholm, att den omständig-
heten, att Stockholms värnpliktiga ungdom är spridd över en stor del av vårt
land och inte kan hålla kontakt med hemmet, organisationen, arbetsplatsen
medför en sämre anda, än vad som eljest skulle ha varit fallet. Och det kan
man naturligtvis förstå. Det är också av stor betydelse, att man får försvara
den hembygd, där man är uppvuxen. Saken har alltså även en militär sida.

Sedan är förslaget av vikt, när det gäller bekämpandet av arbetslösheten
bland de inkallade eller värnpliktiga. Det har av förmän bekräftats vid sam-
tal, som jag har haft med dem, att det är mycket lättare att hålla platserna i
verkstäder och fabriker öppna för dem, som ligga i Stockholm eller Stockholms
närhet, än det är i fråga om dem, som ligga långt borta. De, som ligga långt
borta, släppa kontakten med arbetsplatsen, med sina kamrater, med sina för-
män, med sina ingenjörer, och det kommer då nya män in. Men de, som ligga i
Stockholm eller i dess närhet, ha mycket lättare att behålla kontakten och att
liksom hålla platserna vakanta för sig. Jag har berört tidigare i dag, att det
är av ofantlig betydelse, att de värnpliktiga och inkallade inte bli arbetslösa,
när de komma hem från sin militärtjänstgöring. Det måste helt enkelt skaf-
fas arbete åt dem, och man underlättar möjligheterna att skaffa dem arbete,
om man ger dem tillfälle att fullgöra sin militärtjänst i eller i närheten av
hemorten.

Nu har det sagts, att det hos ledande militärer inte skulle vara någon stäm-
ning för motionen, men det är oriktigt, ty i tidningspressen ha en rad av fram-
stående militärer uttalat sin anslutning till motionen. Jag skall bara för min
del nämna överste Tottie, sekundchef vid Svea livgarde och befälhavare för
Stockholms infanteriområde. Han har starkt understrukit de synpunkter, som
tala för att det blir ännu ett infanteriregemente i Stockholm. Jag skall inte
här gå in på alla de synpunkter han lägger fram, men de äro av mycket stor

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.) betydelse, och man måste erkänna, att även den militära sakkunskapen sålunda är av den uppfattningen, som jag i motionen gjort mig till tolk för.

Herr talman, jag hoppas, att det skall bli möjligt att, när den nya härordningen förelägges riksdagen nästkommande år, skaffa åt Stockholms stad ett nytt infanteriregemente, och detta med hänsyn till alla de skäl och synpunkter, som jag här har berört. Och jag tror, att även landet i övrigt skall vara betjänt med detta. Vi alla måste väl erkänna, att huvudstaden dock är även i militärt hänseende, särskilt i händelse av krig, den mest känsliga och viktiga av alla de punkter vi ha att försvara. Herr talman, jag skall inte göra något yrkande, då utskottet varit så välvilligt i sin motivering och då man kan förvänta, att försvarsministern tar hänsyn till vad som från så många organisationers sida har anförts, praktiskt taget från hela Stockholms stads sida. Jag vill därför, som jag sade, icke göra något yrkande, men det innebär ej, att inte denna tanke kommer att hållas levande inom huvudstaden, och vi komma även i fortsättningen att kämpa för den tankens förverkligande.

Herr Boman: Herr talman! På grund av den av herr Ström åberopade opinionsbildning, som ägt rum här i Stockholm för att återfå Göta livgarde, kan man lätt få den föreställningen, att huvudstadens försvar på något sätt försumrats eller försämrats. Jag förmodar, att herr Ström vet, att så inte är fallet, utan man torde kunna säga, att Stockholms försvar aldrig har varit starkare än det är i dessa tider. Utvecklingen inom det militära området har ju givit oss nya försvarsgrenar, som måste bemannas och där man måste placera lämpliga personer på de viktiga posterna, och Stockholms stad har ingalunda blivit missgynnad i fråga om de nya vapnen. Men det förefaller, som om kärnan i den framställning, som har kommit från Stockholm, består däri, att man är angelägen om att Stockholms ungdom skall få fullgöra sin värnplikt hemma. Jag tror, att det inte är riktigt vackert tänkt om den käcka Stockholmsungdomen, att den inte skulle vilja, lika väl som alla andra eller de flesta andra värnpliktsskyldiga få göra, draga från hemorten för att fullgöra sin värnplikt. Det har sagts, och det är säkerligen sant, att en av fördelarna med den gällande ordningen i fråga om värnplikten är just, att den värnpliktiga ungdomen kan få komma ut i ny miljö.

När statsutskottets första avdelning hade att behandla denna sak, så förlitade den sig helt och hållet på att den nya försvarsorganisation, som vi hoppas snart skall komma till stånd, skall av den militära sakkunskapen uppbyggas utan hänsyn till lokalpatriotiska känslöstämningar o. dyl., utan endast taga hänsyn till vad som är till försvarsväsendets bästa. Härmed torde önskemålen om Göta livgarde bliva tillgodosedda.

Av statsutskottets uttalande framgår inte heller någon nonchalans i fråga om försvaret av herr Ströms älskade Stockholm. Tvärtom tror jag nog, att vi alla äro besjälade av samma vilja att försvara rikets huvudstad lika väl som varje kvadratmeter av vårt land.

Jag vill också vända mig mot försöken att få tillbaka de gamla regementsnamnen. I den mån det kan ordnas i samband med den nya organisationen, har jag ingenting däremot, men då få vi väl också förbehålla oss från den här bänken, att en bekant Dalasocken får tillbaka sitt berömda kompani. Jag menar, att sådana skäl inte kunna få vara avgörande, när det gäller att uppbygga en militär organisation, som bygger på en teknisk utveckling, varom ingen kunde drömma vare sig vid den tidpunkt, när Göta livgarde kom till, eller när det upphörde.

Jag vill också säga ett par ord om den storartade befolkningsutveckling, varom herr Ström talade. Jag vill fästa uppmärksamheten på att det dock

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)
uteslutande är fråga om en inflyttning. Det är alltså landsbygdens folk, som flyttar hit, och de ha nog inte stora svårigheter att resa ut på landsbygden för att fullgöra sin värnplikt. Vilja stockholmarna ha tillbaka ett Göta livgarde av äkta stockholmspojkar, få de ta upp frågan från en annan utgångspunkt.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ström, Fredrik: Den ärade talaren på Dalabänken menade tydligen, att skall Stockholm få Göta livgarde tillbaka, så skall Orsa få sitt kompani, och det kan man ju förstå. Jag har ingenting emot, om herr Boman vill ha Orsa och Avesta kompanier tillbaka. Det må han gärna få. Här begäres ju ingenting annat än att Stockholms ungdom i stort sett skall få fullgöra sin värnplikt i sin egen bygd, precis som man på de flesta andra håll har sina olika regementen inom sina hemområden. Vi äro inte i Stockholm så egoistiska, att vi inte inse, att vi måste avstå en viss del av vår ungdom till försvaret av det övriga landet, sedan det nu huvudsakligen blivit Stockholm och ännu en och annan stad, som växer till, under det att i det övriga landet på många håll befolkningstillväxten avtar. Och vi äro ju beredda att försvara även Orsa och Avesta, om det gäller, men vi vilja nog ändå gärna, att man tar hänsyn till alla dessa starka skäl, som tala för att ungdomen så långt det är möjligt får tillfälle att fullgöra sin värnplikt i närheten av sin hembygd. Det är skäligt och rimligt, i all synnerhet när huvudstadens militära krav böra tillgodoses i större utsträckning än tidigare. Den tid är alldeles förbi, då man hade försvaret på fattigauktion, då man ville bli av med regementena och bli av med militären. Nu vilja alla ha militären tillbaka så mycket som möjligt, och det gläder mig, att även Dalarna vill ha sin militär. Vi skola försöka hjälpa till här i Stockholm, när den frågan för Dalarnas del, d. v. s. Kopparbergs län, blir aktuell och man där behöver ytterligare någon försvarsförstärkning. Då skola vi komma herr Boman till undsättning.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag har ingenting emot att herr Ström får exercera i Stockholm och inte i Avesta eller Orsa, men jag tyckte han gick litet för långt i sin Ivar-Vidfamne-romantik, när han delade ut regementen här och kompanier där och sade, att man på andra håll kunde få så mycket man ville, bara Stockholm kunde få sitt. Så ligger det ju inte till. Man kan inte upprätta regementen och kompanier utan att ha folk till dessa formationer. Upprättar man ett på ett håll, får man dra in på ett annat, om manskapet skall räcka till.

Eftersom herr Ström åberopar den militära sakkunskapen för återställandet av Göta garde, vill jag erinra om att detta indrogs enligt 1936 års försvarsordning på förslag av den militära sakkunskapen. Man kan alltså inte säga, som det kanske i många fall sagts vid motsvarande omorganisationer av försvarsväsendet, att detta regemente fallit offer för försvarsolustens härjningar i riksdagen. Så var det inte. Beslutet 1936 betydde faktiskt en försvarsförstärkning, men denna var kombinerad med en koncentration, beroende i viss mån på att man måste motse den befolkningsutveckling, som både herr Ström och herr Boman här fört i minnet. Det dröjer ju inte så värst många år till, förrän den beväringkontingent, som finns, inte ens räcker till för den organisation vi redan ha enligt 1936 års försvarsordning. Den nya försvarsordning, som här har ställts i utsikt, kan faktiskt inte på något sätt taga sikte på en omfattning i fråga om manskap, som är större än den som verkligen existerar inom nationen. Det är möjligt, att man kan ordna det så, att stockholmarna få exercera här, om

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)
det nu är så nödvändigt, men det kommer i så fall, enligt vad jag kan se, att ske på bekostnad av andra orter i landet, där man kanske är lika kär i sina regementen och lika angelägen att ha sina pojkar på nära håll som stockholmarna. När herr Ström här generöst ger medgivanden åt höger och vänster, så tror jag, att han talar utan någon som helst fullmakt.

Herr Ström, Fredrik: Herr vice talmannen Åkerberg ville göra gällande, att 1925 års nedrustning var en mycket stor försvarsförstärkning. (Herr *andre vice talmannen*: Det var 1936 års.) Jaså, 1936 års. Ja, det var ju en försvarsförstärkning, men 1925 års nedrustning var ingalunda en förstärkning, och det var då man slog in på denna mindre lyckliga väg. Jag måste sålunda vidhålla, att det icke var i enlighet med den militära sakkunskapens önskningar — för att använda ett historiskt uttryck — som man skar bort Göta livgarde. Man befann sig nog i en tvångssituation, och då valde man att skära bort Göta livgarde för att på vissa andra håll kunna tillgodose en säkerligen även där berättigad begäran om militära försvarsanstalter. Stockholm har sedan dess vuxit ytterligare, och vår ungdom gör anspråk på att få utbildning i närheten av hembygden, så långt det överhuvud taget är möjligt. Jag vill hoppas, att det inte skall behöva bli en mindre lycklig tävlan mellan Stockholm och landsorten, när det nu gäller att tillgodose försvarets behov, utan att vi skola kunna lösa frågan i samförstånd och därvid också komma ihåg, hur Stockholm har vuxit, vad det behöver såsom rikets centrum och vilken oerhört viktig militär punkt huvudstaden är.

Herr Lindström: Vi leva förvisso i de förbryllande omvändelsernas tidevarv. De, som tidigare försökt pränta i oss satsen »inte en man, inte ett öre till militarismen», gå nu till storms för ett utbyggande av vårt försvar i alla hänseenden. För min del tycker jag, att denna omvändelse enbart är tacknämlig. Som den konservative man jag är gläds jag över att de av mina vänner, som tidigare stått emot mig, när det gällt dessa frågor, nu snarare äro färdiga att gå längre än jag själv.

Frågan om Göta livgardes återupplivande har ett visst samband med en betydelsefull del av vårt försvars organisation, nämligen möjligheten att få infanteribesättningar i våra viktigaste kustbefästningar. Jag tror, att jag kan säga, att den frågan är föremål för mycket intresserad uppmärksamhet i samband med utarbetandet av den nya försvarsorganisationen, och jag tror, att jag vågar tillfoga, att herr Ström kommer att bli bönhörd i själva den militära sakfrågan. Det är nämligen så, att även om en mycket välmotiverad och välbetänkt motion av mig och herr Franzon i Norrtälje om infanteri i kustfästningarna för några år sedan blev avvisad, så ha erfarenheterna på sista tiden visat, att denna fråga behöver lösas. Jag tror, att i det sammanhanget kommer mycket stor och positiv uppmärksamhet att ägnas problemet om att i Stockholm eller, som jag hellre önskar, i Stockholms närhet få ett infanteriförband, som fyller den funktion, 1901 års försvarsordning tilldelade infanteribesättningarna i våra kustfästningar.

Det ligger alltså i herr Ströms tanke, om man frigör den från dess lokala förbindelse, en sund synpunkt, och jag för min del är övertygad om att den kommer att realiseras. I likhet med herr Boman vill jag dock bestämt reagera mot själva tendensen i herr Ströms motion. Jag har varit sympatiskt stämd mot denna motion, men jag har vänt mig mot den uppfattningen, att det skulle vara nödvändigt, att våra värnpliktiga fullgöra sin värnplikt i sina hemorter. Jag är född i en bondort i Dalarna, och jag exercerade i Stockholm, och det gjorde varken mig eller Stockholm någon skada. Hela landsortens värnpliktiga

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)
måste ju dra in till garnisonsstäder, ofta belägna långt ifrån födelse- och vistelseorten. Jag tror inte heller, att det har gjort det svenska folket någon skada. Vad jag vänder mig emot och alltid vänt mig emot är, att man så ofta vill försöka att sätta våra försvarsorganisatoriska problem i intimt sammanhang med rent lokala synpunkter. Skall detta land med sin begränsade befolkningstillgång skapa ett effektivt försvar, måste vi utan hänsyn till var människorna bo och ha sin varelse ta vara på dem på de håll, där de kunna göra den största nyttan. Jag har, herr talman, begärt ordet just för att framföra den synpunkten, att när man nu arbetar på en ny försvarsorganisation, skall man göra det i försvarets intresse med uteslutande av alla lokalpatriotiska synpunkter.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Franzon*.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Att jag tar till orda i denna debatt beror närmast på att jag under rätt många år har tillhört Stockholms garnison, men också på att jag var i tillfälle att följa det särskilda utskottets förhandlingar 1936.

När Göta livgarde dömdes till döden, gjordes i en sista omgång ett försök att bibehålla det såsom ett pansarregemente i stället för att man skulle omändra en bataljon på vartdera Södermanlands och Skaraborgs regemente till pansarbataljoner. Jag tror alltså, att det hade varit det klokaste att göra ett pansarregemente av Göta garde. Skälen härtill vill jag nu inte så noggrant utlägga, men det går inte att begära, att ett infanteriregemente skall kunna fungera tekniskt sett oklanderligt, om det till hälften skall bestå av en för infanteriet så artfrämmande sak som pansarvapnet. På den tiden uppfattade man inte pansarvapnet som ett särskilt vapen, utan det ansågs vara något slags bihang till infanteriet. Jag tror, att utvecklingen visat, att man måste betrakta det såsom ett särskilt vapen lika väl som flyget och flottan. Då är det nog nödvändigt, att man ordnar både utbildningen och organisationen så, att intresse verkligen kan ägnas helt och hållet åt pansarvapnet. Ur den synpunkten hade det säkerligen varit bättre, om inte 1936 års riksdag fattat det beslut den gjorde om Göta livgarde.

Numera är jag landsortsbo och skulle av den anledningen väl närmast delta i skallet mot stockholmarna, som anses ha en massa oförtjänta förmåner av olika slag. Men jag anser, att man inte alls skall betrakta denna fråga ur den synpunkten. Jag skulle tänka mig, att den militära sakkunskapen lämpligen borde undersöka, om inte de militärtekniska synpunkterna här kunde kombineras med den önskan, som herr Fredrik Ström framfört. Jag tror, att så skulle vara fallet, dels därför att en så stor procent av Stockholms värnpliktiga äro tekniskt inriktade och av den anledningen skulle kunna lämpa sig för pansarvapnet, dels också därför att vi i Stockholms omedelbara närhet ha den förnämsta övningsterräng, som finns i Sverige för pansarvapen, nämligen Järvafältet. Detta var en av anledningarna till att vi motsatte oss, att pansarvapnet skulle flyttas härifrån och förläggas till Strängnäs och Skövde. Järvafältet erbjuder faktiskt goda utbildningsmöjligheter för detta vapen, och jag skulle tro, att det vore lämpligt att försöka förena dessa synpunkter, när en försvarsordning göres upp. Jag vet, att man tänker utvidga pansarvapnet från nu två stycken pansarbataljoner till åtminstone två pansarbrigader, kanske flera, och då tycker jag det skulle kunna vara möjligt att ordna det så, att ett pansarförband, när det nu skall nyuppsättas, förlades till Stockholm. Däremot kunna knappast de folkpolitiska synpunkterna spela så stor roll, då ett pansarförband inte på långt när drar så mycket folk som ett infanteriregemente.

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)

Jag vill inte hålla med herr Fredrik Ström om att det är önskligt, att man exercerar beväring i närheten av sin hemort. Herrar Boman och Lindström hade nog rätt i de synpunkter de anförde därom. Av garnisonstjänsten här har jag snarare den erfarenheten, att det är ett onus, att de värnpliktiga ha mycket nära till sina hem, ty då blir det ett ständigt spring med begäran om permission och ledighet, och de bli inte avkopplade från sin hemmamiljö, vilket ur militär synpunkt faktiskt är ganska nyttigt att de bli. Jag kan av den anledningen inte hålla med herr Ström här, men jag tror, att det finns så goda tekniska skäl, att man borde kunna tänka sig att till nästa år få ett förslag om nyupprättande av ett pansarförband, förlagt till Stockholm.

Sedan kan det inte bortresoneras, att det ligger någonting i att upprätthålla de gamla traditionerna, när det gäller regementens namn. Även om inte alla förstå den saken, fäster dock en så stor procent människor ett visst avseende därvid, att man om möjligt inte ostentativt bör motsätta sig ett sådant vidmakthållande av gamla traditionella namn.

Herr talman! Eftersom inte herr Ström gjort något yrkande, har jag inte heller anledning därtill, men jag har velat framföra dessa synpunkter, och jag menar, att jag i någon mån dels såsom före detta militär, dels såsom före detta stockholmare, dels såsom nuvarande landsortsbo, har möjlighet att se en smula allsidigt på denna sak, och jag tror och hoppas, att man här skall kunna nå ett resultat.

Herr Ström, Fredrik: Jag begärde ordet ännu en gång för att ha en liten duell med min vän Rickard Lindström. Han och jag ha ju i gångna tider kämpat för anslag till den frivilliga skytterörelsen.

Vad jag vill understryka mot herr Lindström är hembygdskänslans betydelse för försvaret. Den som har studerat dessa ting i våra hembygdsföreningar och andra slag av lokalföreningar, måste erkänna, att här finns en utomordentligt stark psykologisk försvarsfaktor, som man icke skall förbise. Därmed vill jag naturligtvis inte i något avseende ifrågasätta, att man skulle bygga ett militärväsen uteslutande på dessa faktorer, men man skall taga dem i försvarets tjänst och ta tillbörlig hänsyn till dem.

Ingen har gått in på det mycket viktiga kapitel, som jag berörde, nämligen behovet av instruktörer och ledare för våra hemvärn, våra skytteföreningar, våra luftskydds- och luftvärnsorganisationer. Var skola vi i en jättestad som Stockholm få kompetenta instruktörer och ledare till dessa jättelikt växande organisationer? Ni ha ingen aning om hur dessa organisationer växa i Stockholm. Det sker med lavinartad fart. Då måste det ju finnas instruktörer och ledare. Sådana kan man få endast, om man har hit förlagda militärförband av det ena eller andra slaget. Vi äro ju genom riksdagens beslut ålagda att göra dessa hemvärn och andra försvarsorganisationer så starka som möjligt. Då skall man väl inte bara låta dem finnas på papperet och söka klara sig själva, utan man måste skaffa ledare för dem. Stockholmsarna ha nu ett så starkt förtroende för sina militära ledare i dessa frivilliga försvarsorganisationer, att det är alldeles förvånansvärt. Då böra vi ju försöka möjliggöra, att denna storartade organisation kan bli en verkligt effektiv del av vårt försvar.

Ingen har heller berört en annan synpunkt, som jag framhöll, nämligen att så ofantligt många av dem, som nu höra till Stockholms militärförband, utnyttja sina lediga aftnar till studier. Vi se dem på kvällarna i våra yrkes-skolor, i borgarskolan, i de olika läroverkens och högskolornas kvällsavdelningar, vi se dem överallt vid våra specialskolor; överallt finnas de och arbeta dubbelt. De arbeta i sin militärtjänst på dagen och för sina studier på kvällarna samt fullgöra sålunda en dubbel prestation. Nog är väl det värde-

Om militärutbildning i hemorten för värnpliktiga från Stockholm. (Forts.)
fullare än att de gå och slå dank uppe i Avesta eller Orsa eller var det vara må. Det tycker åtminstone jag.

Det finns alltså mycket starka realskäl för att hit förlägga ett infanteriregemente. Om vi nu, såsom herr Lindström upplyste och herr Mannerskantz antydde, ha utsikt att få frågan löst på det ena eller det andra sättet, så är det ju enbart glädjande.

Jag vill till slut säga min vän herr Lindström, att när han beskyller mig för lokalpatriotism i detta sammanhang, är det verkligen ett misstag, ty skulle jag tala här som lokalpatriot, skulle jag resa krav på ett nytt regemente i Halland, men det har jag verkligen inte gjort, utan jag har följt de rent sakliga linjerna och krävt, att Stockholm skall få sin rätt. Jag hoppas, att denna debatt skall ha bidragit till att fästa uppmärksamheten på denna fråga, så att den blir löst.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 121, i anledning av väckt motion angående utbildning i hemorten i vissa för den militära utbildningen erforderliga färdigheter;

nr 122, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande övertidsersättning för försvarsväsendets civila icke-ordinarie tjänstemän; och

nr 123, i anledning av väckt motion om provisorisk arvodesförstärkning åt viss personal vid försvarsväsendet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 124, i anledning av väckt motion om anslag till humanitär hjälp till behövande i Finland och Norge.

*Om humanitär
hjälp till
Finland och
Norge.*

I en inom första kammaren av herr *F. Ström* väckt motion (nr 136) hade hemställts, att riksdagen måtte bevilja ett belopp av tio miljoner kronor att med fem miljoner till vardera Finland och Norge användas för inköp av livsmedel, kläder och bostäder till behövande i dessa broderländer samt överlämna åt Kungl. Maj:t att närmare organisera denna hjälpaktion.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 136 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag har ännu en motion här i kväll, som jag vill slå ett slag för, och jag kommer att begära votering, så att man inte skall kunna säga, att det har blivit en debatt endast för debattens skull, vilket man ville göra gällande i fråga om den förra debatten.

Min motion går ut på att riksdagen måtte anslå tio miljoner kronor att med fem miljoner till vardera Finland och Norge användas för inköp av livsmedel, kläder och bostäder till behövande i dessa våra broderländer. Utskottet framhåller, att man i sak är fullständigt överens med mig, men man pekar på den enskilda hjälpverksamheten och menar, att den bör fortsätta och ge resultat. Ja, vi känna ju alla till att det pågår en mycket berömvärd enskild verksamhet genom Rädda barnen och många andra organisationer för att hjälpa de hungrande och svältande i Finland och Norge. Det var för att statsmakterna och riksdagen skulle kunna understödja denna enskilda hjälpverksamhet, som i mycket stor utsträckning utövas av de ideella organisationerna i vårt land, så

Om humanitär hjälp till Finland och Norge. (Forts.)

att ett ännu bättre resultat skulle kunna komma till stånd, som jag väckte min motion.

Utskottet säger: »Skulle behov härav anmäla sig, synes emellertid frågan böra upptagas i annan ordning än nu skett». Är det då verkligen obekant för statsutskottet, vilken fruktansvärd nöd som råder i Finland och Norge? Jag träffade för ett par veckor sedan en norrman, som kom tillbaka från en resa till Norge. Han skildrade, hur människorna på många håll ännu bodde i ruiner i de brända städerna, i källare och i bergsskrevor. Han beskrev, hur hela familjer bodde i de mest primitiva tält och andra provisoriska bostäder, och han skildrade, hur det i norra Norge var förenat med de allra största svårigheter att kunna ge ens barnen mjölk och hur svårigheterna växte för varje dag som gick. Hur svårt det är i Finland, torde nog kammarens ledamöter känna till. Jag är övertygad om att kammarens ledamöter känna till, hur oerhört nöden härjar i detta av krig, hungersnöd och sjukdom hemsökta land. Kan man då verkligen med skäl från utskottets sida säga, att då behov av ökad hjälp anmäler sig, skall riksdagen gripa in? Jag tycker, att ett mera påtagligt behov av ytterligare hjälp, än vad som nu visar sig i Norge och Finland, kan man inte gärna tänka sig. Naturligtvis kan det bli ännu värre, men nöden är redan nu så stor, att statsmakterna i vårt land, som dock trots våra egna svårigheter har det så ofantligt mycket bättre, än vad man har det i våra broderländer, icke borde säga nej till denna hjälpaktion, även om vi på andra områden genom det allmänna gjort erkännansvärda och stora insatser för att hjälpa t. ex. Finland.

Jag anser således, att vi här böra tillämpa broderskapets och människokärlekens principer inte bara såsom enskilda ledamöter — jag är övertygad om att alla ledamöter av riksdagen bidraga på det ena eller andra sättet genom de insamlingar, som äga rum i landet — utan att vi genom statens försorg böra visa vår vilja att komma våra betryckta broderländer till hjälp. Det innebär ju ingenting annat än att vi försöka hjälpa vår nästa, när vår nästa är i nöd och fara. När jag väckte denna motion, var det många ledamöter av riksdagen, både i första och andra kammaren, som kommo till mig och sade: »Det där är en sak, som vi vilja stödja, ty den är verkligen berättigad; det måste vi försöka att få igenom». Jag tror verkligen, att man kan säga, att detta är en sak som är värd beaktande.

Av utskottets formulering, som är något dunkel, vill det synas, som om utskottet menade, att det var formen, som var huvudsaken, alltså inte hjälpen, utan formen för densamma. Utskottet säger nämligen, att om staten skall ingripa, bör frågan »upptagas i annan ordning än nu skett». Med uttrycket »annan ordning» kan jag inte förstå, att man syftar till något annat, än att förslaget borde komma i form av en proposition och icke en motion. Utskottet anser således, att det är huvudfrågan — ty man kan inte bestrida, att hjälpbehovet föreligger — att det kommer en proposition och att det icke räcker med en motion. Det tycker jag är att se alltför formellt på denna viktiga fråga. Jag har ingenting emot att man förväntar, att regeringen till ett kommande år skall lägga fram en proposition om hjälp åt de hungrande och på alla sätt nödlidande invånarna i Finland och Norge, men jag kan inte alls inse, att den omständigheten, att man här i riksdagen inte har en proposition att taga ställning till, utan en motion, spelar någon större roll. Om hjälpbehovet är erkänt och regeringen får pengarna att använda dem på bästa sätt för det uppgivna ändamålet, har det väl ingen betydelse, om pengarna beviljats med utgångspunkt från en motion eller en proposition. Blir motionen bifallen, är det ju riksdagen, som har tagit initiativet, och riksdagen har väl samma auktoritet som regeringen. Regeringen får ju sedan hand om de praktiska detaljerna.

I denna hårda tid, då det talas så mycket om Norden och Nordens samman-

Om humanitär hjälp till Finland och Norge. (Forts.)

hållning och att Sverige är kärnlandet i Norden, vilket man ju hör nästan dagligen, anser jag, att det vore skäl, att detta kärnland även ekonomiskt bistode sina mindre lyckligt lottade broderländer. De andra ha ju dock haft krig eller ha ockupation, medan vi här i Sverige äro och varit befriade från detta. Vore det då inte en god gärning och en väl motiverad åtgärd, att vi på detta sätt även i handling visade en nordisk sammanhållning och en nordisk offervilja?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Gustafsson, Per: Herr talman! Det är inte lätt att efter det anförande, som hållits här av herr Ström, tala statsutskottsspråk, men det är nödvändigt, ty statsutskottet har måst behandla denna fråga, liksom alla andra frågor, som det har fått sig förelagda, ur synpunkten av vad grundlagen och bestämmelserna i övrigt föreskriva.

Jag skall först be att få rätta ett misstag från herr Ströms sida. Utskottet menar med det av herr Ström citerade uttalandet, att om det skulle behövas statsmedel för detta ändamål, bör förslag härom komma fram på den väg, som nämnes i utlåtandet. Utskottet vill således icke göra gällande, att det icke finns behov av medel för det ändamål, som herr Ström avser. Därom råder väl ingen tvekan. Det har ju på enskilt initiativ utförts och pågår, så vitt jag vet, alljämt ett mycket vackert arbete för att hjälpa de behövande i våra grannländer. Utskottet är övertygat om att denna verksamhet bör kunna fortsätta i samma former som hittills. Skulle det visa sig, att vid sidan av den enskilda hjälpsverksamheten även statsmedel böra tillgripas, är utskottet inte främmande för denna tanke. Men när det gäller statsmedel, särskilt för ett ändamål av denna art, där pengarna således skola gå utomlands och där under de förhållanden, som nu råda, det så lätt kan uppstå komplikationer, har utskottet ansett, att man bör ha regeringen såsom initiativtagare och att det även bör vara regeringen, som bestämmer storleksordningen av anslaget. Det kan nämligen hända, att ett anslag av statsmedel för detta ändamål inte skulle falla alla på läppen, om jag nu får använda det uttrycket. Även om riksdagen enligt motionärens förslag beviljade en summa och överlämnade den till regeringen, vore det nog därför önskvärt, att regeringen i förväg, innan förslaget väcktes och beloppet beviljades, visste någorlunda, hur den ämnade vidare handla i ärendet. Detta har gjort, att utskottet, med all aktning för det vackra arbete, som har verkställts på detta område, och med all den honnör, som kan lämnas åt den varmhjärtade motionären, dock har ansett, att det för närvarande är riktigast att avslå motionen. Jag vill därtill personligen uttala den förhoppningen, att vår regering följer med situationen även på detta område. Skulle det visa sig önskvärt, att staten ingriper, är ju propositionstiden för denna riksdag ännu icke slut.

Jag vill inte ingå på någon djupare och längre debatt i ärendet, ty det är alltför mycket som hindrar att man gör det. Jag ber därför, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt därunder förekomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågasvarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1941/42 till avlöningar vid universiteten i

Uppsala och Lund m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anslag till
karolinska
sjukhuset
m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet samt till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 74 framlagda förslag samt motionerna I: 87 och II: 81,

1. besluta, att kostnaderna för de till Konung Gustaf V:s jubileumsklinik hörande forskningsavdelningarna skulle, under de villkor som av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 21 februari 1941 angivits, övertagas av statsverket på sätt av departementschefen förordats;

2. godkänna under punkten införd personalförteckning för karolinska sjukhuset, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

3. godkänna under punkten införd avlöningsstat för karolinska sjukhuset, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

4. till Universitetssjukhus: Karolinska sjukhuset: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 4,044,000 kronor;

5. till Universitetssjukhus: Karolinska sjukhuset: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 2,730,000 kronor;

6. å personalförteckningen för serafimerlasarettet uppföra dels, under rubriken Tjänstemän å ordinarie stat, ytterligare 8 sjuksköterskor i lönegraden A 7 dels ock, under rubriken Extra ordinarie tjänsteman i högre lönegrad än den 20:e, 1 överläkare vid röntgenavdelningen i lönegraden Eo 29;

7. godkänna under punkten införd avlöningsstat för serafimerlasarettet, att tillämpas under budgetåret 1941/42;

8. till Universitetssjukhus: Serafimerlasarettet: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,680,000 kronor;

9. till Universitetssjukhus: Serafimerlasarettet: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,365,000 kronor;

10. besluta, att avlöningsstaten för karolinska mediko-kirurgiska institutet skulle, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1941/42, erhålla ändrad lydelse på sätt under punkten angivits;

11. till Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 783,500 kronor.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! På grund av det inbördes sammanhang, som förefinnes mellan statsutskottets nu föredragna utlåtande nr 126 och andra lagutskottets utlåtande nr 25, vilket återfinnes senare på föredragningslistan, tillåter jag mig yrka, att statsutskottets hemställan i utlåtandet nr 126 måtte bifallas under förutsättning att vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 varder av riksdagen bifallet.

Herr Undén: Herr talman! Det är en liten detaljfråga, som jag skulle vilja säga några få ord om och som beröres på sid. 18 i utskottets utlåtande. Jag skulle inte taga upp kammarens tid med en så pass liten fråga, om inte utskottet självt hade fört ett ganska utförligt resonemang och därvid avvikit från Kungl. Maj:ts förslag i en rent administrativ fråga.

Förslaget innebär, att två nya professorer skola uppföras på karolinska institutets stat. Departementschefen hade ansett, att dessa professorer skulle ha rätt till säte och stämma i lärarkollegiet i likhet med institutets övriga profes-

Anslag till karolinska sjukhuset m. m. (Forts.)

sorer, under det att utskottet anser, att de skola få deltaga i endast sådana ärenden, som beröra deras egna institutioner och vetenskapsgrenar. Som skäl för denna avvikelse från Kungl. Maj:ts förslag har utskottet åberopat ett par precedensfall, som emellertid enligt min mening icke äro några precedensfall. De handla nämligen om ett par professorer, som icke äro uppförda på karolinska institutets stat och som inte heller äro tillsatta av Kungl. Maj:t och som överhuvud taget ha en mycket lös ställning. Dessa båda fall, som utskottet omnämner såsom precedensfall, utgöra följaktligen icke något argument i saken. Jag har för min del den principiella uppfattningen, att det är bättre, att sådana här forskningsavdelningar, som anknytas till ett lärosäte, infogas så fullständigt som möjligt i detta. Jag skulle därför snarare ha funnit det naturligt, om utskottet hade gått i den andra riktningen i stället för att begränsa dessa professorers ställning i förhållande till deras kolleger vid karolinska institutet. Jag hoppas, att man kan tolka utskottets utlåtande på det sättet, att utskottet icke anser, att riksdagen skall för framtiden binda Kungl. Maj:ts händer i en dylik rent administrativ fråga och att detta hädanefter skall vara en riksdagsfråga, utan att det är en meningsyttring från utskottets sida, som må gälla för vad den kan, men att Kungl. Maj:t har möjlighet att överväga denna fråga efter mera allsidiga upplysningar än som kanske ha stått utskottet till buds.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Pauli: Herr talman! Jag förstår mycket väl, att universitetskansler Undén, som i sin egenskap av akademisk myndighet har tidigare yttrat sig i denna sak, önskar att få de synpunkter beaktade, som han därvid framfört.

Jag tillåter mig emellertid framhålla, att herr Undén i det anförande, som han nyss höll, inte fullt exakt återgav vad Kungl. Maj:t, han själv och de sakkunniga, som i detta fall äro identiska med de två nytillsatta professorerna, ha föreslagit angående dessa professorers ställning inom lärarkollegiet. Det är nämligen inte så, som den föregående ärade talaren efter vad jag tyckte mig uppfatta sade, att det har föreslagits, att de skulle i likhet med andra professorer ha säte och stämma i lärarkollegiet vid karolinska institutet. Det heter i stället i propositionen, att de skola ha rätt till säte och stämma i lärarkollegiet i likhet med karolinska institutets övriga professorer, och sedan kommer det ganska viktiga tillägg, som jag saknade i herr Undéns anförande: »men utan skyldighet för dem att deltaga i handläggningen av andra ärenden än sådana, som beröra deras egna institutioner».

Det är detta tillägg som mycket förvånat oss i utskottet och som väckt en *enhällig* reaktion inom karolinska institutets lärarkollegium. Jag önskar betona ordet *enhällig*, ty utan att visa någon sidovördnad mot detta vördiga lärarkollegium kan man ju dock erinra om att det inte är så synnerligen ofta, som det uppträder *enhälligt*. Med det tillägg, som jag nyss nämnde, skulle dessa två professorer enligt propositionen få en ställning, vilken, så vitt jag vet, vore tämligen unik inom ett akademiskt lärarkollegium. De skulle nämligen kunna efter gottfinnande bestämma, huruvida de önskade deltaga i de administrativa angelägenheter, som påvila kollegieledamöterna, eller icke. De skulle själva kunna välja och vraka i olika fall. De skulle faktiskt intaga ett slags privilegierad position. Detta har utskottet inte kunnat finna några sakliga skäl för, och vi ha inte heller sett, att från annat håll några sakliga skäl framförts härför.

Jag håller med herr Undén om att det hade varit mera naturligt, om man hade föreslagit, att dessa professorer helt enkelt skulle äga rätt till säte och

Anslag till karolinska sjukhuset m. m. (Forts.)

stämma i lärarkollegiet i likhet med övriga professorer — punkt och slut. Dessa två nya professorer, som tillkommit genom en donation och utan vanlig lärdomskonkurrens mellan sökande, innebära emellertid en ökning av radiologiens representanter i lärarkollegiet till fyra stycken. Det är ju ganska mycket, och med hänsyn till de av mig nämnda omständigheterna vid dessa två professorers tillkomst har utskottet funnit, att det kunde vara lämpligt med en sådan begränsning, som vi föreslagit. Jag vill erinra om att när docentutredningen i sitt för inte så lång tid sedan avgivna utlåtande yttrade sig om vilken ställning sådana akademiska lärare, som icke äro professorer men som likväl äro ämnesrepresentanter, lämpligen borde intaga, ansågs av denna utredning, vars övervägande antal ledamöter voro professorer och varibland även funnos de två rektorerna vid Lunds och Uppsala universitet, att det kunde vara lämpligt med just en sådan precisering, som vi här ha föreslagit, nämligen säte och stämma i fråga om ärenden, som röra deras egna ämnesområden.

När herr Undén vände sig mot att vi erinrat om de två Nobelprofessorerna, är det ju ändå inte riktigt, att vi velat åberopa dem såsom precedensfall. Vi ha bara velat påpeka, att det finns fall, då professorer sitta med en särställning i ett lärarkollegium. Det är alldeles riktigt, att detta icke är något precedensfall och inte heller något parallellfall, eftersom det inte är fråga om statsanställda professorer.

Då herr Undén slutligen uttryckte den förhoppningen, att utskottet skulle ha uttalat detta såsom en önskan och icke såsom något bindande, vill jag bara säga, att jag tror, att utskottet har menat, att vad utskottet här säger skulle uppfattas på precis samma sätt som vad utskottet i andra liknande sammanhang anför i en motivering.

Jag kan icke känna mig övertygad om att utskottet har tagit miste i detta fall, och därför tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Undén: Herr talman! Det var mycket intressant att få höra de skäl, som herr Pauli nu framförde för utskottets ståndpunkt. De återfinnas nämligen icke i utskottets utlåtande.

Är det verkliga skälet, att det vore så oegentligt, att rättigheter och förpliktelser inte korresponderade mot varandra, vill jag säga, att det är en anordning som gäller i fråga om alla tillförordnade lärare för närvarande, att de i fråga om vissa grupper av ärenden äro berättigade men icke skyldiga att komma till lärarkollegiets sammanträden. De få en föredragningslista till sammanträdena, men anses icke nödvändigtvis böra komma. Även för dem, som äro förpliktade att komma, finnas ju inga sanktioner i fall de utebliva, varför frågan har en mycket ringa bärvidd. Men jag hade funnit det naturligare, om herr Pauli från sin utgångspunkt hade kommit till det resultatet, att han strukit den där lilla satsen om att de icke skola vara skyldiga att komma, i stället för att gå den motsatta vägen och säga, att de skola ha rätt till säte och stämma i kollegiet endast vid handläggning av ärenden, som beröra deras egna institutioner. För övrigt står det ju »rätt» till säte och stämma. Det betyder väl bara rätt och inte skyldighet, förmodar jag med stöd av herr Paulis framförda argument.

I karolinska institutets yttrande finnes endast ett skäl åberopat, till vilket utskottet alltså hänvisar, nämligen att en av dessa båda professorer icke är utbildad läkare. Han är professor i radiofysik, således fysiker. Man har tydligen i karolinska institutets kollegium ansett det oegentligt, att en fysiker, som icke är läkare, sitter i en medicinsk fakultet. Men vid universiteten är det mycket vanligt, att frågor från en särskild fakultet, även från den medicinska,

Anslag till karolinska sjukhuset m. m. (Forts.)

behandlas av instanser vid universitetet med representanter även för andra ämnen.

Herr Pauli: Herr talman! Jag tackar herr Undén för att han påminde mig om detta sista ytterligare argument, som jag verkligen för tillfället hade glömt bort. Jag tycker, att det argumentet har en icke så liten tyngd. Det är nämligen så med karolinska institutets kollegium och med en medicinsk fakultet överhuvud taget, att där förefinnes en homogenitet beträffande hela kunskapsgrunden, som saknas inom andra fakulteter, och den är givetvis av stort värde för den gemensamma behandlingen av inom fakulteten eller lärarkollegiet förekommande ärenden. Att en av de två professorer, som det här är fråga om, helt saknar medicinsk kompetens och är fysiker till sin utbildning, anser jag som ett ganska vägande skäl lagt till de övriga, som anförts för utskottets ståndpunkt.

Herr Brandt: Herr talman! Jag ber så mycket om ursäkt för att jag inte kan anse att överläggningen är slut. Det är nämligen en annan detaljfråga än den, som just nu har avhandlats, som jag skall be att få fästa uppmärksamheten på.

Vi ha på sid. 25 i utskottets utlåtande en rubrik »Anslag till avlöningar vid karolinska sjukhuset». Under denna rubrik har utskottet på sid. 28 punkt 4 en ny rubrik »Nya underläkartjänster». Det är inte så ofta, som vi här i riksdagen ha tillfälle att diskutera sjukvårdsfrågor. I landstingen är ju detta en daglig sysselsättning under den korta tid, som landstingen sammanträda.

Som säkerligen alla här i kammaren närvarande erinra sig och som för övrigt antagligen alla medborgare i Sverige erinra sig, var det i fjol en ganska elakartad strid vid karolinska sjukhuset mellan underläkarna och direktionen. Det är ett mycket stort antal underläkare, som äro anställda vid den väldiga institution, som karolinska sjukhuset utgör. Det är inte mindre än 50 eller kanske, noga räknat, 49 stycken. Dessa underläkare sade helt enkelt upp sina befattningar, därför att de tyckte, att avlöningsförhållandena inte voro tillfredsställande. Deras verkliga inkomst består ju dels av den fasta avlöningen, som är ganska ringa, och dels av inkomster av till exempel utfärdande av vissa intyg, som här omnämnas, inkomster som kunna vara ganska betydande. Överhuvud taget är det, i varje fall enligt min uppfattning, i hela Sverige mycket otillfredsställande ordnat med lasarettsläkarnas och även övriga tjänsteläkares avlönings- och inkomstförhållanden. Det är ju något ganska uppseendeväckande att medlemmarna av en så stor kår, som ifrågavarande underläkare utgöra, skola behöva säga upp sina tjänster, därför att de tycka, att de inte ha tillräckligt levebröd.

När man undersökte förhållandet — och jag hade tillfälle att undersöka det — befanns det, att en del av dessa underläkare hade inkomster som äro så stora att endast några få ledamöter av denna kammare ha lika stora. De gjorde emellertid gemensam sak med de övriga underläkarna, därför att den fasta avlöningen för själva tjänsten var mycket ringa. Jag antecknade, att vissa av ifrågavarande underläkare hade inkomster på upp emot 20,000 kronor, alltså summor som äro ganska betydande. Detta berodde därpå, att deras fasta avlöningsförmåner kompletterades med inkomster genom utfärdande av intyg, genom honorär av patienter på enskilda och halvenskilda rum o. s. v.

I föreliggande utlåtande har statsutskottet fäst uppmärksamheten därpå, att man ännu inte har ordentligt reglerat avlöningsförmånerna för underläkarna. Utskottet säger, att de ha »provisoriskt reglerats för innevarande budgetår i avvaktan på en slutlig reglering». Jag har inte suttit så många år i denna

Anslag till karolinska sjukhuset m. m. (Forts.)

kammare, men jag förmodar att de, som ha en längre vistelse här bakom sig, år efter år ha uppmärksammat precis samma ord, att saken har »provisoriskt reglerats i avvaktan på en slutlig reglering». Man må verkligen fråga: »Ack herre, huru länge?» Skola vi i detta land aldrig någonsin komma fram till ordentliga bestämmelser, när det gäller våra lasaretsläkare? I denna kammare finnas ju många landstingsmän, och de veta, hur det är på detta område ute i länen.

Om det hade bjudits någon möjlighet att i annat sammanhang föra denna fråga på tal, skulle jag ha valt ett sådant ögonblick, men jag har under denna riksdag inte kunnat finna något annat tillfälle än just detta och har därför tillåtit mig att begagna mig därav.

Nu säger statsutskottet, att det tillsatts några s. k. läkarintygssakkunniga, som skola undersöka frågan om underläkarnas löneförmåner vid karolinska sjukhuset och möjligheten att ordna den saken mera tillfredsställande. Herrarna erinra sig nog att Strindberg en gång skrev om någonting, som han kallade för knappologi. Läkarintygssakkunniga! Vi skola då ha sakkunniga för allt upptänkligt! Sakkunniga för att undersöka frågan om ersättning för dessa läkarintyg — skall inte direktionen vid karolinska sjukhuset kunna klara den saken på egen hand? Skall riksdagen, som dock i sista hand har att träffa avgörandet, behöva vänta år efter år på en tillfredsställande ordning?

Nu säges om de läkarintygssakkunniga, att de inte ha orkat med sin makt-påliggande uppgift, utan att det betänkande, som de i alla fall ha avgivit, i sin tur remitterats till 1938 års hälso- och sjukvårdssakkunniga för att beaktas vid deras utredning rörande yngre läkares löne- och arbetsförhållanden. Men denna utredning har ännu icke slutförts, och följaktligen säger statsutskottet i år, liksom jag förmodar det gjort många föregående år, att denna fråga får uppskjutas, så att de bestämmelser, som förut tillämpats, få tills vidare gälla även under nästa budgetår.

Skola vi då, vågar jag vädja till kamraterna i kammaren, aldrig kunna komma fram till en verklig ordning med avseende på löneförhållandena vid våra sjukhus? När man i fråga om alla andra statstjänster har ansett sig kunna fixera bestämda löner, varför skola vi, när det gäller läkarna, draga oss fram på detta konstiga sätt, så att läkarna erhålla en mycket obetydlig fast lön men ha möjlighet att skaffa sig obestämda, ibland högst betydande inkomster av honorar och poliklinikarbete och dylikt? Skola vi inte någonsin kunna strama upp oss, om det uttrycket tillåtes, till att fastställa en helt annan ordning?

Vid detta tillfälle kunna vi ju inte komma längre än att endast uttala en förhoppning om att de, som ha hand om utredningen, ville påskynda den, så att inte nästa års riksdag och statsutskott måste upprepa precis ordagrant vad som nu står i utlåtandet, nämligen att de gamla bestämmelserna må gälla tills vidare. Den strid, som förekom i fjol, var mycket odiös. Det var betydligt uppseendeväckande, att en tjänstemannakår vid ett statens sjukhus skulle tvingas till en sådan åtgärd som att helt enkelt förklara, att vederbörande ville avgå från sina tjänster. Man får lägga märke till att dessa underläkare, som gjorde gemensam sak, realiter befunno sig i mycket olikartade situationer. Det fanns som sagt de, som hade betydande inkomster, inemot 20,000 kronor, på grund av att de hade inkomster av intyg, som de utfärdade, och det fanns andra, som inte skrevo några intyg och endast hade den fasta lönen, som uppgick till några tusen kronor. Detta tillstånd beror alltså inte alls därpå, att direktionen på något sätt skulle ha misskött sina åligganden, utan det beror därpå, att det råder fullkomligt oeffterrättliga förhållanden i detta avseende på våra lasarett. Varje riksdagsman, som samtidigt är landstingsman, vet att

Anslag till karolinska sjukhuset m. m. (Forts.)

det finns sjukhusläkare med samma utbildning, ja, de kunna rentav vara anställda vid samma lasarett, som ha högst olika inkomster, beroende därpå att den ene av vissa anledningar har möjlighet att skaffa sig extra inkomster i form av honorar o. s. v., som den andre inte äger.

Jag har som sagt velat utnyttja detta tillfälle — ett av de få som återkomma under riksdagen — för att fästa uppmärksamheten på frågan, till den kraft och verkan det hava kan. Jag upprepar att något yrkande inte kan framställas, utan att man endast kan hoppas att det till nästa år skall bli bättre. Men om vi icke föra frågan på tal, mina herrar, kommer det aldrig någonsin att bli bättre. Och jag upprepar, att jag efter ett par decenniers arbete i landsting har fått den uppfattningen, att de förhållanden, som råda vid våra lasarett i detta avseende, äro av den arten, att de i själva verket äro mycket litet hedrande för det svenska samhället.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Med anledning av det påtalande, som herr Brandt nyss gjorde, beträffande uppgiften i utlåtandet, att läkarintygssakkunnigas betänkande har överlämnats till 1938 års hälso- och sjukvårdssakkunniga för att beaktas vid deras utredning rörande yngre läkares löne- och arbetsförhållanden, vill jag, eftersom jag är ledamot av denna kommitté, endast lämna den upplysningen, att kommitténs arbete, så vitt nu kan bedömas, kommer att inom en nära framtid avslutas och att då ett förslag torde framläggas som går in på även de här berörda avseendena. Jag anser mig förhindrad att röja några detaljer i fråga om det blivande betänkandets innehåll, men att en reglering på detta område kommer att inom en näraliggande framtid föreslås, torde kunna förutses.

Herr Pauli: Till den sakliga upplysning, som statsutskottets ordförande nu lämnat och som kanske i någon mån kan verka lugnande på den ärade talaren på Dalabanken, vill jag foga en liten korrigerings av hans uppfattning av utskottsbetänkandet.

Jag är säker på att han både i egenskap av jurist och rättsivrande medborgare håller starkt på den litterära äganderätten. Men i så fall bör han ju inte tillskriva statsutskottet och dess kansli något, som i själva verket är uttänkt och författat inom ekklesiastikdepartementet. De ord han citerade voro nämligen en del av departementschefens uttalande, vilket utskottet till fullo har instämt i.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas under förutsättning att vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 bleve av riksdagen bifallet.

På sedermera gjord proposition bifölls detta yrkande.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriska avlöningsbestämmelser under budgetåret 1941/42 för lärare vid folk- och småskolor m. m.

Ang. provisoriska avlöningsbestämmelser för folkskollärare m. fl.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 175 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte

a) i huvudsaklig överensstämmelse med vad av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 21 mars 1941 förordats

Ang. provisoriska avlöningsbestämmelser för folkskollärare m. fl. (Forts.)
för budgetåret 1941/42 utfärda provisoriska avlöningsbestämmelser för lärare vid folk- och småskolor m. fl.,

b) meddela de bestämmelser, som erfordrades för genomförande av den av föredragande departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll förordade jämkningen i gällande bestämmelser angående statsbidrag till avlönning av lärare vid folk- och småskolor m. m.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Av förbiseende har i klämman till statsutskottets förevarande utlåtande ett par ord bortfallit. Jag hemställer därför, att riksdagen måtte bifalla utskottets hemställan med tillägg i klämman efter orden »att riksdagen må» av orden »bemyndiga Kungl. Maj:t att».

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, beslöt kammaren, i enlighet med herr *Johan Bernhard Johanssons* därunder framställda yrkande, bifalla utskottets hemställan med den rättelse, att näst efter orden »att riksdagen må» tillades orden »bemyndiga Kungl. Maj:t att».

*Ang. vissa
anslag till
folkskole-
väsendet m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt,

A. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 176 framlagda förslag och med bifall till de likalydande motionerna I: 219 och II: 274 ävensom till de likalydande motionerna I: 205 och II: 289,

1. godkänna under punkten införd avlöningsstat för folkskolinspektionen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

2. till Folkskolinspektionen: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 711,200 kronor;

3. till Folkskolinspektionen: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

4. medgiva, att för budgetåret 1940/41 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skulle med i utlåtandet angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1941/42;

5. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlönning åt lärare vid folkskolor för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 134,400,000 kronor;

6. medgiva, att ur sistnämnda anslag finge, om och i den mån behov därav prövades föreligga, utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

7. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlönning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 275,000 kronor;

8. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlönning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 345,000 kronor;

9. till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,350,000 kronor;

10. till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 2,200,000 kronor;

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

11. till Folkskolor m. m.: Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag (B) av 300,000 kronor;

12. godkänna av utskottet i utlåandet förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till avlöning åt lärarinnor i hushållsgüromål vid fortsättningsskolor;

13. till Försättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 4,200,000 kronor;

14. godkänna av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 21 mars 1941 förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet;

15. till Försättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 500,000 kronor;

B. att följande motioner, nämligen II: 288, II: 287, II: 15, I: 22 och II: 19, II: 87, I: 7 och II: 9, I: 6 och II: 8 samt I: 144 och II: 186, i den mån de samma icke kunde anses besvarade med vad utskottet i det föregående anført, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I motionen II: 15, av herr *B. von Friesen*, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning om möjligheterna och villkoren för ökad befogenhet för den kommunale folkskolinspektören att sköta de uppgifter, som nu åvilade statens inspektör i de landstingsfria städerna.

Utskottets motivering var indelad i särskilda avdelningar, betecknade med I. 1—I. 4, II a), II b) och III. 1—III. 9.

Under avdelningen II b, som hade rubriken Højning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare, hade utskottet yttrat:

»Utskottet delar departementschefens uppfattning, att højning i enlighet med statskontorets förslag av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1941 för småskollärare med en kortare årlig lästid än 36 veckor icke nu synes böra ifrågasättas. Då departementschefen icke tagit ställning till frågan om en utsträckning av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1942 för småskollärare med en årlig lästid, understigande 39 veckor, saknar utskottet anledning att för närvarande göra något uttalande i detta ämne.»

Under avdelningen III. 3 hade utskottet bland annat avstyrkt bifall till motionen II: 15.

Under avdelningen III. 9 (Förslagsanslaget till Försättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet) hade utskottet anført bland annat följande:

»I de likalydande motionerna I: 205 och II: 289 har slutligen yrkats, att folkskolans besparingssakkunnigas ovannämnda förslag om statsbidrag för färd med av skolbarnen själva framført fordon skulle genomföras såsom en försöksanordning under en tid av tre år. Departementschefen har icke ansett sig kunna förorda de sakkunnigas förslag på denna punkt. Utskottet får emellertid erinra, att ehuru skolöverstyrelsen och statskontoret ställt sig avvisande till ifrågavarande förslag, har detsamma dock tillstyrkts av det långt övervägande antalet folkskolinspektörer, flertalet länsstyrelser och domkapitel samt av riksräkenskapsverket.

Utskottet har i det föregående — — — beträffande skolskjutsar vid folkskolan uttalat sig för en undersökning, huruvida icke nämnda skjutsar skulle kunna i viss mån förbilligas och rationaliseras. I konsekvens härmed synas besparingsförsök vid anordningen av skolskjutsar i fortsättningsskolan icke böra avvisas. Utom de möjligheter till ekonomiska besparingar, som det före-

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

liggande förslaget innebär, torde även önskvärldheten av sparsamhet med landets förråd av drivmedel för motorfordon motivera en försöksanordning med statsbidrag till av eleverna själva drivna fordon. Skolöverstyrelsen har bland annat anfört, att den erforderliga kontrollen över här ifrågasatt statsbidrag skulle vara svår att ordna. Utskottet vill i anledning härav understryka, att det här är fråga om ett statsbidrag till *skoldistriktet*, och att det måste ligga i dessas intresse att bidraget icke missbrukas. Det synes icke heller svårare att från statens sida utöva kontroll i fråga om nu förevarande anslag än beträffande andra till skoldistriktet utgående bidrag. Även i dessa fall är man hänvisad att lita på de kommunala förtroendemännens uppgifter. Utskottet har i likhet med motionärerna ansett önskvärt, att den föreslagna anordningen finge under någon tid, exempelvis tre budgetår, försöksvis tillämpas för att praktisk erfarenhet må vinnas rörande dess ändamålsenlighet. Utskottet tillstyrker alltså bifall till vad i motionerna I: 205 och II: 289 i förevarande avseende yrkats. Med hänsyn härtill synes, såsom i motionerna framhållits, förevarande anslag kunna i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag sänkas med 50,000 kronor till 500,000 kronor.»

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Per Gustafsson, Persson, Jonsson* i Eskilstuna, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Wallentheim, Viklund* och *Lindholm* samt fru *Alvén* ansett, att utskottets yttrande under avdelning II b) (Höjning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare) bort hava följande lydelse:

»Utskottet delar departementschefens uppfattning, att höjning i enlighet med statskontorets förslag av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1941 för småskollärare med en kortare årlig lästid än 36 veckor icke nu synes böra ifrågasättas.

Skolöverstyrelsen synes emellertid i främsta rummet hava grundat sitt avstyrkande av den ifrågasatta fyllnadstjänstgöringen för småskollärare på det skälet, att småskollärarnas arbetsbörda icke endast bestämmes av antalet läsveckor per år utan även av antalet tjänstgöringstimmar för vecka, varför en rättvis utjämning av arbetsbördan icke skulle kunna ernås genom att utkräva kompensation för kortare årlig lästid. Såsom reservanten inom överstyrelsen framhållit, läser det emellertid för närvarande höra till undantagen, att en småskollärares tjänstgöring uppgår till mindre än 28 timmar i veckan, varför det numera huvudsakligen torde vara variationerna i den årliga lästidens längd, som medföra mera betydande olikheter i småskollärarinornas arbetsbörda. Det måste enligt utskottets mening anses önskvärt, att till den tidpunkt, då samtliga småskollärare komma att åtnjuta lön enligt samma lönegrad, d. v. s. den 1 juli 1942, åtgärder vidtagas i syfte att så långt möjligt är utjämna de ännu kvarstående olikheterna. Ett medel härtill erbjuder det förslag som framförts av reservanten inom överstyrelsen. Detta förslag innebär, att småskollärare, som efter den 1 juli 1942 har kortare årlig lästid än 39 veckor, skall från och med nämnda tidpunkt vara skyldig undervisa 30 timmar i veckan. Ett genomförande av detta förslag skulle medföra, att flertalet småskollärare erhöle lika stor sammanlagd tjänstgöring för år, försåvitt den utsträckta tjänstgöringen kan utnyttjas på ett eller annat sätt. Såsom reservanten anfört, torde det i allmänhet vara möjligt att nyttiggöra de tjänstgöringstimmar, som på detta sätt uttagas. Utskottet finner sålunda goda skäl tala för den ståndpunkt, som intagits av reservanten inom överstyrelsen.

Utskottet förutsätter, att vad utskottet sålunda anfört kommer att beaktas vid den förnyade prövning av förevarande spörsmål, som departementschefen ställt i utsikt.»

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

Enligt en annan reservation hade herr *Oscar Olsson* ansett, att utskottet under avdelning III kap. 3 (Förslagsanslaget till folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor) bort tillstyrka bifall till motionen II: 15.

Slutligen hade reservation avgivits av herrar *Johan Bernhard Johansson, Johan Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Bergman, Bäcklund, Björkman, Berntson, Persson* i Falla, *Holmdahl* och *Bergvall*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande under avdelningen III. 9 bort i nyss angivna del hava följande lydelse:

»I de likalydande motionerna I: 205 och II: 289 har slutligen yrkats, att folkskolans besparingssakkunnigas ovannämnda förslag om statsbidrag för färd med av skolbarnen själva framfört fordon skulle genomföras såsom en försöksanordning under en tid av tre år. Departementschefen har icke ansett sig kunna förorda de sakkunnigas förslag på denna punkt. Med hänsyn till den bestämt avvisande hållning, som statskontoret och skolöverstyrelsen inlagt mot förslaget, och på av dessa myndigheter anförda skäl har icke heller utskottet funnit sig kunna tillstyrka detsamma och avstyrker alltså bifall till ifrågavarande motioner.»

dels ock att utskottets hemställan bort i nedan angivna delar erhålla följande lydelse:

»Under återopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till de likalydande motionerna I: 219 och II: 274,

15. Till Försättnings-skolor: Bidrag till centralisering av försättnings-skolväsendet för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 550,000 kronor;

B. att följande motioner, nämligen

I: 6 och II: 8, I: 144 och II: 186 samt I: 205 och II: 289, i den mån detsamma icke må anses besvarade med vad utskottet i det föregående anført, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten A 1.

Herr **Gustafsson, Per**: Herr talman! Till detta utlåtande har fogats en reservation, i vilken tillsammans med mig flera ledamöter av statsutskottet ha tillkännagivit en från utskottsmajoritetens förslag avvikande mening.

Ifrågavarande reservanter föreslå ett sätt att rätta till ett misstag, som uppkommit på grund av beslut vid en föregående riksdag i fråga om principen för avlöningar till folkskollärare och småskollärare. Skillnaden mellan utskottets och reservanternas uppfattningar är egentligen den, att reservanterna anse, att ett beslut bör fattas redan nu om en utökning av ifrågavarande lärares lästid till 30 timmar per vecka från och med den 1 juli 1942, under det att majoriteten i utskottet anser, att man kan uppskjuta avgörandet av den frågan till en kommande riksdag. Emellertid är det nog av vikt, att de, vilka beröras av denna fråga, i god tid få reda på den ordning, som kommer att genomföras. Det kan tänkas, att vissa skolstyrelser eventuellt måste ändra sina reglementen eller dylikt, och då får man ju längre tid på sig att förbereda sådana åtgärder, om beslutet fattas nu, än om det skjutes upp till nästa års riksdag. Därför ha reservanterna ansett, att alldenstund man har funnit

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)
en framkomlig väg för att åstadkomma en utjämning av de olikheter i fråga om arbetsbördan, som anses föreligga, och då statskontoret och en reservant inom skolöverstyrelsen, undervisningsrådet Weijne, ansågo att det kunde vara lämpligt att gå denna väg, bör man fatta ett beslut redan nu.

Jag vill endast med dessa korta ord yrka bifall till reservationen beträffande motiveringen i denna punkt.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Kammaren behagade observera, att reservanterna varit angelägna att hjälpa departementschefen och kungl. skolöverstyrelsen att nästa år göra vad som först då borde göras. Både departementschefen och skolöverstyrelsen ha egentligen undanbett sig denna hjälp på ganska goda grunder. Reservationen rör inte budgetåret 1941/42, utan den rör budgeten för år 1942/43. Det är en ganska besynnerlig metod reservanterna vilja införa, då de komma med detta förslag till riksdagen. Om herrarna se på sid. 28 och följande, finna ni där, huru både skolöverstyrelsen och departementschefen ställa sig till frågan. Här har det egendomliga inträffat, att departementschefen principiellt förklarar sig enig med reservanterna, men han säger ifrån, att eftersom frågan rör budgetåret 1942/43, vill han vänta att lägga fram förslag. Spörsmålet synes nästa år böra upptagas till prövning, varvid skolöverstyrelsen torde böra förebbringa beräkning rörande de besparingar för det allmänna, som genom åtgärder i denna riktning kunde uppkomma, förklarar departementschefen. Ehuru statsrådet således principiellt ansluter sig till den mening, som reservanterna här hävda, anser han, att ett beslut borde fattas i laga tid och ordning, i all synnerhet som sakliga och ekonomiska överväganden böra göras, innan det slutliga förslaget framlägges för riksdagen. Reservanterna anse det onödigt med dessa sakliga och ekonomiska överväganden. Reservanterna anse, att vi kunna besluta utan dem.

Vad har farit i statsutskottsledamöter, som kunna komma med sådana påpekar till riksdagen? Jo, saken är helt enkelt den, att för en del år sedan skedde en lönereglering, varvid småskollärarinnorna fingo något mer än statsutskottet ville ge dem, på grund av att riksdagen fann, att småskollärarinnorna hade kommit i en ogynnsam ställning. Jag vill nu inte gå in på frågan om riksdagen hade rätt därvidlag eller ej, men det är tydligen detta, som ligger bakom reservanternas tillvägagångssätt att försöka, ett år innan frågan skall avgöras, helt och hållet binda riksdagen i överensstämmelse med deras åskådning.

Jag kan inte förstå vad det skall tjäna till. Se vi på de sakliga skälen — jag vill inte ingå i någon längre debatt rörande dem — finna vi att de ligga däri, att vissa småskollärarinnor ha $2\frac{1}{2}$ veckas mindre tjänstgöring än de flesta småskollärarinnorna. De ha inte kommit upp i 39 veckors tjänstgöringstid. Nu vill man att de, när de skola ha samma lön, skola uträta ungefär samma arbete, och det anser man kunna ordnas på det sättet, att ifrågavarande lärarinnor skulle få drygt $1\frac{1}{2}$ timmes längre löstid i veckan hela sitt läsår än de lärarinnor, som ha 39 veckors tjänstgöringstid. Det är vad reservanterna önska att riksdagen praktiskt taget skulle besluta redan i år, för att reservanterna skulle slippa att ha något bekymmer om den saken, när den budget, som frågan gäller, skall antas.

Nu har departementschefen som sagt inte ansett, att det är något som hindrar, att i den må så ske kan, längre veckotjänstgöring kräves av ifrågavarande lärarinnor. Men detta är minsann inte så enkelt ordnat, påpekar skolöverstyrelsen, som det synes reservanterna. Och vad rättvisan beträffar, tar skolöverstyrelsen sig också friheten att något diskutera den. Det påpekas, att efter löneregleringen de allra flesta av småskollärarinnorna ha fått sin tjänst-

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

göringstid ökad med två veckotimmar. Det är, så vitt jag vet, den enda befattningsgrupp, som har fått vidkännas en ökning av sin tjänstgöringstid efter denna lönereglering. Och just denna grupp skall man vara så angelägen om att knipa till om nu, så att man skall vara fri från alla bekymmer nästa år, när frågan skall komma före i laga tid och ordning!

Vad är det för småskollärarinnor det gäller? Det är egentligen de i fråga om arbetet sämst lottade småskollärarinnorna, nämligen småskollärarinnorna i b-skolorna, som ha två klasser. När de se den brådska — jag skulle nästan vilja säga den ohöviska brådska, ifall inte det uttrycket är alltför oparlamentariskt — som reservanterna här ådagalägga, synes det mig inte underligt, om dessa småskollärarinnor tyckte, att riksdagen behandlar just deras grupp, emot regeringens och skolöverstyrelsens ståndpunkt, på ett något hårdhänt och omilt sätt. Jag har den kanske i dessa tider inte så passande uppfattningen, att man skall ställa det bra för och åtminstone inte gå onödigt hårt eller bryskt fram mot *några* av statens befattningshavare. Det kan vara till mera nytta både för barnen och för lärarkåren, att lärarkåren — i detta fall den del därav som utgöres av småskollärarinnorna i b-skolorna — känner, att den har det allmännas sympati och solidaritet bakom sig, än att den ser, att man ifrån riksdagens sida går fram på helt ovanliga vägar för att de eventuellt inte skola slippa undan med för litet arbete ett år efter det att de fått sin arbetsbörda ökad med två timmar i veckan.

Jag tror således, herr talman, att alla skäl tala för att kammaren bör följa utskottet i detta fall och ge sig till tåls till nästa riksdag, då den utredning, som Kungl. Maj:t har funnit nödig före förslagets framläggande, också föreligger.

Det var vad jag ville säga beträffande den reservation, som jag inte anslutit mig till. Nu skall jag gå över till ett par reservationer, som jag står för.

Vad beträffar den med nr 3 betecknade reservationen vill jag erinra om att utskottet föreslagit riksdagen, att riksdagen skall ge sig in på en alldeles ny metod för att skolskjutsar i vissa fall inte skulle behöva komma till användning. Det gäller barnen i fortsättningsskolan, som nu i vissa fall ha rätt till skolskjuts. Sakkunniga ha framlagt det förslaget, att man på sina håll skulle kunna ersätta skolskjutsarna genom att ge de barn, som ha 5 kilometers väg till skolan och därutöver, en personlig ersättning för att de cykla eller ro eller åka sparkstötting eller åka skidor till skolan. Barnen i fortsättningsskolan skulle ha en personlig ersättning av 40 öre per dag, ifall de ha mellan 5 och 7 kilometer att ta sig fram på sparkstötting, skidor, cykel o. s. v., och 50 öre, ifall sträckan är längre än 7 kilometer.

När jag hörde på debatten i andra kammaren, fälldes där ett yttrande, som jag tyckte var ganska typiskt för vad saken gäller. Man sade till förmån för statsutskottets förslag, att det väl var åtminstone lika bra och i allmänhet bättre att i stället för att betala en chaufför för skolskjuts ge barnen personligen såsom ersättning för deras egen ansträngning, när de ta sig fram till skolan, en liten summa, varigenom kanske t. o. m. staten kunde göra en besparing. Det är således fråga om att barnens egna ansträngningar, när det gäller deras färdande till fortsättningsskolan, skola ersättas kontant. Ja, men nu finns det ju barn, som inte ha cyklar, och kanske inte ens skidor eller sparkstötting. De få också ta sig fram till skolan genom egen ansträngning, då de använda sina ben. Är inte den ansträngningen värd sin belöning lika väl som den ansträngning, som behöves för användandet av skidor eller sparkstötting? Jag tror att ansträngningen i förra fallet är större.

Statskontoret och skolöverstyrelsen ha sagt att detta förslag kommer att medföra rätt betänkliga konsekvenser, och det tycker jag är riktigt sagt. Stats-

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

kontoret undrar, hur det skall gå för de pojkar och flickor, som skola till fortsättningsskola men som inte ha råd att hålla sig med cykel under den tid av året, då cykel kan användas. Man kan ju säga, att kommunerna kunna anskaffa cyklar — det finns kommuner som redan gjort det utan att någon bestämmelse därom finns — och låna ut dessa cyklar. Kommunerna kanske kunna få 18 kronor av staten, eller vad det kan bli för belopp per fortsättningsskolekurs, för varje cykel, som de låna ut till pojkarna eller flickorna. Gäller det ett stort skoldistrikt, där flera kurser pågå under olika tider, kanske de kunna få cykeln betald på ett eller två år. Ja, det är en konsekvens, som statskontoret pekar på. Det har funnits ett statsskick, som var så demokratiskt, att medborgarna fingo betalt för förlorad arbetstid, om de gingo och röstade eller gingo på teatern. Jag vill inte säga att jag i allt och allo är motståndare till ett sådant system, men nog tycker jag att det kan bli litet farliga vägar, om man, när det gäller fortsättningsskolebarnen, skulle gå fram på detta sätt.

Så kommer här till en sak, som jag inte tycker är vidare smakfull, och det är det förhållandet, att fortsättningsskolebarnen skulle få ersättning, medan folkskolebarnen minsann inte skulle få något betalt, även om de skulle få lov att cykla lika lång väg till sin skola. Och då är ändå att märka, att folkskolebarnen äro yngre och mindre fysiskt utvecklade än fortsättningsskolebarnen. Jag tycker att om barnen skola få ersättning i det ena fallet, skola de också få det i det andra. Gentemot detta kan man ju helt bryskt säga, att det kostar mera om även folkskolebarnen och inte bara fortsättningsskolebarnen skulle ha ersättning. Men det är väl inte den synpunkten, som statsutskottet lägger till grund för detta sitt förslag.

Skolöverstyrelsen har anfört, att det blir en hel del besvärligheter med denna anordning i administrativt hänseende och i kontrollhänseende. Och varför blir det det? Jo, därför att läraren noggrant måste föra bok över pojkarna och flickorna i fortsättningsskolan, som skola ha dessa 40 eller 50 öre om dagen för var dag som går under hela kursen, ty de skola naturligtvis inte få något, om de äro borta någon dag från skolan. Nu är det ingen som på något sätt betvivlar vare sig lärarnas ordningssinne eller skolstyrelsernas vilja att utföra kontrollen på bästa sätt, men såsom lärare måste jag säga, att jag tycker att lärare och folkskolinspektörer ha viktigare saker att sköta än denna.

Utskottet anser det såsom en förmildrande omständighet, att den föreslagna anordningen skulle provas under tre år såsom en försöksanordning så att de eventuellt uppkommande besvärligheterna inte skulle göra sig gällande under mer än tre år. Jag tycker att det är precis tre år för mycket.

Det är därför, herr talman, som jag i denna punkt yrkar bifall till den av herr J. B. Johansson m. fl. avgivna reservationen.

Vidare finns det en liten reservation avgiven av mig ensam i fråga om en motion nr 15 i andra kammaren. Om herrarna här i kammaren äro något intresserade av denna motion, kan jag nämna, att den behandlas av utskottet överst å sid. 35 i dess utlåtande. I denna motion påyrkas en utredning om ökad befoogenhet för de kommunala folkskolinspektörerna i de s. k. landstingsfria städerna. Motionen refereras å sid. 32 och 33 i utskottsutlåtandet. Vad motionären är bekymrad för är en sak, som många fler än han här i landet äro bekymrade för. Det är så, att i och med statens övertagande av allt större delar av kostnaderna för folkskoleväsendet är det helt naturligt, att den översta kontrollen beträffande skolväsendet i allt större utsträckning också kommer att övertagas av staten och dess organ. De landstingsfria städerna ha varit befriade från statsinspektion. Nu komma emellertid deras kommunala inspektörer och deras skolstyrelser att för ordnandet av skolförhållandena på sin ort vara beroende av statens organ, skolöverstyrelsen eller statsinspektören. Det blir fråga om, såsom

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

motionären säger, en dualism i skötseln och handhavandet av folkskolans angelägenheter. Nu är det emellertid så att dessa stora städer, Stockholm, Göteborg, Hälsingborg för att nämna tre exempel, ha kostat på sig åtskilliga nog så fruktbärande initiativ på grund av det intresse, som förefinns i dessa städer, initiativ som ha väckt uppmärksamhet och även vunnit efterföljd på andra håll. Motionären är inte alls angelägen om att vi i de svenska kommunerna skola få en likriktning av skolväsendet, en likriktning som är på god väg och som visserligen gör, att man ser till, att inga skoldistrikt sjunka för långt under en medelnivå, men som då också kan dra med sig att de större städerna och deras ledning av skolväsendet inte kommer så högt över den nivån. Resultatet blir en medelnivå, d. v. s. en medelmåttsnivå. Det svenska skolväsendets utveckling under de senaste årtiondena är icke precis smickrande för vårt land, och denna utveckling tror jag i stor utsträckning beror på den alltför stora likriktning som vi, naturligtvis i all välmening, ha genomfört med för varje ämne bestämt timantal, vilket icke får överskridas, och med ett fastslaget schema, som icke får ändras utan särskilt tillstånd av myndigheterna o. s. v., o. s. v. Jag tror således att vi här ha att göra med en viktig fråga, som vi böra syssla med, och det vore kanske inte heller ur vägen att riksdagen sysslade något med den, innan riksdagen blir absolut tvungen därtill på grund av en allt starkare växande opinion utanför riksdagen.

Vad säger då utskottet? Utskottet tar inte parti emot motionen, men utskottet säger, att denna sak från annat håll har bragts under Kungl. Maj:s prövning och att Kungl. Maj:t har avlåtit en skrivelse därom till skolöverstyrelsen. Ja, det är ju roligt det, och det är naturligtvis bättre än ingenting. Men det, som motionären begär, är att *riksdagen* skall ställa sig intresserad bakom ett sådant krav som det han framställt. Det tycker jag också, herr talman, och därför ber jag att få yrka bifall även till reservationen nr 2.

Herr Gustafsson, Per: Herr talman! Herr Oscar Olsson ansåg att det vore ohöviskt att besluta något i år, men däremot vore det, såvitt jag fattade honom rätt, mindre ohöviskt att besluta samma sak nästa år. Nu råkar det vara så, att andra kammaren har varit ohövisk nog att besluta i enlighet med reservationen, vare sig nu detta är något särskilt brott mot de parlamentariska reglerna eller icke. Men jag tror icke, att första kammaren skulle visa sig mera ohövisk än andra kammaren, om första kammaren nu också bifölle reservationen.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Pauli: Det nya argument, som herr Gustafsson i Benestad drog fram, tycker jag inte är av övertygande eller imponerande natur. Han meddelade oss, att andra kammaren har bifallit reservationen, och på grund därav ansåg han, att första kammaren utan vidare skulle göra detsamma. Jag har till skillnad från herr Gustafsson i Benestad den uppfattningen, att första kammaren både har och bör ha sin handlingsfrihet obeskuren av vad andra kammaren gör i sådana här fall.

Till vad som tidigare har yttrats i denna fråga vill jag ytterligare framhålla ett par saker. Jag förmodar att herrarna ha uppfattat vad det gäller. Visserligen gjorde herr Oscar Olsson sig själv den otjänsten att blanda ihop tre olika frågor i ett och samma anförande, vilket kanske gjorde det litet svårt att följa med. Jag skall för min del begagna mig av herr talmannens tillmötesgående att låta oss tala om de olika reservationerna då respektive punkter fördragas, varigenom det blir lättare för kammaren både att taga ståndpunkt till de olika frågorna och att avgöra dem på ett redigare sätt. Jag vill därför,

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

när jag denna gång har ordet, endast uppehålla mig vid den här frågan under punkt II b).

Som kammaren torde ha uppfattat rör det sig om ett önskemål att man skulle åstadkomma en utjämning, som det kallas, med avseende på det förhållandet att å ena sidan somliga småskollärarinnor ha 39 veckors tjänstgöring om året och andra småskollärarinnor ha kortare tjänstgöring per år, medan å andra sidan somliga småskollärarinnor ha ett större antal veckotimmar än andra. Nu vill man försöka kompensera detta så att de lärarinnor, som tjänstgöra det mindre antalet veckor per år, få läsa ett större antal timmar per vecka. Detta har jag principiellt icke ställt mig avvisande emot, vilket ju framgår av vad utskottet har skrivit, och vi ha i utskottet överhuvud taget funnit, att departementschefen sagt vad som i närvarande situation kan sägas om denna sak, när han yttrar: »För egen del finner jag skäl kunna anföras för en utjämning av arbetsbördan, i den mån så är möjligt och så lämpligen kan ske, genom höjning av antalet veckotimmar för småskollärare med kortare årlig lästid.»

Departementschefen har alltså sagt — och statsutskottet instämmer i detta — att han är beredd att göra vad som är *möjligt och lämpligt* i detta fall. Men därmed äro icke herrar reservanter nöjda. De äro icke nöjda med det möjliga och det lämpliga, utan de vilja att riksdagen redan i år skall taga ståndpunkt till vad man i detalj skall besluta i den här saken vid en följande riksdag. De vilja alltså binda riksdagen vid en ståndpunkt, som riksdagen inte ännu har någon saklig grund för. En av de sakliga grundvalar som saknas är en beräkning av hur mycket man möjligen kan spara för statsverket på detta sätt. Om den saken säger en ledamot av besparingssakkunniga, som samtidigt är reservant inom skolöverstyrelsen, undervisningsrådet Weijne, i sin reservation, att »någon möjlighet att ens approximativt angiva den besparing, som här avses, torde med hänsyn till många ovissa faktorer ej föreligga». Och departementschefen säger, att nästa år, då denna sak skall upptagas till prövning, skall skolöverstyrelsen ha förebringat beräkning rörande de besparingar för det allmänna, som genom åtgärder i denna riktning kunna uppkomma. Är det icke rimligt, att riksdagen skall ha någonting att hålla sig till i fråga om den besparing man vill åstadkomma, innan man beslutar en sådan här sak? För min del tvekar jag icke att kalla det för en oformlighet att begära, att riksdagen skall ett år i förväg utan tillgängligt bedömningsmaterial intaga en ståndpunkt i en fråga, som nu icke är aktuell.

Jag skulle också vilja påminna om att det finns vissa andra saker, som kunna förtjäna att närmare övervägas, innan man tar definitiv ståndpunkt. Till dem hör det sätt varpå den utökade veckotjänstgöringen skall tagas ut. Den nyss citerade reservanten och sakkunnige har förklarat, att i regel torde det vara möjligt att av de av honom till 3,500 beräknade småskollärarinnor, som frågan berör, uttaga ytterligare 2 veckotimmars tjänstgöring. »Särskilt synes», säger han, »undervisningen i slöjd härvid kunna ifrågakomma, men icke så sällan torde nu ifrågavarande småskollärare även kunna utnyttjas som timlärare i andra ämnen», d. v. s. på folkskolans stadier.

Vi veta mycket väl, mina herrar, att vi under nu pågående rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet, som ha till ändamål att göra besparingar för statsverket, nödgats gå med på försämringar av skoltyper på olika håll, där vi långt ifrån skulle ha önskat att sådana skedde. Men man kan med allt skäl fråga sig, om man bör gå längre i detta än vad som är strängt nödvändigt. Här skulle det faktiskt medföra, att man nödgades sätta in småskollärarinnor som timlärare på folkskolestadiet i de fall detta överhuvud taget kunde göras och alltså i folkskolan utöka användandet av för folkskolestadiet icke utbildade lärare. Mot detta har centralstyrelsen för Sveriges folkskollärarinneförbund framhållit, att en sådan »nedprutning av kompetensfordringarna på lärare-

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

krakter för folkskolans undervisning ej kan annat än sänka den standard, till vilken utvecklingen lett den svenska folkskolan». Denna synpunkt tycker jag att man icke skall lämna ur sikte, men jag har framlagt den endast såsom en komplettering av de allmänna synpunkter, ur vilka denna fråga bör ses.

Huvudinvändningen mot reservationen är — jag upprepar det — att vi i år icke ha någon anledning att gå utöver vad departementschefen har angivit. Hans ställningstagande till denna fråga är allt vad man för närvarande kan begära, och om han förklarar, att han vill för denna sak göra vad som är möjligt och vad som är lämpligt, så tycker jag inte man kan begära mera.

»Ultra posse kan ingen gosse», heter det på det gamla studentlatinet, och det tycker jag bör tillämpas även på riksdagen. Det är med anledning härav, herr talman, som jag tillåter mig att också yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, vilket är detsamma som utskottets ståndpunkt i denna sak, och alltså avslag på reservationen. Till de övriga av herr Oscar Olsson berörda punkterna skall jag be att få återkomma i vederbörlig ordning.

I herr Paulis yttrande instämde herr Nilsson, Johan, i Malmö och herr Petersson, Emil.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag hade för min del kunnat nöja mig med att instämma i de anföranden, som herrar Oscar Olsson och Pauli hållit, vari med stor klarhet uttalats de skäl, som tala för ett bifall till utskottets utlåtande. Att jag ändå trots denna sena timme begär ordet, beror på att jag vill påpeka en annan sak, som naturligtvis icke kan spela någon avgörande roll men som ändå kan ha ett visst psykologiskt intresse i detta sammanhang.

Jag vill då omnämna att, som var och en som närmare följt dessa frågor känner till, frågan om en ökning av tjänstgöringstiden för alla lärarkategorier varit uppe till övervägande. Det gäller lärare vid läroverken, seminarierna och folkskolorna. Kungl. Maj:t har emellertid icke fullföljt de planer som på det området varit diskuterade, och detta är i vederbörlig ordning anmält för riksdagen, som för sin del har godtagit Kungl. Maj:ts ståndpunkt.

Nog förefaller det mig då, herr talman, något egendomligt, om riksdagen, då det gäller den sämst avlönade kategorien av lärare, skulle inta en annan ställning och redan nu, utan den utredning som är behövlig, fatta ett beslut i ärendet.

Jag tillåter mig alltså, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med avseende på utskottets i den nu förevarande punkten gjorda hemställan endast yrkats, att densamma skulle bifallas. Därjämte hade i fråga om utskottets motivering framställts ett särskilt yrkande, till vilket herr talmannen ville återkomma efteråt, sedan utskottets i utlåtandet gjorda hemställan blivit i sin helhet behandlad.

På därefter gjord proposition bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna A 2—A 14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten A 15.

Herr statsrådet Bagge: Herr talman! Det är icke utan en viss tillfredsställelse jag kunnat konstatera, att utskottet i det stora hela beträffande den

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

proposition jag framlagt i detta stora och besvärliga ärende, som har betydande konsekvenser med sig för det svenska folkskoleväsendet, har funnit, att det kunnat godtaga samma ståndpunkt som propositionen intagit i de olika frågor vi här ha kommit in på.

Det är i mycket få punkter — jag vill minnas att det bara är två — som utskottet gjort någon ändring. Den ena av dessa gäller frågan om ersättning till skolbarn, som använda sina egna cyklar, skidor och sparkstöttingar eller vad det nu må vara, i syfte att man därmed skulle kunna dra in på anslagen till skolskjutsar vid centralisering av skolväsendet i ett skoldistrikt.

Jag blev en smula förvånad, när jag såg, att statsutskottet hade gått på den linjen och att de mycket försiktiga och kloka män, som sitta i statsutskottet, i så stor utsträckning verkligen velat reflektera på detta projekt. Jag har mycket svårt att förstå att det kan ha något vidare värde. Jag förstår mycket väl att frågan om skolskjutsarna är ett problem, som i hög grad syselsätter landsbygdens skoldistrikt och beträffande vilket man måste försöka sig fram på olika linjer, men den här linjen förefaller mig vara förenad med mycket stora betänkligheter och dessutom, som jag ser saken, icke kunna leda till det mål som utskottsmajoriteten har föreställt sig att man skulle kunna komma fram till, nämligen till några verkliga besparingar för staten. I och för sig tycker jag, i likhet med herr Olsson, verkligen att det är något egenomligt att man skall betala 40, 50 öre åt de barn, som använda sina egna cyklar eller vintertid ta på sig ett par skidor eller använda sin sparkstötting eller vad det må vara för att åka till skolan, och man undrar en smula hur pass långt man egentligen kan komma på den vägen, om man skall betala barnen också för sådant. Men det är inte det som för mig varit det avgörande, utan det är att jag tror att hela förslaget är ur olika synpunkter opraktiskt. För det första veta vi icke ens vilka omedelbara besparingar det innebär. Det behövs bara att ett eller annat barn icke har cykel, på grund av att föräldrarna äro så fattiga att de inte kunna skaffa en cykel, eller att några barn överhuvud taget icke kunna begagna sig av cykel, för att man i alla fall måste ordna med skolskjuts — i vilken utsträckning detta är fallet, har icke någon kunnat säga — och därför vet man mycket litet ens om de omedelbara besparingar, som kunna bli följden av detta förslag. Därtill kommer emellertid, att det väl är troligt att en utvidgning icke bara är tänkbar utan även nära till hands ligande. De sakkunniga ha beträffande statsbidragets storlek föreslagit 40 öre för barn och dag, om skolvägen är högst 7 kilometer, och 50 öre om dagen, om skolvägen är längre. Dessa belopp äro tillyxade så där som man ofta får göra, när man skall komma fram till ett belopp, och vila icke på några rationella grunder. Därför kan det bli ytterst lätt att få gehör för ett krav på att öka detta bidrag. Man står som sagt på lösan grund, och det är troligen icke för mycket sagt, om jag påstår, att det är sannolikt, att det kommer att bli ganska svårt att hålla sig till de bidrag, som här äro föreslagna, utan att man sålunda får emotse höjningar av beloppen i framtiden.

Det finns också en del andra skäl som tala emot förslaget, bland annat det att kontrollen kommer att vålla mycket stora besvär. Beträffande varje särskilt barn skall det ju klaras ut, att det icke föreligger något missbruk av rätten till ersättning utan att det verkligen finns skäl för den, och då blir det självfallet ett kontrollarbete, som innebär administrativt krångel och besvär i mycket stor omfattning. Vilka är det som komma att åläggas detta arbete? Jo, i första hand är det folkskolinspektörerna, men dessa ha redan nu en mycket stor arbetsbörda. Jag har haft flera uppvakningar från dem, varvid de lagt fram för mig som jag tycker mycket goda skäl för den uppfattningen att de, sådana som tiderna nu äro, ha blivit i hög grad betungade, och de bli betunga-

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

de även av genomförandet av den här rationaliseringen. Skall den kunna skötas på ett förnuftigt och riktigt sätt, blir deras arbetsbörda ännu större. Att då dessutom ovanpå detta andra arbete lägga på dem allt det plock, som detta förslag skulle medföra, tror jag vore att gå en oklok väg.

Det har således nu räknats med besparingar av 75,000 kronor om året. Enligt min mening är det ganska säkert, att dessa besparingar, om de uppkomma, endast kunna inflyta under en kortare övergångstid, och anordningen kommer sedan att bli dyrare för staten.

Av olika skäl tror jag, att om man ginge in för denna anordning, skulle det komma att visa sig att man bestämt sig för någonting som om några år säkerligen icke gäve några besparingar utan tvärtom betydde ökade utgifter för staten i form av ganska omfattande statsbidrag. Det är väl i känslan av detta som utskottets majoritet har föreslagit, att den här anordningen bara skulle försöksvis tillämpas under tre budgetår. Jag tror knappast att man kan vinna tillräcklig erfarenhet på en så kort tid. Men därtill kommer att det blir ännu svårare att komma ifrån en sådan här anordning, om den väl en gång har införts. Och om utskottets majoritet har tänkt sig att man nu skulle göra ett försök under tre år, som man sedan skulle kunna komma ifrån, ifall anordningen under den tiden visade sig icke vara lämplig, så tror jag att man misstager sig grundligt. Ty den erfarenheten ha vi väl i alla fall, att ha vi en gång infört sådana här statsbidrag, blir man aldrig av med dem. Det är så många krafter, som komma att förena sig om att bibehålla dem, att vi nog kunna utgå ifrån att det är en fullkomlig illusion att tro att man skulle kunna bli av med denna sak, sedan den väl en gång införts. Då har man ett system infört, som i och för sig är mycket besynnerligt, ytterst krångligt, i många avseenden olämpligt, och som, om det skulle medföra en omedelbar besparing, säkerligen när det komme att bibehållas i längden skulle öka statens utgifter i stället för att minska dem, som avsikten skulle vara med denna anordning.

Jag skulle därför vilja varna för att man beträder den här vägen. Jag delar helt den mening, som kommit till uttryck i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen. Jag ber att få påpeka, att icke mindre än elva av utskottets ledamöter ha förenat sig om reservationen. Det är alltså, jag höll på att säga mer en tillfällighet, att majoriteten ligger på den andra bogen, och det ger mig, om jag tors säga så, en smula förtröstan, att det i alla fall inom utskottet finns ett stort antal män med den försiktighet och den kloka omsikt, som vi alla äro vana vid att vänta från vårt vördiga statsutskott.

Herr Pauli: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har redan så utförligt beskrivit de grunder, varför han icke kunnat vara med om det motionsvis framförda förslag, som en ganska liten majoritet i statsutskottet har gjort till utskottets ståndpunkt, att jag endast skall tillägga några ord i samband med att jag yrkar bifall till reservationen.

Jag har fäst mig vid den punkt i utskottsutlåtandet på sidan 55, där utskottet påpekar, att utskottet på sidan 44 har beträffande skolskjutsar vid folkskolan uttalat sig för en undersökning, huruvida icke nämnda skjutsar skulle kunna i viss mån förbilligas och rationaliseras. Därpå säger utskottet: »I konsekvens härmed synas besparingsförsök vid anordningen av skolskjutsar i fortsättningskolan icke böra avvisas.» Jag får säga, herr talman, att den logik, som utskottsmajoriteten här ger prov på, inte är av det mera imponerande slaget. Ty vad är det som står på sidan 44? Jo, där rör det sig om ett par motioner, vari det ifrågasatts, huruvida inte länsstyrelserna borde få i uppdrag att tillse,

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

att innehavarna av biltrafikstillstånd uppehålla regelbundna turer för skolbarn på lämpliga sträckor och mot skäliga taxor. Detta tycker jag är en mycket god tanke, som inte ter sig så äventyrlig, men beträffande den saken har utskottet likväl varit mycket försiktigt. Utskottet har där sagt, att det undandrar sig dess bedömande, huruvida den av motionären anvisade utvägen är praktiskt framkomlig, men att utskottet anser det finnas goda skäl för en närmare undersökning. På sidan 55 kommer nu utskottet och säger, att det som konsekvens av att man har velat närmare undersöka möjligheten att ha regelbundna skolskjutsturer mot skäliga taxor följer, att man alldeles bör frångå dessa skolskjutsturer och i stället ge 50 öre eller 40 öre åt barn, som ta sig fram till skolan på cykel eller om vintern på skidor eller sparkstötting — eller kanske tvärsöver en sjö på skridskor eller, varför inte, om vi bli i framtiden mera amerikaniserade, åt barn som komma till skolan på rullskridskor på landsvägarna. Man kan rent av, som någon gjort, dra den ytterligare slutsatsen, att det kanske en gång kommer att framställas anspråk på staten, att barn, som gå till fots till skolan och därför slita på sina skosulor, också skola få en viss ersättning för det, låt oss säga en tolvskilling. Jag för min del får säga att hela detta projekt tills vidare är så föga utrett till sina konsekvenser, att det närmast synes som en äventyrlighet, och jag kan inte vara med om att ens för en försöksperiod på tre år tillstyrka, att det införes vid fortsättningsskolorna.

Vi kunna också tänka på det mycket besynnerliga förhållande, som kommer att äga rum, när barnen i fortsättningsskolan i en viss by komma att få uppbära dessa ersättningar för att de cykla eller skida till skolan, medan barnen i folkskolan, som äro deras kamrater i bygden och föga yngre, för sina betydligt oftare under året företagna cykel- och skidfärder till skolan inte få ett öre. Nog kommer folket att tycka, att det är en bra märkvärdig differens på åtskillnad!

Statsrådet påminde om vilken administrativ belastning detta räknande och kontrollerande av småsummor på 50 öre och 40 öre skulle komma att medföra, och man kan verkligen undra, om det inte kommer att kosta så mycket, att besparingen torkar in, om det överhuvud taget blir någon. Men det finns också en annan synpunkt, som jag inte tror att herr statsrådet hade tillfälle att beröra, nämligen den hygieniska: hänsynen till skolbarnens hälsa. Vi skola komma ihåg, att för att detta projekt skall kunna förverkligas, att en bil eller buss för skolskjutsen inbesparas, måste alla barn i det ifrågavarande distriktet ta sig fram till skolan själva. Därav kommer att i dessa fall följer en moralisk press på barnen, och man kan ifrågasätta, huruvida det alltid så noga kommer att kontrolleras, om barnen ha tillräckligt solid hälsa eller krafter för att underkasta sig denna kanske ibland ganska påfrestande sportprestation, som det allmänna på det sättet kommer att kräva av dem. Jag vill framhålla, att både överstyrelsen och statskontoret, som ha avstyrkt projektet, pekat på denna hygieniska synpunkt.

Jag kan inte betrakta det annat än som ett förhastande, när utskottets majoritet har föreslagit bifall till denna motion, och jag anser att mycket starka skäl tala för Kungl. Maj:ts ståndpunkt. Skulle riksdagen i alla fall besluta denna treåriga försökstid, tror jag mig utan att göra anspråk på att vara profet kunna utlova, att det kommer att bli föga uppmuntrande resultat av experimentet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 3.

Herr **Brandt**: Herr talman! Det är inte med någon större glädje som jag går emot så väl herr ecklesiastikministern som herrar Olsson och Pauli, och

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

jag erkänner villigt att denna fråga är mycket vanskelig. Detta framgår ju redan av omröstningssiffrorna i statsutskottet, då reservanternas antal är elva, och man kan nog sakligt ställa sig på vilken sida man vill och anföra argument som äro ungefär lika goda. Om jag nu ställer mig på den sidan som är motsatt ecklesiastikministerns och där jag egentligen inte gärna vill stå, gör jag det av det skäl som herr Pauli anförde, då han citerade det gamla studentikosa uttrycket »ultra posse kan ingen gosse». Jag kan översätta det med att man kan inte krypa ur sitt eget skinn. Jag är nämligen folkskolinspektör, och just därför vet jag hur denna sak skall ordnas. Jag vet att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har orätt, jag vet att herr Pauli har orätt, jag vet att herr Olsson har orätt, och jag vet att vi folkskolinspektörer ha rätt, då vi säga att vi ha folket bakom oss. Och på samma sätt som man kan säga som herr Pauli och herr Olsson, att skolöverstyrelsen och statskontoret gå emot förslaget, kan man ju säga att det övervägande antalet folkskolinspektörer och länsstyrelser, det övervägande antalet domkapitel och till på köpet riksräkenskapsverket, som jag dock i detta sammanhang inte har någon större respekt för, allesamman gå in för den ståndpunkt som statsutskottet intagit. Jag menar att det är hugget som stucket, om man diskuterar frågan rent teoretiskt, men jag kan inte krypa ur mitt eget skinn, och jag vet att folkskolinspektörerna praktiskt taget äro ense. Jag vet också att praktiskt taget alla skoldistrikt ha den inställning, som — om herr Mannerskantz tillåter mig ta hand om det där papperet — framgår av denna skrivelse, som inte är från Stora Kopparbergs inspektionsområde utan från ett skoldistrikt i Värmland och som ett antal skolrådsordförande och överlärare ha undertecknat. I den skrivelsen står det, att man har sig bekant, att det inom de övriga sjutton skoldistrikten råder precis samma mening, och detsamma kan jag vitsorda vad beträffar mitt eget inspektionsområde. Såvitt jag vet — det kan hända att jag tar miste på någon enda — ha alla skolrådsordförande och överlärare precis den ståndpunkt som jag här fört fram och som statsutskottets majoritet ger uttryck åt, nämligen att det vore en välgärning, om vi kunde få statsbidrag till ungdomar som ta sig fram till skolan på egna fordon. Jag har ju dess värre varit tjänstledig under två och ett halvt år och mera lyssnat till teoretiska utläggningar här i riksdagen än till »folkets röst», och jag förstår så väl de invändningar som nu göras, men när jag hör diskussionen här, vill jag ändå att det skall komma fram i första kammaren, att om ni gå på den linje som statsrådet och herrar Olsson och Pauli förorda, gå ni stiek i stäv emot den uppfattning som absolut flertalet innevånare i Sverige ha. Detta hindrar inte att ni kunna ha rätt och att er väg är framkomlig, men då gå ni i alla fall stiek i stäv mot meningen i distrikten, där man är oändligt tacksam, om man kan få denna hjälp.

Jag vågar inte garantera, att det inte förhåller sig så som herr statsrådet sade, att om vi nu under tre år söka oss fram på denna väg, kan det bli både tre år och nio år till. Det är mycket möjligt att det kan bli så, och för egen del är jag bara glad, om man fortsätter på den inslagna vägen. Det är ju möjligt att besparingen inte blir så stor, men det är å andra sidan, herr statsråd, tänkbart att det verkligen kan bli en besparing, ty statsutskottets majoritet ifrågasätter ju, att man skulle kunna sänka anslaget med 50,000 kronor till 500,000 kronor. Och även om det inte skulle bli den besparingen, tror jag i alla händelser inte det blir någon förlust att gå denna väg. Det är av folkspsykologiska skäl, som det skulle vara så lämpligt att animera barnen och deras föräldrar till att låta barnen ta sig fram på egen hand, när de kunna, genom att ge dem en liten slant. Jag erkänner gärna, att det är så roligt att åka skidor, att man snarare skulle betala för det nöjet, men jag tycker inte det spelar någon roll

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)
om ett skolbarn får en slant för att det åker skidor i stället för cykel efter ett stort snöfall.

Jag har bara velat frambära detta vittnesmål så att det blir känt för alla: glöm inte att flertalet folkskolinspektörer, flertalet skolrådsordförande och flertalet överlärare äro inne på samma linje som de ledamöter av statsutskottet som i alla fall kommit att utgöra majoritet. Jag upprepar, att jag villigt medger, att det finns starka teoretiska skäl på den andra sidan, men då jag skall välja, väljer jag de praktiska synpunkterna.

Jag tillåter mig, herr talman, att vördsamt yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Larsson, Sven: Jag tillåter mig också, herr talman, att yrka bifall till utskottets förslag i detta fall. Det är nog klart att man inte kan vänta bestående resultat av vad som här föreslås, och det är inte säkert att man kan få fram något av detta, men å andra sidan är det också så att frågan om detta, som nu kallas för att statsbidrag skulle utgå till av eleverna själva drivna fordon, är av den beskaffenhet, att det återkommit under många år, och jag är övertygad om att riksdagen inte får ro förrän denna sak praktiskt prövats. Och om det nu överhuvud taget skall göras någon gång, då måste vi väl i alla fall erkänna att den nuvarande tidpunkten, då vi ha brist på både drivmedel och annat, är den lämpliga att göra detta försök.

Det har talats, framför allt av herr Oscar Olsson, om att det är en brist i detta förslag att det endast skulle gälla fortsättningsskolorna. För min del tycker jag att det är en fördel. Det är ju inte fråga om något annat än ett försök under tre års tid, och då är det väl bättre att man får pröva det i fortsättningsskolorna, som dock pågå endast under en viss tid på året och en tid som lämpar sig för försöket.

Då reservanternas dessutom som huvudskäl anföra, att skolöverstyrelsen och statskontoret bestämt avstyrkt, kan man ju, som utskottet här sagt, invända att flertalet av landets folkskolinspektörer jämte länsstyrelserna och flertalet domkapitel ansett att anordningen kan vara lämplig. Jag tror att man i det fallet lika väl kan åberopa den ena sidan som den andra. Dessutom kan man i detta fall påräkna en viss besparing. Jag tror inte att utskottet heller är så alldeles säkert på vilken besparing som skulle uppstå, men på papperet visar det sig ändå att det skulle bli en besparing. Under sådana förhållanden tycker jag, herr talman, att man bör kunna våga sig på detta experiment.

Jag hemställer således om bifall till utskottets förslag.

Herr Löfvander: Då jag är motionär i denna fråga och dessutom har sysslat med saken på ett förberedande stadium, skall jag be att få yttra några ord.

Det är sannerligen inga starka argument, som de talare anföra, vilka icke vilja vara med om detta försök till rationalisering av skolskjutssystemet. Fastmera vittnar dessa herrars tal om att de icke ha någon kännning med det praktiska livet på landsbygden, och det kan jag förstå, ty ingen av dessa talare här representerar landsbygden, och det är väl ändå där som detta problem har sin största betydelse. I stället söker man finna alla möjliga invändningar mot förslaget och anför de mest omöjliga svårigheter. Jag blev synnerligen förvånad, när jag hörde att statsrådet Bagge kunde yttra sig så som han gjorde, då han ville försöka fälla förslaget. Detta vilar väl ändå på säker grund, ty bland de sakkunniga och myndigheter som yttrat sig ha av de fyrtio folkskolinspektörerna trettiofem instämt i förslaget, tre ha varit tveksamma och endast två ha varit motståndare till förslaget. Av övriga

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

myndigheter ha sju domkapitel tillstyrkt och av länsstyrelserna alla med undantag av tre. Det går väl inte, mina herrar, att nonchalera alla dessa myndigheters och sakkunnigas uttalanden.

Förslaget är väl också omgärdat med sådana säkerhetsbestämmelser, att man inte behöver hysa några betänkligheter. Statsbidrag skall lämnas på framställning av skolstyrelsen, och folkskolinspektören skall avgöra om man skall få lov att betala ut pengar till barnen för att de själva ta sig fram till skolan. Denna ersättning skall utgå i stället för bidragen till skolskjutsar. Man har försökt blanda bort detta i debatten, då man talat om att det skulle vara fråga om ersättning till barnen, men det är det inte. Ersättningen skall utgå till skoldistriktet och endast i de fall då under andra förhållanden ersättningar för skolskjutsar skulle utgå.

Herr Oscar Olsson nämnde, att det var endast barnen i fortsättningsskolan, som skulle bli delaktiga av detta anslag, och att folkskolans barn icke få någon ersättning. Detta är ju riktigt. Jag kan tala om, att i den kommitté som sysslade med detta ärende var jag av den meningen, att man skulle lämna ersättningar även åt barnen i folkskolan. Vi som bo på landet känna till, att så snart barnen börja i skolan cykla de dit i stället för att gå. Även första klassen i småskolan cyklar. Det är inte tal om att lämna ersättning i andra fall än där eljest skolskjutsar skulle anordnas, men i sådana fall ansåg jag att man kunde tillämpa denna metod även för folkskolans barn. Jag bøjde mig emellertid för majoriteten inom kommittén, som ville begränsa anordningen till fortsättningsskolan, där det förelåg särskilda skäl på grund av den rationalisering som man under den senare tiden vidtagit. I denna del måste väl förslaget vara välbetänkt, i synnerhet som biltaxorna ha höjts med mellan 20 och 40 procent i de olika länen, och det troliga är att man i fortsättningen får vidkännas ännu högre kostnader, när man skall infordra anbud på skolskjutsar. Men jag vill understryka att bidrag skall lämnas endast på skolstyrelsens framställning med folkskolinspektörens bistånd, och att man endast skall göra det då det kan ske utan men för barnens hälsa, är tydligt utsatt i förslaget. Jag vet inte hur långt man vill komma, om man skall ha säkrare garantier.

Statsrådet Bagge nämnde att folkskolinspektörerna skulle få ökad arbetsbörda genom detta arrangemang. Jag tror inte det. Då hade de inte så villigt gått in för förslaget. Men jag har under den tid jag har sysslat med dessa frågor kommit till den uppfattningen, att folkskolinspektörerna ha en stor arbetsbörda, och jag är av den uppfattningen att en ändring måste ske därutinnan. Det är mycket överkvalificerad arbetskraft, som användes till ifyllning av blanketter o. s. v. Jag tror att vår folkskolinspektör här i kammaren skall ge mig rätt i detta, och jag vill gärna diskutera en reform på det området.

Jag tycker att det vore ett dåligt betyg åt första kammaren, om vi skulle avvisa detta lilla försök att åstadkomma en förbättring för landsbygdens skolor. Andra kammaren har med stor majoritet antagit förslaget; jag hoppas att första kammaren inte skall vara mindre förutseende.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottsförslaget.

Friherre Lagerfelt: Herr talman! Jag skall be att med några ord få yrka bifall till reservationen. I stort sett ansluter jag mig till allt vad herr Pauli anfört, och jag skall be att få anföra ett litet exempel på hur det kan te sig, om utskottsmajoritetens förslag skulle bli antaget.

Jag talar med erfarenhet från min egen hemvist. Jag bor i en tätt bebyggd landskommun i Östergötland. Den vägen barnen ha att tillryggälägga till skolan

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

är cirka 3 kilometer. Det är en god väg, farbar för vilket fordon som helst året om, men enskild väg. För den färden skulle de inte få något betalt. Men om de finge betalt för litet längre väg, finns det en annan väg att ta. Den går ut till stora riksvägen, som är permanentbelagd och går fram till skolan, och den vägen är något över 4 kilometer. Skulle de ha rätt att få betalt, när de toge den vägen?

Med dessa ord skall jag be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Löfvander: Jag vill rätta till de siffror, den föregående talaren angav. Förslaget innebär att väglängden skall vara över 5 kilometer för att barnen skola få någon ersättning i detta fall.

Herr Pauli: Jag tycker det var lite djärvt av herr Löfvander att kalla detta förslag ett försök till »förbättring» av skolväsendet. Så uppfattar inte jag saken. Jag tycker inte heller att vi skola använda den där metoden mot varandra att säga, att somliga människor inte begripa någonting av detta därför att de sakna praktisk erfarenhet. Jag tror i alla fall inte att herr Löfvander vill fränkänna skolöverstyrelsen varje praktiskt begrepp om skolfrågor. Även om den har emot sig folkskolinspektörer som herr Brandt, antar jag i alla fall att skolöverstyrelsens argumentation väger ganska tungt, därför att de argument som den framför obestridligen äro betydelsefulla. Ett av dessa argument, som icke har berörts förut, är den frågan: Kunna alla föräldrar utan vidare bekosta cyklar åt sina barn? Även den saken tål att tänka på liksom den jag förut framhöll: Duga alla barn till denna sportprestation, som de kanske komma att pressas till av opinionen inom bygden? Det hånlar herr Löfvander åt, och det kan hända att alla barnen i hans hembygd äro så där stöddiga som han och andra skåningar bruka vara, men det är inte lika klart överallt. I varje fall kan man nog inte vifta bort den invändningen.

Så vill jag erinra om att skolöverstyrelsen har påpekat en annan möjlighet än den som upptages i detta projekt, nämligen att statsbidrag kunde utgå till skoldistriktet för anskaffande av skolecyklar, avsedda att lånas ut åt avlägset boende lärjungar, vilka icke kunnat skaffa sig cyklar själva. Överstyrelsen vill däremot inte gå in på frågan om skidor, sparkstöttingar och dylikt. Det förslaget tycker jag låter ganska praktiskt, och det är ett av de många skälen varför jag anser att denna sak tål att ytterligare övervägas.

Herr Löfvander: Herr talman! Herr Pauli frågade, om jag trodde att alla barn orka med att cykla till skolan. Jag tror att de barn, som gå i fortsättningsskolan och som äro fjorton eller femton år, kunna cykla de sträckor som det är fråga om. Om det är några barn som äro för svaga för att kunna göra det, får man anordna skolskjutsar i vanlig ordning.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talman jämligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i motsvarande del av den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talman, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Olsson, Oscar, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

'Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 128 punkten A 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i motsvarande del av den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes här efter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 58;

Nej — 54.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten B.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! I anslutning till vad jag yttrade i början av diskussionen över detta utskottsutlåtande ber jag att få yrka bifall till motionen nr 15 i andra kammaren.

Herr Pauli: Herr talman! Med hänvisning till vad utskottet i denna punkt anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle, med bifall till den i ämnet väckta motionen II: 15, i övrigt bifalla utskottets hemställan; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om utskottets motivering, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets yttrande å sid. 30 under avdelning II b) (Höjning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare) skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna den av herr Per Gustafsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av utskottets yttrande i angivna del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Gustafsson, Per*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som beträffande motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 128 godkänner utskottets yttrande (sid. 30) under avdelning II b) (Höjning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare), röstar

Ja;

Ang. vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Per Gustafsson m. fl. vid utlåtandet av-givna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 58;

Nej — 54.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

*Anslag till
folk- och små-
skoleseminaria-
rier m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1941/42 till folk- och småskoleseminarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt,

A. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 177 framlagda förslag ävensom med avslag å motionerna I: 207 och II: 276, I: 217 och II: 290, II: 275 samt I: 218 och II: 291,

1. ur personalförteckningen för folkskoleseminarierna utesluta dels en av de under rubriken Tjänstemän å ordinarie stat upptagna lärarna i trädgårdsskötsel vid enkelseminarium i lönegraden A 14, dels ock den under rubriken Tjänstemän å övergångsstat upptagne läraren i manlig slöjd i lönegraden A 18;

2. godkänna under punkten införd avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

3. till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 2,192,500 kronor;

4. till Folkskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 240,000 kronor;

5. till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 40,000 kronor;

6. i personalförteckningen för småskoleseminarierna minska antalet ämneslärare på övergångsstat med två till 5;

7. godkänna under punkten införd avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

8. till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 457,600 kronor;

9. till Småskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 57,400 kronor;

10. till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 7,000 kronor;

11. till Fortbildningskurser för folk- och småskollärare för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 30,000 kronor;

12. till Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 120,500 kronor;

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

13. bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 21 mars 1941 anförts, meddela bestämmelser rörande studielån för elever vid folk- och småskoleseminarier;

14. till Studielänefonden för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 200,000 kronor;

B. att motionerna I:206 och II:277 måtte anses besvarade med vad utskottet förut i utlåtandet anfört.

Kungl. Maj:ts förslag innebar bland annat, att intagning av elever under nästa läsår skulle ske allenast vid folkskoleseminariet i Luleå samt att de till lärare vid folk- och småskolor inom vissa skoldistrikt i rikets nordligaste gränsorter utgående s. k. språktilläggen skulle efter den 30 juni 1941 utgå endast till lärare i första och andra årsklasserna samt minskas från 180 till 150 kronor för läsår.

I de likalydande motionerna I:207 av herr *E. Sjödahl* och II:276 av fröken *Ebon Andersson* i Stockholm och fru *Ruth Gustafson* hade hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 177 måtte uttala sig för att intagning av nya elever i klass I höstterminen 1941 skulle äga rum med högst 12 elever vid folkskoleseminariet i Göteborg och högst 12 elever vid folkskoleseminariet i Stockholm.

I de likalydande motionerna I:218 av herr *C. Fr. Carlström* m. fl. och II:291 av herr *E. Hage* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att språktillägg skulle utgå efter den 30 juni 1941 med ett belopp av 150 kronor till samtliga folk- och småskollärare i vissa i motionen angivna skoldistrikt, vilka hittills erhållit sådant tillägg, samt att riksdagen ville till Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av kronor 153,500 eller 33,000 kronor utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Utskottets motivering omfattade sju särskilda, med 1—7 betecknade kapitel.

Under kap 1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar. a) Seminarieorganisationen hade utskottet yttrat:

»I likhet med departementschefen vill utskottet framhålla, att staten genom att tillhandahålla seminarieutbildning för aspiranter på lärarbanan icke beträffande dem iklätt sig någon garanti i fråga om deras utkomstmöjligheter på denna bana. Med hänsyn till rationaliseringsåtgärderna inom folkskoleväsendet under nästa budgetår synes det emellertid befogat att i allmänhet undvika intagning av elever vid folkskoleseminarierna. På av departementschefen anförda skäl — vilka utskottet funnit övertygande — finner utskottet sig likväl böra tillstyrka, att elever må intagas höstterminen 1941 i första klassen vid folkskoleseminariet i Luleå. Utskottet anser sig däremot icke kunna biträda det i motionerna I:207 och II:276 framställda yrkandet, innebärande intagning av en halv årsklass nya elever höstterminen 1941 i första klassen vid ett vart av folkskoleseminarierna i Stockholm och Göteborg. Utskottet anser sig även böra ställa sig avvisande till det i motiveringen till nämnda motioner framställda uppslaget att de, som innevarande år bleve seminaricelever, skulle förbinda sig att under förslagsvis tre år företrädesvis söka anställning i övre Norrland. Införandet av ett dylikt villkor finner utskottet nämligen ur olika synpunkter mindre tilltalande. Man torde också hava anledning antaga, att de nya eleverna vid Luleåseminariet komma att till övervägande del rekryteras från Norrland och även utan ett villkor av antydd art söka sig anställningar inom de nordligaste länen.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke föranlett någon erinran från utskottets sida.»

Under kap. 6. Förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m. hade utskottet anfört:

»Departementschefens ifrågavarande förslag har icke givit utskottet anledning till erinran, varför utskottet biträder detsamma och avstyrker bifall till de i ämnet väckta motionerna I: 218 och II: 291.»

Enligt en vid utlåandet avgiven reservation hade herrar *Oscar Olsson, Bergman* och *Björkman* ansett, att utskottets yttrande under kap. 1 bort i nyss återgivna del hava följande lydelse:

»Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har skolöverstyrelsen ansett, att inga nya elever böra intagas vid folkskoleseminarierna under nästa läsår. Det främsta skälet härtill är, att en arbetslöshet av rätt stor omfattning torde vara att vänta och att densamma knappast torde kunna helt hävas förrän under läsåret 1946/47. Det synes därför enligt utskottets mening icke tillrådligt att medgiva någon ny elevintagning hösten 1941. Utskottet måste alltså ställa sig avvisande såväl till departementschefens förslag angående Luleåseminariets särställning som till det i motionerna I: 207 och II: 276 framställda yrkandet. I detta sammanhang vill utskottet emellertid framhålla, att det torde förefinnas ett visst mindre antal elever som av olika anledningar icke kunnat fullfölja sin genomgång av första klassen vid de folkskoleseminarier, som under innevarande läsår haft undervisning anordnad i denna klass. Dessa elever synas enligt utskottets mening böra beredas tillfälle att genomgå den avbrutna undervisningen genom att vid ett seminarium — förslagsvis seminariet i Göteborg, som är förenat med provårskurs — under läsåret 1941/42 upprättas en första klass, dock uteslutande avsedd för ifrågavarande elevmaterial.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke föranlett någon erinran från utskottets sida.»

Enligt en annan reservation hade herr *Pauli* ansett, att utskottet under kap. 1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar. a) Seminarieorganisationen — under framhållande av önskvärdheten av att provårseminariernas kapacitet så vitt möjligt utnyttjades, vilken ståndpunkt tidigare intagits av departementschefen och biträts av 1940 års lagtima riksdag — bort tillstyrka bifall till motionerna I: 207 och II: 276.

Slutligen hade reservation avgivits av herrar *Oscar Olsson, Bergman* och *Carlström*, vilka ansett

dels att utskottets yttrande under kap. 6. Förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m. bort hava följande lydelse:

»Utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag om nedsättning av ifrågavarande språktillägg från 180 kronor till 150 kronor. På i motionerna I: 218 och II: 291 anförda skäl anser utskottet rättvist och billigt, att språktillägg med sålunda reducerat belopp må utgå i huvudsakligen samma utsträckning som hittills. Utskottet ställer sig alltså avvisande till departementschefens förslag därom, att sådana tillägg skola utgå endast till lärare i första och andra årsklasserna, och tillstyrker bifall till motionerna. I anslutning härtill bör föreslående anslag för nästa budgetår uppföras med 153,500 kronor eller med 33,000 kronor högre belopp än vad Kungl. Maj:t föreslagit.

I övrigt lämnar utskottet departementschefens förslag utan erinran.»;

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

dels ock att utskottets hemställan bort i nedan angivna delar erhålla följande lydelse:

»Under åberopande av vad i det föregående anförts, får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 218 och II: 291 samt med avslag å motionerna I: 207 och II: 276, I: 217 och II: 290 samt II: 275,

12. till Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 153,500 kronor.»

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkterna A 1 och A 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten A 3.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Det föreligger här en reservation av mig och herrar Bergman och Björkman rörande intagningen av seminarister nästkommande läsår.

Det är ju på det sättet att departementschefen erkänner att man med hänsyn till rationaliseringsåtgärderna inom folkskoleväsendet under nästa budgetår i allmänhet bör undvika intagning av elever vid folkskoleseminarierna. Vad han och utskottet stöda sig på, när de göra ett avsteg från denna ståndpunkt, är bland annat att staten inte genom att tillhandahålla seminarieutbildning garanterar utkomstmöjligheterna för folkskollärarna. Och detta är naturligtvis alldeles riktigt. Men jag är något förvånad över sambandet mellan dessa två satser. Om herrarna se efter på sidan 4 i utskottsutlåtandet befinnes det, att vi nästa år ha 754 folkskollärare utan tjänst — i år är läraröverskottet 500 men redan nästa år är det 754. Jag tycker verkligen att detta läraröverskott är så stort att det förefaller en smula egendomligt att nu uttryckligen framhålla att staten inte ikläder sig några garantier för de lärare, som utexamineras. Skolöverstyrelsen har också föreslagit att inga intagningar i år skola få förekomma vid seminarierna. De skäl för att intagning skall ske vid seminariet i Luleå, som anföras, hänga strängt taget helt och hållet i luften. Man har sagt att ehuru det i år är ett läraröverskott på 500 folkskollärare, så ha dock de allra flesta lärare fått tjänstgöra på vakanta platser på grund av inkallelserna, och därför skulle det inte vara så farligt att göra ett avsteg vid ett enda seminarium. Det kommer naturligtvis även nästa år att bli inkallelser i rätt stor utsträckning. Men, mina herrar, detta hjälpes ju inte med att man tar in elever vid en fyraårig kurs i år. De eleverna bli färdiga folkskollärare först efter fyra år. Och hur är det med läraröverskottet efter fyra år? Jo, det är 200 lärare högre än i år; man beräknar nämligen att läraröverskottet 1944—1945 kommer att uppgå till 708. Man har alltså under de närmaste fyra åren ett femtio procent högre läraröverskott än det väldiga läraröverskott som finns redan i år. Det är således, om man tänker på att man vill ha vikarier i Norrbotten just nu, ganska galet att nu börja med en utbildningskurs som tar fyra år. Jag tycker att detta borde vara tämligen självklart. Och när det talas om att det är brist på lärare i Norrbotten i motsats till det övriga Sverige, så vill jag tala om för kammaren, att såvitt utskottet, och speciellt dess andra avdelning, har sig bekant, har det inte varit omöjligt att besätta en enda ordinarie befattning i Norrbotten under

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

det gångna året. Det har funnits sökande till dem allesammans. Svårigheterna ligga i att få vikarier. Det tycks vara på det sättet att ehuru folkskollärare, som gå utan arbete i mellersta och södra Sverige, få sina resor upp till Norrland betalda, vilja de ändå inte gärna resa så lång väg för ett icke alltför långvarigt vikariat. Och detta kan man ju förstå. Men det är inte endast i Norrbotten, som det varit svårt att få kompetenta vikarier, utan så har fallet varit också på många andra ställen i Sverige.

Följaktligen, herr talman, måste jag ställa mig på samma ståndpunkt som skolöverstyrelsen och gå emot varje intagning av nya seminarister under nästkommande läsår.

Det har väckts motioner om att i stället för att ta in en klass i Luleå skulle man ta in halva klasser i Stockholm och Göteborg av en särskild anledning, nämligen den att provårsinstitutionen, som är förlagd till Stockholms och Göteborgs seminarier, måste beskäras om man inte gör någon intagning där. Jag kan inte heller anse att den saken är av den stora vikt och betydelse, att man under nuvarande förhållanden bör föranstalta om intagning. Vidare förhåller det sig så, att vid Göteborgs seminarium torde en första klass i varje fall kunna komma till stånd utan nyintagningar, beroende på att det enligt vad utskottet inhämtat säkerligen är åtminstone ett tiotal manliga seminarister i första klassen, som på grund av att de varit inkallade inte kunnat komma upp i andra klassen. Det är väl alldeles tydligt, föreställer jag mig, att staten, även om inga nya seminarister tas emot, inte ämnar fördärva alla utsikter för dem som nödgas stanna kvar i klassen på grund av att de fullgjort sin värtjänst mot fäderneslandet. Jag tänker mig således att detta tiotal elever, eller hur många det nu kan vara, från olika delar av Sverige skulle kunna sammanföras i Göteborg. På det sättet skulle någon del av den beskärning, som annars skulle gå ut över provårsinstitutionen vid seminarierna, kanske kunna undvikas.

Hur som helst är det enligt min mening tämligen orimligt att när det redan oerhört stora läraröverskottet kommer att ökas med 50 procent under de närmaste åren göra några som helst intagningar, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Pauli: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har anledning att på denna punkt dra sig till minnes den gamla satsen, att tiderna ändras och vi med dem. Det hela har nu ändrats därhän, att medan i fjol den mening, som då uttalades och hävdades av statsrådet, av statsutskottet och av riksdagen såsom den enda riktiga och rimliga, i närvarande stund representeras allenast av en ensam reservant i statsutskottet, nämligen min ringhet.

Vad kan det vara som har gjort att det, som i fjol allmänt erkändes som sunt förnuft, i år har blivit en ståndpunkt med så ringa anslutning? Ja, den frågan kan inte jag besvara. Den gåtan överlåter jag åt herr statsrådet att lösa, om han nu kan det. Ty om det var riktigt i fjol, att man på grund av rationaliseringen och den stora lärartillgången borde underlåta nyintagningar vid seminarierna, och att, om man skulle göra ett undantag, man borde taga in en halvklass vid vardera av de två provårsseminarierna för att provårskapaciteten skulle utnyttjas — varför är det inte riktigt nu?

Jag tillåter mig erinra såväl kammaren som herr statsrådet om att vi tidigare under denna riksdag diskuterat provårsmöjligheterna vid läroverken. Vi voro då allesammans överens om att det fanns alldeles för litet provårsmöjligheter vid läroverken. Det blev också ett beslut om inrättande av en ny provårsanstalt, vilken statsrådet tills vidare har beslutat förlägga till Bromma för att i en blånande framtid förflytta den upp till Norrland, när tiden härför kan ha blivit

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

mogen. Men det skall jag inte nu beröra. Jag vill bara konstatera att vi tillsammans voro överens om att även med denna nya provårsanstalt voro provårsplatserna för få och provårsutbildningen för trång. Det är väl rimligt, när man har denna insikt och har uttalat den, att man då också utnyttjar den provårskapacitet, som finns vid seminarierna. Och det ville man som sagt göra i fjol, men det vill man inte göra i år, fastän skälen äro precis lika goda nu som då.

Men, säger statsrådet och statsutskottet, i år få vi inte tänka på provårsutbildningen, utan vi måste tänka på Norrland. Den enda seminaristklass, som får tagas in till hösten, måste tagas in vid seminariet i Luleå. Skälet skulle då vara att det finns för få lärarvikarier i Norrland. Jag kan emellertid inte bli övertygad om att man på detta sätt verkligen tillgodoser behovet av vikarier i Norrland, om man nämligen här går tillväga på ett *rättvist* sätt. Och det enda rättvisa sättet är att, om nyintagning skall ske vid detta enda seminarium i Luleå, så skola naturligtvis möjligheter finnas för aspiranter från hela Sveriges land att söka sig dit och bli intagna i enlighet med sina meriter. Så måste det naturligtvis ske i ett rättfärdigt samhälle. Därför ber jag att få fråga herr statsrådet, om det är meningen att de anmälningar, som redan gjorts till Luleåseminariet, skola leda till att endast denna krets av anmälda kommer i fråga till intagning vid detta seminarium och får pröva där till hösten, medan man utestänger alla dem, som inte vetat om att statsmakterna skulle begränsa nyintagningen till seminariet i Luleå och som därför inte kommit på den idén att anmäla sig dit. Om jag på detta får det svaret, att man tänker begränsa intagningen där uppe till de redan anmälda, som huvudsakligen äro från övre Norrland, vill jag förklara att jag betraktar detta såsom en uppenbar orättvisa mot aspiranterna från det övriga Sverige. Och jag vill i det längsta hoppas att man inte kommer att göra på det sättet.

Man hade ju också här kunnat gå tillväga så, att man beaktat såväl synpunkterna från Norrland, vilka jag inte vill fränkänna berättigande, churu jag anser att provårssynpunkten är tyngre vägande, som också de övriga synpunkterna och tagit in en halvklass i Luleå jämte en halvklass vid något av de två nämnda provårsseminarierna. Men denna kompromiss har man tydligen inte alls velat veta av. Jag vill minnas att jag vid något tillfälle spelat på den strängen i utskottet, men jag fick inte någon anklang för en sådan lösning.

Jag har naturligtvis inte någon förhoppning, i synnerhet sedan beslut fattats i andra kammaren, att kunna omvända första kammaren till den ståndpunkt, som första kammaren själv i fjol intog på goda grunder. Det är naturligtvis orimligt att begära en sådan konsekvens hos kammaren, eftersom en sådan konsekvens inte finns på högre och mera illustert håll. Men jag har verkligen inte kunnat underlåta, mina herrar, att uttala min förvåning över denna sinnesändring och den stämning, som gör att Norrlandsromantiken — vilken givetvis även innehåller en del högst reella element — ansetts böra väga över alla andra hänsyn, och i detta fall även de synpunkter, som förra året befunnos vara de enda vägande.

Med denna motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till min reservation på denna punkt, till den kraft och verkan det hava kan.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i frågan om Luleåseminariet. Anledningen till att jag för min del förordat att vid Luleå folkskoleseminarium intagning alltjämt skulle få ske i år var den, att detta visade sig vara ett mycket starkt önskemål bland skoldistrikten och inspektörerna där uppe. De ha framhållit att det är mycket svårt att få lärare. Även om det råder arbetslöshet bland lärarna i södra Sverige, så är det

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)
inga som söka sig dit upp. Det är svårt att få vikarier i tillräcklig utsträckning.

Vidare är det en annan synpunkt, som man måhända också bör kunna göra gällande i detta sammanhang, och det är att behovet av folkskollärare i framtiden förmodligen kommer att ökas i Norrbotten i motsats till vad förhållandet är i andra delar av vårt land. Det beror på att i Norrbotten är det glädjande nog en helt annan befolkningsutveckling än vad förhållandet tyvärr är i övriga delar av Sverige, och på grund av den starka nativitet, som råder i Norrbotten, uppkommer där ett ökat behov av lärare.

Nu har det hittills alltid varit så att seminariet i Luleå liksom annorstädes i fråga om rekryteringen varit lokalt betonat. Det har i första hand kommit till för att få fram lärare från bygdens folk, och man har alltid tagit hänsyn till denna omständighet. Detta har varit de förnämsta anledningarna till att jag för min del sålunda ansett, att Luleåseminariet alltjämt borde få ta in nya elever.

Nu frågade herr Pauli mycket enfatiskt, om jag ville vara med om att en stor orättvisa blir begången, som då skulle ligga däri att man skulle låta vid den nuvarande intagningen bero. Det rättvisa skulle således, såvitt jag förstod honom rätt, vara att avstänga en del av dem, som nu anmält sig till inträde vid seminariet, för att sedermera öppna en ny konkurrens från alla delar av landet vid höstterminens början. På den frågan kan jag mycket lätt ge ett svar. Jag menar att det icke funnits och icke finns någon som helst anledning att förfara på annat sätt i år än jag skulle tro att man gjorde förra året. Då gick det så till att man tog in nya elever precis på samma sätt som man nu gör vid folkskoleseminariet i Luleå.

Jag skulle också vilja påstå att det vore bra underligt om vederbörande, som tänka söka sig in till ett seminarium, verkligen inte hade reda på denna sak. Jag vill säga att givetvis ha de haft reda på att endast Luleåseminariet stod öppet, och de ha alltså haft tillfälle att söka sig dit. Men vad har resultatet blivit? Jo, resultatet är att den nya klassen vid seminariet i Luleå rekryteras till den vida övervägande delen från bygdens folk. Av årets 95 sökande voro, har det upplysts, 64 från Norrbotten, 24 från det övriga Norrland och endast 7 från övriga delar av riket. Det skulle som sagt i hög grad förvåna om inte denna sak, som har varit föremål för så mycken uppmärksamhet och som naturligtvis framför allt bör vara uppmärksammas bland dem, som det särskilt gäller, inte hade varit bekant för vederbörande så att de därför inte kunnat söka i tid.

Jag kan därför, som sagt, inte besvara herr Paulis fråga på det sättet, att jag här kommer att göra några särskilda arrangemang. Och jag tror att det är lyckligt på grund av de praktiska och faktiska förhållandena uppe i Norrbotten, om Luleåseminariet får vara öppet också i år.

Herr Sjö Dahl: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har handlat rätt då han inte låtit sig skrämmas av de framställningar, som gjorts om omöjligheten att sedermera anställa de nu utexaminerade lärarna, om man skulle taga in en eller annan avdelning på ett eller annat seminarium. Det förhåller sig inte så som herr Oscar Olsson meddelade, eftersom han såvitt jag kunde förstå räknade fel på ett år då han påstod att de läraraspiranter, som nu skulle antagas vid seminarierna, ytterligare skulle öka överskottet till icke mindre än 708 lärare år 1944—1945. De som antagas på hösten 1941 äro inte färdiga att gå i tjänst förrän efter fyra år, alltså med läsåret 1945—1946. Och då har enligt statistiken överskottet nedbringats till under 300, närmare bestämt 293, för att under detta sista år praktiskt taget

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

försvinna. Då vi dessutom veta att de manliga seminaristerna ofta, i varje fall i mycket stor utsträckning, vid avgången från seminariet ha en period av militär tjänstgöring framför sig, så går mycket ofta det första året ändå förlorat genom militärutbildningen, varför en hel del av de utexaminerade bli färdiga precis lagom för att sättas in då överskottet är praktiskt taget fullständigt utplånat.

Jag tror därför inte att det skulle kunna anses vara oriktigt gentemot de unga lärarna att man toge in några få klasser under instundande hösttermin. Man får desslikes observera, att även om de i höst intagna utbildas under en period, då det är en stor arbetslöshetssiffra på mellan 700 och 800, ha dessa båda saker egentligen inte på något sätt något samband. De som intagas i höst bli färdiga att inträda som lärare tidigast 1945 och om de haft militärtjänst först följande år.

Jag menar alltså att läraröverskottet inte behöver skrämma alltför mycket. Och därtill kommer en annan sak. Tro verkligen herrarna att mellan 700 och 800 lärare under vissa år, eller något färre under andra år, bara gå där och inte söka sig någon anställning eller försumma att skaffa sig en fortsatt utbildning? Dessa elever ha kommit in i seminarierna under en oerhörd konkurrens. Det är utomordentligt ambitiös ungdom, och kan någon tro att den bara skulle lägga armarna i kors och gå arbetslös? Jag försäkrar: nej! Många äro studenter och andra kunna ytterst lätt genom kompletteringar fortsätta sina studier, andra återigen komma säkerligen att pröva arbetsuppgifter på andra fält. Jag är alldeles övertygad om att när man kommit fram till den arbetslöshetsperiods slut, som vi nu kunna överblicka, är en hel del av dem borta i andra sysselsättningar, eller också ha de hunnit öka sina meriter och äro i stånd att göra en ännu mera värdefull insats genom de studier, som de under tiden bedrivit.

Jag vill erinra om ytterligare en sak. Man har av skolöverstyrelsens undersökningar kunnat utläsa, att under 1940-talets senare år avgår ett antal av ungefärligen 100 lärare mer än det antal som nu avgår, beroende på en ansvällning under en viss bestämd föregående period av lärarorganisationen. Och in på 1950-talet avgå icke mindre än 200 lärare mer än de som nu avgå. Det betyder en omedelbar lättnad, som börjar inträda ungefärligen när de årgångar, som nu skulle komma in i seminarierna, äro färdiga att gå ut. Därtill kommer att man med hänsyn till 1938 och 1939 års relativt stora barnkullar måste räkna med en ökad anställning av lärare efter sju år, d. v. s. just 1945 och 1946. Desslikes skall väl också det sjunde skolåret träda i kraft och inte bli allenast en institution på papperet i en hel rad av Sveriges skoldistrikt, och detta kommer också att föranleda ett ökat behov av lärare. Jag vill också erinra om skolöverstyrelsens undersökning, vari man räknar med att man efter 1946 med en full seminarieorganisation och med anställning för alla ändock har möjligheter att årligen indraga överflödiga tjänster, om det skulle bli nödvändigt, till ett antal av 100 å 150 per år.

Jag nämner dessa siffror, herr talman, därför att jag med anledning av dem icke kan finna, att det skulle vara någonting otillbörligt gentemot de unga lärarna eller något orimligt med hänsyn till seminarieorganisationen, om man i höst antog icke blott den avdelning, som är föreslagen i Luleå, utan även en eller annan avdelning därtill. Jag vill tillika erinra om att under de föregående åren en hel del unga män och kvinnor utbildat sig för inträde vid seminarierna, och de ha i stor utsträckning blivit godkända, men det har inte funnits tillräckligt med platser för att alla kunnat vinna inträde vid seminarierna. De som inte mottagits ha fortsatt sin utbildning. Vad skola vi göra med denna ungdom? Vi kunna inte i full utsträckning taga in dem i seminarierna,

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

det erkänner jag helt, men skulle man ändå inte kunna tycka, att det vore lika bra att låta ett något större antal få denna fyraåriga utbildning, för att de sedermera med denna utbildning bakom sig skola kunna taga de vikariat, som uppstå på olika håll i landet? Härigenom skaffa de sig meriter, och de kunna därefter utbilda sig ytterligare under ett års tid, såvida de inte till äventyrs skola undergå militärutbildning, vilken kräver dem helt. Jag tror inte att det föreligger några nämnvärda risker på den punkten. Därtill kommer att, under förutsättning att man antager elever till dessa klasser under full konkurrens mellan alla intresserade sökande, man uppenbarligen skulle få elitklasser.

Men är det så, som jag hört påstås, att man annonserat om intagningen vid Luleå seminarium blott i några ortstidningar och hållit intagningen som en hemlighet och blott känd för Luleåortens eller Norrbottens läns befolkning och därigenom hindrat Mellansveriges och Sydsveriges ungdom från att konkurrera med norrbottningarna om dessa seminarieplatser, då har man icke handlat rätt gentemot denna ungdom, som har rätt att i fri konkurrens med annan ungdom tävla om seminarieplatserna. Jag vill erinra om att vid Göteborgs seminarium, det då enda manliga seminariet i riket med en första klass, ungdom från hela landet förra året anmälde sig såsom sökande. Intagna blevo 4 från Göteborg, 4 från angränsande län och 16 från riket i övrigt. Då räknar jag till angränsande län de västsvenska länen omkring Göteborg, Västergötland, Halland o. s. v. Det blev alltså en mycket interprovinsiell samling. Jag har som lärare i Göteborg varit med om det även vid ett tidigare tillfälle, då det också blev en ytterst interprovinsiell samling unga män och kvinnor — det var en samklass det den gången gällde. Om man alltså låter alla konkurrera, blir det inte blott ortens läraraspiranter som komma, utan de komma från hela vårt land.

Nu tror jag inte man behöver vara så rädd för det argumentet, att unga arbetslösa lärare, män eller kvinnor, icke söka sig till Norrland. Jag vet att det ifrån Göteborgs seminarium har skett en rätt stor utvandring av lärare till olika platser i Norrland, inte bara till Kiruna, Malmberget och sådana platser utan även till fjällskolor och andra skolor, som finnas där uppe. Arbetslösheten skulle nog pressa ungdomen till att söka sig dit upp. Men tro herrarna i statsutskottet och tror vår överste skolherre på statsrådsbänken, att detta argument har någon vikt, vill jag för min del icke motsätta mig att det blir intagning vid Luleåseminariet i år. Men jag tycker att det kunde vara riktigt att låta också Västsveriges, Östsveriges, Mellan- och Sydsveriges ungdom på några orter få tävla om de efterträdade seminarieplatserna, även om det blir i mycket ringa utsträckning. Det är väl ändå inte nödvändigt att göra det till ett privilegium för norrbottningarna.

Förra året beslöt riksdagen — herr Pauli har redan erinrat därom — att man skulle intaga avdelningar vid seminarierna i Stockholm och Göteborg, därför att dessa voro provårseminarier. Nu är den synpunkten tydligen alldeles bortglömd, man kan inte ens ana sig till den i Kungl. Maj:ts nådiga proposition. Det förefaller mig litet märkligt, eftersom departementschefen har velat inrätta ett nytt provårsläroverk, en tanke som utskottet åtminstone till sist biträtt och som nu lär vara förverkligad. Utskottet skrev i samband härmed i det utlåtande, som då kom på riksdagens bord, att utskottet vore ense med departementschefen och skolöverstyrelsen om önskvärdheten av att åtgärder vidtoges i syfte att utvidga provårskapaciteten. Två utvägar stode därvid till buds, antingen ett upprättande av nya provårsläroverk eller utökning av antalet provårskandidater, som mottagas vid läroverken. Genom den nu föreslagna åtgärden minskar departementschefen provårskapaciteten vid de två provårsinstitutioner som finnas vid seminarierna, nämligen det i Stockholm

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

och det i Göteborg, och inte bara för i år utan givetvis för den fyraårsperiod, under vilken inskränkningen kommer att verka, och det förefaller mig — även om både riksdag och statsråd kunna glömma och glömma fort — något märkligt, att man inte ens så mycket bibehållit sin uppfattning, att man åtminstone inte förminskar den provårskapacitet, som finnes vid provårsseminarierna. Jag vill tillika säga att det icke vore klokt att låta det säregna inslag i vår provårsinstitution, som dessa två folkskoleseminarier utgöra, försvinna ur vår skolorganisation eller minskas, ty dessa läroanstalter måste givetvis vara mycket starkt pedagogiskt inriktade, och de äro desslikes, som vi alla veta, förbundna med folkskolan och dess närmaste påbyggnader. Jag tror att det är klokt att låta åtskilliga av våra seminarielärare och läroverkslärare genom sitt provårsarbete vid dessa anstalter bli bekanta med denna del av vårt undervisningsväsen.

Jag skulle därför vilja föreslå, herr talman, att man måtte inrätta icke blott en klass vid Luleåseminariet utan även en halvklass vid Stockholms och en halvklass vid Göteborgs seminarium, beroende på att de sistnämnda äro provårsinstitutioner. När det nu har sagts, att man måste antaga dem, som på grund av sjukdom eller inkallelser till militärtjänst måste gå om första årskursen, och alltså under alla förhållanden en halvklass någonstades måste finnas, betyder mitt förslag endast att ytterligare en sådan halvklass åstadkommes.

Jag tror inte, herr talman, mycket på möjligheten att i denna sena stund kunna övertyga ens riksdagens första kammare om lämpligheten av att bifalla mitt yrkande, men jag anser det vara riktigt att förslaget framföres. Jag anser det vara värt det understöd som det kan givas, och jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag så till vida, att en klass intages i Luleå, och därjämte bifall till min och fröken Ebon Anderssons i Stockholm och fru Ruth Gustafsons i andra kammaren motion. Jag ber i enlighet därmed att få hemställa, att följande inskjutes efter tredje meningen och i utbyte mot den fjärde i utskottets motivering på sid 11: »Utskottet anser sig tillika kunna biträda det i motionerna I: 207 och II: 276 framställda yrkandet, innehållande intagning av en halv årsklass elever höstterminen 1941 i ett vart av folkskoleseminarierna i Stockholm och Göteborg.»

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Såsom framgår av statsutskottets utlåtande har det övervägande antalet av statsutskottets ledamöter vid sin granskning av propositionen funnit, att departementschefen anfört goda skäl för sin ståndpunkt, vilka statsrådet alldeles nyss här i kammaren ånyo upprepade och utförligare behandlade.

Med åberopande av detta och för att begränsa tiden yrkar jag, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Trots herr Sjödahls stora tal skall jag inte låta mig förledas att hålla något längre anförande med hänsyn till det jag inledde denna diskussion med.

Jag tycker att det är bekymmersamt att finna en sådan hållning emot Sveriges unga, arbetslösa folkskollärare, som den min kollega från Göteborg så starkt gjorde sig till tolk för. Han sade helt lugnt utan att på ringaste sätt visa någon upprördhet, att trots det stora läraröverskottet under mer än ett halvt decennium är det inte så farligt för dessa unga lärare, ty de kunna t. ex. fortsätta studierna, så duktiga som de äro, eller gå över till andra fält o. s. v. Jag kan inte hjälpa att jag känner mig oerhört solidarisk med folkskollärar-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

kåren och detta kanske ännu mera nu i kväll, då sådana yttranden fällas. Jag tror inte det skulle falla någon in att behandla en stor grupp av landets medborgare med en motsvarande väldig arbetslöshet på det sätt som folkskollärarkåren här i kväll blivit behandlad. De som ta folkskollärarexamen kunna fortsätta studierna — visst kunna de det. De äro i genomsnitt »blott» 24 år gamla, och det finns väl rikligt med medel till hands åt dem, då de skola fortsätta och bryta sig en ny bana? Är det inte så? Man får vara något måttfull i sina uttalanden, då man förklarar att det inte är någon fara på taket för dessa folkskollärare!

Herr Sjödahl försökte förringa värdet av de siffror jag hänvisade till. Det är riktigt att de lärare, som gå ut från seminarierna 1944—45, kunna få plats först läsåret 1945—46. Men, herr Sjödahl, antalet lärare, som då beräknas gå utan anställning, enligt skolöverstyrelsen 293 — sålunda nära 300 lärare — skulle ökas ytterligare med de 48, som enligt herr Sjödahl skulle tagas in i år. Och troligen skulle ökningen bli minst lika stor nästa år, ty det är väl meningen, att man inte bara i år skall göra undantag i fråga om intagningen — herr Sjödahl tror väl inte själv att det kommer att gå på något annat sätt? De siffror jag i debatten anfört rörande läraröverskottet gälla enligt skolöverstyrelsen endast, om inga intagningar ske i år och inte heller nästa år. Om herr Sjödahl ser efter i noterna nederst på sidan 4 i utlåtandet, skall han finna det.

Det är inte skäl att taga alltför lätt, för att inte säga lättsinnigt, på den arbetslöshet, som folkskollärarkåren nu är utsatt för. Det är tämligen otänkbart att den stora gruppen av arbetslösa skall kunna få ordinarie anställning under de närmaste fem, sex åren. Folkskollärarkåren är icke alldeles fri från vad vi i gamla tider brukade kalla extralärarelandet vid läroverken, och jag kan inte se någon möjlighet för dem att komma undan svårigheterna, åtminstone under det närmaste halva decenniet. Det är därför jag inte kan på någon punkt skänka något erkännande åt herr Sjödahls resonemang.

Vad statsrådets anförande beträffar, så upprepade han här de synpunkter han i propositionen lagt på saken. Det var å ena sidan hänsynen till Norrbottens behov av vikarier och å andra sidan den folkökning, som Norrbotten glädjande nog uppvisar. Men det blir väl ändå på det sättet, att när det under de närmaste fyra, fem och sex åren blir ett så kraftigt läraröverskott, lärare ifrån södra Sverige pressas, om det inte sker första året, så väl efter två, tre eller fyra år, att söka sig upp till Norrbotten och därigenom minska Norrbottens behov av vikarier. Folkmängdens ökning under de närmaste fyra åren kan inte i så stor utsträckning öva inflytande, att den motiverar intagning av seminarister i år i Luleå.

Men, herr statsråd, det är en sak som har väckt mitt stora intresse, nämligen att statsrådet i ena ögonblicket är så intresserad av att fylla bristen på vikarier uppe i Norrbotten och i andra ögonblicket vidtar åtgärder, som göra att lärare i Norrbotten måste känna det ganska besvärligt med den behandling de utsättas för. I utlåtandet är det nämligen i en punkt tal om det språktillägg, som de mest arbetstyngda lärarna uppe i Norrbotten, de som ha att göra med den finsktalande befolkningen, hittills ha haft. Det har utgjort 180 kronor, men det föreslås nu sänkt till 150 kronor för småskollärarinnor, medan folkskollärare skola helt mista det. Tror statsrådet att det är det rätta sättet att hålla lärarna kvar uppe i de nordligaste delarna av Sverige, dessa erkänt duktiga lärare, som ha en tyngre arbetsbörda och ett för vårt land i dessa trakter kanske viktigare arbete än några andra? För dem skulle man nedskära de nuvarande löneförmånerna och samtidigt tro att man kan minska behovet i Norrbotten av vikarier. Konkurrensen i Norrbottens skoldistrikt efter vikarier måste bli större genom ett sådant tillvägagångssätt. På den punkten har jag också

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

reserverat mig till förmån för att folkskollärarna skola komma i åtnjutande av samma språktillägg som småskollärarynnorna skulle få.

Jag tycker att man bör vara konsekvent och inte gå fram på det sätt som statsrådet gör med å ena sidan intagning i seminariet i Luleå och å andra sidan beskärande av språktillägget.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla yrkandet om bifall till den av mig vid denna punkt avgivna reservationen.

Herr Pauli: Herr talman! Jag fick den uppfattningen, att statsrådet Bagge sade, att han tyckte att intagningen av elever vid Luleå seminarium i år kunde ske på samma sätt som i fjol. Så uppfattade jag saken. Om han nu verkligen yttrade sig i den riktningen, vill jag bara påminna om att det inte skedde någon intagning i fjol vid Luleå seminarium.

I varje fall tycktes det framgå av vad han yttrade, att han inte alls vill taga någon hänsyn till den rättvisesynpunkt som jag åberopade, utan att han hänvisade dem, som aspirera på inträde, till att med uppmärksamhet följa kungl. propositioner och dylikt. Jag tror att det är litet väl mycket begärt, att folk ute i landet skall följa ett ärende på detta ingående sätt och rätta sina åtgöranden därefter. Jag upprepar att jag i det svenska samhällets namn beklagar, att man behandlar människor på det sätt, som man här är redo att göra med seminarieaspiranterna, att helt enkelt utestänga sökande från det övriga landet ifrån detta seminarium, som blir det enda som öppnas för ny-intagning.

Sedan kan jag inte underlåta att konstatera, att statsrådet, som den försiktige general han är, helt underlät att beröra den av mig framställda huvudfrågan, varför han nu funnit den sak så betydelselös, som han i fjol fäste så stor vikt vid, nämligen att upprätthålla provårskapaciteten vid seminarierna och läroverken i övrigt. Det finns faktiskt inte något sammanhang mellan hans ståndpunkt då och hans ståndpunkt i år. Inte heller finns det något sammanhang mellan hans tidigare vid denna riksdag intagna ståndpunkt till provårsutbildningen vid läroverken och hans ståndpunkt till provårsutbildningen vid seminarierna. Ty behöva vi överhuvud taget en ökad provårsutbildning, vilket både statsrådet och riksdagen voro överens om, så kunna vi inte utan vidare säga, att vi nu böra inskränka denna utbildning i detta fall, och anse att man därmed har presterat ett konsekvent uppträdande.

Slutligen vill jag säga att jag kan förstå herr Oscar Olssons indignation över att man inte fäster tillräcklig vikt vid arbetslösheten bland folkskollärarna. Men å andra sidan tycker jag, att man kan påminna om att genom den senaste seminariereformen ha folkskoleseminarierna i viss mån kommit att meddela gymnasieutbildning och att genom en nyligen företagen reform kunna folkskollärare, som ha gått igenom seminarium, på kort tid ta studentexamen. Dessutom finns det ju en hel del folkskollärare som redan äro studenter, i synnerhet efter den senaste omorganisationen. Detta gör att arbetslösheten bland folkskollärarna inte blir fullt av den ålvarliga art som den tidigare var, eftersom de som äro studenter eller lätt kunna bli det därigenom ha andra vägar öppna för sig.

Jag ber till sist, herr talman, att få förnya mitt yrkande, vilket innebär, att riksdagen måtte uttala sig för att intagning av nya elever i klass I höstterminen 1941 må äga rum med högst 12 elever vid folkskoleseminariet i Göteborg och högst 12 elever vid folkskoleseminariet i Stockholm.

Herr Sjödahl: Herr talman! Jag vill endast upprepa att läraröverskottet kommer att försvinna med det läsår, då de i höst antagna eleverna äro färdiga

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)
att träda i tjänst. När herr Olsson för sin egen del mobiliserar moralen, kan jag inte konkurrera. Jag är tillräckligt nöjd om jag får behålla räknefärdigheten. När herr Olsson ytterligare säger att han inte vill skänka något som helst erkännande åt någon av mina synpunkter, kan jag blott tillägga att efter att ha hört herr Olssons anförande i denna sak betraktar jag det nästan som en heder.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag kanske yttrade mig alltför kortfattat i mitt förra anförande. Det är möjligt att herr Pauli missförstod mig. Vad jag menade var i alla fall, att man borde använda samma procedur vid Luleå seminarium i år som man i fjol tillämpade i Göteborg och Stockholm.

Vad så beträffar påståendet att de eventuella aspiranterna inte skulle ha vetat om förhållandena, tror jag herr Pauli misstagit sig. Den som följt lärartidningarna under de senaste månaderna och lagt märke till den livlighet, med vilken de intresserat sig för detta spörsmål, kan sannerligen inte tro att någon som har med skolfrågor att göra inte känner till saken. Aspiranterna ha otvivelaktigt haft reda på detta förut.

Vad till slut angår sammanhanget mellan ståndpunkten i fjol och den i år, vill jag i all enkelhet säga att olikheten beror på att rationaliseringen nu fortskridit ytterligare och att man måste ta hänsyn därtill.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman, endast några ord med anledning av herr Paulis uttalande!

Herr Pauli påpekade, att det inte är så farligt för de nyutexaminerade folkskollärarna nu som förr, om de bli utan plats, ty de kunna ju ganska lätt ta studenten efter något års ytterligare studier. Ja, först och främst vill jag då säga, att dessa lärare i genomsnitt äro tjugofyra år, när de ta sin folkskollärarexamen, och då skulle de börja läsa på studentexamen. Men när de blivit studenter, herr Pauli, ha de bättre utkomstmöjligheter då?

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder dels yrkats bifall till utskottets i den nu förevarande punkten gjorda hemställan, dels ock i fråga om utskottets motivering framställts olika yrkanden, till vilka herr talmannen ville återkomma efteråt.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

1:o) att kammaren skulle godkänna utskottets yttrande (sid. 11) under kap. 1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar. a) Seminarieorganisationen;

2:o) att den av herr Oscar Olsson m. fl. vid utlåtandet därom anförda reservationen skulle godkännas;

3:o) att kammaren skulle godkänna herr Paulis vid utlåtandet anförda reservation; samt

4:o) av herr *Sjödahl*, att utskottets yttrande i nu ifrågavarande del skulle erhålla följande lydelse: »I likhet med departementschefen — — — (= utskottet) — — — i Luleå. Utskottet anser sig tillika kunna biträda det i motionerna I: 207 och II: 276 framställda yrkandet, innebärande intagning av en halv årsklass elever höstterminen i 1941 i ett vart av folkskoleseminarierna i Stockholm och Göteborg. Utskottet anser sig däremot böra ställa sig avisande — — — (= utskottet) — — — utskottets sida.»

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av utskottets yttrande i nu förevarande del vara med övervägande ja besvarad.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till herr Oscar Olssons m. fl. reservation, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som beträffande motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 129 godkänner utskottets yttrande (sid. 11) under kap. 1 Förslagsanslaget till Folk-skoleseminarierna: Avlöningar. a) Seminarieorganisationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Oscar Olsson m. fl. därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkterna A 4—A 11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten A 12.

Herr *Olsson, Oscar*: Herr talman! Jag har redan motiverat mitt förslag om bifall till den reservation, som jag har avgivit tillsammans med herr Bergman och herr Carlström på denna punkt.

Huvudskälet för mig är att jag verkligen vill att man i Norrbotten skall få någon hjälp i besvärigheterna att skaffa vikarier och att man åtminstone inte skall bli hindrad, när det gäller att få vikarier, genom att vi göra ställningen för folkskollärarna i Norrbotten sämre än den nu är.

Det är visserligen sant, att skolöverstyrelsen har gått med på att i detta fall gå den väg som departementschefen följt. Jag tycker emellertid, att det har skett från båda hållen utan någon riktig övertygelse. Departementschefen säger: »Skulle detta icke visa sig bliva fallet, torde frågan böra ånyo upptagas till övervägande.» Om således en större rekrytering dit upp inte skulle komma till stånd, så borde frågan ånyo upptagas till övervägande.

Det är dock en högst ovanlig åtgärd i tider som dessa, att de mest arbets-tyngda av alla och för den nationella uppfostran i finnbygderna närmast ansvariga lärarna, folkskollärarna, skola berövas detta språktillägg. Det är visserligen sant att småskollärarinnorna ha ett ännu tyngre arbete än folkskollärarna, men folkskollärarnas arbete torde ändå vara både så betungande och viktigt, att riksdagen borde betänka sig mer än en gång, innan riksdagen följer förslaget att taga ifrån dem detta språktillägg.

Herr *Carlström*: Herr talman! I egenskap av motionär på denna punkt, och då jag även står för reservationen, ber jag att få säga några ord.

Den anslagspost det är fråga om har nedskurits från 250,000 kronor under budgetåret 1939/40 till det nu föreslagna beloppet 120,000 kronor. Det minskades förra året med 1,000 kronor och har nu ytterligare minskats.

Det har ju varit svenska staten angeläget sedan många år tillbaka att se till, att svenskheten i våra gränstrakter bibehålles, så att den inte trängs un-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

dan av den finska kulturen, särskilt det finska språket. Staten har därför också vidtagit åtgärder av olika slag för befrämjande av den svenska kulturen i våra gränsbygder.

En av de åtgärder, som staten sedan många år har tillämpat, har varit att tillgodose lärarbehovet där uppe. Det har nämligen visat sig under de gångna åren — jag kan ju gå en 70-årsperiod tillbaka — att det har varit besvärligare, om jag skall använda ett så lindrigt uttryck, att få lärarbehovet tillgodosett i det finsktalande området än i andra delar av landet. Staten har också för att söka undanröja denna svårighet beviljat stipendier vid seminarierna i Luleå och Umeå åt ett visst antal elever, vilka förbundit sig att under ett visst antal år, vanligen tre år, efter det de tagit sin examen tjänstgöra i det finsktalande området. Dylika stipendier ha utgått ända sedan år 1875, och stipendiebeloppet var 300 kronor om året ända till 1924, då det höjdes till 400 kronor. Frågan rör sig emellertid i detta fallet inte om dessa stipendier utan om en annan sak, som jag strax skall komma in på. Jag vill ändock, innan jag kommer in på själva sakfrågan, säga, att denna stipendieform har varit mycket viktig, då det gällt att tillgodose lärarbehovet i dessa trakter. Den har emellertid inte varit tillräcklig, utan man har sedan lång tid tillbaka givit lärarna en viss uppmuntran på annat sätt, nämligen i form av gratifikationer. Dessa ha tillfallit sådana lärare som gjort sig särskilt förtjänta av uppmuntran, då det gällt att befrämja svensk kultur. År 1924 genomfördes den förändringen att samtliga lärare, både vid folkskolorna och småskolorna, fingo särskilda lönstillägg. Dessa benämnas ju nu språktillägg. Dessa språktillägg eller särskilda tillägg utgingo med olika belopp, högst 400 kronor, inom de rent finsktalande områdena till folkskollärare, 150 kronor till småskollärarinnor, och i malmfäldsdistrikten, där det finska inslaget inte var övervägande, med ett mindre belopp. Det lägsta beloppet var 100 kronor. Det intresserar väl inte kammaren i denna sena timme att närmare få del av dessa smådetaljer.

År 1937, då löneregleringen för rikets folk- och småskollärare genomfördes, framlade departementschefen det förslaget, att detta språktillägg helt och hållet skulle borttagas. Riksdagen beslöt då på särskilt förslag, som framfördes motionsvis, att den frågan skulle närmare utredas, huruvida icke dylika tillägg voro berättigade även framdeles. Skolöverstyrelsen gjorde då på uppdrag av Kungl. Maj:t en utredning. Skolöverstyrelsen hävdade den bestämda uppfattningen, att dessa lärare alltfört borde ha ett särskilt tillägg. Skolöverstyrelsen föreslog för sin del, att samtliga lärare skulle få lika belopp. Småskollärarinnorna skulle få lika stort belopp som folkskollärarna. Man föreslog 300 kronor för lärare och år. Statskontoret, som hade att yttra sig över skolöverstyrelsens förslag, föreslog halva beloppet, alltså 150 kronor. Detta blev också Kungl. Maj:ts förslag, som förelades riksdagen, och riksdagen beslöt i enlighet med detta. År 1939 höjdes beloppet till 180 kronor, och även under detta budgetår utgår samma belopp. Härtill kommer också rörligt tillägg och kristidstillägg. Beloppet går på så sätt upp till något över 200 kronor.

Kungl. Maj:t föreslår nu att språktillägget skall sänkas från nuvarande 180 till 150 kronor. Detta ha vi motionärer ju inte heller vänt oss emot. Men Kungl. Maj:t föreslår även att språktillägget skall upphöra att utgå för folkskollärarna och i fortsättningen utgå allenast till lärare i första och andra klassen. Kungl. Maj:t motiverar sin ståndpunkt med att tillgången på lärare de närmaste åren blir så pass god, att man, trots att detta språktillägg tages bort, kan förvänta att man skall kunna fylla lärarbehovet där uppe i Norrbotten. Nu är det dock på det sättet, att det inom småskollärar-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

kåren inte varit någon brist på lärare. Vi ha ju ett särskilt seminarium, som herrarna veta, i Haparanda, vilket utbildar lärarinnor just för det finsktalande området.

Jag vill mera i förbigående säga, att dessa lärare, som undervisa i första och andra klassen, ovillkorligen för att nå ett något så när gott undervisningsresultat behöva behärska finska språket. De måste ju använda finskan som hjälpspråk vid undervisningen. Detta är inte nödvändigt på folkskolestadiet. Där kunna även lärare som inte behärska finska språket klara undervisningen. När det gäller folkskollärare emellertid har det varit svårt att få platserna besatta. Jag vill nämna, vilket också står angivet i propositionen, att i början av detta år, för övrigt så sent som i april, kunde ett trettio-tal folkskolläraryrken inte besättas med annat än s. k. obehöriga lärare, alltså småskollärare.

Ytterligare en sak bör i detta sammanhang påpekas, nämligen att lärarna där uppe i det finsktalande området, som ha med finsktalande barn att göra vid undervisningen, ha ett betydligt tyngre arbete än lärare som ha svensktalande skolbarn. Detta har just varit motiveringen för detta tillägg. Svårigheten med undervisningen kvarstår alltså. Det finns ingenting i föreliggande handlingar som ens tyder på att skolöverstyrelsen vill påstå att denna svårighet minskats. Det finns inte heller någon anledning att antaga, att denna svårighet kommer att minskas inom de närmaste åren. Den finsktalande befolkningen är nämligen i starkt tilltagande. Jag vill i detta sammanhang nämna, att antalet finsktalande, eller vad som i Sveriges officiella statistik kallas finnar, år 1870 utgjorde 14,000, år 1900 hade antalet vuxit till 21,000 och år 1940 till 36,000, alltså nära det tredubbla. Om denna ökning fortsätter i samma takt, vilket är all anledning att antaga, skulle vi efter en generation vara uppe i en finsk folkstam på 80—90,000 personer.

Nu kan någon säga, att den finsktalande befolkningen väl inte stannar kvar i Norrbotten. Den ger sig väl ut till andra delar av landet? Ja, ser man efter, finner man att för närvarande allenast omkring 1,500 finsktalande personer vistas i andra delar av landet än Norrbotten. Den finsktalande befolkningen är inte särskilt rörlig, den flyttar inte från sitt område, utan den stannar kvar inom bygden. Den kräver sitt utrymme. Jag vill säga, att en av anledningarna till att den finsktalande befolkningen inte gärna flyttar och tar befattningar på andra platser i landet är, att språket bereder den svårigheter. Enda möjligheten för den finska befolkningen i sin helhet att lära sig svenska språket är genom skolorna, ty när skolan har slutat, tala de finska i sina hem. Många gånger träffar man personer som gått i svensk skola, men som inte längre behärska svenska språket. Det är därför, menar jag, en angelägenhet av stort mått för den svenska staten att se till, att svensk kultur främjas på allt sätt där uppe i dessa trakter.

Svenska staten har så mycket större anledning att gå in härför som befolkningen själv är besjälad av trängtan efter att få komma i åtnjutande av svensk kultur. Det är därför högst beklagligt, att man nu av sparsamhets-skäl — det rör sig dock inte om mera än 33,000 kronor, som motionärerna begära för att dessa lärare skola få behålla sitt språktillägg — anlägger så tränga synpunkter, att man för att spara dessa 33,000 kronor skulle så att säga bryta udden av det intresse, som dessa lärare där uppe alltid visat, då det gäller för dem att svara för sitt fögderi och bedriva sin undervisning. Jag vill nämna, att de bedriva sin verksamhet där inte bara som lärare, utan de verka också på många andra sätt, genom studiecirkelverksamhet, nykterhetsverksamhet och litet av varje. Det gör att de i fortsättningen torde vara förtjänta av denna lilla uppmuntran, som ett språktillägg utgör. Dessa lärare

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

ha ju för övrigt också antagits under förutsättning att de skola få sitt språktillägg. Det står tydligt i författningen, att detta språktillägg utgör en del av lönen och skall utbetalas i samband med denna.

Lärarna i dessa trakter skulle ingenting ha sagt, om Kungl. Maj:t hade föreslagit den ifrågasatta nedskärningen till 150 kronor för samtliga lärare i landet. Om vi nu tänka oss att vi ha 27,000 folk- och småskollärare i landet, så blir det ju en besparing på fyra miljoner kronor, vilket hade varit en besparing att tala om. Det hade åtminstone lärarna där uppe inte sagt någonting om, blott relationen mellan vad de få och vad lärarkåren i landet i övrigt får hade upprätthållits.

Till sist vill jag säga, att jag tror, att borttagandet av detta tillägg i längden inte blir någon besparing för staten. Jag tror att man om några år får lov att slå in på den väg jag föreslagit, men då får man säkerligen taga till ett mycket större belopp än det nu är fråga om.

Ehuru jag anser, att det är fullkomligt hopplöst att min motion finner någon genklang och anslutning här i kammaren, anser jag mig likväl för att freda min själ böra yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herrar *Gabrielsson, Caap* och *Asplund*.

Herr Pauli: Herr talman! Det är sorgligt att nödgas av statsfinansiella skäl biträda en sänkning av ett anslag, om vars behövlighet vi äro så pass övertygade, att varken statsutskottet eller kammaren torde ha behövt den långa undervisning som herr Carlström bestått oss. Men eftersom det är en sorglig process, kan det ju också vara lika bra att göra processen kort.

Jag vill därför i korthet påpeka, att det är de av skolöverstyrelsen anförda alternativen man har att välja mellan, antingen att totalt borttaga dessa språktillägg till lärare vid skolor inom en blandad finsk-svensk befolkning eller också att behålla dem, där de onekligen bäst behövas, nämligen i de två begynnarklasserna. Kungl. Maj:t har följt denna senare, av skolöverstyrelsen anbefallda väg. Kungl. Maj:t har också sagt, att om det visar sig nödvändigt, får frågan ånyo tagas upp till övervägande. Statsutskottet har under nuvarande omständigheter inte ansett sig kunna göra annat än biträda Kungl. Maj:ts förslag.

Av dessa skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag ber att få upplysa kammaren, då herr Pauli anförde statsfinansiella skäl gentemot detta även enligt hans mening behjärtansvärda anslag, att det gäller ett belopp av 33,000 kronor. Jag skulle ändå tro, att motiveringen är något för stark i jämförelse med det resultat han kom till.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Oscar Olsson m. fl. därom avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 129 punkten A 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Oscar Olsson m. fl. därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkterna A 13, A 14 och B.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8) m. m.;

nr 131, i anledning av väckt motion om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet;

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus;

nr 133, i anledning av väckt motion angående ordnandet av vården av svårskötta obildbara sinnesslöa;

nr 134, i anledning av väckt motion angående vården av sinnesslöa med smittosam tuberkulos; samt

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att med stiftelsen Göteborgs Welanderhem träffa avtal om upplåtande av stiftelsens fastighet i Göteborg för vård av barn, som lida av reumatisk sjukdom.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till Stockholms stad av det s. k. Bellevueområdet i Stockholm m. m.

Ang. överlåtelse till Stockholms stad av det s. k. Bellevueområdet.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 215, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 25 april 1941, framlagt förslag om godkännande av ett vid statsrådsprotokollet fogat avtal mellan djurgårdskommissionen och Stockholms stads förhandlingsdelegerade om överlåtelse till staden av det s. k. Bellevueområdet m. m.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet anført:

»Det på Norrmalm (vid Roslagsgatans ändpunkt) belägna Bellevueområdet utgöres till övervägande del av parkmark. Det synes därför ändamålsenligt, att området överlätas till staden för att huvudsakligen bevaras såsom park. Från överlåtelsen skulle dock undantagas, förutom viss järnvägsmark, själva högplatån på Bellevueområdet.

Ang. överlåtelse till Stockholms stad av det s. k. Bellevueområdet. (Forts.)

Det av staden erbjudna vederlaget i form av tomtmark vid Årsta (söder om Hammarbyleden) torde få anses godtagbart.

Utskottet tillstyrker, att gottgörelse i nu förevarande sammanhang lämnas för den minskning i intäkter, som Bellevueområdets frånskiljande från Haga slottsförvaltning innebär för slottskassan, liksom ock för de av Hans Maj:t Konungen personligen bestridda kostnaderna för restaurering av Haga slott.

Med tillstyrkande alltså av propositionen hemställer utskottet, att riksdagen må

a) godkänna vid statsrådsprotokollet fogat avtal mellan djurgårdskommissionen och Stockholms stads förhandlingsdelegerade;

b) besluta, att det markområde inom stadsdelen Årsta i Stockholm, som enligt avtalet skall tillfalla kronan, skall genom djurgårdskommissionens försorg exploateras i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet anförts;

c) besluta, att kostnaderna för ifrågavarande exploateringsverksamhet skola bestridas på sätt i statsrådsprotokollet förordats;

d) godkänna av departementschefen förordade bokföringsåtgärder;

e) till Ytterligare medel till underhåll m. m. av Drottningholms m. fl. kungl. slott för budgetåret 1941/42 under första huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5,000 kronor;

f) besluta, att ersättning för nybyggnads- och ändringsarbeten å Haga slott skall i enlighet med vad i statsrådsprotokollet anförts utbetalas till Hans Maj:t Konungen.»

Herr Heiding: Herr talman! Jag har begärt ordet för att framställa ett yrkande beträffande ändring av utskottets motivering.

Det kanske ser egendomligt ut att jag begär ordet för att framställa ett ändringsyrkande, eftersom jag står antecknad under utskottets utlåtande och inte har avgivit någon reservation. Det var så, att jag inom utskottet framställde ett yrkande om en uppmjukning av motiveringen. Detta yrkande bifölls inte, men jag ansåg det inte lämpligt att reservera mig emot utskottet, utan jag tänkte i stället säga min mening här i kammaren.

Saken är den, att det har gjorts vissa uttalanden i utskottets motivering, som skulle kunna vara bindande på så sätt att denna mark, som skall överlätas till Stockholms stad, huvudsakligen skulle få användas till park. Detta anser jag skulle vara olämpligt. Sådana uttalanden kunde ju tolkas så, att staten i detta fall vill säga ifrån, att detta område ute vid Bellevue huvudsakligen skall bevaras såsom park. Det område, som staten får i stället ute vid Årsta, är ju avsett att kunna bebyggas utan något förbehåll. Jag anser för min del, att man skall följa det avtal, som har blivit upprättat mellan staten och Stockholms stad. Stockholms stads delegerade ha tillsammans med djurgårdskommissionen godkänt detta avtal, och då bör det inte göras något förbehåll i detta fall.

Andra kammaren har redan beslutat godkänna en ändring av motiveringen, och då det vid denna sena timme kan vara onödigt att uppta tiden med att anföra de synpunkter, som kunna läggas på denna fråga, skall jag nu, herr talman, be att få föredraga detta förslag till motivering i stället för första stycket av motiveringen på sid. 3 i det föreliggande utlåtandet: »Det på Norrmalm (vid Roslagsgatans ändpunkt) belägna Bellevueområdet bör i enlighet med det föreliggande avtalet överlätas till staden. Från överlåtelsen skulle undantagas, förutom viss järnvägsmark, själva högplatån på Bellevueområdet.

Det av staden erbjudna vederlaget» etc.

Ang. överlåtelse till Stockholms stad av det s. k. Bellevueområdet. (Forts.)

Detta innebär som sagt endast en uppmjukning av vad som har blivit anfört från utskottets sida. Jag anser att inte någon behöver motsätta sig ett sådant förslag till motivering, som jag här har anfört.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till detta förslag till motivering. För övrigt har jag intet annat yrkande än om bifall till utskottets kläm.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det måtte ha uppstått något missförstånd beträffande tolkningen av detta statsutskottets uttalande. Uttalandet står ju inte i något motsatsförhållande till vad departementschefen i propositionen uttalar. Det finns ingenting i utskottets uttalande som varit avsikten strida mot propositionen. Då statsutskottet uttryckte saken på det sättet, att området skall »huvudsakligen bevaras såsom park», trodde vi inte att vi överskridit vad man i propositionen avsåg. Departementschefen har nämligen, efter att ha talat om vad statens byggnadssakkunniga anfört, yttrat följande: »Jag anser det sålunda vara ett allmänt intresse, att Bellevueområdet på grund av sin belägenhet och naturliga beskaffenhet exploateras för bebyggelse endast med stor varsamhet.» Statsutskottet har endast velat uttala ett önskemål. Utskottet hemställer i klämmen, att riksdagen ville »godkänna vid statsrådsprotokollet fogat avtal» etc. Utskottet har alltså inte på något sätt velat gå emot avtalet utan det tillstyrkes tvärtom oförändrat.

Emellertid har försports, att utskottets uttalande tydligen har väckt något missförstånd, och för att undanröja detta, så att det inte kvarstår någon oklarhet, är jag beredd att biträda det förslag till ändring av motiveringen, som herr Heiding nyss har framställt.

Jag har således intet annat yrkande, herr talman, än om bifall till utskottets hemställan med det av herr Heiding framställda förslaget till ändring i motiveringen.

Herr Lindström: Herr talman! Då jag medverkade till statsutskottets utlåtande i detta stycke i den formulering det fick, vill jag gärna säga några ord.

För mig var huvudintresset därvid att försöka få markerad vikten av att bevara åt Stockholms stad och dess innevånare så mycket som möjligt av ursprunglig och vacker natur. Jag ansåg och anser det fortfarande inte vara lyckligt, att denna vackra stad helt och hållet lägges igen med sten. Jag motsatte mig däremot icke, att det som står i utskottets kläm och som herr Johan Bernhard Johansson nyss har uppläst, skulle bli riksdagens beslut.

När nu dessa svårigheter med Stockholms stad ha uppstått — enligt referat i dagens tidningar tydligen på grund av missförstånd — så vill inte heller jag för min del motsätta mig det förslag, som herr Heiding här har framställt. Jag tror i alla fall, att vad som redan i saken har förevarit kan tjäna som en fingervisning för Stockholms stad, när det gäller exploaterandet av Bellevueområdet.

Herr Ekman: Herr talman! Det skulle ha glatt mig, om den föregående talaren vid behandlingen i statsutskottet hade utformat sitt yrkande så, att högplatån, som ju ändå är den förnämligare delen av detta område, hade undantagits från bebyggelse, eller från att, som han själv uttryckte det, »läggas igen med sten». Det skulle ha varit ett riktigt utformande av den tankegång han här söker utveckla. Då han underlätit detta, torde det inte vara någon stor upppoffring att biträda herr Heidings uppmjukningsyrkande.

Ang. överlåtelse till Stockholms stad av det s. k. Bellevueområdet. (Forts.)

Herr **Lindström**: Herr talman! Endast ett par ord. Jag påpekade i statsutskottet just den sak, som herr Ekman nu har dragit fram. Med anledning därav blev också en passus i den ursprungliga motiveringen borttagen. Jag hävdade mina huvudsynpunkter både gent emot staden och staten, men som bekant är det mycket svårt att i ett utskott, där alla möjliga synpunkter göra sig gällande, få igenom allt vad man själv önskar.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmanen, att i avseende på det nu föredragna utlåtandet endast yrkats, av herr *Heiding*, att vad utskottet hemställt skulle bifallas med den ändring i motiveringen, att början av utskottets yttrande avfattades sålunda:

»Det på Norrmalm (vid Roslagsgatans ändpunkt) belägna Bellevueområdet bör i enlighet med det föreliggande avtalet överlåtas till staden. Från överlåtelsen skulle undantagas, förutom viss järnvägsmark, själva högplatån på Bellevueområdet.

Det av staden erbjudna vederlaget» etc.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering oförändrad samt vidare enligt herr Heidings yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om inrättande av en statlig brand-skola, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om arvsskatt och gåvoskatt m. m., bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om uppflyttning i högre lönegrad av tjänsten såsom biträdande sekreterare i riksbanken;

nr 44, i anledning av väckt motion om installerande i riksdagshuset av ett fullt tidsenligt telefon- och signalsystem; samt

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 december 1939 (nr 850) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. Stockholms stiftsfråga.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad ordning för tillsättning av pastor primarius i Stockholm m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 18 april 1941 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 201, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående tillsättning av pastor primarius i Stockholm;

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

2) lag om ändrad lydelse av 46 § lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster; och

3) lag om biskopsvisitationer i Stockholm;

dels ock besluta, att den pastor primarius tillkommande ersättningen för kronotionenden skulle från och med budgetåret 1942/43 utgå med ett belopp av 4,400 kronor för år.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen nr 223 i första kammaren av herr *Sandström* m. fl. samt nr 298 i andra kammaren av fröken *Andersson* m. fl. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen, med avslag å propositionen, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville förelägga riksdagen förslag om inrättande av ett särskilt stift med egen biskop för Stockholm.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition, nr 201, icke måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att riksdagen, i anledning av de i ärendet väckta motionerna I: 223 och II: 298, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under förnyat övervägande frågan om inrättande av ett särskilt stift med egen biskop för Stockholm med omnejd samt, efter den ytterligare utredning, som kunde finnas erforderlig, förelägga riksdagen förslag i ämnet.

Reservation hade avgivits av herr *Lindqvist* i Halmstad, vilken — med instämmande av herrar *Thörnberg* och *Olsson* i Mellerud — på återropade grunden hemställt, att riksdagen måtte — med avslag å de i ärendet väckta motionerna — bifalla de i Kungl. Maj:ts förevarande proposition framställda förslagen.

Herr Branting: Herr talman! Herr Thörnberg, som har blivit förhindrad närvara här i kväll, har tillfrågat mig om jag vore villig framställa yrkande om bifall till hans reservation i detta ärende, vilket alltså innebär bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Jag har gärna velat villfara denna begäran, om jag också inte annat än delvis kan ansluta mig till reservantens motivering. Det heter nämligen i motiveringen, och det är den satsen jag inte kan godtaga: »Goda skäl ha obestridligen anförts för motionärernas uppfattning att den uppkomna vakansen å pastor primarieämbetet bör begagnas till att åvägabringa en definitiv lösning av den gamla frågan om en stiftbildning för Stockholm.» Jag måste säga att jag inte kan se, att så särdeles goda skäl ha anförts för en sådan åtgärd.

Utskottet har sökt motivera sin ståndpunkt genom andragande av en del omständigheter. Det har gjorts gällande exempelvis att frågan om reformering på ett eller annat sätt av kyrkostyrelsen i Stockholm erhållit en förnyad och omedelbar aktualitet genom senaste innehavarens av pastor primarieämbetet frånfälle. Men när man haft denna institution så länge som fallet är, kan inte ett sådant rent personligt förhållande för mig framstå såsom något sakligt skäl för att nu ta upp frågan om en omorganisation, i varje fall inte en så vidlyftig omorganisation som utskottet har engagerat sig för.

Om man för övrigt går till lagutskottets utlåtande, finner man där påståendet att »väsentliga brister» skulle ha framträtt i den kyrkliga organisation, som vi nu sedan många hundra år ha haft här i staden. Vilka ha då dessa brister varit? Utskottet anger det inte närmare självt, men utskottet citerar ett utlåtande av 1918 års domkapitelskommitté, och där återfinner man verkligen ett

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)
skäl. Det heter nämligen där, att huvudstadens avskiljande från ärkestiftet och organisation som självständig kyrklig förvaltningsenhet är »en nödvändig betingelse för en bättre rekrytering av stadens prästerskap».

Jag måste för min del bekänna, att jag inte har någon mera omfattande kännedom om stadens prästerskap, men detta uttalande förefaller mig ändå ganska diskutabelt. Här i riksdagen, och just i första lagutskottet, ha vi under många år haft en vördad och ärad representant för detta prästerskap, och inte tyckte jag att han gav något belägg för riktigheten av den här citerade och för Stockholms prästerskap nedsättande satsen. Inte heller tror jag att en ärad ledamot av denna kammare, herr Sandegård, gärna vill stiga upp och stryka under första lagutskottets motivering i den punkten. Jag har för övrigt haft förmånen att känna ett flertal representanter för Stockholms prästerskap. Det har varit bildade, humana och välvilliga män, understundom mycket duktiga, vilkas åskådningar jag kanske inte kunnat dela i en del ting, men som ändå ha synts mig ådagalägga, att talet om behovet av en bättre rekrytering av Stockholms prästerskap är ganska oberättigat. Prästerna i Stockholm ha inte varit sämre än prästerna på andra håll, men många gånger kanske bättre!

Jag har svårt att känna mig övertygad om att något verkligt behov ur Stockholms befolknings egen synpunkt föreligger av den av lagutskottet föreslagna åtgärden, varigenom man alltså vill i skrivelse till Kungl. Maj:t förordna inrättandet av ett biskopsstift för Stockholm.

Låt mig också säga det, mina herrar, att denna plan att nu plötsligen, i nådens år 1941, ta ett steg för att förvandla Stockholms stad till ett biskopsstift, eller prebende som det också heter, på det hela taget förefaller mig ganska excentrisk. Vi ha väl ändå annat att göra nu än att utöka antalet höga prelater här i landet!

I min egenskap av riksdagsman för Stockholm och gammal stockholmare kan jag inte underlåta att inlägga en fridsam protest mot denna påtänkta nyordning, som i mina ögon ganska mycket har tycke av medeltid. Vår stad Stockholm har av ålder sin historiskt stadgade och givna ställning i det svenska samhället och det svenska folkmedvetandet. Stockholm har sin alldeles säregna karaktär, och jag kan inte hjälpa att jag känner det som ett slags attentat mot den andliga atmosfären i denna Sveriges huvudstad, om statsmakterna nu skola förvandla oss till biskopssäte liksom diverse andra små aktningvärda städer ute på svenska landsbygden. Uppriktigt sagt tror jag inte att det passar Stockholm med en sådan ordning, och med kännedom om Stockholmsbefolkningens benägenhet för en viss, låt mig säga respektlöshet, är det kanske också att befara, att gemene man här i Stockholm, och särskilt den stora arbetarbefolkningen, får svårt att ta denna nya höga prelat på tillbörligt allvar. Sedan Gustav Vasa gjort upp räkningen med katolicismen, sedan gråmunkarna, svartbröderna och vad de hette ha försvunnit från gamla Stockholms gränder och ända sedan Olaus Petri var predikare här i staden har en ganska frisk anda blåst över denna stad. Den vilja vi gärna behålla.

Det talas i motionen om, att Stockholm i kyrkligt avseende skulle ha intagit en »missgynnad undantagsställning». Jag tror inte att den stora massan av Stockholms befolkning har haft en aning om, att vi här i staden varit särskilt missgynnade, därför att vi inte ha haft en egen biskop. Att staden på detta område har intagit en särställning är naturligtvis sant, men det har man väl tvärtom känt som helt naturligt. Stockholm intar ju på en mängd olika områden, administrativt och i annat hänseende, en viss särställning, på grund av historiska och andra skäl.

Det förefaller mig som om första lagutskottet här har givit sig ut på en smula för djupt vatten. I rena lagfrågor kan riksdagen som bekant oftast med

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

stor trygghet följa detta utskott, men nog har jag det intrycket att kammaren i ett ärende av denna beskaffenhet kan känna sig alldeles oförhindrad att följa sitt eget sunda omdöme.

Alltså, herr talman, kan jag, fastän jag naturligtvis hyser den största aktning för de ärade motionärernas goda avsikt, inte annat än yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Carlsson, Olof*, och herr *Ekman*.

Herr Engberg: Herr talman! När jag lyssnade till min ärade vän den föregående talaren, var det inte utan att jag erinrade mig många diskussioner, där jag själv företrätt de synpunkter, som han här har fört till torgs, diskussioner, där man med begreppen biskop och biskopsdöme förknippade vad han uttryckte med ordet medeltid och där man överhuvud taget i tanken på att förorda inrättandet av ett biskopsdöme såg ett avsteg från en upplyst och modern åskådning.

Även med risk att gentemot den föregående ärade talaren företräda en medeltida uppfattning har jag emellertid begärt ordet för att söka visa vad han här efterlyste, med andra ord i vilka stycken den nuvarande ordningen brister. Jag har dock under sju års förvaltande av ecklesiastikdepartementet varit i tillfälle att både bilda mig ett omdöme i denna fråga och att få en hel del erfarenheter.

Jag skall i korthet summera, varuti det nuvarande missförhållandet består. Jag tror då, och det vill jag säga från början, att det vore oriktigt att göra gällande, såsom herr Branting gjorde, att det är Stockholms missgynnade ställning som man närmast vill avhjälpa. Jag vill uttrycka saken så, att den kyrkliga förvaltning vi ha i huvudstaden är en anomali.

Huvudstaden är redan i mycket stor utsträckning centrum för kyrklig rörelse och kyrklig förvaltning. Här ligger kyrkans diakonistyrelse, här ligga sjömansvårdsstyrelsen och missionsstyrelsen, här är sätet för den ekumeniska nämnden och för de frikyrkliga organisationernas huvudstyrelser etc. Stockholm har med andra ord redan blivit centrum för kyrklig och frikyrklig förvaltning och rörelse i största utsträckning.

Men hur är den nuvarande ordningen uppbyggd? Jo, den som är kyrkoherde i S:t Nikolai församling bär samtidigt ett namn, som dök upp så tidigt som år 1594, det ståtliga namnet pastor primarius. Men vad ligger nu bakom denna titel pastor primarius? Jo, namnets bärare är preses i domkapitlet i Stockholm, dock under en förutsättning: att inte ärkebiskopen behagar infinna sig, ty då skall denne enligt gällande författning fungera såsom preses.

Men pastor primarius har inte rätt att visitera Stockholms kyrkoherdar. De äro redovisningsskyldiga direkt inför vår Herre och icke inför någon överordnad världslig. Det kan vara skönt för en kyrkoherde i Stockholm — det kan jag livligt föreställa mig — att inte behöva riskera att utsättas för visitation, men å andra sidan undrar jag, om det kan vara tillfredsställande ur den kyrkliga förvaltningens synpunkt, att medan rikets samtliga övriga kyrkoherdar äro underkastade visitation, kyrkoherdarna i Stockholm äro befriade därifrån. I varje fall, om någon skulle visitera, så bleve det inte pastor primarius. Så som vår kyrkoförfattning nu är lagd, vore det tvivelsutan ärkebiskopen som skulle komma att utföra denna visitation. Det finns inte något förbud i författningen för ärkebiskopen att utföra den, men det finns heller inte något medgivande. Kyrkolagen är i det stycket neutral.

Men vidare: den som är pastor primarius i Stockholm har inte rätt att ordnara, inte rätt att installera kyrkoherde, han har inte missivrätt som bisko-

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

parna ha. Vi få komma ihåg att här komma de unga teologerna från teologiska fakulteten. De ha passerat »prakten» och skola ut. De gå ut i stiftet. Vem tar hand om dem och avgör, om de överhuvud taget skola få prästvigning och få fortsätta? Jo, det är biskopen. Det är på hans omdöme och urval det hänger, huruvida de skola få ägna sig åt den prästerliga banan. Hur är det för Stockholms vidkommande? Jo, i Stockholm får man snällt ta emot vad man får utifrån stiftet. Sådant är läget. Vad leder nu detta till? Om vem som helst av er, mina herrar, tänker sig som biskop i ett stift, vilka ville ni då bevara som präster i ert stift? Jo, naturligtvis dem, som ni tyckte vara lämpligast, och ni träffade ert urval därefter. Le beau reste skickas till Stockholm. Det är en reste, men om den är beau, det är ett kapitel, som jag inte skall giva mig in på. Men låt oss säga precis som det är! När en ung prästman har börjat i en Stockholmsförsamling, knogat på och så småningom blivit komminister och så kommit in i en rad av mer eller mindre inflytelserika kretsar, så är det liksom en naturens lag, att han inom församlingen befordras till kyrkoherde. Jag måste säga, att om man överhuvud taget skulle anlägga den av herr Branting här apostroferade synpunkten om »missgynnad», så vore Stockholm onekligen så tillvida en missgynnad nation, att medan i stiftet i övrigt biskopen personligen har möjlighet att träffa sitt urval och göra sina missiv, så är man i Stockholm i det fallet slagen till slant och får taga det, som erbjudes. Jag behöver inte understryka, att detta är en ganska orimlig anordning i en så stor stad som Stockholm. Men vidare. Om en lekman, exempelvis min ärade vän Rickard Lindström, skulle vilja som lekman uppträda och predika i en kyrka i Stockholm, så kan pastor primarius enligt gällande lag icke giva honom tillstånd därtill, utan tillståndet måste inhämtas hos ärkebiskopen.

Kort och gott: här är en rad av befogenheter, som pastor primarius saknar. Då kan någon fråga, om man nu håller sig till den här biskopliga myndigheten: vad har den då för värde? Jo, den har det värdet, att den präst, som kallas till biskopen, manas och förmanas av honom i kyrkolagens mening, han ser däruti något av lag, något ovillkorligt, som han inte kommer undan. Men om han kallas till kyrkoherden i Nikolai församling, så lär inte den omständigheten, att kyrkoherden där bär titeln pastor primarius, medföra någon känsla av tvång till att underkasta sig. Man skall inte förbise, att detta spelar en ganska stor roll, och jag är därför övertygad om, att den nuvarande ordningen är oeffterrättlig. Min gamle förträfflige och aktade vän Nils Widner uttryckte mer än en gång sitt djupa bekymmer över den »vanmakt», såsom han brukade säga, vilken präglade hans ämbete. Han hade såsom pastor primarius visserligen möjlighet att fungera i domkapitlet som preses, men varje myndighet över kyrkoherdarna i Stockholm saknade han.

Nu har man från Kungl. Maj:ts sida lagt fram en proposition. Den går ut på, icke att införa stift i Stockholm, icke att skapa en biskop, utan den går ut på tvenne andra ting, dels att ändra bestämmelserna för tillsättning av kyrkoherde i Nikolai församling och därmed pastor primarius, dels att utrusta pastor primarius med visitationsrätt. I det förra avseendet är ingenting att säga. Det är ett rimligt förslag om man nämligen går ut från, att man alltså skall vidbliwa status quo. Det senare är heller ingenting anmärkningsvärt, men det är ju endast en liten, liten sak, ty visitationen inträffar icke så ofta. Men det finnes också en tid emellan, då man har behov av någon, som är utrustad med ledares befogenhet och myndighet i vad det gäller det kyrkliga livet i Stockholm. En sådan saknas och måste saknas, om man endast går den väg, som Kungl. Maj:ts proposition har anvisat.

Nu är jag fullkomligt medveten om, att statsrådet och chefen för ecklesia-

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

stikdepartementet, när han framlagt denna proposition, har gjort det med, som han uttrycker det, den största tveksamhet. Och jag är också övertygad om, att bakom den tveksamhet, som han har anmält, ligger från hans sida ett beklagande av att han ej varit i tillfälle att taga steget fullt ut och föreslå riksdagen att införa en stiftsorganisation. Jag tror vidare, han kom i ett tvångsläge. Skulle nämligen något överhuvud vidtagas så måste det ske, när kyrkoherdebefattningen i S:t Nikolai blev ledig. Då gällde att antingen vakanssätta posten eller föreslå riksdagen något arrangemang. Han stannade vid det senare. Men arrangemanget tog icke sikte på stiftsfrågan utan stannade på dennas tröskel. Jag hade för min del varit inne på denna stiftsfråga ganska länge. Jag kan gärna tala om, herr talman, varpå det berodde, att jag icke tog upp frågan inom statsrådsberedningen. Det berodde helt enkelt därpå, att jag icke ville ta upp ärendet innan Stockholmsopinionen mognat. Man hade nämligen inom Stockholms arbetarvärld givit sig uttryck åt en, som jag ansåg, oriktig och förutfattad mening: man fäste sig, liksom min ärade vän herr Branting, vid det där, att det är något medeltida, som vidlåder namnet biskop, och ansåg att inrättandet av ett biskopsstift här vore ett avsteg från en upplyst väg o. s. v. Och det fattades på ett arbetarkommunens möte en resolution, i vilken man uttalade sig emot att det skulle bli ett biskopsstift i Stockholm. Det är självklart, att den, som något varit med i det politiska livet, räknar med en sådan realitet som den inställning, som här tagit sig uttryck. Jag ansåg det därför inte ligga någon mening i att aktualisera stiftsfrågan, förrän det blivit klar sikt och fördomarna skingrats. Jag avstod alltså från att för det dåvarande taga upp saken, detta så mycket hellre, som det inte genom någon vakans på pastor primariusposten givits någon yttre anledning att aktualisera frågan.

Nu vågar jag emellertid försäkra min ärade vän herr Branting, att meningarna sedan dess ha betydligt changerat. En person, som då stod på deras sida, som hade genomdrivit den där resolutionen, står i dag som undertecknare av herr Sandströms motion, nämligen herr Fredrik Ström! Det ligger i sakens natur, att bakom detta ha vi att göra med en förskjutning i synpunkterna, en vaknad och mognad övertygelse om att den väg, han tidigare varit inne på, har varit oriktig.

Jag vill också framhäva, att åtskilliga kyrkoherdar i Stockholm kanske inte varit så hägade för tanken på ett biskopsdöme, men de ha vid närmare efter sinnande funnit, att det även ur deras synpunkt måste vara en vinning, med hänsyn till en mera ordnad och riktig organisation, att det kommer ett biskopsstift till stånd. Det har varit så här i landet, att man har varit rädd för 13-talet. Det finnes många människor, som inte vilja sitta till bords, om man är 13, varför det bjudes in ännu en gäst, så att man blir 14. Här ha vi haft 12 stift, och det var frågan om att det skulle bli 13, och det skulle det ha blivit den gången, när man klöv Härnösands stift i Härnösands och Luleå stift. Men då hittade man på utvägen att samtidigt draga in Kalmar stift, och därmed behöll man 12-talet. Om nu detta hade någon avlägsen anknytning till de 12 lärjungarna eller något sådant, undandrager sig min kännedom, men ett faktum var, att man ville undvika 13-talet. Detta ominösa 13-tal skulle vi onekligen nu få, därest det skapades ett stockholmsstift, och kanske någon har tagit ståndpunkt även med hänsyn därtill. Dock är jag övertygad om, att min ärade vän herr Branting, som företräder en upplyst ståndpunkt, inte anfäktades av dylika vidskepliga betänkligheter, när han här talade så, som han nyss gjorde.

Kort och gott, ser man saken ur den kyrkliga förvaltningens synpunkt, så är den, såvitt jag kan förstå, en ordningsfråga, som bör lösas och måste lösas.

Det är givet, att ett beslut efter de linjer, som föreslagits i propositionen.

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

inte kan innebära en rättelse på de punkter, som här äro de väsentliga. Den viktigaste punkten gäller rekryteringen av Stockholms prästerskap. Vidare är det fråga om den disciplinära myndigheten över prästerskapet. Men härtill kommer en fråga, som här föga har berörts, men som jag ber, herr talman, att något få belysa.

Det är på det sättet, att det länge varit en trängande angelägenhet att reglera ärkebiskopens arbetsböda. Den är orimligt stor, orimligt tung. Ett stift, som består av tre landskap, sådana som Uppland, Gästrikland och Hälsingland, är redan i och för sig ett mycket stort och tungt stift. Därtill kommer nu, att den ärkebiskopliga institutionen har fått en rad av nya uppgifter. Jag nämner det ekumeniska arbetet, jag nämner tillkomsten av vissa kyrkliga centrala styrelser, där ärkebiskopen är självskriven ordförande. Detta ärkestift har faktiskt blivit så ohanterligt, att en minskning av chefens arbetsböda är påkallad, och särskilt har det då varit påkallat att rikta sina blickar utåt kusten, norra och mellersta skärgården ävensom delar av den södra, med andra ord till alla dessa trakter, som ha sina ekonomiska och direkta förbindelser med huvudstaden och ingalunda med Uppsala. Tanken att alltså skapa ett stockholmsstift, som omfattar inte bara Stockholms stad eller vad vi kalla Stor-Stockholm, utan också en betydande del av det nuvarande ärkestiftet, är en tanke, som, såvitt jag förstår, innehåller en saklig och övertygande rättrådighet, därest man överhuvud taget vill finna en praktisk och rimlig lösning av denna fråga.

När herr Sandström bad mig, att jag skulle skriva under hans motion, sade jag till honom, att jag inte ville göra det. Det är ju med motioner så, att det ofta är mera vanskligt att skriva under dem än att skriva på en växel. Jag vill nu inte säga, att denna motion tillhör det slaget — alldeles tvärtom — men dess argumentering täcker inte de motiv, som jag själv har för att livligt förordna en stiftsorganisation i Stockholm. De skäl, som jag här har återopat, ligga något på sidan om huvudlinjen i den Sandströmska motionen.

Emellertid har man i propositionen mobiliserat statsfinansiella skäl mot en lösning på stiftslinjen. Ja, de statsfinansiella skälen har jag rätt svårt att förstå. Redan i motionen har man ju, enligt min mening ganska riktigt, avlivat dessa invändningar. Och jag vill tillägga en sak, eftersom den kanske kan komma att figurera i debatten. Jag vet, att man har sagt, att blir det ett biskopsdöme här, så får man väl också i Stockholm bygga upp ett biskopspalats. Herr talman, det finnes icke i någon gällande författning någon förpliktelse att uppföra ett biskopshus. Man har full rätt att hyra en lämplig våning åt biskopen i vilket hyreshus som helst, och vi ha ju erfarenhet av att man gjort just på det sättet. Vi ha exempelvis för närvarande uppe i Luleå stift ett sådant fall. Dess biskop bor i en privat bostad, och hur fort det kommer att ordnas ett biskopshus där uppe, det vet jag icke. I Visby var efter branden läget detsamma, likaså i Skara. Kort och gott: det avgörande är inte, hur biskopen bor, om han bor i ett biskopshus eller i ett hyreshus, det avgörande är *var* han bor, så att han är till hands i centrum. Detta var ju bland annat skälet till att man övergav det gamla Brunsbo utanför Skara och flyttade biskopens bostad in till staden. Jag tror därför, att det statsfinansiella bekymret sannerligen inte är något bekymmer för dagen. Och för övrigt skulle jag våga uttala den förhoppningen, att om en stiftsorganisation för Stockholm kommer till stånd, ett stift för Stockholm med omnejd och av lämpligt omfång, med övertagande närmast av delar av ärkestiftet, så blir det nog en hederssak för Stockholms stad att vara tillmötesgående i olika avseenden, när det gäller att ordna lämplig bostad för biskopen. Jag har svårt att föreställa mig annat.

Frågan är nu mogen för en lösning, och jag har den bestämda övertygelsen, att det vore oklokt att inte begagna detta tillfälle att få en lösning av frågan

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

om en stiftsorganisation för huvudstaden med omnejd, få en organisation, som förvaltningsrättsligt fyller de krav, man har rätt att ställa, och som efter sitt genomförande skulle leda till en bättre rekrytering av Stockholms prästerskap, till en bättre kontroll över prästerskapet och till att åt det kyrkliga livet här, som redan nu i så hög grad är centraliserat, giva den ryggrad och stadga, som det så väl behöver. Därför, herr talman, ber jag att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

I herr Engbergs yttrande instämde herrar *Sandegård, Fredrik Ström* och *Lindström*.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag skall be att få konstatera, att propositionen och utskottets utlåtande överensstämmer i den punkten, att båda gå ut från, att det inte kan bli någon definitiv och tillfredsställande ordning på den kyrkliga administrationen här i staden, förrän vi fått ett stift med en biskop.

Jag skall inte gå in på någon närmare motivering för detta. Jag tror, att var och en, som utan förutfattad mening verkligen vill sätta sig in i den här saken, skall finna, att den ligger till på det sättet. Man kan inte komma ifrån det, när man satt sig in i frågan, från vilken utgångspunkt man än har börjat sina undersökningar. Det är nämligen på det viset, att den kyrkliga administrationen är en administration som all annan, och den måste vara upprättad något så när efter vanliga regler för en effektiv administration. Nu ha vi här i Stockholm, mina herrar, faktiskt ett stift, vi ha domkapitel, vi ha en stiftsbildning, kan man säga, men vi ha ingen chef för detta stift. Här finns alltså en stor kyrklig administration, med en mångfald både rent kyrkliga, ekonomiska och andra uppgifter, vilken inte har någon chef. Jag skulle vilja fråga herrarna om detta kan förekomma på något annat håll. Det är detta, som jag tycker är det avgörande. Det är inte bara så, att man behöver en chef, för att få den rent kyrkliga verksamheten skött på ett tillfredsställande sätt, en chef som t. ex. kan se till, att verksamheten inom de olika organen för den kyrkliga ungdomsvården bli ordnade på ett rimligt och riktigt sätt, utan här finnas ju också stora ekonomiska intressen och intressen av den art, att om det inte vore fråga om det kyrkliga området, skulle ingen av herrarna förneka, att det behövdes en enande hand, och någon, som såg till, att sakerna verkligen sköttes på det riktiga och rimliga sättet.

Då kan man ju fråga sig: varför har jag inte lagt fram en proposition om denna biskop, när jag anser, att det är den lösning, som vi förr eller senare måste komma till? Ja, det ligger helt enkelt till på det sättet, som herr Engberg antydde, nämligen att när den förre pastor primarius Widner hade avlidit, stod jag inför nödvändigheten att försöka se till, att man fick någon sorts fason på saken, att man fick någon modus vivendi. Vi kunde helt enkelt inte ha det som det var, och jag sade mig då, att läget var på grund av de ekonomiska förhållandena för närvarande inte vidare gynnsamt för den lösning, som jag ansåg vara den riktiga, men jag ville inte riskera, att man skulle fortsätta så som hittills. Därför lade jag fram den här propositionen med de förbättringar i organisationen som den innebär och vilka innebära några ytterligare utgifter. Det är ju alltid på det sättet, när det gäller sådana här frågor, att om man skall göra det ena eller det andra med hänsyn till sparsamhetsbehovet i en ekonomiskt svår och besvärlig tid, så blir det en omdömesfråga eller smakfråga, vilken vikt man skall lägga vid de belopp, som det gäller att spara och vikten av den åtgärd som kostar pengar. Här är det ju otvivelaktigt fråga om ett relativt litet belopp. Man kan som sagt ha olika meningar om vilken bety-

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

delse man skall tillmäta det. Det har ju hänt både mig och andra departementschefer under denna tid, att vi ha stannat vid att av riksdagen begära ett lägre belopp, en billigare lösning än den, som riksdagen såsom representant för skattebetalarna sedan har funnit sig kunna gå med på. Och det ha vi funnit oss i, därför att riksdagens ståndpunkt har varit principiellt i linje med vad man tyckt vara önskvärt, fastän man som sagt velat taga hänsyn till tidens besvärligheter. Så är ju förhållandet också här, och herrarna kunna förstå, efter vad jag sagt, att jag för min del icke har någon anledning att motsätta mig utskottets förslag.

Herr Heiding: Herr talman! För min del anser jag, att första lagutskottet med tillstyrkande av en utredning om ett stockholmsstift gått fram på rätt väg. Det är bäst, att frågan nu blir utredd och avgjord.

Jag tänkte instämma med herr Engberg i hans anförande eftersom jag till stor del har samma åsikter i denna fråga. När det gäller denna utredning, så skulle jag emellertid vilja vädja till Kungl. Maj:t att även taga upp frågan, huruvida man inte skulle kunna återupprätta Kalmar stift. Herr Engberg framhöll, att det inte skulle vara någon risk med att ha 13 biskopar — 13-talet innebure ingen fara — och det tror inte heller jag. Jag är så till vida inte vidskeplig, men jag undrar i alla fall, om man inte, när man nu finner tiden lämplig att göra en utredning beträffande ett stockholmsstift, samtidigt även kunde utreda frågan om återupprättande av Kalmar stift. Jag vill endast säga detta, när frågan om ett stockholmsstift nu kommit på tal. På kyrkomöte har det väckts motion om återupprättande av Kalmar stift, och jag anser att det nu skulle vara lämpligt att utreda båda stiftsfrågorna samtidigt. Jag vädjar till Kungl. Maj:t att taga detta under beaktande, när riksdagen, såsom jag nu antar, kommer att besluta den utredning, som första lagutskottet har förordat. Det var endast dessa ord, herr talman, som jag ville yttra vid detta tillfälle.

Häri instämde herr *Mannerskantz*.

Herr Pauli: Herr Engberg yttrade nyss, att han gärna tog risken att synas företräda en medeltida uppfattning i denna fråga. Jag tror inte han behöver hysa några farhågor för att en sådan medeltida uppfattning skulle anses omodern eller impopulär, ty det synes snarare vara tvärtom. När han använder ordet »upplyst» såsom epitet om en person, så tycker man sig se, hur citationstecknen riktigt fosforescera i kanterna på denna glosa, medan däremot epitetet »medeltida» avsmakas med ett visst välbehag.

Jag förstår, att det är tämligen lönlöst att uppträda i denna sak, eftersom statsrådet Bagge, som själv har framlagt en proposition, där han icke föreslagit ett biskopsstift för Stockholm, utan endast en reformering av pastor primariusämbetet, redan nedlagt vapnen och sagt, att han i själva verket är förfärligt glad, om riksdagen kratsar kastanjerna ur elden för honom och tar på sitt eget ansvar att inrätta detta biskopsstift. Men, mina herrar, jag kan inte hjälpa, att jag tycker, att det ligger en del i det där talet om medeltid. Vi skära för närvarande ned på vår kulturbudget det ena nödvändiga anslaget efter det andra — vi ha ju alldeles nyss i kväll tagit bort några högst motiverade tillägg för lärarna i våra finsk-svenska gränstrakter, och vi göra en massa andra sådana nedskärningar. Varför göra vi det? Jo, därför, att vi måste skaffa pengar till det, som är det enda nödvändiga i denna tid, nämligen att värna vårt nationella liv. Men samtidigt som det påbjudes den strängaste sparsamhet och man prutar ner sådant, som är verkligt nödvändigt under normala förhållanden för vårt kulturliv, kommer man med

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

denna klerikala lyx, ett biskopsstift i Stockholm. Jag tvekar inte att använda uttrycket lyx.

Jag får verkligen säga, att jag är mycket överraskad över den beskrivning på det kyrkliga eländet i Stockholm, som jag har fått höra i kväll. Jag är lekman och inte vidare kyrksam av mig och har inte så mycket umgänge med präster, men jag hade verkligen högre tankar om Stockholms prästerskap än vad herr Engberg och andra tyckas ha. Här behöves i hög grad, anser man, en förbättrad rekrytering av dem och en strängare kontroll på dem. Är verkligen Stockholms prästerskap så lågt kvalificerat, och är det så oregerligt, att det behöver en kontinuerlig faderlig hand med tuktoriset över sig, så att det inte är tillräckligt med den visitationsrätt, som enligt propositionen skulle tilläggas pastor primarius? I så fall får jag säga, att jag har levat i lycklig okunnighet om hur djupt sjunket Stockholms prästerskap är och vilka brister som där finnas. Och man måste fråga sig: hur har detta elände kunnat släpa sig fram genom århundraden utan att bli alldeles bottenlöst? Ända sedan reformationen har Stockholm klarat sig utan en biskop. Vi måste gå tillbaka flera sekler i tiden för att få det rätta perspektivet över denna sorgliga utveckling inom Stockholms kyrkliga värld. Jag kan inte hjälpa, att för mig ter sig det hela en smula parodiskt. Och det utomordentliga allvar, med vilket man talar om att nu måste man begagna detta tillfälle, när pastor primariusämbetet har blivit ledigt, kan jag inte finna gå i stil med det allvar som bäst behöves i denna tid. Skola vi kunna göra anspråk på att människor inskränka sig på det sätt, som statsmakterna begära av dem, och skall Kungl. Maj:t kunna göra anspråk på konsekvens i sina krav, att t. ex. statsutskottets andra avdelning skall hushålla till det yttersta med eljest nödvändiga kulturanslag, då skall man inte samtidigt komma och föreslå dessa stora utgifter för en sak, som sannerligen inte är strängt nödvändig.

I fråga om ärkebiskopens arbetsbörda får jag säga, att jag har stor respekt för den nuvarande ärkebiskopen, och jag tror helt visst, att han har mycket att göra, men jag har inte märkt några tecken på att han håller på att digna under arbetsbördan. Och när herr Engberg talar om det ekumeniska arbetet såsom en av de stenar, som tynga ned den ärkebiskopliga ryggen, så har jag litet svårt att taga honom på allvar. Var finnes detta ekumeniska arbete i den nuvarande världen? Vad är det för kyrkor, som vår kyrka för närvarande underhåller ett livligt samarbete och samkongressande med? De finnas inte. Jag kan inte tro på detta, att ärkebiskopen har en alldeles övermäktig arbetsbörda.

Jag är överhuvud taget förvånad över att denna motion fått en sådan anslutning inom lagutskottet. Jag ber, att man inte skall uppfatta detta anförande såsom på något sätt kyrkofientligt, ty det är det inte. Men man har rätt att ställa sig skeptisk till den nyfödda kyrkoentusiasm, som här tar sig sådana dekorativa uttryck och som gör ett sådant markant undantag från de statsfinansiella synpunkter, vilka vi annars med suckan och motvillig resignation bruka böja oss för.

Jag ber, herr talman, att med dessa enkla ord få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Olsson, Oscar*.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Kungl. Maj:ts proposition synes mig ta sikte på det väsentliga i denna sak. Pastor-primarius-institutionens hitillsvarande brister ha där blivit avhjälpta i allt väsentligt. Det har sagts, att Stockholms prästerskap inte har någon ledare, men redan för flera hundra år

'Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

sedan har en instruktion utfärdats för pastor primarius, som innebär, att han skall vara den förnämste prästen i Stockholm och »hålla ett vakande öga på de andra». Därigenom tillerkändes honom väl ett otvivelaktigt ledarskap. Men det brast framför allt däri, att hans tillsättning skedde på ett mycket egendomligt sätt. Det har ju tillgått så, att den — om jag inte misstar mig — för närvarande minsta församlingen här i Stockholm, nämligen den i Staden mellan broarna, Nicolai församling, fått kalla hur många provpredikanter som helst och från vilket stift som helst och sedan uppsätta tre på förslag. En av dessa har sedan Kungl. Maj:t utnämnt. Staden mellan broarna har alltså på sätt och vis tillsatt den som skulle vara chef för hela Stockholms prästerskap. Nu har detta justerats i det att propositionen föreslår, att Nicolai församling visserligen skall ha förslagsrätt som förut, men därjämte skall även Stockholms prästerskap ha rättighet att föreslå tre, och med ledning av dessa båda förslag skall slutligen Stockholms domkapitel föreslå tre, bland vilka Kungl. Maj:t utnämner en. Stockholms prästerskap blir alltså delaktigt i utseendet av pastor primarius på samma sätt som prästerskapet i stiftet har valrätt vid biskopsval. På detta sätt har man således velat avhjälpa en av de väsentliga svagheter hos pastor primarius-institutionen.

Vidare hade pastor primarius, ehuru i viss mån redan nu chef för Stockholms prästerskap, inte någon visitationsrätt, åtminstone inte någon uttryckligt stadgad sådan. Det är ovisst, om han inte i verkligheten hade sådan på grund av den nyss anförda bestämmelsen av 1668, men det är nu föreslaget i propositionen, att han skall få fullt otvivelaktig visitationsrätt. På det sättet har man således avhjälpt den andra väsentliga bristen.

Nu har utskottet kommit med ett ganska överraskande förslag och bemödat sig om att finna några tvingande skäl för att inrätta ett biskopsdöme här. Utskottet har tydligen letat efter sådana och det framhåller två saker, som skulle vara så talande och vägande. Den ena är, att pastor primarius inte har prästvigningsrätt. Han har inte rätt att, som det heter, »ordinera» präster. Ja, är Stockholm på något sätt missgynnat om de, som skola bli präster här, i stället fått sin vigning av Svea rikes ärkebiskop i Sveriges förnämsta nationalhelgedom, Uppsala domkyrka? Är det inte lika bra som en prästvigning i en kyrka i Stockholm av en särskild Stockholmsbiskop? Ligger det något för vare sig religionen eller Stockholmsprestigen farligt i att vara prästvigd i Uppsala domkyrka eller eventuellt annan domkyrka? För övrigt kan ärkebiskopen säkerligen förrätta prästvigning även i en Stockholmskyrka, om det anses önskvärt. Jag kan inte förstå, att Stockholm på något sätt är missgynnat. Det vore snarare något slags degradering, om ärkebiskopen skulle så att säga avkopplas från huvudstaden. Det andra åberopade skälet var, att pastor primarius inte har rätt att hålla prästmöten. Biskopen i ett stift har rätt och plikt att sammankalla prästerskapet i sitt stift till möte. Det gör han med vissa års mellanrum. Här i Stockholm finns emellertid ett mycket livaktigt prästsällskap, som sammanträder flera gånger om året och överlägger om Stockholms prästerskaps gemensamma angelägenheter och om religiösa frågor, precis som ett prästmöte. Stockholm är alltså i det avseendet på sätt och vis mera gynnat än stiftet med deras officiella, med långa mellanrum förekommande prästmöten.

Dessa två saker anföras som stora svagheter, som ovillkorligen måste avhjälpas genom att man inrättade ett biskopsdöme här. Jag måste säga, att det verkar, som om man skulle ha haft verklig argumentnöd, när man tillgriper sådan motivering.

Herr Engberg sade, att prästerskapets goda rekrytering förutsätter en särskild biskop här, och det säges öppet, att Stockholms prästerskap behöver få

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

en bättre rekrytering. Två föregående talare ha redan sagt — och jag ber att på det livligaste få instämma däri — att Stockholms prästerskap ingalunda är förtjänt av den förebräelsen, att det är för dåligt rekryterat. Det har i alla tider snarare varit så, att till Stockholm samlats en elit av landets prästerskap. Många av vår historias allra förnämsta präster ha verkat i Stockholm. Privilegiet att få kalla från hela riket har även bidragit härtill.

Det finns kanske än ett skäl, som visserligen ingen har velat åberopa för utskottets förslag men som nog ligger litet grand bakom det hela. Det är, att man nu för tiden har börjat intressera sig för att uppliva förgångna tiders hierarkiska ståt. Man vill se biskopsmitran, den fotsida manteln och den gyllene kräklan. Jag får säga, att om jag vore präst här, skulle jag sätta större värde på att se min chef klädd i den enkla Lutherrock som bars av den, som kallade sig för »Guds ords predikare» i Storkyrkan här, den förste protestantiske predikanten, den förste verklige pastor primarius här i Stockholm, ehuru han inte hade titeln, nämligen mästare Olof, Olaus Petri. Han hade varken mitra, biskopskåpa eller kräkla, men är och förblir den ypperste av Stockholms prästerskap, dess största minne. Men utom honom ha många andra av Stockholms präster varit stora kulturbärare, också på andra områden. De ha i alla tider hedrat sig.

Herr Engberg anförde till sist ett skäl, som verkligen kan åberopas, nämligen att ärkebiskopen skulle ha en stor arbetsbörda. Det är nog säkert, att denna börda växt mycket under de sista decennierna. Han kan därför behöva få den lättad. Det har man också tid efter annan försökt att åstadkomma. Staten har exempelvis bekostat välbehövt skrivbiträde för ärkebiskopen, och om nu visitationsrätten här i Stockholm enligt propositionen formligen överlåtes åt pastor primarius, blir även detta en lättad.

Herr Engberg antydde häromdagen, att han inte tyckte om att jag anförde något argumentum ad hominem, men man skulle möjligen kunna tänka sig, att herr Engbergs födelseprovins Hälsingland fördes till Härnösands stift. Det skulle då bli en avsevärd lättad för ärkebiskopen, om han bara hade Uppland och Gästrikland samt det växande, i viss mån åt pastor primarius delegerade. Stockholm. Detta vill jag visserligen inte direkt föreslå; jag tror inte, att det är nödvändigt, men det vore en möjlighet, ty det nuvarande Härnösands stift, som förut varit mer än dubbelt så stort, är väl inte så överbelastat med arbete som de mest betungade stiftet. Jag vill emellertid inte aktualisera denna tanke, som endast i förbigående här framkastats.

Jag kan således inte annat än ansluta mig till reservationen, och jag är övertygad om att religionen som sådan inte har mycket att vinna på förvandlingen av titeln pastor primarius till titeln biskop, och Stockholm har inte heller någon större förmån att vinna genom att få en vanlig biskop i stället för Svea rikets ärkebiskop, som ju alltid har betraktats som högste chef för Stockholms prästerskap, då han vid sin närvaro varit ordförande i konsistoriet och för övrigt ofta haft kyrkliga ärenden och förrättningar här. Jag tror sålunda, att man varken som stockholmare eller som religiöst intresserad kan behöva hysa någon särskild åstundan om en biskop i Stockholm.

Jag yttrade nyss att man på senare tider märkt en viss benägenhet att vilja utbygga den kyrkliga hierarkien och uppliva en del egentligen katolska reminiscenser. Detta beror delvis på inflytande från anglikanskt håll, men detta går i sin ordning tillbaka på den medeltida katolicismen. Vi ha i Sverige kvar ett och annat av det där och det kan ju vara rätt oskyldigt, men någon renässans i den riktningen är knappast önskvärd. Nu ser det ut, som om man med alla dessa processioner av präster i skrud som vid vissa tillfällen gå i och omkring kyrkorna, skulle vilja återuppliva det teaterelement, som präglade det

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

katolska kyrkolivet under vår medeltid. Jag tror, att vårt protestantiska folk, det allvarliga och i grund och botten flärdlösa svenska folket, egentligen inte lämpar sig för någon sådan där renässans av hierarkiska skådespel och, så att säga, utåtvänd kristendom. Jag vill inte påstå, att förslaget om en biskop skulle utgå från dessa synpunkter, men det är ändå någonting, som ligger i linje med de där strävandena att få episkopatet och klerkeriet mera betonat än förut.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag, d. v. s. till regeringspropositionen.

Herr **Gärde**: Herr talman! Såsom fungerande ordförande i första lagutskottet vid behandlingen av detta ärende anser jag mig böra säga några ord till förmån för utskottets förslag.

Klart är, att en sådan fråga som denna kan betraktas ur olika synvinklar. Det kyrkliga intresset behärskar ju inte alla på samma sätt som många sociala och andra moderna spörsmål göra. För den, som betraktar denna fråga ur den kyrkliga likgiltighetens eller indifferentismens synpunkt, är det självklart, att varje utbyggnad av den kyrkliga förvaltningen, den må vara hur nödvändig som helst, är en styggelse. På detta håll skulle man naturligtvis helst vilja se, att hela denna kyrkliga förvaltning bruste samman. Jag kan inte undgå att säga, att åtminstone två av de föregående talarna för reservationen, nämligen herrar Branting och Pauli, alldeles i strid med reservationens innehåll dock i sin uppfattning präglades av denna indifferentism. Båda tala om en återgång till medeltiden. Herr Pauli sätter ett blygsamt anslag för kyrkans organisation och verksamhet i motsatsställning till vår kulturbudget. Det skulle alltså snarast verka i motsatt riktning mot anslagen till kulturbudgeten. Jag kan inte finna annat än att detta är en klart antikyrklig uppfattning. Vidare talas det om klerikal lyx. I själva verket har det svenska samhället under århundraden kostat på sig denna klerikala lyx, då den kyrkliga förvaltningen i hela vårt land sedan många hundra år är organiserad efter principen: stift med biskop och domkapitel. Vad Stockholm angår, har denna organisation så gott som aldrig tillämpats. Stockholm hör i stiftshänseende till ärkestiftet men har så småningom kommit att bilda ett självständigt kyrkoområde, där ärkebiskopen på grund av olika omständigheter helt och hållet förlorat sin chefsställning. Pastor primarius, som tillika är kyrkoherde i en av stadens församlingar, Storkyrkoförsamlingen, har endast i mycket ofullständig mån inträtt i ärkebiskopens chefsställning. Ärkebiskopen har fortfarande nominellt chefskapet över stadens prästerskap, men utövar det inte. Hans representant, pastor primarius, har icke hans chefsbefogenheter annat än i ett enda hänseende, nämligen som ordförande i domkapitlet.

Herr Bergman, vilkens sakkunskap, då det gäller antikens gudavärld, jag sätter mycket högt, har i sitt anförande icke ådagalagt samma kunnighet i vår kyrkorätt och kyrkohistoria. Det är inte en namnfråga, det gäller inte huruvida chefen skall bära mitra och kräkla eller om han skall nöja sig med en kapp och krage. Nej, här är det fråga om huruvida huvudstadens prästerskap överhuvud taget skall ha en chef. Chefskapet är nerven i all förvaltning. Kontroll och tillsyn äro överallt lika nödvändiga. Prästerskapet är ju inte till för sin egen skull, liksom den svenska kyrkan ej är till för sin egen, utan för det svenska folkets skull. Chefskapet har sin betydelse för den stora allmänhetens betjärande på riktigt sätt och i riktig anda. Att Stockholms prästerskap skulle vara i mindre behov av denna tillsyn än prästerskapet i landets alla övriga stift, förefaller mig i hög grad osannolikt. Det finns positiva förhållanden, som tala för att denna brist på chefskap icke är av godo. Lagutskottet har också be-

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

traktat denna fråga ur den synpunkten, huruvida vi på ett visst område skola sakna chefsmyndighet, som vi ha för alla våra län och för alla våra stift i övrigt. I första hand är det en rent förvaltningsrättslig angelägenhet. Tydligt är dock, att frågan har stort intresse även för den, som intresserar sig för det kyrkliga och religiösa livet, med tanke på de stora uppgifter, som vänta en ledande person i biskops ställning i ett så stort samhälle som Stockholm.

Inom utskottet var man praktiskt taget alldeles ense om dessa synpunkter på frågan. Herr Branting har inte deltagit i frågans behandling, och jag förstår mycket väl, att han därför inte är så insatt i densamma som han helt säkert med sin samvetsgrannhet skulle ha blivit, om han deltagit i arbetet. Herr Pauli har tydligen haft sin uppfattning förutbestämd på grund av sin ideologiska inställning. Även reservanterna ha betonat, att det finns ett starkt behov av att kyrkoförvaltningen i Stockholm ordnas efter samma principer som vi ha tillämpat i övrigt d. v. s. att också Stockholm får sin biskop som chef, liksom det redan har sitt eget domkapitel.

Nu har man anförut ekonomiska synpunkter som ett hinder för en lösning. Spörsmålet är, huruvida man skall undanskjuta ett ordnande av kyrkostyrelsen i huvudstaden under hela den tid en ny befattningshavare kommer att uppehålla detta ämbete, alltså till nästa vakans, eller huruvida man skall begagna sig av det förhållandet, att nu en vakans har inträtt, och ordna saken, innan man går till en ny utnämning. Utskottet kräver icke omedelbart något nytt anslag. Utskottet säger, att när omständigheterna medge, bör biskopsfrågan för Stockholm lösas. Utskottets hemställan är »att Kungl. Maj:t ville taga under förnyat övervägande frågan om inrättande av ett särskilt stift med egen biskop för Stockholm med omnejd samt, efter den ytterligare utredning som kan finnas erforderlig, förelägga riksdagen förslag i ämnet». Har man klart för sig de ur förvaltningsteknisk synpunkt uppenbara bristerna, så vore det ju oegentligt att nu tillsätta en pastor primarius, innan man närmare undersökt frågan och sökt komma fram till en lösning. Det är alldeles riktigt, att det nuvarande tidsläget kräver sparsamhet, men denna måste iakttas på alla områden. Det får inte gå därhän, att anslag till gamla institutioner, som sedan århundraden ha varit kulturbärande i vårt land, till förvaltningsorganisationer, som uppbyggts under lång tid i vår historia, vägras eller utmätas med den största njugghet och att dessa institutioner få förfalla, under det att man på andra områden rundhant låter pengarna flöda. Här är det inte fråga om några oskäligen anspråk på något sätt. Pengarna skola tas ur kyrkofonden, och denna lär redan nu ha den ekonomiska ställning, att den utan ytterligare uttaxering kan svara för dessa belopp, vilka säkert icke överstiga 50,000 kronor om året.

Man kan naturligtvis diskutera, hur det nya stiftet skall ordnas och vilken organisationslinje man skall följa. Utskottet har inte i sitt utlåtande tagit ståndpunkt till dessa frågor. Att stiftet skall omfatta icke endast Stockholms stad i egentlig mening, utan även vissa kringliggande områden torde vara tydligt, och tydligt måste också vara, såvitt jag förstår, att den chef, som man här behöver, icke samtidigt skall vara kyrkoherde i någon församling, utan att chefsställningen här kräver sin egen man. Men i dessa frågor har utskottet inte gjort något bestämt uttalande utan överlämnat dem till Kungl. Maj:ts vidare prövning.

Jag vill också påpeka, att vilken uppfattning man än har om biskopsämbetet, kan man dock inte förneka, att åtskilliga av vårt lands största kulturpersonligheter varit att finna i våra biskopars krets. Jag tror, att detta faktum mer än väl uppväger den klerikala ståt, som man så ivrigt pekar på. Det har funnits åtskilligt *bakom* stäten.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

Herr **Bergman** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Jag ber att få ge ett kort genmäle till herr Gärde med anledning av hans nu hållna anförande. Han sade, att jag förbisett, att Stockholms prästerskap inte skulle få någon chef ens efter de nu föreslagna förändringarna. Jag var inne på det kapitlet och förklarade, att prästerna här redan nu ha och enligt förslaget än mer skulle få sin aktuelle chef i pastor primarius. Hans ställning är redan nu sådan, att han måste betraktas som förman, då det ju redan i 1668 års instruktion för pastor primarius står, att han »icke allenast skall predika i sin anförtrödda församling, utan ock hava ett vakande öga på de andra församlingarna i staden». Den som har överinseendet är väl förman. Och enligt förslaget bleve han det ju i ännu högre grad.

Vidare har det anmärkts på att han samtidigt är kyrkoherde. Ja, om jag inte misstar mig, är det likadant åtminstone för någon av de andra biskoparna. Är inte t. ex. biskopen i Visby stift också kyrkoherde i Visby domkyrkoförsamling? Och om en extra prästman anställes vid Storkyrkan för att minska pastor primarius' arbetsbörda som kyrkoherde där, kan man nog ordna så, att pastor primarius skall kunna vara effektiv chef för Stockholms prästerskap — ja, ärkebiskopen förbleve ju alltså högst chef, men pastor primarius bleve så att säga vice chef, d. v. s. den, som i verkligheten, dagligen och stundligen utövade överinseendet, utom vid de tillfällen, då ärkebiskopen kan infinna sig.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Gärde**, som yttrade: Jag vidhåller mitt yttrande, att herr Bergmans kunskaper i antiken äro större än i den svenska kyrkorätten. Enligt denna har icke pastor primarius någon chefsställning för Stockholms prästerskap.

Herr **Branting**: Det är riktigt, herr talman, att pastor primarius icke har någon ställning som chef för Stockholms prästerskap. Ecklesiastikministern liksom herr Gärde ha emellertid starkt betonat nödvändigheten av att det tillsättes en chef för prästerna i Stockholm. Jag har för min del uppfattat saken så, att *den kungl. propositionen* avsåg att råda bot på detta förhållande genom att tilldela pastor primarius vissa nya befogenheter.

Det resoneras här på ett ganska egendomligt sätt. Å ena sidan stryker man med skärpa under den *omedelbara* nödvändigheten av att det blir en chef tillsatt för Stockholms präster. Men vad gör å andra sidan lagutskottet och vad föreslår herr Gärde och de, som ha samma åsikt som han? Jo, helt enkelt, att den kungl. propositionen skall *avslås*, att man alltså skall skjuta frågan om chefskapet på framtiden och att riksdagen nu skall nöja sig med att rikta en skrivelse till Kungl. Maj:t. Herr Gärde betonade själv mycket ivrigt, att här icke var fråga om några omedelbara åtgärder. Det var inte fråga om något anslag, utan bara om något som skulle ordnas någon gång i framtiden, när omständigheterna kunde föranleda därtill. Hela talet om att här måste så snart som möjligt komma en chef för Stockholms präster var med andra ord inte mera värt, än att man i nästa stund kunde skjuta den saken på framtiden, bara man då får en biskop i stället för pastor primarius. Man uppträder f. ö. med sådan hetta, som är betecknande för trosvissa anhängare av ecclesia militans. Jag vill för min del tala om denna sak helt lugnt och fridfullt. Jag har funnit, att den kungl. propositionen var förnuftig och att den skulle ha medfört en förbättring i det nuvarande tillståndet. Den ståndpunkten tillåter jag mig vidhålla, trots att chefen för ecklesiastikdepartementet nu har gått över på biskopslinjen.

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

Herr Sten: Herr talman! Redan när herr Branting yttrade sig första gången, förstod jag, att vi se olika på denna fråga. Jag föranleddes emellertid att begära ordet, när herr Pauli ställde den i motsättning till nödvändiga utgifter för hävdandet av vår nationella styrka. Han tangerade nämligen då ett av mina motiv för anslutning till utskottets förslag.

Jag skall fatta mig synnerligen kort, men jag vill inledningsvis deklarerar, att jag ser i den evangeliska kristendomen grunden för folkstyrelsens idé och för den moderna socialpolitiken. Det är kristendomens lära om den enskilda människans värde, som ligger till grund för alla de strävanden, i vilka vi deltagit för hävdande av människovärdet. Jag vill hänvisa till att en av dem, som i våra dagar väl kan sägas vara en andlig ledare eller som i varje fall i betydande grad äger arbetarungdomens och arbetarrörelsens öra, nämligen rektor Alf Ahlberg, i sina många föredrag under denna vinter åter och åter kommit till att det, som vi kalla för västerländsk kultur, måste vara en kristen kultur, ty eljest kan den icke vara alls. Nu kan man ju häremot säga, att kyrkan icke är identisk med kristendomen och att kristendomen icke står eller faller med kyrkan. Men även om man anlägger statsnyttans synpunkter och tänker på det nationella samarbete, i vilket vi alla äro engagerade, kan man väl ändå icke komma ifrån att Sveriges kyrka och Sveriges kyrkfolk äro ett synnerligen betydelsefullt inslag i vårt nationella liv och medverka till styrkan i den nationella samlingen. Statskonsten, sådan jag har uppfattat den — jag menar då med statskonst icke endast den politik, som föres av vår regering och våra ledande män, utan även den som vi i all anspråkslöshet litet till mans måste försöka att praktisera — består under detta samarbete lika mycket i att visa respekt för andra människors uppfattningar och åskådningar som att hävda sina egna.

Det är ur dessa synpunkter, som jag gärna stödjer ett förslag, som utan tvivel hälsas med djup tillfredsställelse, långt utanför Stockholms gränser, av Sveriges kyrkfolk och som samtidigt står i full överensstämmelse med allas vårt ansvar även för denna sida av samhällsliv och statsverksamhet.

Det är ett ålderdomligt citat som har mött oss i många olika sammanhang under de senaste åren. Och när i dessa tider vårt »fäderneslands majestät» är allom bjudande, böra vi också kunna ge åt »Guds kyrka, som därutinnan vil», vad den tillkommer.

Det är i denna anda, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till första lagutskottets hemställan.

I herr Stens yttrande instämde herrar *Bror Nilsson, Friggeråker, Näslund, John Gustavson, Karl Bodin, Bengtsson, von Stockenström* och *Tamm*, friherre *Lagerfelt* samt herrar *Sköldén* och *Bäckström*.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Branting* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 35, röstar

Ja:

Ang. Stockholms stiftsfråga. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Pauli* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 22.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillsyn å radiologiskt arbete m. m. samt lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd; och

nr 26, angående ersättning åt hovrättsrådet Gösta Walin, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av visst ärende.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

*Om stärkande
av den nordiska
sambörigheten.*

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av återremiss av utskottets utlåtande nr 7 över väckt motion angående inrättande av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska sambörigheten.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 67, hade herrar *Wagnsson* och *Elmgren* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt av frågan om skapandet av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska sambörigheten.

Inom andra kammaren hade en motion, nr 102, av enahanda innehåll väckts av herr *Hoppe* m. fl. och hänvisats till dess tredje tillfälliga utskott. Andra kammaren hade i enlighet med nämnda utskotts utlåtande nr 5 såtillvida bifallit motionen, att kammaren för sin del beslutat, att från riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t skulle avlåtas med anhållan om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska sambörigheten.

Första kammarens första tillfälliga utskott hade i sitt utlåtande nr 7 i anledning av motionen I: 67 av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Vid föredragning i första kammaren av utskottets berörda utlåtande nr 7 hade ärendet visats åter till utskottet för förnyad behandling.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anfört:

»Utskottet, som med anledning av nämnda återremiss ånyo företagit ärendet till behandling, har tagit del av här ovan refererade till andra kammarens

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

tredje tillfälliga utskott inkomna yttranden över motionen II: 102 ävensom av sagda utskotts av andra kammaren bifallna utlåtande, nr 5, i anledning av nämnda motion. I detta utlåtande har ställning icke tagits till motionärernas önskemål om utredning snarast möjligt av frågan om skapandet av ett nordiskt institut, och det av andra kammaren bifallna yrkandet gäller en allmän utredning — utan angivande av närmare riktlinjer — av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten. Önskvärdheten av att samhörigheten mellan de nordiska folken stärkes och fördjupas har utskottet i sitt utlåtande nr 7 understrukit, men utskottet anser icke att tidsomständigheterna för en utredning i största allmänhet för detta syftes vinnande äro lämpliga. Utskottet får sålunda — med åberopande av vad utskottet i sitt utlåtande nr 7 anfört — hemställa, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.»

Reservation hade avgivits av herrar *Persson* och *Leander*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att första kammaren i likhet med andra kammaren måtte endast sätillvida bifalla motionen, att kammaren för sin del beslöte, att från riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t skulle avlätas med anhållan om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten.

Herr Linderot: Herr talman! Då kammaren vid ett tidigare tillfälle så att säga moraliskt biföll motionärernas förslag genom att återförvisa utskottets avslagsyrkande till utskottet för förnyat övervägande, motiverades detta bl. a. här i kammaren av herr Herlitz med att ett beslut om motionen rörande ett nordiskt institut, alldeles oavsett vilket beslut som än fattades, skulle betraktas såsom en opinionsyttring av utrikespolitisk karaktär. Detta var således en av de motiveringar, som lågo till grund för återremissen. Nu har emellertid frågan återkommit med samma yrkande från utskottet. Då vid denna sena timme någon egentlig diskussion om de problem, som motionen berör, säkerligen inte kan komma i fråga, skall jag för min del också avstå från praktiskt taget det allra mesta av vad jag annars hade tänkt att säga om motionen. För att min inställning emellertid inte skall vara oklar, ber jag att få hänvisa till frågans behandling i andra kammaren och till det anförande, som där hölls av herr Hagberg i Luleå. Detta anförande, som visade en positiv vilja att understödja det nordiska samarbetet, misstolkades på visst håll i pressen, där man anförde, att herr Hagberg avvisat tanken på nordisk samverkan och den nordiska tanken överhuvud taget. Detta var en misstolkning av herr Hagbergs anförande, som jag vill begagna tillfället att nu här i kammaren rätta. Genom att jag hänvisar till detta i andra kammaren hållna anförande behöver jag inte vid denna sena timme upptaga första kammarens tid med att framföra de argument, som sålunda redan i alla fall äro anförda i riksdagen i denna fråga.

Jag tror emellertid, att det är motiverat att säga ytterligare ett par ord. Det är faktiskt så, att om första kammaren i kväll skulle avslå motionärernas yrkande och bifalla det avslagsyrkande, som utskottet här formulerat, skulle detta tolkas så, att riksdagens första kammare för sin del i motsättning till andra kammaren icke är intresserad av att uttala någon mening om nyttan och behövligheten av samverkan mellan de små nordiska folken. Däri ligger frågans betydelse. Om det inte hade legat till på detta sätt, hade jag för min del inte alls tagit ordet, eftersom själva frågan om det nordiska institutet i detta sammanhang naturligtvis är ett synnerligen bagatellartat spörsmål. Det är endast den politiska innebörden av en opinionsyttring från första kammarens sida, som här blir betydelsefull, och det är detta som måste ses såsom det

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)
överordnade i detta sammanhang. Jag tror, att utskottet för sin del har förbi-sett detta och därför fortfarande stannat kvar vid sitt avslagsyrkande.

I den diskussion, som förts kring denna motion, har man även nämnt den s. k. nordiska rörelse, som uppstått kring samfundet Nordens frihet, vars organ är tidningen Nordens frihet, ett veckoorgan, som väl samtliga känna till. Det har gjorts gällande, att denna nordiska rörelse i vissa av sina yttringar är en tämligen svårförståelig rörelse och att den till och med opererar med föreställningar om den nordiska politiken, som i vissa fall med fog kunna kallas för krigsaktivism. Det har vidare framhållits, att denna nordism opererar med synnerligen konturlösa idéer och att den icke kan ge en realbestämning på vad man menar med den nordiska tanken. Detta anföres också såsom ett skäl, varför man bör gå emot varje yrkande ifrån dessa kretsar kring Nordens frihet. Jag har mig inte bekant i vad mån motionärerna eller reservanterna räkna sig själva eller av andra räknas in i kretsarna kring Nordens frihet. Detta är för övrigt för mig absolut icke det avgörande. Jag tror emellertid, att det är bra att säga ifrån att man med de metoder, som framföras i Nordens frihet, icke kan åstadkomma vad man väl förmodligen åsyftar, nämligen något gemensamt nyttigt för de små folken i Norden. Vad innehåller nämligen, för att nu hålla oss till denna nordiska rörelses tidningsorgan, denna tidning? Den innehåller mer eller mindre maskerad anglosaxisk propaganda, en helt omaskerad sovjethets och en mycket maskerad, ofta synnerligen försätlig politisk kampanj emot den svenska regeringen. Jag vill inte uttala något omdöme om de olika meningar, som tidningen Nordens frihet har framfört gentemot den svenska regeringen, utan jag har bara velat karakterisera tidningen såsom sådan och går icke, framför allt på grund av den sena timmen, in på en diskussion rörande tidningens sålunda uttryckta politiska huvudlinjer. Jag har bara velat visa, att det från det hållet är ytterst svårt att kunna vinna något gott för det nordiska samarbetet med en politik, som är baserad på detta sätt.

Jag vill vidare framhålla, att allt känslotänkande måste bannlysas ifrån alla dessa problem rörande nordisk samverkan. Det är ju alldeles klart, att de små nordiska folken genom språklig och kulturell frändskap o. s. v. ha åtskilligt, som binder dem samman, men samtidigt är det också uppenbart, att det är oerhört mycket, som skiljer dem från varandra i fråga om historia, traditioner etc. Att därför utan vidare beteckna Nordens folk såsom något ödesbestämt sammansvetsat och sammanjutet är naturligtvis ohistoriskt och oriktigt. Man bör rensa ut allt detta känslotänkande, som särskilt förekommer i Nordens frihet, och se till realiteterna rörande det nordiska samarbetet.

Vad är det då för realiteter, som vi härvidlag ha att göra med? Kan man bara proklamera exempelvis »Norges sak är vår», som det gjordes här i kam-maren för en tid sedan, och ange detta såsom en realitet för nordisk samverkan? Om man inte förklarar, vad man menar med en sådan tes, kan den ge anledning till mycket farliga utläggningar på vissa håll. Det kan vara ganska riskabelt att utan att omtala vad man i verkligheten politiskt menar med en sådan sats slunga ut densamma. Det kan givetvis verka vackert och uppmuntrande för det norska folket, men det är icke god svensk eller nordisk realpolitik att i nuvarande situation göra sådana uttalanden här i riksdagen. Det är ju ändå så, att Norge, Danmark och Island äro ockuperade av olika makter, och detta faktum avgör ju i synnerligen hög grad vad som i dag kan åstadkommas.

Vad kan då göras för att åstadkomma samverkan med dessa nordiska stater och för att befodra att dessa små nordiska länder och folk återfå den nationella frihet, som de tidigare åtnjutit? Från Sveriges sida kan man för det första moraliskt stödja de nordiska folk, som inte längre ha sin nationella oavhängighet, för det andra kan man, i nödfall åtminstone, materiellt under-

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

stödja dem, och för det tredje kunna vi politiskt understödja dessa folk. Detta sista, som kanske i alla fall för dessa folk är det väsentliga, är emellertid också det vanligaste. Låt oss nämligen tänka efter, hur Sverige politiskt skall kunna understödja dessa ockuperade nordiska länder, Sverige som självt har så oerhörda bekymmer för att bevara sin egen nationella frihet! Det är naturligtvis oerhört litet, som politiskt kan göras från Sveriges sida för att lämna ett sådant stöd åt de nordiska folken. För att alludera på en diskussion tidigare i dag rörande olika paroller, tror jag att man här måste mynta parollen, att »Sverigs sak är vår». Det är naturligtvis en paradox att säga detta i en svensk församling, men jag antar, att var och en förstår vad jag menar med denna paradox. Det gäller framför allt att hålla fast vid att »Sveriges sak är vår» även i detta nordiska problem, ty förutsättningen för att vi skola kunna politiskt hjälpa våra broderfolk och grannfolk är, att Sverige bevarar sin egen nationella oavhängighet och frihet. Det är i dagens situation en grundförutsättning för att vi överhuvud taget skola kunna tala om att för framtiden befrämja de nordiska folkens frihet och oavhängighet.

Efter att ha anfört dessa såsom jag anser positiva synpunkter rörande det nordiska samarbetet vill jag, herr talman, sedan säga ett par ord om det femte nordiska landet, nämligen Finland, eftersom problemet i det fallet är mera komplicerat, än när det gäller de övriga nordiska staterna. De ockuperade ländernas politiska problem äro givetvis de svåraste, men utifrån den nordiska samverkans synpunkter i allmänhet, alldeles oavsett dagens situation, är det dock ett mera komplicerat problem, då man talar om Finlands och Sveriges samverkan. Problemet är komplicerat framför allt därutinnan, att frågan om vår ställning till Finland sönderfaller i problemet om den finska befolkningen i Finland och den svenska befolkningen i Finland. Jag behöver bara hänvisa till dagens tidningar, där det finska problemet ju behandlas synnerligen brett, och till Nya Dagligt Allehandas ledande artikel i går, där man i mycket bekymrad ton behandlar frågan om svenskt och finskt. Jag skall inte citera något ur denna artikel, men man påvisar där, hurusom svårigheterna tyckas öka i fråga om samverkan mellan folk av svensk stam och av finsk stam inom Finland självt. Det är därför, tror jag, för den fortsatta diskussionen i framtiden rörande nordiskt samarbete nödvändigt att här slå fast vissa saker, som enligt min uppfattning måste vara grundläggande för rikssvenskarnas uppfattning i denna fråga. För att ett för folken i våra båda länder verkligt fruktbarande samarbete, således icke någon bankettnordism, i längden skall kunna tänkas måste bl. a. den svenska folkstammen i Finland åtnjuta fullt likaberättigande med den finska. Jag tror, att man måste mynta detta såsom en tes och ifrån svensk sida klart och oförtydligt uttala det, så att inga tvivel råda om denna sak på andra sidan Bottenhavet.

Sedan ha vi ytterligare ett problem, nämligen Ålandsfrågan, som är ett delproblem i fråga om nordisk samverkan men som också kommer att störa och fördärva alla ansatser till praktiskt fruktbarande nordiskt samarbete, om det icke löses. Det måste också från svensk sida anges riktlinjer för hur detta problem skall lösas.

Vad är då Ålandsfrågan, och hur skiljer man ut den ifrån frågan om den svenska folkstammen i övrigt i Finland? Jo, den svenska folkstammen i Finland är en nationell minoritet. Som nationell minoritet ha svenskarna i Finland att skaffa sig likaberättigande med den finska folkmajoriteten. Ålänningarna äro emellertid icke en svensk folkstam i Finland, ty Åland är ett svenskt landskap. Åland är, understryker jag, ett svenskt landskap, som geografiskt ligger lika nära till Sverige som till Finland men som till be-

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)
folkning och till karaktär överhuvud taget är svenskt. Detta gör att Ålandsfrågan måste ses på ett annat sätt, och enligt en verklig, rättvis nationalitetspolitik måste Åland få rätt att såsom ett svenskt landskap självt bestämma över sitt öde. Om ålänningarna vilja höra till Finland, skola de ha rättighet till detta. Om de vilja bilda en egen republik, skola de ha rättighet till detta, och om ålänningarna vilja ansluta sitt landskap till konungariket Sverige, skola de likaledes ha rättighet till detta. Detta är den enda rättvisa politiska linje, som kan läggas till grund för en lösning av Ålandsfrågan.

Med vad jag nu anfört har jag trots den sena timmen velat ange några positiva synpunkter på det nordiska samarbetets problem för att detta i framtiden icke skall vara så konturlöst och ogripbart som det faktiskt under senare tider har varit. Frågan sedan om ett nordiskt institut är — såsom jag redan förut sagt, och det äro naturligtvis även motionärerna ense med mig om — en liten detaljfråga, en liten opinionsyttring och ingenting annat i dagens situation. Frågorna om försvarsförbund, militärallianser o. s. v. äro taktiska och praktiska problem, som få lösas ifrån speciella förutsättningar i varje särskilt fall.

Med de synpunkter, som jag här så kortfattat som det har varit mig möjligt försökt att lägga till grund för en diskussion i denna fråga, hoppas jag, trots att jag visst inte lämnat någon uttömmande redogörelse för dessa problem, att vi i alla fall skola ha gjort ett litet framsteg ifrån det flytande, konturlösa och i huvudsak känslomässiga resonemang, vilket hittills har varit vad vi kallat för arbete för nordisk gemenskap.

Jag har, herr talman, här försökt att ange, varför man icke bör avvisa den motion, som är väckt i det nu föreliggande ärendet. Man kan ha fullkomligt olika utgångspunkter för ett bifall till densamma. Det kan t. ex. här i kammaren finnas åtskilliga, som icke äro eniga med mig om de synpunkter, som jag har lagt på spörsmålet om den nordiska gemenskapen, men som i alla fall komma att rösta för bifall till motionen. Motionärerna äro kanske helt oeniga med mig — det vet jag inte — och det kan hända, att inte heller reservanterna äro eniga med mig. Detta är emellertid inte det avgörande härvidlag. Det avgörande är, att man icke bör ge dem, som under alla förhållanden vilja en splittring och ett åtskiljande av de små nordiska staterna, vatten på sin kvarn genom att i första kammaren fatta ett annat beslut, än vad andra kammaren gjort.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservationen.

Herr Leander: Herr talman! Jag har redan vid föregående tillfälle, då vi behandlade denna fråga här i kammaren, angivit min uppfattning, och jag kan därför nu fatta mig mycket kort.

När jag yrkade återremiss, gjorde jag detta i den förhoppningen, att man genom ett intimare samarbete mellan första kammarens tillfälliga utskott och andra kammarens motsvarande utskott, som behandlade frågan, skulle kunna komma till en gemensam ståndpunkt. Detta har emellertid icke lyckats. Några ansträngningar ha tydligen inte gjorts i detta avseende, och i varje fall har det icke blivit något resultat, som motsvarar mina förväntningar. Sedan vi förra gången behandlade frågan, har emellertid det inträffat, att andra kammaren med mycket stor majoritet bifallit det förslag, som andra kammarens tredje tillfälliga utskott lagt fram och vilket yrkande vi reservanter nu gjort till vårt. Som frågan nu ligger till, har även jag den uppfattningen, att ett avslag på motionen i enlighet med utskottets yrkande kanske skulle betraktas såsom en demonstration mot ett nordiskt samarbete, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till vår reservation.

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

Herr **Johanson, Karl August**: Herr talman! Jag skall först säga några ord till herr Linderot, som gjorde gällande, att kammaren genom sitt återremissbeslut skulle ha moraliskt bifallit den föreliggande motionen. Det är enligt mitt sätt att se saken fullständigt felaktigt. Ärendet återremitterades till utskottet, därför att utskottet inte tagit del av vissa yttranden, som hade ingivits till andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Då herr Linderot sedan gör gällande, att utskottet inte skulle ha varit intresserat av en samverkan mellan de nordiska folken, vill jag endast hänvisa herr Linderot till vad utskottet skrivit i sitt första utlåtande, till vilket vi återkomma även i det nu föreliggande. Vi ha bestämt hävdad den uppfattningen, att denna tanke bör stödjas, men vi anse, att tidpunkten inte nu är lämplig för att den skall kunna realiseras. Det är väl ändå en ganska avsevärd skillnad.

Jag vill endast instämma i en enda sak av vad herr Linderot anförde, nämligen däri, att man inte bör låta sig ledas av något känslotänkande, då man går att bedöma denna fråga. Det har utskottet heller inte gjort, och det är därför det kommit till det resultat, som här föreligger.

Vad sedan beträffar herr Linderots utsvävningar på det storpolitiska området, angående Ålandsfrågan o. s. v., lämnar jag dem därhän. Det är något, som inte har med frågan om inrättandet av ett nordiskt institut det allra minsta att göra, varför jag kan lämna det helt och fullt åt sitt värde.

Då vi förra gången behandlade detta ärende, framförde jag från utskottets sida en del av de motiv, som legat till grund för utskottets ställningstagande. Jag skall nu i korthet bättra på den framställningen. Jag skall inte bli långrandig.

Jag hänvisar herrarna till den motivering, som anförts i motionen och där det bland annat heter: »Känslan av samhörighet mellan Nordens folk har under det gångna året utsatts för allvarliga påfrestningar. När det för många svenskar blev till ett verkligt lidande, att det ej var Sveriges folk möjligt att kraftigare och mer effektivt stödja våra brödrfolk i deras hemsökelses stund, då är det kanske ej att förvåna sig över, att många i våra nordiska grannländer haft svårt att förstå Sveriges handlingssätt i denna tid.» Motionärerna fortsätta i slutet av sin motivering: »En av förutsättningarna för att ett sådant institut skall kunna bli till största möjliga gagn torde vara, att norrmän, danskar och finländare åtminstone i viss utsträckning inbjudas såsom svenska folkets eller institutets gäster.» Kan det ske under nuvarande förhållanden? Nej, det är säkert omöjligt. Är det inte då bättre för hela saken, att den får ligga till sig, till dess det blir så lyckligt, att vi kunna fritt förhandla med våra nordiska brödrfolk och taga upp frågan till en verklig behandling, en behandling som den också enligt min mening bör få röna?

Här har också framförts den uppfattningen, att ett avslag på motionen skulle av folken i våra grannländer föranleda den största misstämning och ge näring åt talet om att vi i Sverige inte vore intresserade av våra grannländer. Är det någon i denna kammare, som tror att de breda lagren i våra grannländer få reda på de verkliga motiven härvidlag? Jag för min del tror inte att så är förhållandet.

Utskottet har i det utlåtande, som nu föreligger, redovisat de yttranden, som vid den föregående behandlingen efterlystes av motionärerna och reservanten. De finnas nu refererade i utlåtandet. Utskottet har tagit mycket noggrann del av dessa yttranden, och utskottet har kommit till precis den uppfattning, som jag tidigare var på det klara med att utskottet skulle få. Utskottet har inte ändrat sin ståndpunkt. Visserligen har reservanternas antal ökats med en,

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

men utskottets majoritet vidhåller sin tidigare intagna ståndpunkt. Den anser, att det bästa för saken är, att den får vila, tills lugnare förhållanden inträtt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Wagnsson: Med hänsyn till den tidpunkt, då denna fråga kommit under debatt, skall jag fatta mig mycket kort.

Jag vill endast med anledning av vad en föregående talare här har yttrat understryka att motionen syftar, som vi nyss hörde citeras av utskottets ordförande, till att åstadkomma ett närmare kulturellt samarbete mellan de nordiska länderna. En opinionsyttring från riksdagens sida i denna riktning är säkerligen inte betydelselös.

Jag är inte så pessimistisk som herr Johanson rörande möjligheten av att i nuvarande tidsläge kunna på svensk botten få till stånd ett sådant samarbete. Den av föreningen Norden för några veckor sedan anordnade kursen i Saltsjöbaden, till vilken representanter från både Danmark och Finland hade tillfälle att infinna sig och där ombud för folkrörelserna i vårt land — fackföreningsrörelsen, kooperationen, tjänstemannarörelserna och nykterhetsrörelsen — fingo samråda, vittnar om att det inte är alldeles omöjligt att uträtta något ens i nuvarande situation.

Såsom redan förut omnämnts, har ju andra kammaren med mycket stor majoritet — jag tror, att om man bortser från de kommunistiska representanterna i kammaren, var det endast något tiotal ledamöter, som följde den av herr Johanson här rekommenderade linjen — beslutat att för sin del i så måtto bifalla motionen, att kammaren uttalade sig för en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten. Det innebär visserligen i viss mån ett urvattnande av motionens yrkande, men det är i varje fall en opinionsyttring i motionens anda. Jag tillåter mig vädja till första kammaren att biträda detta andra kammarens beslut.

Häri instämde herr *Elmgren*.

Herr Heüman: Herr Linderot rekommenderade med skärpa, att man vid behandlingen av de nordiska problemen borde, som han sade, bannlysa allt känslotänkande. Jag undrar med anledning av detta herr Linderots uttalande, om det är förmätet att man begär av herr Linderot, att han anlägger samma synpunkt på den sakfråga, som behandlas här i kväll.

Herr Lindblom: Herr talman! Den som läser det föreliggande utlåtandet kan väl inte få den uppfattningen, att det andas någon ovilja mot nordiskt samarbete. Motsatsen är ju så klart markerad i det förra utlåtandet och ytterligare understruken i det nu föreliggande, att man kan fastslå, att den, som söker ur desamma utläsa någon ovilja mot ett nordiskt samarbete, inte läser rätt. Det är klart att vi alla stå eniga på samma linje, när det gäller det nordiska samarbetet såsom sådant. Och vad beträffar den fråga, som egentligen här skall avgöras, nämligen frågan om ett nordiskt institut, vill jag betona att även på den punkten äro både reservanterna och utskottsmajoriteten fullt eniga. Båda parterna ha i det fallet gått på avslag så till vida, att man icke har ansett det vara lämpligt att nu begära utredning av frågan om ett sådant institut. Det är ju också ganska upplysande, att en av motionärerna förklarar reservanternas yrkande vara något urvattnat.

Det förhåller sig på det sättet, att vad som egentligen skiljer utskottsreser-

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

vanterna och utskottsmajoriteten åt är, att majoriteten har behandlat motionen sådan den är, under det att reservanterna ha behandlat någonting annat. Reservanterna ha gått till väga som de gjort, därför att de ha menat, att det skulle verka på något sätt obehagligt att ställa sig alldeles avvisande till motionen, emedan det skulle kunna uppfattas såsom ett utslag av ovilja mot det nordiska samarbetet. Men ser man praktiskt och realistiskt på saken och eliminerar allt känslotänkande, inser man ju att det inte förhåller sig på det sättet.

För övrigt vill jag säga, att det redan föreligger två framställningar i detta ärende till Kungl. Maj:t. Föreningen Norden gjorde framställning redan år 1938 om att få till stånd en nordisk akademi, förlagd till Vadstena. Vidare kom tidigt på hösten år 1939 en framställning från ett sammanträde av representanter för Norge, Danmark, Sverige och Finland, som framlade förslag för sina respektive regeringar om ett s. k. nordiskt Fællesraad, till vilket höjesteretsdommer Jesper Simonsen i Köpenhamn var förslagsställare. Detta förslag har inlämnats till de fyra regeringarna. Men alla äro fullt medvetna om att läget nu är sådant, att man inte för närvarande kan göra någonting åt förslaget.

Nu menar utskottsmajoriteten att det finns många andra sätt, på vilka den goda viljan till samarbete mellan Nordens länder kan taga sig uttryck, i den mån ett sådant samarbete i nuvarande läge kan låta sig göra, än genom att besvära regeringen med att begära en utredning om någonting så abstrakt och ovisst, som anges i reservanternas yrkande. Man vet knappast vad utredningen skulle komma att omfatta, och man har inte heller några önskemål beträffande tidpunkten för utredningens fullföljande. Det ligger någonting vagt och osäkert över det hela. Om det hade varit möjligt i nuvarande läge att taga initiativ till det institut, som motionärerna här föreslagit, hade ju saken ställt sig något annorlunda. Men då vi alla äro medvetna om att detta för närvarande icke är möjligt, synes det vara naturligast att låta saken anstå, tills sådana tider inträda, att man kan förverkliga en dylik plan.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Härdin*.

Herr Ericsson, Herman: Herr talman! Jag har inte mycket att säga utöver det herr Lindblom nu anför. Jag vill emellertid påpeka, att reservanterna inte åberopat den motivering, som anfördes i motionen för inrättande av ett nordiskt institut, utan från reservanternas sida har man motiverat sitt yrkande därmed, att det skulle kunna väcka misstämning i våra grannländer, därest första kammaren nu skulle avslå motionen. Jag tycker det är tråkigt, att det går som en underton hos dem som tala för reservationen, att de, som stå för utskottsmajoritetens förslag, skulle vara motståndare till det nordiska samarbetet. Jag ber bestämt att få deklarerat, att jag anser mig vara fullkomligt lika ivrig anhängare av tanken på ett intimt nordiskt samarbete som de båda motionärerna i denna kammare. Men jag är däremot inte så säker som herr Wagnsson på att det skulle gå så lätt att få hit vetenskapsmän och studerande från de övriga nordiska länderna, om ett sådant nordiskt institut inrättades. Jag tror det går lättare att bedriva detta nordiska samarbete på det sätt, som vi hittills efter krigsutbrottet försökt att göra. Jag har nämligen vetskap om att det är många i Sverige, som sökt inresetillstånd till Danmark för att bevista kongresser och fått det. Danskar ha sökt utresetillstånd för att delta i kongresser i Sverige och fått avslag. Jag tror alltså, att det nordiska samarbetet för närvarande gagnas bäst, om man fortsätter på den väg som de organisationer, vilka utöva detta samarbete, ha slagit in på.

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

När det nu ändå inte finns kvar något av det väsentliga i motionen, nämligen förslaget om utredning av frågan om bildande av ett nordiskt institut, utan endast en anhållan till Kungl. Maj:t om utredning angående det nordiska samarbetet, anser jag att vi mycket väl kunna bifalla utskottets hemställan och skrinlägga motionärernas förslag, till dess vi äro säkrare på att vi kunna få utreda frågan om ett nordiskt institut i samråd med våra grannar i de övriga nordiska länderna.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ohlin: Herr talman! Endast ett kort påpekande med anledning av de senaste talarnas anföranden.

Det är riktigt, såsom dessa talare påpeka, att frågan genom reservationen har vidgats utöver den ram, som anges i motionen, men det är svårt att förstå, varför denna omständighet skulle betraktas såsom något skäl *mot* att kammaren nu skulle antaga reservationen. Det förhåller sig ju lyckligtvis så, att alla talare varit överens om det berättigade i det önskemål, som uttryckes i reservationen, nämligen att den nordiska samhörigheten bör fördjupas och stärkas. Meningsskiljaktigheten gäller uteslutande frågan, huruvida den nuvarande tidpunkten är lämplig för en undersökning av vad som därvidlag ytterligare kan göras. Majoriteten i utskottet rekommenderar oss att vänta, till dess det blir lugnare förhållanden. Herr talman! Jag vill framhålla, att det tyvärr kan komma att råda ganska oroliga förhållanden i världen under många år framåt. Skola vi ha den inställningen till en utvidgning av det nordiska samarbetet, att vi böra vänta, tills det blir lugnare förhållanden, kunna vi få vänta bra länge.

Det är sant, att det nuvarande läget medför vissa svårigheter både för sådana undersökningar, som här äro ifrågasatta, och för nordiskt samarbete i allmänhet. Men det är å andra sidan också sant, att det nu av uppenbara skäl är *viktigare än någonsin*, att man gör allt som göras kan för att trots alla svårigheter främja nordiskt samförstånd. Och även den minsta utsikt till att här kunna uppnå positiva resultat förefaller mig vara en tillräcklig motivering för en utredning. I motionen finnas en del positiva uppslag, som ha mottagits mycket välvilligt i remissyttrandena, och det förefaller mig därför, som om man har anledning att vänta sig, att det kan komma något konkret av en sådan utredning som reservanterna föreslå.

Men jag erkänner gärna, herr talman, att det andra skäl av psykologisk art som här anförts, för mig är av icke mindre vikt, nämligen att då ett förslag om utredning av frågan om ett fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten föreligger och detta bifallits av andra kammaren, skulle det göra ett mycket egendomligt intryck, om första kammaren avslög det samma. Det skulle i våra grannländer observeras och väcka mycken sorg. En av de ledande tidningarna i vårt södra grannland, Danmark, har redan på grund av ett missförstånd, i det man utgick ifrån att riksdagen redan hade avvisat denna tanke, gjort ett uttalande, där detta beslut mycket beklagades. Jag tror att denna ståndpunkt är karakteristisk för hur det skulle uppfattas, om kammaren fattade ett sådant beslut. Herr talman! Om det är sant, att det f. n. erbjuder vissa svårigheter att verkställa den ifrågasatta utredningen, är det å andra sidan icke mindre sant, att det av folkpsykologiska skäl är alldeles särskilt viktigt, att kammaren nu fattar ett positivt beslut. Jag hoppas därför, att många av dem, som eventuellt äro tveksamma rörande tidpunktens lämplighet, i alla fall av hänsyn till dessa folkpsykologiska faktorer skola vara med om ett dylikt beslut, d. v. s. ett bifall till reservationen.

I herr Ohlins yttrande instämde herr *Brandt* och herr *Petersson, Emil*.

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

Herr Leander: Herr Lindblom sade, att frågan om det nordiska institut, som motionen egentligen gäller, har eliminerats i det förslag om utredning, som reservanterna ha framfört. Men man kan ju mycket väl tänka sig, att den utredning, som Kungl. Maj:t skulle företaga, kommer till det resultatet, att ett dylikt nordiskt institut kan vara till gagn för den nordiska samhörighetens fördjupande och stärkande.

När herr Lindblom vidare säger, att vi inte ha några riktlinjer att föreslå för utredningen, vill jag först och främst erinra om att det förhåller sig på det sättet, såsom också herr Ohlin påpekade, att det finns en del uppslag i såväl motionen som i de utlåtanden, som ha avgivits av institutioner, vilka hörts med anledning av motionen. I allmänhet brukar man väl för övrigt inte ge några mera detaljerade direktiv, när det är fråga om en förutsättningslös utredning.

Till sist vill jag säga, att det naturligtvis är betydligt svårare att ge förhandsdirektiv till Kungl. Maj:t i ett fall som detta än att, såsom utskotts-majoriteten, säga, att man inte skall göra någonting alls.

Jag vill understryka, att det enda, som enligt min mening återstår av utskottets ursprungliga motivering, är att tidpunkten för en utredning skulle vara olämplig, men då det nu överlämnas åt Kungl. Maj:t att bestämma tidpunkten, upphör ju även det skälet för avslag att vara bärande.

Herr Ekman: Herr talman! När ett par talare, senast herr Ohlin, såsom ett skäl för att vi skulle fatta ett, såsom det uttrycktes, positivt beslut framhöllo den omständigheten att det skulle väcka irritation och missuppfattas i våra grannländer, om vi intoge exempelvis den ståndpunkt, som utskotts-majoriteten har gjort, ber jag att få säga, att det skulle vara väldigt bra, om herrar motionärer, när de föda sina motioner, ville tänka på sådana synpunkter. Det kan inte vara rimligt att begära, att därför att man har slängt i väg en motion, vilken, såsom jag ser saken, inte är någonting annat än en politisk demonstration, andra mot sin övertygelse skola vara med på att anhänga om utredningar.

Så som jag bedömer frågan, kan ett bifall till reservationen inte få karaktären av något annat än en resolution, och riksdagens första kammare skall inte antaga resolutioner. Riksdagens första kammare skall enligt min mening fatta *beslut*. Om första kammaren nu mot förmodan skulle skriva till Kungl. Maj:t kommer det endast att bli på det sättet, att Kungl. Maj:t inte kan effektuera den utredning, som riksdagen begärt. Det finns för närvarande inte sådana förbindelser mellan grannländerna, att man kan taga upp det samarbete, som behöves för att grunda ett nordiskt institut. Man kan endast komma tillsammans med emigranterna, de i landsflykt varande. Vi, som tillhöra folkliga och demokratiska rörelser, veta ju, att människor för närvarande inte få resa mellan de nordiska länderna till rådslag, såsom vi tidigare fått göra. Jag erinrar endast om att svenska landsorganisationens representanter inte fingo besöka Danmark för att bevista en viss konferens, och danska delegater ha inte fått lämna Danmark för att delta i liknande konferenser här i Sverige; sådana voro för övrigt också planerade i Finland men måste inställas. Norrmännen äro inte att räkna med. Det är emigranterna, om jag får använda det uttrycket, som man kommer i förbindelse med. Men med emigranterna kan inte den svenska regeringen enligt min mening samarbeta för att grunda vad motionärerna kalla ett nordiskt institut.

Det föreligger sålunda för mig fullkomligt klara skäl för att denna resolution och denna politiska demonstration icke böra biträdas av riksdagens första

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)
kammare. Och alla goda krafter borde därför enas om ett bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Anders Andersson, Olof Carlsson, Nordborg, Heïman och Boman.*

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Då jag nyss citerade delar av den motivering, som motionärerna anfört, glömde jag påpeka att det just var dessa delar av motiveringen som vi inom utskottet fäst mycket avseende vid och icke kunnat skriva under.

Herr Ohlin nämnde i sitt anförande, om jag icke fattat honom fel, att vi under många år framåt skulle få dragas med oroliga förhållanden. Ja, herr Ohlin, under sådana förhållanden är det väl kanske ändå klokare att följa utskottets förslag, ty då kunna ju motionärerna, när den dagen kommer då förhållandena bli lugnare, ta upp sitt förslag på nytt. Men om vi nu överlämna åt Kungl. Maj:t, såsom här har föreslagits, att vid lämplig tidpunkt vidtaga denna utredning, kan Kungl. Maj:t helt enkelt glömma bort detta. Det kan sitta en annan Kungl. Maj:t, och då kan saken råka fullständigt i glömska.

För att herrarna dock skola få höra, om ni inte redan observerat det, skillnaden mellan motionärernas önskemål och det beslut, som andra kammaren har fattat, skall jag be att få läsa upp båda dessa klämmor. Motionärerna föreslå »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt av frågan om skapandet av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten». Andra kammarens tredje tillfälliga utskott har föreslagit, vilket andra kammaren har accepterat, att andra kammaren måtte endast så till vida bifalla motionen »att kammaren för sin del beslutar, att från riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t skall avlåtas med anhållan om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten». Jag hoppas, att herrarna ha uppfattat olikheten i innebörd mellan dessa två yrkanden. De äro dock litet olika, och jag instämmer livligt med motionären själv, då han säger, att det är ett något urvattnat förslag. Det är mycket urvattnat.

Herr Sandler: Herr talman! Visst kan man säga som herr Ekman nyss gjorde, att det här blir en politisk demonstration och att kammaren antager en resolution, om den skulle djärvas bifalla reservationen. Men jag tror, herr talman, att det finns tillfällen, då man kan kosta på sig en politisk demonstration och då även första kammaren inte bör anse sig vara för förnäm att antaga en resolution.

För min del tycker jag verkligen att ett yrkande, som är så allmänt hållet och så pass konturlöst som detta, är sådant, att jag under normala förhållanden inte skulle vilja tillråda kammaren att göra det till sitt beslut. Men, mina herrar, vi leva inte i normala förhållanden, och det är just de nuvarande tidsomständigheterna som göra att jag inte vill medverka till att första kammaren här intar en annan och negativ hållning i jämförelse med andra kammaren.

Jag kommer för den skull, herr talman, att ge min röst för reservationen.

Herr Herlitz: Jag ber att få yrka bifall till reservationen. Min ståndpunkt kan jag enklast uttrycka så, att jag säger, att jag ser denna fråga på diametralt motsatt sätt mot herr Ekman. Skillnaden har i ett hänseende redan angivits av herr Sandler, i vars anförande jag kan instämma. Jag vill emellertid tillägga, att skillnaden också framträder på en annan punkt. Herr Ekmans be-

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)

traktelsesätt var, att vi icke på allvar kunna tänka på att planlägga ett nordiskt samarbete, förrän förhållandena blivit sådana, att vi ha trygga och ordnade förbindelser i den gamla stilen med alla de nordiska grannländerna. Jag ser frågan om det nordiska samarbetet ur en helt annan synpunkt. Jag menar, att det i närvarande läge är Sveriges uppgift att på egen hand vårda den nordiska tanken, skapa en nordisk beredskap, om jag så får uttrycka mig, övertänka och planlägga vad som kan göras för att vi måtte bli rustade att, då lyckligare förhållanden inträda, göra en verksam insats för samarbetets stärkande på det kulturella området.

Herr Persson: Herr talman! Utskottets ärade ordförande sade, att han inte kunde sympatisera med hela motiveringen till motionen. Det hade stämt honom och andra av utskottets ledamöter, om jag förstått honom rätt, mindre positiva i denna fråga. Givetvis ha inte reservanterna heller varit beredda att skriva under vartenda ord som anförts i motionens motivering, men vi ha därför icke velat släppa huvudtanken, utan ha gått in för att vad som kunde göras åt saken också borde göras.

Herr Ekman sade här, att regeringen inte kan effektuera en sådan utredning i ärendet. Ja, därom kan det väl råda delade meningar. Så som åtminstone vårt yrkande i reservationen är utformat, kunde säkerligen, om reservationen bifölles, en del göras, och det har påpekats i vissa av de yttranden vi fått att behandla i utskottet, att åtskilligt i sådant hänseende kan göras av endast svenska krafter. Även om det i viss utsträckning skulle få karaktären av enbart förberedande arbeten, kan det ju säkerligen vara bra att ha gjort sådana förberedande arbeten, innan vi kunna gå in på ett realiserande av den tanke, som motionärerna egentligen ha talat om.

Att vi nu inte föreslå inrättandet av ett nordiskt institut, tycker jag inte bör vara något större fel, ty även tanken därpå måste givetvis provas vid den utredning, som vi reservanter påyrka.

Jag ber att få hemställa om bifall till reservationen.

Herr Ekman: Herr talman! Jag gör inga invändningar emot vad herr Herlitz yttrade angående de uppgifter, som för närvarande föreligga på detta område. Det är säkert alldeles riktigt vad han i det avseendet sade. Men jag vill gärna framhålla, att vi ha föreningar och organ, som väl passa för att utföra ett så begränsat arbete som omvårdnaden om de åsyftade tankarna samt det önskvärda planläggandet för framtiden. Det behöver riksdagen icke skriva till Kungl. Maj:t om.

Herr Wagnsson: Med anledning av herr Ekmans sista anförande vill jag erinra om att de organisationer han åsyftade — jag förmodar att han närmast avsåg folkbildningsorganisationerna med arbetarnas bildningsförbund i spetsen jämte föreningen Norden — mycket livligt och enhälligt tillstyrkt motionen.

Herr Lindblom: Jag skall bara tillägga att det samarbete, som man i närvarande tid kan utföra, kan vara ganska omfattande, när det sker på frivillighetens väg genom de organisationer, som ha möjlighet att åstadkomma samarbete, men saken ställer sig väsentligt annorlunda, då man begär att regeringen i nuvarande läge skall ta initiativ till detta samarbete. Den synpunkten måste man i detta sammanhang också beakta.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu

Om stärkande av den nordiska samhörigheten. (Forts.)
ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wagnsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 32;

Nej — 46.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om undersökning rörande sådana missförhållanden, som onödigtvis fördyra varor under deras överförande från producent till konsument, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om utredning rörande bostäderna i svenska fartyg m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 258, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 december 1939 (nr 850) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.45 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.